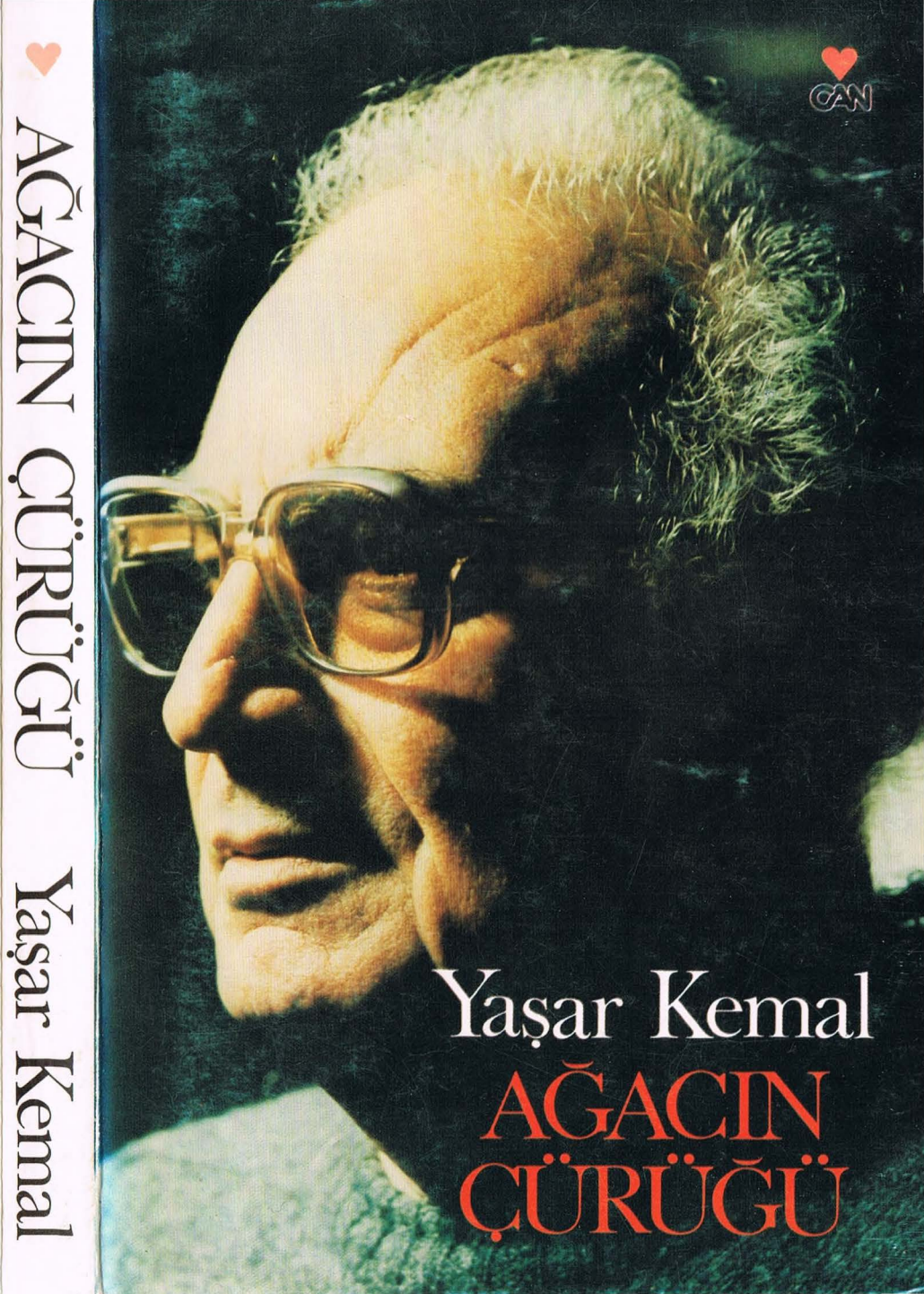

CAN
Yaşar Kemal
AĞACIN ÇÜRÜĞÜ
AĞACIN ÇÜRÜĞÜ
Yaşar Kemal

Yaşar Kemal

AĞACIN ÇÜRÜĞÜ

TÜRK YAZARLARI

1. basım: 1980, Milliyet
2. basım: 1995, Can

Bu kitap, İstanbul'da Can Yayınları'nda dizildi,
Eko Basımevinde basıldı ve ciltlendi. (1995)
Dizgi: Gülay Altunkaynak

Yaşar Kemal

AĞACIN ÇÜRÜĞÜ

YAZILAR / KONUŞMALAR

Basıma hazırlayan
ALPAY KABACALI

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 80060 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0-212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

İÇİNDEKİLER

Sunu 7
Okuma Hakkı 11
Anadoludan Gelenler 14
Horoz Dövüşü 17
Bölge Dili Değil, Halkın Dili 20
Halk Diyor ki 24
Halk Tembel mi? 27
İlgi 30
Vatandaş, Türkçeyi Sev 32
İmece 34
Kötü Sanatçılar 37
Kahramanlık 41
Korkaklar 45
Kısrak Sütü 49
17 Nisanda 53
Halka İnanmak 57
Sömürücülük Bir Bütündür 60
Bağımsız İnsan 65
Şöyle Düşünüyorum da! 67
Öğretmenler 69
Gene Kar Yağıyor 72
Yol Ayrımı 75
Hitlercilik Oyunu 79
Milli Gurur 82
Halkı Dinlemek 85
Halk ve Gençlik 87
Amerika Kaybedecek 90
Ayın Getirdikleri 93
Halkın Yüreğinde 96
Şah ve Şahbaz 98
Sayın Muhbit Vatandaşa Mektup 102
Doğanın Öldürülmesi 107
Homongolos Kafa 111
İşkenceciler ve Avrupa'nın Hasta Adamı Türkiye 115
Avrupa Konseyi, Yunanistan ve Türkiye 119

İşkence, İnsanlık Suçu 123
Demokrasiyi Öldürmek 129
Af ve Kendinden Umudunu Kesmiş İnsan 132
Düldül Savaştadır 137
Tek Yol 144
Solun İşi 148
Sosyalizmin Özü Bağımsızlık 152
Çağımızın Sanatı: Sinema 157
Kerem ile Aslı 161
Ve Politikaya Gireceksin 166
Halk Aşısı 171
Anadolu Çiçekleri ve Dinonun Çiçeklemesi 177
Şiir Geleneğimiz 182
Söz Çağımızda Ne Yaptı? 188
Değerlerin Ölçüsü: Barış 192
Çocuklar İçin 195
Edebiyat ve Teknoloji Üstüne 198
'Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca' / Erdal Öz 212
Yaşar Kemal'le Yaratıcılığının Kaynakları Üzerine / Erdal Öz 223
Anadolu Türkçesi Üzerine / Erdal Öz 259
Tekin Sönmez'le Uzun Bir Söyleşi 265
Kaynakça 283

SUNU

Yaşar Kemal'in yazılarından seçmeler 1974'te Baldaki Tuz *adlı kitapta toplanmıştı. Kısa sürede tükenen kitap ikinci kez basıldı, ikinci baskısı da tükendi. Gazete, dergi yazılarından derlemelerle oluşturulan kitaplar çoğunca okur bulmazken ve Yaşar Kemal –12 Mart döneminde kısa bir süre* Yeni Halkçı *Gazetesinde çıkanlar sayılmazsa– uzun zamandan beri köşe yazıları yazmazken, sözü geçen derleme neden böylesine ilgi gördü? Soruya Yaşar Kemal ünlü bir öykücüdür, romancıdır, röportaj yazarıdır... gibisinden kolay bir yanıt verilebilir ama, bu yanıt yukarıdaki sorunun tam karşılığı olmaz. Romanlarının, bütün hikâyelerinin, iki ciltlik röportajlarının yanı sıra neden* Baldaki Tuz? *İlginin nedeni, Yaşar Kemal'in en güncel olayları bile can alıcı yönleriyle ele alıp kendine özgü bir yöntemle ve toplumcu bakış açısıyla işleme başarısında aranmalı.*

Bu kez de özellikle gazeteci ve yazar olarak tanıklık ettiği olaylarla beslenip gelişen düşünce çizgisinin söz ustalığı ile pekiştirilmiş ve aşağı yukarı yirmi yıllık zaman diliminde (1959-1977) yayımlanmış yüzlerce yazısını bulup taradım. Ölçütüm, toplum ve sanat sorunlarıyla birlikte "Yaşar Kemal'in düşünce ve yazarlık serüveni"ydi. Bu serüven, konumuz olan yazılar çerçevesinde kısaca şöyle özetlenebilir:

Yaşar Kemal, ilk köşe yazısından beri konularına toplumcu ve gerçekçi bakış açısıyla eğilmektedir. Örneğin 1960'ta, "İlgi" başlıklı yazısında, Henri Aleg'in Cezayir'de işkence görmesine tepki göstermekte, işkenceyi insan soyunun aşağılanması olarak gördüğünü belirtip olayla tüm insanlığın ilgilenmesini istemektedir. On üç yıl sonra 12 Mart rejimi işkencelerine karşı çıkacak bir yazarla karşı karşıyayızdır... Aynı zamanda mesleğinin temel sorunları üzerinde düşünmüş, sağlam ölçülere ulaşmıştır. Zaman zaman bu konulara değinen yazılar yazmaktadır. Örneğin 1959'da, "Bölge Dili Değil, Halkın Dili" başlıklı yazısında halk dilinin zenginliğini ortaya koymakta, yazı dilinde ondan yararlanmak gerektiğini belirtmektedir. Demek ki bu yakınlarda birçok polemik yazısına konu alınan İstanbul Türkçesi üstüne görüşlerini (kitabın sonuna, Erdal Öz'le görüşmesine bakınız) 1959'dan beri savunmaktadır... Bu örnekler yazılarının kolay kolay

eskimediğini de kanıtlamaktadır.

1964-1970 arasında Yaşar Kemal, her çeşit sömürüye ve siyasal iktidarların baskılarına, tehlikeli siyasal gidişe karşı çıkan bir sosyalisttir. Bu arada kültürümüzün yozlaştırılması yolundaki çabalara ilk dikkati çekenlerden biridir.

12 Mart döneminde, tüm aydınların susturulduğu sırada ise, 'Balyoz Harekatı'nda ilk tutuklananlardan biri olduğuna aldırmaksızın, kendisine köşe açan tek yayın organında gür sesiyle işkencelere ve faşist uygulamalara ateş püskürecektir.

Ve Yaşar Kemal, Türk romanının doruğu olmakla kalmaz; çağdaş dünya romancılarının önde gelenlerindendir. Yapıtları çeşitli dillere çevrilmekte, birçok ülkede yeni yeni baskılar yapmakta, incelemelere, bilimsel çalışmalara konu olmaktadır. Yazarımız uluslararası toplantılara çağrılmaktadır... Türkiye'deki okur ilgisi yayın organlarını onunla yapılmış "görüşme"lere yer vermeye yöneltmişse de az sayıdaki eleştirmenlerimizi ve inceleme yazarlarımızı şimdilik harekete getirememiş görünüyor... Bütün bunlar da onun yazarlık serüveninin bir yönünü oluşturmaktadır: Elinizdeki kitapta sanat ve politika üstüne görüşlerini açıkladığı "görüşme"lerle uluslararası toplantılarda yaptığı konuşmalara da yer verilmiştir.

Bu içeriğiyle Yaşar Kemal üstüne eleştiri ve incelemelere geniş bir kaynak oluşturacağını sandığım Ağacın Çürüğü'*nü onun tükenmeyen kaynağına, halkımıza "ithaf" görevi bana düştü. Kolay, ama övünç ve mutluluk verici bir görev.*

ALPAY KABACALI
Kasım 1977

Ağacın çürüğü özünden olur
Yiğidin kötüsü sözünden olur
El için ağlayan gözünden olur
Eşkıya dünyaya hükümdar olmaz

İLBEYLİOĞLU

Adamın çürüğü sözünden,
ağacın çürüğü özünden olur.

AFŞAR ATASÖZÜ

OKUMA HAKKI

İnsanlar dünyaya geldikten sonra, ellerinden alınamaz, ya da alınmaması gereken birtakım haklara sahip olurlar: Yaşama hakkı, yeme hakkı, doyma hakkı, başını sokacak bir deliği bulma hakkı, işkence edilmeme, tutsak olmama, sömürülmeme hakkı, eğlenme, dinlenme, gülebilme hakkı... Ne bileyim ben, bir sürü hak... Bunların hepsi insanların insanca yaşamasını sağlarlar. Bunlardan bir tanesi olmazsa insanoğlunun onuru zedelenir, yaşamasının tadı tuzu kalmaz. Şu yaşanası dünya ağu kesilir insanın başına. Yüzyıllardan beri insanoğlu yaşamasını sağlayan hakları için çetin savaşlar vermiştir. Daha da veriyor.

Dünya ilerledikçe, insanoğlu haklarını savundukça, dişiyle tırnağıyla koparıp aldıkça daha yeni, daha başka haklar da karşısında boy gösteriyor. Bu haklar da öteki haklar kadar önemli, onlar kadar yaşamaya karışmış, onlar kadar vazgeçilmez, onlar kadar olmazsa olmaz haklar oluyor: Hür olma hakkı. Bunun üstünde durmayacağım o kadar. Devrimiz bir hürriyetler savaşı devri.

Benim demem o ki, bunlar kadar önemli, vazgeçilmez, olmazsa olmaz bir hak var devrimizde. Bu hakkın hak olması, öyle derinden duyulması o kadar uzak değil ama, şimdi hakların içinde biricilerden: Okuma hakkı...

Her insanın okuma, öğrenme hakkı var. Artık kimse bu hakkı insanların elinden alamamalı. Birçok milletler, yüzyılımızda halklarına bu hakkı çoktan sağladılar. Artık halklarına bakarlarken yüzleri kızarmıyor, utanmıyorlar. Halklarını yüzde yüz okutmamış milletlere de hiç çekinmeden "geri millet" diyorlar.

Şimdi bütün bunlar karşısında, gelelim bizim halimize... İstatistikler diyor ki, Türkiyenin yüzde otuzu okur yazar. Değil, iyi biliyorum ki, değil. Ben köylerde, gazete manşetini okuyamayan çok ilkokul mezunu gördüm. Anasına mektup yazama-

yan epeyce okuryazar gördüm. Şimdi buna, diyelim ki doğru, bu yüzde otuzun çoğunluğu şehirlerdedir. Köye düşse düşse yüzde onu düşer. Yani yüzde sekseninin yüzde yetmişi şu atom, şu jet devrinde körkütük cahil, dünyadan habersiz. Bu adamlar ormanlarımızı yakıp, ocağımızı söndürüyorlar diyoruz. Bunlar bu gidişle adam olmazlar, diyoruz. Haklarında, onların hiç bir şeyden haberi olmadan, göğsümüzü gere gere türlü sözler ediyoruz. Halbuki bütün bu dertlerin, bu kötülüklerin, bu uykunun bir kaynağı var; o da, insanların ellerinden okuma haklarının alınması.

Halk toplulukları okuma haklarını almak için otoriteleri zorlarlar. Bizde de zorladılar. Ve bunun sonucu olarak Köy Enstitüleri kuruldu. Köy Enstitülerinin kuruluşu vatanda görülmedik bir iş oldu. Toprağın yüzü güldü. Vatan sathı canlandı. Cıvıl cıvıl. Yüzlerce binlerce toprak çocuğu Enstitülere geldiler akın akın. Kendi okullarını kendi elceğizleriyle kurdular. Beş yıl içinde yüzlerce inanmış toprak adamı bilgilerle, zenaatlarla köylerine geri döndüler. Bu inanmış toprak adamlarıyla kara güç arasında zorlu bir dövüş başladı. İftiralara kurban gidenler, vurulup öldürülenler oldu. Ama onlar yürüdüler. Bir ışık gibi yurdu bir uçtan bir uca sarıyorlardı ki... Karşılarına aşılmaz bir duvar çıktı ve her şey tersine döndü. Artık ağıza ve akla ne kötülük gelirse onlara yakıştırılıyordu. Vatan hiyanetliği karasını bile sürdüler onlara.

Sonra ne oldu. Köy Enstitüleri yön değiştirdi. Köy Öğretmen Okulları oldu.

Bundan ne değişti diyeceksiniz. Her şey değişti. Eskiden yalnız köy çocukları alınırdı Enstitülere, şimdi şehirliler de alınıyor. Ben söyleyim de siz anlayın, şimdi Öğretmen Okullarına, yüzdeye vurursak daha çok şehir çocukları giriyor. Başka değişen ne mi var? Bütün program değiştirildi. Köylerine dönenler eskiden, ellerinde köylünün işine yarar bir zenaatla giriyorlar, yaralarına merhem oluyorlardı. Şimdi efendi efendi, elini ılıktan soğuğa vurmamışlar gidiyor köye. Eskiden kızlar vardı okullarda. Şimdi kızlar için bunlar yasak! Eskiden daha çok öğrenci giriyor, daha çok mezun oluyorlardı. Yani açıkçası bu Köy Öğretmen Okulları o Köy Enstitüleri değil.

Sözümü nereye getireceğim, bu yakınlarda iki Köy Enstitüsü savunucusunu Milli Eğitim Bakanlığı, bakanlık emrine almış. Daha da alacakları, işlerinden, ekmeklerinden edecekleri epeyi Köy Enstitüleri taraftarları varmış. Baştan aşağı yanlış bir davranış... Köy Enstitüleri bir ihtiyacın sonucuydu. Milletin okuma hakkını yerine getiriyordu. Durum bugün de böyledir. İhtiyaç ortada duruyor.

Bizim köylerde çok yalınayak gezenler vardır. Bunlar paraları olsa bile ayakkabı ihtiyacı duymayanlardır. İlkokulu bitirmiş birini yalınayak gezdirebilir misiniz? Demem o ki, ihtiyaçlar, insanın aklı erdikçe artar. İhtiyaçlar arttıkça insan çalışmak zorunda kalır... Her işin başı çağımıza uymak. Tek çaresi de, hiç olmazsa, ilkokul olarak, vatandaşlarımıza okuma hakkını tanımak. Bizde Köy Enstitüleri başarılı bir örnekti. Taraftarlarını yermek değil, gene de tek çare dinlemek.

"Köy Enstitülerinin sözünü bu memlekette bir daha ettirmem" diyenlere ne dersiniz?

9.8.1959

ANADOLUDAN GELENLER

Yığın yığın, akın akın geliyorlar, diyorlar. Perperişan, ne üstte üst, ne başta baş, aç sefil, kirli, pis kokar geliyorlar. Zaten sıkıntıda olan şehirlerin ekmeklerine, sularına, taşıtlarına, evlerine, sokaklarına, meydanlarına ortak oluyorlar, diyorlar. Hatta, bu kadar pis insanlar Türk olamazlar, diyenler de var. Onların Türk olamayacaklarına dair türlü deliller de gösteriyorlar: Türkler bu kadar pis, bu kadar sefil, kirli, perişan olurlar mıymış. Haşa huzurdan... Türk dediğin nezih, tertemiz, saçı başı taralı... Türk dediğin karnı tok... Bir eli yağda, bir eli balda.

Bu şehirlere akın akın gelenleri ne yapmalı? Mutlak bir çaresini bulmalı. Epeydir gazetelerimizde bu araştırılıyor, türlü teklifler ortaya atılıyor, uygulanması isteniyor, uygulanmasına ramak kalıyor, sonra vazgeçiliyor, sonra da çaresi zor bulunur bu mesele başıboş bırakılıyor. Toprakbastı parası alalım, diyorlar. İşi gücü olmayanları şehre sokmayalım, diyorlar. Misafirliğe gelenlerin de misafir kalacakları günleri daraltalım, diyorlar. Daha bin türlü ipe sapa gelmez çareler öne sürüyorlar. Şu şehre gelenlerin ayaklarını şehirden keselim de, nasıl olursa olsun, nasıl kesersek evladır, diyorlar.

Bu olacak iş değil. Yıllardan beri gecekondular, gecekondular... Yıkılıyorlar, perişan ediliyorlar, başka yerde, başka semtte gene binlercesi çıkıyor. O da olmazsa çadırlarda yaşıyorlar. Bu gecekondularda da insan yaşar mı? Daracık, ışık girmez, on kişilik bir aile bir odada... Mutfağı helası, suyu, ışığı yok. Yolu yok. Çamur deryası, toz çölü. Bu kadar kötülük, insanlığa sığmaz işler bir arada. Gördükçe hallerini insan inciniyor canım! Bu yığını buradan atmalı. Göz görmemeli hallerini. Nereye giderlerse gitsinler.

Bu şehirlere akın her devirde az çok dünyanın her yerinde olmuştur. Bizim tarihimizde de örnekleri var. Osmanlı devrinde, ta on beşinci yüzyılda bile, bu şehirlere akın sıkıntısı başla-

mıştı. Bakın bir örnek. O zaman bunları şehirlerden defedebilmek için ne kadar güzel çareler bulunuyormuş! "*İstanbul, Edirne, Bursa gibi şehirlerde yaşamak güçtü. Esasen zamanın idare adamları İstanbul şehrinde nüfusun artmasına taraftar değildiler. Her memlekette olduğu gibi, nüfusu kalabalık şehirlere erzak taşımak için kâfi derecede münakale vasıtası olmaması yüzünden, şehirleri kâfi derecede beslemek imkânsızdı. Esasen halkın şehirlere ilticası da zirai mahsullerin azalmasına sebebiyet verebilirdi. Bu endişe karşısında şehirlere yerleşen aşağı sınıftan insanların muhtelif bahanelerle yerlerine gönderildiği çok vaki idi. Mesela kapı kapı dolaşarak odun yarıcılığı eden ırgatlardan biri, bir cinayet yaptığı için, seksen odun yarıcısının kafası vurulmuş, bir kısmı köylerine iade edilmiş, bir kısmı da...*" (Solakzade Tarihi. Hüseyin Avni, *Reaya ve Köylü* adlı eserden.)

Bugün birisi hırsızlık yaptı diye seksen gecekonducunun elini kesip gerisini de köyüne yollayabiliyor musun?

İşte zurnanın zırt dediği yer burası. Bu devir yirminci yüzyıl. Bu devirde insan hakkı, vatandaş hakkı var az çok. Bu vatanın her hangi bir yerinde her vatandaş canının istediği gibi oturur kalkar, misafir gelir, çalışır, yerleşir, gider.

Bütün dünyada akınlar olmuştur. Türlü ekonomik sebeplerden topraktan kopmuş köylü şehirleri doldurmuştur. Ya bunlara şehirlerde iş bulunmuş, ya da topraktan kopan halkın, niçin toprağından ayrıldığı araştırılmış, bunun önüne geçilmiş. Yoksa Osmanlı, yoksa hukuk dışı usullerle değil.

Şimdilerde Anadolu halkı niçin toprağından kopuyor? Anadolu halkının yaşayışını bilen bilir ki, onun evini barkını bırakması, başka yerlere gitmesi ölümden de beter bir iştir. Öyleyse niçin? İşte bunun sebebi: Artık Anadolu halkını, artan ihtiyaçlar yüzünden toprağı beslemiyor. Bir de toprağı verimini kaybetti. Bir de çalışması müthiş düzensiz, çağımıza yakışmaz, ilkel, öldürücü, verimsiz bir çalışmadır. Bir de ormanların yok olmasından dolayı Anadolunun iklimi değişti. Yıllarca bir damla yağmur düşmeyen bölgeler var. Kıtlıklar oluyor. Açlıklar oluyor. Anadolunun bereketli yerlerinden, örneğin Çukurovadan, yorganını sırtına vurup da gelenini gördünüz mü hiç?

Ve işte bu gördüğünüz kalabalık, kirli, pis kalabalık, akın akın gelip de rahatınızı bozanlar, köydeki yağmurdan kaçayım derken şehirlerde doluya tutulanlar... Etin kemikten ayrılması kadar zor, baba yurtlarından ayrılmaları.

Tek çare onlara topraklarında yaşayabilecek bir çalışma düzeni bulmaktır. Yoksa zoraki, kanun dışı tedbirlerle geldikleri yere kovmak değil.

30.8.1959

HOROZ DÖVÜŞÜ

Yurdumuzda en çok çekenler, dert içinde, bela içinde olanlar kadınlarımızdır. Yüzyıllar boyu onların başlarına gelenler hiç kimsenin başına gelmemiştir.

Bazı yerlerde kara çarşafa sokmuş umacı etmişiz. Gözünden, gözünün kirpiğinden başka yerlerini göstermesine izin vermemişiz. Askere gitmiş, dokuz yıl, on yıl, kucaklarına bıraktığımız çocukları ile onları kurak toprağın, kıtlıkların, salgınların, açlığın pençesine vermişiz. Bir daha dönüp de arkamıza bakamamış, arayamamışız. Anadolu bir gurbetçi yurdu olmuş, bunun acısını bizlerden çok onlara çektirmişiz.

Hocaların, din adamlarının korkunç baskıları da cabası. Bugün bile camilerde vaaz verenlerin başlıca konuları kadınlar. Bir adım ileri atamasınlar, azıcık olsun insanlık onuruna, bağımsızlıklarına kavuşamasınlar diye başlarında demir dövüyoruz. Bir camide hiç vaaz dinleyeniniz var mı son zamanlarda? Neler neler söylenmiyor onlar için. Yirminci yüzyılda insan soyunun yüzünü kızartacak cinsten. Bir kadın iğne kadar yerini gösterirse yetmiş yıl cehennemin kızıl yalımları arasında yanacaktır. Bir kadının saçından kaç tel görürse bir erkek, o gösterdiği tellerin her biri azgın yılanlar olup boynuna sarılacaktır, kadının.

Anamız, avradımız, tarlamızda iş arkadaşımız, bir yastığa baş koyduğumuz, öküzümüz ölünce tek öküzümüzle çifte koştuğumuz bu cefakar insan soyu çok kötü durumda.

Sıkışınca, canımız çekince, paramız olunca dördünü beşini, kırkını birden evimize sokup cariye, karı diye hapsettiğimiz...

Bunlar o başbelası Yemeni, harpleri, yoklukları görmüşler de şöyle doğrulup ayağa kalkamamışlar, yeter gayri diyememişler. Başkaldırmaları acı bir inilti halinde kalmış. Kocalarını, çocuklarını ellerinden alan Yemen için, harpler için, salgınlar için

ancak şu kadarcığını söyleyebilmişler:

Merhametsiz padişahlar askeri
On senedir bekletirler Hicaz'da
Genç iken kocadım yitirdim yari
Soyka Yemen yiğit koymadı bizde
Ne olur karlı dağlar ne olur
Asker yarim gelse yarelerim eyolur

Padişaha söylen yari göndersin
Bu kanunu bu zakkumu döndürsün
On seneyi bir seneye indirsin
Hiç mi merhamet yok Sultan Azizde
Ne olur...

Anadoluda ağıt söylemesini bilmeyen hemen hemen hiç bir kadın yoktur. Acılarını, çekmişliklerini ancak türkülere dökebilmişler. Duygululukları keskin kılıç olmuş. Duyanı biçen.

Karadenizde bütün erkek işlerini görenler, tarlayı süren, ekini biçen, sırtında taşıyan, odunu kesen kadınlardır. Karadeniz erkekleri yatarlar, kahvede kağıt oynarlar. Doğrudur. Ben de gördüm. Karadeniz bir gurbetçi diyarıdır. İster istemez kadın, evde bulunmayan kocasının yerini alacak. Orta Anadoludan geçerseniz tarlalarda çift süren kadınlar göreceksiniz. Bu da onlara Yemenin, bitip tükenmeyen harplerin hediyesidir. Egede bir süngerci köyü bilirim, erkeklerinin hemen hiç birisi erkek işi bilmez. Tarlayı kadınlar sürer, ekini de onlar kaldırırlar. Çünkü yılın altı ayı erkekleri denizde.

Medeni Kanun var. Hem de en mükemmeli diyorlar. Ama hâlâ erkeklerin büyük bir kısmı iki evli, dört evli. Fıkaralarda kadın bir üretim aracı. O yüzden iki ve dört. Çalıştırıyorlar. Zenginlerde de bir zevk aracı. Onlar da o yüzden. İki evliliğin trajedisini bilen var mı? Halk edebiyatımız iki evliliğin kadınlarımıza yaptığı işkencenin türküleri, efsaneleriyle dolu. İğrenç, korkunç acı...

Önceki gün bizim gazetede Diyarbakırdan verilmiş bir haber vardı. İki genç köylerinden bir kıza talip olmuşlar. Kız kimi isterse ona verilmeli değil mi, bundan tabii ne olabilir. Efendim, delikanlıların her birinin bir horozu varmış ki, dövüşken.

Kızın babası demiş ki, horozları dövüştürün, hanginizin horozu döverse kızımı ona vereceğim. Bir tanesinin horozu dört saatlik savaştan sonra ötekini dövmüş. Muzaffer horozun sahibi de kızı almış. Yenilen horozun sahibi de kendi horozunu kesmiş. Keser ya. Hakkı değil mi?

Kadın hayatı hâlâ bizde büyük bir trajedi. Otuz bin lirayı alıp yetmişinde bir kocaya kız verenler mi yok... Sevdiğinden ayırıp, birkaç kuruş fazla verdi diye, kızı başkasına verenler mi yok... Sayınakla bitmez. Ve kadınlarımız bu çağda bile bir pazar metaı.

Dostunu söyle, kim olduğunu söyleyim derler, bir söz vardır. Kadınlarının durumunu söyle, uygarlık dereceni söyleyim!

Kadınlarımızın kurtuluşu da eğitime bağlıdır. Gene söylüyorum ki, Köy Enstitülerini kapatanlar iyi etmediniz.

13.9.1969

BÖLGE DİLİ DEĞİL, HALKIN DİLİ

Osmanlılardan, daha da geriye gidecek olursak, Selçuklulardan bu yana Türkçe, zamanımıza kadar, iki koldan yürüyüp gelmiştir. Biri yüksek tabakanın dili, ötekisi halkın...

Okumuşların dili, kültür bakımından Arap ve Fars etkisinde kaldığımız için karışık, yarı Arapça, yarı Farsça, azıcık da Türkçe, Osmanlıca denilen bir bulamaç dil oldu. Osmanlıcayı hiç bir zaman halk anlamadı. Okumuşlar da bulamaç dillerini bir övünme, kendilerini halktan ayırma, üstün tutma aracı yaptılar. Halktan her bir şeyleriyle öylesine ayrıldılar ki, aralarında vatandaşlık adından başka hiç bir bağ kalmadı. Dini bile mezheplere ayırıp tarikatlarla tabakalaştırdılar. Yüksek tabakanın halkla alışverişi vergi, asker almadan başka, ileriye bir adım bile gitmedi.

Memleket her bir şeyiyle ikiye ayrılmıştı. Düşüncesi, kültürü, yaşayışı...

Osmanlıca denilen dil yüzyıllarca kendi şairlerini, ediplerini yetiştirdi. Bunları yalnız bir küçük topluluk okudu, anladı, sevdi. Bunlar hayattan dilleri gibi kopmuşlardı. Yapmacıktılar, soyutlaşmışlardı. Donmuştular.

Beri yanda, o küçük topluluğun karşısında halk dili, hayatla birlikte gelişti, büyüdü. Hayatla atbaşı gitti. Devrin getirdiğinin karşılığını verdi. Bir yanda Fuzuli, Baki, Şeyh Galip, bir yanda Yunus Emre, Karacaoğlan, Pir Sultan, Dadaloğlu...

Bu kesin ayrılık dilde yenileşmeye kadar sürdü. Osmanlının halka karşı çürümüş dilini tutanlar çok oldu. Gerilikçilere karşı zorlu bir savaş açıldı. Gerilikçiler yenildiler, ama yenilgileri kesin olmadı. Fırsat buldukça arada sırada başlarını kaldırdılar. Yenilikçiler ipin ucunu bırakmadılar. Kuşaklar dili arıtma savaşını sürdürdüler, yavaş yavaş da arıttılar. Dildeki Arapça, Farsça kelimeleri, terkipleri attılar. Attılar ama, geride de pek bir şey kalmadı. Onların yerine bir zaman başka sözcükler, de-

yimler alamadılar. O zamanlar alamazlardı da, halkla o kadar alışverişleri yoktu. Türkçe, yani okumuş dili sözcüksüz, deyimsiz, dımdızlak kaldı. Soğuk, az bir sözcüğün içinde, ayırtısız, tatsız tuzsuz bir Türkçe... Yeni yazarlar, şairler bu arınmış dille yazılar, şiirler yazdılar ya okunmadı. Cansız, tatsız tuzsuz, tıkır tıkır, renksiz eserler oldu ortaya çıkardıkları. Hayattan gelmemiş, hayat suyuyla beslenmemiş.

Günümüze kadar dilimizin geçirdiği, geçirmekte olduğu macerayı uzun uzun sayıp dökmenin gerekliği yok. Aykırılıklar, çelmelemeler... Bin türlü düşünce... Binbir yöne çekmek... Keşmekeş...

Akımlar geldi akımlar üstüne. Öyle aşırılıklar, öyle çekişmeler oldu ki, akıl almaz. Gericiler öylesine bu akımlara karşı koymaya çalıştılar ki, inanılmaz. Gözü kapalı, iyisine de kötüsüne de, ayırmadan öylesine saldırdılar ki, insan bunların akıllarından şüphe eder. Ortaya köklerden sözcük türetenler çıktı ki, karmakarış ettiler ortalığı. Bunlar cılız, köksüz olmasalar, güçsüz olmasalar dilimiz yeni bir Osmanlıcanın eşiğine gelip durabilirdi.

Bütün bu akımların içinde bir akım tuttu, gelişti. Sağlamdı, temelliydi. Romanlar, hikayelerle, şiirlerle geldi. Sağlamlığı da buradaydı. Halkça konuşuyordu. Bu yazarlar diyorlar ki, Osmanlıcası gittikten sonra sözcüksüz, deyimsiz, dımdızlak kalmış yazı diline halkın zengin, her yönüyle gelişmiş, işlenmiş, hayatla boyuna beslenen, büyüyen, hayatın yürüyüşüne uyan dilini getirmeli, o bol kaynaktan yararlanmalıyız. Bir de böylece yüzyıllar boyu yabancı, uzak kaldığımız halkla aramızdaki uçurum azıcık kapatılmış olur. Hem de Türkçeye, gelişmiş, güzelleşmiş bir yerinden başlayıp onu ileri götürebiliriz. Çünkü, diyorlar bu yazarlar, yazı dilinden atmak zorunda kaldığımız kelimelerin, terkiplerin yerine koyabileceğimiz sözcükler, deyimler var halkta. Halkta olmayanları kendi bünyesi içinde dil yazarları geliştirir. Dillerin de hayatı var, her yaşayan şey gibi.

Bazıları, her yeni akıma karşı koydukları gibi buna da karşı geliyorlar. Yok efendim bunlar Türkçe değilmiş. Bunların yazdıklarını kimse anlamazmış. Otuz kelimeyle yazı yazarlarmış. Doğru değil. Halkın dili, bizim yazı dilimize bakarak çok

zengin. Bunu yazanlara, a efendim diyemiyorsunuz, şu sizin dilinizdeki Arapçayı, Farsçayı atarsak kaç kelimeniz kalır? Diretiyorsunuz. Elinizde pek az kelime kalacağını bildiğiniz için her akıma karşı koyuyorsunuz. Hayat denen, halk denen büyük kaynakla hiç bir ilişiğiniz yok. Ondan korkuyorsunuz.

Halka, halkın adamlarına karşı ezelden beri sürdüregeldikleri bir tepeden bakma taktikleri var. Bir küçümseme. Temelsiz, mesnetsiz savuruyorlar. Bununla dil yapılamaz diyorlar. Şu bu yapılamaz. Niçin? Niçini mi olurmuş!

Halkın dilinden faydalanarak yazı yazanlardan biri olduğum için yazıyorum bu yazıyı. Bir iki örnekle ne istediğimi anlatmaya çalışacağım: "Doruk" diye bir sözcük var. Bununla binlerce örnekten birini veriyorum. Doruğun Osmanlıcada karşılığı zirvedir. Dağların, ağaçların en uç tepeleri. Bu doruk sözcüğü doğudan batıya, kuzeyden güneye memleketin her yerinde kullanılıyor. Ama zirve sözcüğünü kimse bilmez. Öyleyse ne diye zirve kelimesinde direnilir? Bunun cevabını verecek var mı? Var, ama kırk dereden su getirerek...

Bir de başka, yukardaki gibi bütün memleketçe bilinmeyen, yalnız bölgelerce kullanılan sözcükler var. Biri benim başıma geldi. Cumhuriyette şimdi çıkmakta olan romanıma* bilinmeyen bir sözcükle başlamak zorunda kaldım. Bir romancı için bu, o kadar iyi değil. Bu sözcük, "döngele" sözcüğüydü. Aradım, taradım, acaba şu İstanbulda, şunların yazı dilinde döngeleye ne derler, dedim. Ne Osmanlıcasında, ne de Türkçesinde böyle bir sözcüğü, onun karşılığını bulamadım. İstanbullulara da sordum, bilmediler. Döngele insan başı büyüklüğünde, bozkırda yetişen bir dikendir. Tarif ettim. Böyle bir diken İstanbulda yok ki adı olsun, dediler. Eeee... Ben ne yapayım şimdi? Bu sözcüğü Kayserinin Avşarlarından, Antepin Barak Türkmenlerinden, Torosun köylüsünden başkası kullanmıyor, bilmiyor diye ben de kullanmayayım mı? Latincesini, Grekçesini bulup onları mı yazayım romanıma? İstanbulda bu diken yoksa, adı konmamışsa günah benim mi? Efendiler, ister istemez döngele sözcüğünü kabulleneceksiniz. Çünkü yeryüzünde döngele var.

---

* Ortadirek.

Bizim dilimiz bölge dili değil, kendi ağızlarıyla mahalli lehçe değil, halkın birlik dilidir. Halkın diliyle yazı dilini yakınlaştırıp geliştiriyor, şu ellerinde dımdızlak kalmış, ya da Osmanlıca kırması dillerinin yerine yeni bir tat, yeni bir güzellik, yepyeni, hayat fışkıran, Türk halkının hayatının gerçeğinden gelen bir Türkçeyi getiriyoruz.

Aldanıyorlar. Karacaoğlanın, Yunusun dili nasıl yaşıyorsa bizim ki de öylesine yaşayacaktır. Ama kendilerinin dili, Bakininki gibi, Şeyh Galibinki gibi ölecektir. Ha direnşinler, de direnşinler.

11.10.1969

HALK DİYOR Kİ...

Biz burada kendi kendimizle gelin güvey oluyoruz. Halk ne der, ne düşünür, bizim tutumumuz karşısında ne duyar, ne söyler aldırdığımız, sesine kulak, isteklerine cevap verdiğimiz yok. İsteklerinde çok ileri gider de bir ucu bize dokunmağa başlarsa görün o zaman kıyameti... Bir susturmasını, onu türlü yollardan bir oyalamasını biliriz ki, fendimize fent yetmez. Bu, yüzyıllardan beri böyle sürüp gitmiştir. Halk bütün bunları bilmez, yutar mı? Yutmaz. Yutmadığını da söyler. Hem de öyle bir söyler ki... adamı yerin dibine geçirir. Tarihimiz halkın çırpınışları, direnmeleriyle doludur. Ve Halk Şiiri, bizim düzensizliğimizi, ona yaptığı kötülükleri, devrin getirdiğini, bozuklukları söyler. Halk şiiri daima devirle atbaşı gitmiştir.

Osmanlının son devirlerinde Kayserinin Everek kazasında bir Everekli Seyrani çıkar ki, o devri, o devrin hükümetini batırır çıkarır. O devrin bozukluğu onun şiirlerinde elle tutulacak gibidir.

Balık baştan kokar bunu bilmemek
Seyrani gafilin ahmaklığından

Sonra zenginlerin her bir dediklerini yaptırdıklarını, ters işleri bile kolaylıkla gördüklerini bir söyler ki... Parmağın ağzında kalır.

İstemez bir hakim şahidi baydan
Kurda koyun, ata eğer har dese
Vahşi balık tuttum ben kuru çaydan
Yerden göğe doğru yağar kar dese

Sanma zengin dengin yolda kodurur
Malı ile günah kirin yudurur
Müftü müderris beli dedirir
Söğütte kavakta biter nar dese

Gene Osmanlının son devirlerinin, 1918de ölen Sıvasın Şarkışla kazasından bir Serdarisi var. Her sözü zehir zıkkım:

Sefil ireçberin yüzü soğuktur
Yıl perhizi tutmuş içi kovuktur
İneği davarı iki tavuktur
Bundan gayri yoktur malımız bizim

Benim bu gidişe aklım ermiyor
Fıkara halini kimse sormuyor
Padişah sikkesi selam vermiyor
Kefensiz kalacak ölümüz bizim

Yukarda, Halk Şiiri ister istemez, devrin istekleriyle, getirdikleriyle atbaşı gidiyor demiştik. Devrimizde halkın başlıca derdi topraksızlık, yoksulluk. Devrimizin halk şairlerinden hemen hepsi bunu söylüyorlar. Güzellik, yiğitlik üstüne sürüp gelen şiir geleneğini kırıp, yok etmişler.

Örneğin, Çukurovada yetişen şairlerin hepsi topraksızlığı, yoksulluğu, bir de orada halkın başına bela olan, sıtmadan çocuklarını kırıp geçiren çeltik belasını söylüyorlar. On beşten fazla şair tanıdım Çukurovada, dertleri günleri topraksızlık, çeltik, sivrisinek belasıydı.

Kozanlı Hakkı Tamdoğan bu Çukurovalı şairlerin başındaydı. Dadaloğlu koçaklama geleneğinden geliyordu ama:

Ey aşı ekmeği bol Çukurova
Üç beş kişiye mi verdiler seni
Kimi çeltik eker bozulur hava
Cilis batırdılar kırdılar seni

Sivrisinek aşılıyor sıtmayı
Ayırdetmez baylar ile dutmayı
Çor çocuk ne bilsin kinin yutmayı
Bir kara cehennem ettiler seni

diye de gürlüyordu. Onun şiirlerine gürleme denir. Yiğit, gözünü daldan budaktan sakınmaz birisiydi.

Bir de onun arkadaşı Hacı Sözdoğuran vardı. O da bağrı yanık, bağrı köz köz olmuş bir şairdi. Büyük, namuslu bir macerası vardır. Anlatmaya değer. O da der ki:

Kimi çeltik eker çıkarır nifak
Ağzını açarsan yapışır saplak
Böyle midir el birlikte ittifak
Efendimiz adlı köle ölüyor
Evler yıkılıyor kasa doluyor

Gelelim, son yılların en büyük dertlerinden biri olan şehirlere akın derdine. Daha önce bu konuda demiştim ki, bu bir sosyal, ekonomik sonuçtur. Bunun önüne eğreti tedbirlerle geçemezsin. Bütün dünyada olagelmiştir. Hiç bir eğreti tedbir para etmemiştir. İnsanlar bulundukları yerde kendi kaderlerini yapamazlar. Onlara bulundukları yerde yaşanacak bir hayat sağlayamazsan kaçarlar kaçarlar gelirler. Aç kalacaklarını bile bile, çaresiz, bir umudun ardına düşer gelirler. Demiştik ki, köydeki yağmurdan kaçar, şehirdeki doluya tutulurlar. İtiraz sesleri yükseldi.

Bakın bunun üstüne şair Talibi Coşkun ne diyor:

Acarı sattım da eskiyi yamadım
Ben sırrımı kimselere demedim
Eller gibi kazancını yemedim
Zehirdir ekmeğin aşın İstanbul

Aynım açılıp da yüzüm gülmedi
Kalbimde gönlümde sevgi kalmadı
On günde on paran nasip olmadı
Yaptığın işleri düşün İstanbul

İstanbula gelip de dolusuna tutulan, giyitlerini satıp geri Anadolunun kıracına, bire bir vermez kurağına, tek öküzün ardına düşen, yıllar yılı da hiç bir yerden bir sesi çıkmayan bu özlü şaire selam ederim.

25.10.1969

HALK TEMBEL Mİ?

Bazı aydınlarımız arasında yer etmiş bir düşünce var, halk tembel. Çalışsalar, didinseler bu durumlara düşmezler. Böyle sefil, böyle perperişan olmazlar. Yılın ancak iki üç ayı çalışıyorlar, sonra da bütün yıl esneye esneye yatıyorlar. Üstelik de bu iki üç ayda erkekler değil, kadınlar çalışıyorlar... Bu düşünce bazı aydınlarımızın kafasına nereden gelip yerleşmiş, bilemiyorum.

Halkın yaşama ortamı çok düşük. Bunun kabahati de halkta. Eline para geçenler, çok kazananlar bile hiç mi hiç durumlarını değiştirmiyorlar. Gene parasızlar gibi pis yaşıyorlar. Durumlarını değiştirmek için parmaklarını bile kımıldatmıyorlar. Halkın tembelliği, ekonomik durumları değiştiği halde yaşayışlarının değişmemesi güçlü kalemlerimize gülünç hikayeler bile yazdırıyor. Nerdeyse tembel halk, pis, görgüsüz halk üstüne koskocaman bir güldürme edebiyatı doğacak.

Benim gördüğüm, halk çok çalışkandır. Atıyla itiyle, çoluğu çocuğuyla çok çalışıyor. Ama çalışması verimsizdir. Müthiş çalışmasının karşılığı karnını bile doyuracak kadar kazanamaz.

Bizim memleketimiz bir tarım memleketidir. Ortalama toprağı bire beşten fazla vermez.

Topraktaki çalışmayı ele alalım. Bir çiftçi sabahtan erken kalkar. İki zabın öküzünü önüne katar geceden. O da varsa... Ya da öküzünün birinin karşısına eşeğini koşacaktır. Ya da kendisi geçecektir. Ya da karısı... Bırakalım bunları. Bunlar istisna. Diyelim ki, sabanın ardına iki öküzünü koştu. Bu ilkel sabanla bir günde, öküzün ardında ölürcesine, boyunlarının damarları şişercesine bir günde sürdüğü yer ancak bir evlektir. (Bir dönüm sürdüğünü de kabul edebilirsiniz.) Beş dönüm tarlası varsa yirmi gün eder. Tarla on dönümse kırk güne çıkar. On dönüm tarlayı ekip biçmek bir evi geçindirmez. Yirmi otuz dönüm şöyle böyle. Elli dönümü siz hesaplayın. Bu tarlayı iki

kere sürmesi gerektir. Birincisine herk derler. Herk edilen tarla ikinci yıla yeniden sürülmek için bırakılır. Bunun da hesabını varın siz yapın. Bir de hasat vardır. Ekini ya orakla günlerce çalışarak biçerler, ya da yolarlar. Ondan sonra döğen zamanı gelir. İki öküzü döğene koşarlar, çoluk çocuk, avrat uşak döğenin üstünde günlerce dön babam dön ederler. Malların bakımı, yemek pişirmek, daha türlü türlü işler. Kimse gözünü bile açamaz işten. Yaz bitti mi, o zaman gene herk, gene ekin ekmek başlar. Kışa kadar sürer. Kışınsa boş zamanlar sayılır. O zaman da iki öküzün bakımı, bir ineğin bakımı. Çorap, kilim dokumak... Bütün günü alır. Kahvede oturanları hiç mi görmedin diyeceksiniz. Gördüm. Gördüm ama, iş sizin gördüğünüz gibi değil. Bir kere, çok köylerde kahve yoktur. Varsa da kahvede oturanlar, köydeki bir azınlıktır. Bir laf vardır köylerde. Ağa gibi kahveye dadanmış, derler.

Bir öldürücü çalışmadır köylü çalışması. Bir düzensiz, verimsiz çalışmadır.

1950den az sonra traktör girdi köylere. Az bir zaman için köylü ürünü para etti. Bu yılları iyi biliyorum. Birdenbire köylünün yüzü gülüverdiydi. Çiçek gibi açıldıydı köyler. Çocuklarını okula, kasabadaki ortaokula gönderen çok köylü gördüydüm. Üstleri başları birden değişi değişiverdiydi. Şaşılacak bir iş olduydu o zamanlar. Evlerine karyola alan çok köylü gördüydüm gene. Çoğunluk köylü eline para geçince, hemencecik yaşayışını değiştiriveriyor.

Sonra birden, ne oldu ne olmadı, traktörler bozuldu. Köylü ürünü gene eski haline düştü. O zaman gördük ki, köylü yaşayışını, azıcık da olsun, değiştirdiğine, eline geçen parayı har vurup harman savurduğuna bin pişman oldu. Köylünün bu yıllardaki hovardalığının dedikodusu gazetelere kadar yükseldi. Gözlerimizi faltaşı gibi açtı. Şimdi soruyorum, böyle durumlardan sonra, kan ter içinde kazandığı parayı köylü yaşayışını değiştirmek için harcayabilir mi? Köylünün yıllık kazancını hesaplayan var mı? Hesaplandığında bu adamlar nasıl edip de bu kadar parayla yaşayabiliyorlar diye parmaklarınız ağzınızda kalır.

Hayvancılıkla geçinen bazı bölgelerimiz var. En kötü, ilkel şartlar altında yetiştirirler hayvanlarını. Onun zorluklarını an-

latsam buraya sığmaz. Yıl on iki çalışır çabalarlar. Bir kıran gelir, bütün emeklerini ellerinden alır götürür çoğunluk. Bir baytar, bir hayvan yetiştirme usulü öğretenimiz var mı?

Uzun sözün kısası, bilmem, kırık dökük de olsa durumu anlatabildim mi? Köylümüz çalışıyor ama, hem de ölürcesine çalışıyor ama, çalışması verimsiz. İlkel.

Halk tembel değil. Halk kötü, sefil yaşamakta inat etmez. Buldum da yemedim mi ki...

Yüzyıllar önce Karpuzu Büyük Hasan Dede bakın ne demiş:

"İnsan vardır cismi semiz
Aptest alır olmaz temiz
Halkı taneylemek nemiz
Bilcümle vebal bizdedir."

15.11.1959

İLGİ

Bencilliklerinin içine gömülmüşler. Yalnızlıklarının karanlığındalar. Bir çeşit korkaklık. Pısırıklığın beteri. Diri diri ölmenin başı.

İnsanları diri kılan, insanlara dünyayı sevdiren, insan olma onurunu duyuran, dünyaya, insanlara ilgidir. İnsanlığın her haline, taşına toprağına ilgidir. Dışımızdakilere de içimizdekiler kadar, kendi asli dertlerimiz kadar ilgidir.

İnsan yalnız bir yaratıktır, diyorlar. İnsanlar çaresizlikte yalnızlar. Düzensizlikler yalnız bırakmış, kendi içine, benine gömmüştür insanları. Yoksa insanların en büyük özelliklerinden biri de, onları dünyaya sıkı sıkıya bağlayan bir şey de, yanlarına yönlerine ilgileridir.

Kırk günlük yolda yaprak kımıldasa, sen burada ta yüreğinin başında duyarsın, diyen yanlış dememiş. Duyacaksın değil, duymak asaleti insanın içinde var olan bir şeydir. Ya da var olması istenen bir şeydir. Ne çeşit olursa olsun, insanın yalnızlığını yarı yarıya indiren şey başkalarıyla, dünyayla sıkı sıkıya ilgidir.

İnsanları kendi benine gömmek, kulesine çekilmesini sağlamak için dünya kuruldu kurulalı her şey yapılmış. Dünyayı gemisini kurtaran kaptandır, düşüncesine sürüklemişler. Cümle felaketler de buradan çıkmışa benzer.

Biliyorum, sosyal politik zorunluklar, tarihsel gelişmeler bunun başka türlüsünün olamayacağını söylüyor. Söylüyor ya, insanlar bunun başka türlü olması için her zaman diretmişler. Diretiyorlar da...

Bunları bir yana bırakalım da, insanın başka insanlarla ilgisini yitirişinin acısına, küçüklüğüne bakalım.

Bir yerde insanlar aç sefil, duymayanı ilgilenmeyeni çok. Bir yerde zulümler oluyor, insanlar aşağılatılıyor, aldırmayanı çok.

Sanki insanın onuru orada zedeleniyor da burada kendisi sağlam kalıyor.

Bir insanın düşkünlüğü, her insanadır. Bu gerçeğe sırt çevirenler devekuşundan da beter olduklarının farkındalar mı?

Küçük bir örnek vereyim:

Cezayir'de bir Henri Aleg olmadık işkencelere tutuluyor, hakaretler görüyor, süründürülüyor. Birkaç insanın, birkaç yazarın dışında onunla, onun gibilerle, onunla birlikte aşağılatılan insan soyunun onuruyla kimse ilgilenmiyor.

Gönül isterdi ki, dünyanın şairleri, destancıları hep bir ağızdan Aleg'in kişiliğinde Aleg gibilerin aşağılatılışlarına hep bir ağızdan karşı koysunlar... Destanlar, türküler doldursun dünyayı.... Bunların insan soyunun onuru olan kahramanlıklarını, dayatışlarını dile getirsinler.

Buna karşılık kendi benlerini, yalnızlıklarını, karanlıklarını, o batasıca bunalımlarını söylüyorlar.

İnsanlara ilgisizlikleriyle insan soyunu aşağılatıyorlar. Bu gafillerin bundan da haberleri yok.

İnsana, insan acısına ilgi, insanın içindeki en derin duygulardan biridir. Bunu kör olası ben kulesine hapsetmemek her onurlu insanın işidir.

İnsana, toprağa, çiçek açmış ağaca, buluta, kuşa, insan acısına, kötülüklere, kırılmış onurlara ilgi en güzel yaşamadır.

Ölüm ilgisizlikle birlikte geliyor, başlıyor.

7.3.1960

VATANDAŞ, TÜRKÇEYİ SEV

Telaşlı bir halimiz var. Olaylar karşısında ne yapacağımızı bilmiyoruz. Büyük bir olay karşısında kaldık mı, şaşırı şaşırıveriyoruz. Bir şey yapmamız gerek. Bizden olaylar bir şeyler istiyor. Bu isteği yerine getirmek zorunluğunu duyuyoruz. Bereket versin ki, bir zorunluk duyma çabamız var. O da olmasa yandık. Bu zorunluk çabasını öyle yerlerde kullanıyoruz ki, fayda yerine zarar veriyor olaylara karışmamız.

27 Mayıs eylemine karışma zorunluğu duyuyoruz. Ama nasıl karışacağız, işte onu bilmiyoruz. Bilmemek, düşünmemek bizim ödevimiz oluyor. Bir şey yapalım da nasıl olursa olsun. Bir şey yapalım.

Eksiğimiz var. Bu bir şeyi ne için yapıyoruz, faydası ne, düşünmüyoruz. Zararı ne, onu da düşünmüyoruz. Bir zaman geldi ki sokakları, dükkanları "Vatandaş Türkçe Konuş" uyartıları, daha da çok emirleri doldurdu. Üstelik de bu emirleri doğru dürüst bir Türkçeyle yazmamışlar. Kaş yapayım derken göz çıkarmak diye buna derler.

Ben bizim ulusumuzun köklü bir kültürü olduğuna inanıyorum. Köklü kültürü olan, sağlam bir dili olan bir ulusun insanları kimseden bu türlü isteklerde bulunmaz. Elimde malım olsun alıcısı Bağdattan gelir, diye bir söz vardır. Senin sağlam bir kültürün olsun, dilin olsun, dilinin yapıtları olsun, alıcısı Frengistandan gelir. Senin dilini, kültürünü öğrenmeye can atarlar.

Önce kültürünü dilini sen seveceksin ki, başkaları da sevsin. Sen bir Türkmen kocası Yunusun kim olduğunu bilmezsen, onu yüreğinin başında duyup sevmezsen kimsecikler sevmez. Dadaloğlunu, Pir Sultanı, Sait Faiki anlamazsan, sevmezsen, inanmazsan bunların varlığına, kimsecikleri inandıramazsın, kimseciklere sevdiremezsin kültürünü. Zorla da olsa hiç kimse senin dilini öğrenmez.

Yok değil, var da onun için söylüyorum. Olmasa yüreğim yanmaz. Senin kültürün ölmüş bitmiş olur da, elinde kültürüne başkalarını çekecek hiç bir şey bulunmaz da, o zaman içindekileri, başkalarını zorlarsın. O da olmaz ya... Çiçeksiz dala arı konmaz. Herkes bal alacak çiçeği bilir.

Sen dilini Arapça, Farsça, Frenkçeyle doldur, dilimi seviyorum de. Başkalarının da öğrenmesi, sevmesi gerek de. Sen onu külahıma anlat.

Binbir türlü halk oyunun olsun, sen ondan kendine özgü bir bale çıkarama, kilimin, bir renk dünyası kilimin olsun, resimde sen ona sırtını dön, kendine özgü bir resim çıkarama. Dede Korkutun olsun, bunca çekmiş halkın, türkülerin olsun, sen ondan bir edebiyat çıkarama, ondan sonra da sokakları, dükkanları "Vatandaş Türkçe Konuş"la doldur. Olur mu?

Kimseye dilini zorla öğretemezsin. İşin acısı sen diline önem, kültürüne önem vermediğin için, yüzyıllardır içinde yaşayan, seninle aynı toprakta yaşayanlar dilini öğrenmemişler.

Halkımızın kültürü güçlüdür. Kendine özgüdür. Size çok tatlı bir şey söyleyeyim, kültürün gücüne örnek olur. Anadoludaki halk şairlerinin epeysi Ermenidir. Çukurovada türkülü hikaye anlatanların büyük bir çoğunluğu Ermeni sazcılardı. Bunu folklar çalışmaları yaparken öğrendim. Bir Maraşlı Hezari var. Ermeni derler. Dilimizin en güzel şiirlerinden birini yazmıştır. Ve Anadolu Ermenileri çoğunlukla Türkçeden başka dil bilmezlerdi. Rumları da öyle.

Şimdi gel de, sen kültürüne inanmamışken Vatandaş Türkçe Konuşla doldur bakalım, Türkçe konuşturabilir misin?

İşin kestirmesi, önce kendi kültürüne, diline inanacaksın, ayrılınmaz yapıtların olacak, özelliği olan yapıtların, alıcısı dünyanın öteki ucundan bile gelecek.

Sen kültürüne, sanatçına gereksiz yaratıklar gibi bakarsan el daha çok bakar.

11.9.1960

İMECE

İlk gittiğim imeceyi hayal meyal ansıyorum. Köyün içinde bir bayram havası esiyordu. Bayram havasından da öte bir şeyler. Düğünden öte bir sevinç. Köyün kızları en güzel giysilerini kuşanırlar, ellerine alca kınalar yakarlardı.

Bizim kalenin sırtları, kayalıkları renk renk giyinmiş kızların türküleriyle dolardı.

Ayna tutmayı bir hıdırellez günü gördüm. Bir delikanlı kalenin üstünden ta aşağıya, Ceyhan kıyısındaki düzlükte eğlenen kızların içindeki sevgilisine ayna tutuyordu. Sonra ayna tutmayı çok gördüm. Aynanın şavkı, benim kafamda aşkla birleşti. Ne zaman ayna şavkı görsem aklıma hep renkli hıdırellez gelir. Aşk gelir. Bir çiçek, bir renk, bir doğa cümbüşünün içinde ayna şavkı. Aşka yaraşır.

İmece günü de kızlar, delikanlılar en güzel giyitlerini kuşanmışlardı. Köyün içinde birisi dolanıyor, "imeceye" diye çağırıyordu.

Tanyerleri ışırken biz, bütün köy, Kısıkgediği aşmış, tarlalara düşmüştük. Öndeki topluluktan bir türkü geliyordu. O güne kadar bu türküyü hiç duymamıştım. Belki köyden kimse de duymamıştı. Bir tuhaf, esikli kesikli, çok uzunlu çok kısalı bir türküydü bu.

Türkü ne üstüne söylenmişti, neyi anlatıyordu, bilmiyor, anlamıyordum. Çok kişi de bilmiyor, anlamıyordu.

Türküyü bir daha hiç duymadım. Kimin söylediğini de bilmiyorum. Çok kimseye sordum, kimsecikler o türküyü söyleyeni bilmiyordu. Bir gün, tanyeri ağarırken, bir türkü geldi geçti. Bir daha da kimsecikler duymayacak, bilmeyecek. Belki, o anda o kişi tarafından uydurulmuştu.

Derken tarlaya geldik. Büyük bir tarlanın ekini biçilecekti. Aklımda kaldığına göre tarlanın sahibi altı aydır hastaydı. Bu imece bir yardım imecesiydi. Tarlanın ekini biçilecek, sonra

harman edilecekti. Orakları çeken delikanlılar, orta yaşlılar ekine hemen giriştiler. Kızlar, kadınlar desteleri harmana hemencecik taşımaya başladılar. Yaşlılar harman yerinde kalmışlar, bir yandan konuşuyor, bir yandan harmanı yapıyorlar.

Bir türkü, bir kıyamettir gidiyordu.

Öğleye kalmadan, daha sarı sıcak çökmeden kocaman bir tarlanın ekini biçildi, harman edildi.

Sonra belki on beş hayma yaptı delikanlılar. Büyük, üstü çiçekli otlarla örtülü haymalar. Kocaman bir kazanda düğün yemeği gibi patatesli et pişiyordu. Bir kocaman kazanda da bulgur aşı. Yemek konuldu, yenildi içildi. Ama hemen köye dönülmedi.

Oyunlar başladı.

Bir yanda delikanlılar halay çektiler. Aptal Musa zorlu davul çalıyordu. Hösük de zurnaya çökmüştü. Sonra ustaca bir oyun oynadı. Türlü kılıklara girip oynadı. Önce kirpi, sonra ayı, sonra sansar, tilki, çakal oldu. Her girdiği donda o hayvanın huyunu husunu alıyordu. Tilkide kurnaz, çakalda hırsız. Öylesine gerçek öykünüyordu ki bu hayvanlara, millet gülmekten kırılıyordu. En sonunda ustaca Arap oldu, bir apak insan çıkardılar karşısına. İkisi arasında bir savaştır başladı.

İmece cümbüşü o gün gün batıncaya kadar sürdü. Herkes çalışmayı, her bir şeyi, yorgunluğu unutmuştu. Herkesin damağında eğlencenin tadı kalmıştı. Bu tarlayı hasta adamın karısı bir ayda biçtirip harman edemezdi. Bir öğleye kadar iş tamam.

İmece türlü türlüdür. Bir de köyün ortak mallarının imecesi vardır. Bir de imama, öğretmene, muhtara, ağaya imece yapılır. Bir de iki üç ev aralarında birleşirler, bir gün birincisinin ekinini, ikinci gün ikincisinin, üçüncü gün üçüncünün... Sırasıyla... Ekinlerin oluşuna bakar. Kimin ekini erken yetmişse, önce onunki... Bütün bir köyün imeceyle iş gördüğü vardır.

Tarlada, o Çukurovanın ıssız ovasında, o Orta Anadolu bozkırının bomboş kırında yalnız çalışmanın ne demek olduğunu çalışanlar bilirler.

Köyde, bir yerde, bir evde imece olacağı, imeceye gidileceği bir hafta, on gün öncesinden duyulurdu. Benim gözüme uyku girmezdi imece gününe kadar. Hepimiz, bütün köyün çocukları

yalnız kendimize, kendi tarlamızda çalışmaktan, o havadan bıkmıştık. İmece imdadımıza bir yetişirdi ki... Uzun zaman imeceyi unutamaz, ondan, türkülerden, oyunlardan söz ederdik. Bir imece daha olsun da, bir cümbüş daha görelim, diye can atardık. İmecelerde en çok çalışanlar da çocuklar olurdu.

Şimdi düşünüyordum da... Bütün insanlar çalışmayı bu hale getirseler... Böyle düğünlü bayramlı... Çalışmak imecede hiç bir zaman bana zor gelmedi. Hiç kimseye de gelmemiştir. İmeceyle, imece günüyle çalışma insanların yaşayışlarını değiştirir. İnsanları daha insan yapar. Daha dost, daha sevimli yapar.

Elden geldiğince Anadolu köylüsü imeceye koşuyor. İmeceye can atıyor.

Karadenizde kayan, akan topraklar vardır. Duymuşsunuzdur. Tarlaların topraklarını seller yamaçlardan alır, koyaklara götürür, doldurur. İşte bu toprakları yukarıya, dağların kayalık yamacına taşıyıp sermek, yeniden tarla yapmak imeceyle olur. Bir tek kişi, ne kadar çalışkan olsa da, tek başına tarlasını yapamaz.

1953 yılında Sürmene dolaylarında elli altmış kadını arkası arkasına dizilmiş, bir incecik çiğirden bir yamacı tırmanırken gördüm. Sırtlarındaki sepetlerde toprak vardı.

"Nedir bu?" dedim.

"İmece," dediler.

"Götürdüğünüz ne?" diye sordum.

"Toprak," dediler. "Kışın tarlaları sel aldı gitti de... Şu aşağılara doldurdu da toprağı..."

Bunların imecesi o kadar sevinçli değildi. Ağır toprak yükünün altında kadınlar iki büklümdüler.

Şimdi hep aklımda, Çukurovada, bir düzlükte ortalık ıslak ot, çiçek kokarken, bütün bir köy atıyla, itiyle, çoluğu çocuğuyla, giyinmiş kuşanmış, düğüne bayrama, imeceye giderken, önden, uzaktan hiç duyulmamış bir türkü geldi kulağıma. Bir tuhaf bir türküydü. Tanyerleri ışıyordu...

İmeceler benim aklımda hep imece düğünü olarak kaldı.

Bir de tanyerleri ışırken, bir daha duymadığım, duyamayacağım bir türkü kaldı.

17.11.1960

KÖTÜ SANATÇILAR

Bu başlığı epeyce tuhaf bulacaklar çıkacak. Bir hayli tepeden inme bir yergi. Neden kötü olan sanatçılar?

İnsan soyu güçlü, insan soyu saygıdeğer bir soy. Bunu insanı salt övmek için, yalnız övülmesi gerektiği için söylemiyorum. Yaptığı işleri, mağaradan atoma gelişini göz önüne getirip içimden insan soyunu kutsamak geçiyor. İnsanların bu yaptıkları çok önemli. Bir de bu güçlü insan soyunu yereceğimiz yerler çok. Başarılması en kolay işi en geriye bırakmış. Atom yapmış da, göklerin ötesini aşmış da, kendi sorunlarını çözümleyememiş. Açlığın, sömürmenin, tutsaklığın, insanı aşağılatan işlerin önüne geçmemiş daha. Asıl adaleti bulamamış. İnsan bu asıl adaleti toptan bir yakalarsa bir daha ucunu bırakmayacak. Bütün kötülüklere paydos. İnsanın bir düzene girdikten sonra en kolay çözümleyebileceği iş kendi sorunları olacaktır. Tutsaklığı, sömürmeyi, hürriyetsizliği, bencilliği kaldırmak zor olmayacaktır. Yeter ki insanların gözü azıcık açılsın. Yeter ki kardeş olmanın, kardeş kardeş yaşamanın tadına bir kere varsınlar insanlar...

İnsanların büyük bir çabaları var. İnsanlar, kardeşçesine, kimsenin kimseyi soymadan yaşaması, kimsenin kimseyi tutsak etmemesi ve öldürmemesi için yaşamak savaşındalar.

Bir insan düşünün, ya bir köyde çiftçidir, ya bir fabrikada işçidir. Onun dünyadan ve insanlardan istediği bir tek şey var. Rahat rahat çalışmak, kazanmak, çocuklarını geçindirmek. Doymak. İlerisinden korkmamak. Bir gün geliyor, bu insanı işinden, yerinden alıp bilmediği, hiç ilgisi olmadığı bir işe sokuyorlar. Ölüyor, öldürüyor. Hiç mi hiç bir şeyden haberi yok. Bu işleri kendi gönlüyle yapmıyor. Boş sözlere de kandığı yok.

İşte benim en zoruma giden, insanları ilgileri olmayan işlere sürmek. Onları aşağılatmak.

Demem o ki, insan soyu, güçlü, kutsanacak insan soyu, kö-

tülükler karşısında... Bu kötülükler toplumlarda azımsanmayacak bir güç. İyi niyetli, temiz yürekli adamlar bu kötülüklere bir savaş açmışlar. Savaşları öyle havada değil. İddiaları öyle boşa değil. Ölçülü biçili, bilimsel. Her yönlerini bilime vurmuşlar. Kötülükleri yerli yerine koymuşlar, iyilik yolunu da aydınlatmışlar. İşte oradan şöyle yürüyeceğiz, demişler. O zaman insan soyu biraz daha kurtulacak, demişler. Bizim yolumuz bilimsel, demişler. Onlara inanmamak için hiç bir kapı bırakmamışlar. İnanmamak için kötü olmaktan, kötülerin yanında bulunmaktan başka yol kalmamış.

İşte efendim, iş bu kertedeyken, bu tutumdayken, ortada bir de sanatçılar var. Kim bu sanatçılar? Toplumda ödevleri ne?

İlk işleri yeni güzel dünyalar yaratmak. Gelmiş geçmiş insan kültürüne bir şeyler katmak. İnsanlara yardım etmek. İlerlemelerinde, kafalarının güzelleşmesinde insanlara yardımcı olmak. Güzel yapıtlarla dünyamızı güzelleştirmek, zenginleştirmek... Hepsi bu kadar mı?

Bu kadarı iyi, güzel. Sağolsunlar. Elleri dert görmesin. Bir kültür yapmak kolay iş mi? Çok zor.

Ama bu kadarı yetmez.

Sanatçı, işinden dolayı diyelim, en duygulu insan. İşi ince iş. İnsan duyguları üstüne çalışır.

Bir yanda aşağılatılan insanoğlu. Yokluk içinde, ölüm içinde, tutsaklık içinde insanoğlu, öte yanda buna yabancı kalmış sanatçı. Dedik ki, insanların en duyguluları sanatçılar, insanların bu hallerine yabancı kalamazlar. Kalırlarsa, biz onları sanatçıdan önce insandan bile saymayız.

Sanatçı önce insan olacak. Yüreği en duygulu insanın yüreği.

Kötülüklerle en önde, kellesini koyarak dövüşecek en yiğit yürek sanatçıdadır. Öyle olmalı. Bunun dışında sanatçı, ne kadar usta olursa olsun sanatında, olamaz ya, insanın soyunu aşağılatan işlemlere karşı koymadı mı o hiç bir şeydir. İnsan soyunun yüz karasıdır. Bak şu güzel zanaatını ne için, ne kadar boş şeyler için kullanmış, diyecekler. Bunu da diyemeyecekler. Çelişmeye düşmüyorum. İnsan soyunun sorunlarına yabancı kal-

mış kişi sanatında usta da olamaz. Yani o hüner dediğimiz küçücük şeyi de gösteremez. Çünkü, insanı aşağılatan işlemlere karşı koymayan yürek, küçük yürektir. Küçük yürek ne kadar hünerli olursa olsun, ondan iyi sanat çıkmaz. Çıkamaz. Şu gelmiş geçmiş dünya sanatına bakın, hep kalanlar büyük yürekler, insan soyunu aşağılatanlara karşı koyan yürekler. Bunun dışında belki birkaç kişi var, diyeceksiniz. Ben buna inanamam. Varsa da, insanlar onları bir zaman için yutmuşlardır. Boyaları gözleri kamaştırmıştır. Bir gün gelecek, yaldızları sıyrılıp gerçek yüzleri ortaya çıkacaktır. Hüner o kadar önemli değildir. Hüner, hüner değildir.

Nereye gelmek istiyordum? Altı yedi yıldır bizde birtakım sanatçılar hep soyuta gidiyorlar. Sanatı insan sorunundan dışarıya çıkarıyorlar. Bakın şunların yaptıklarına, hiçbir şeye benziyor mu? Onlara aldıran, adam yerine koyan bir kişi bile çıkıyor mu?

İnsanlar sanatçıdan, bu en duygulu insandan, önce insan olmasını bekliyor. Şu insanları çok kötü durumlara düşmüş ülkemizde böyle sanatçı olur mu? Olur. Neden olmasın! Arkamızda Divan Edebiyatımız gibi bir geçmişimiz varken. Onlar gülden bülbülden söz ederek boş boş kalıplar doldurmamışlar mı?

Divancı atalarımız böyle yapmışlar da biz neden yapmayalım! Bakın onlarda Osmanlıların kanına, zulmüne, yoksulluğuna, insanı aşağılatan işleri üstüne tek bir satır var mı? Öyleyse bizim bugünkü Türkiye üstüne onlardan ileri bir sanatımız neden olsun! Biz de kaçamaklarla göçmeklerle, denizle, gökyüzüyle, sapık duygularla, anlamsız sözcüklerle, deli saçmalarıyla boş boş kalıplar doldururuz. Bu çok kolay, hiç bir sorumluluğu yok. Başın belaya girmez. Bir de sanatçı olma övüncesi verir. Bir de ileri olma palavrası sıkarsın. Birkaç ahmak, sapık bulur, meyhanelerde onları da inandırırsın.

Yalan söylediğinin, sanatçı olmadan önce insan olmadığının farkındasın. Ama insan olmak için, sanatçı olmak için gücün yok. Elinden başka bir şey gelmez. Denizdeki yılan hayaline koşarsın. Sonra da yalanla birlikte gümler gidersin. Kubbede bir hoş sada değil, bir kötü sada bile bırakamazsın. Zemzem kuyusunu kirletmek epeyce bir iş. Seninkisi o bile değil. Sen

yoksun. Var görünürsün. Ama birkaç ahmağa, züppeye, meyhane yoldaşına var görünürsün. Sen sağlıklı topluma, savaş içinde kurtuluşunu arayan, dövüşen insanlara vız gelirsin. Sana göz ucuyla bile bakmazlar. Bir an o değilcikten gözlerine ilişecek olsan güler de geçerler.

Bu sanatçı geçinenlere, sanatı hünerle küçültenlere, yukarda da söyledim ya, hüner de bir iştir, bunların hüneri de olmaz, hüner gösterisi olabilir, her şeyleri gibi hünerleri de çok çürüktür, çok kızıyorum. Ne işiniz var! Sanatçının büyük sorunu var. Başı belada bir kişi. Kırk günlük yolda yaprak kımıldasa onun yüreği oynar. Ülkenin ve insanların sorunlarını yüreğinin derinliğinde duyar. Bir insanın tırnağına taş değmesi onun yüreğini oynatır. Sende bu yürek yok. Olsa öyle oyunlara sapmazsın. Eeee, ne der de girersin bu işe! İş mi yok bu dünyada!.. Ne olursan ol... Ne cehenneme gidersen git. Ama burada insanlarımızın hayat davası var, burada oynama.

25.12.1960

KAHRAMANLIK

Belki her insanın içinde bir kahraman özlemi, bir kahraman olma çabası vardır. Şu dünyada haline, gününe razı olan çok az kimse var. Olmaması daha iyi ya. Ben, bu kahramanlık çabasına, kahraman özlemine hiçbir şey demiyorum. Biraz da hoşuma gidiyor.

Şu kahramanlığı da epeyce yemişler. Bu kahramanların içinde belki de en hoşu Don Kişot. Bana kalırsa dünyadaki geçmiş kahramanların en işe yaramış, en gerçeği, en insanı da Don Kişot. Don Kişot olmasaydı, kahraman sayılan insanları biz daha çok tanrılaştıracaktık. Bana bir kahramandan söz açtılar mı, hemencecik Don Kişot geliyor gözümün önüne. Ona saygıyla, sevgiyle bakıyorum. O ne güzel adam, candan adam, gözünü daldan budaktan sakınmaz, alçakgönüllü adam! Ben Don Kişot'u çok seviyorum. İnsanlığımızın şişirilmiş bu yönünü çok seviyorum.

Yukarıda dedim ya, şu kahramanlığı epeyce yemişler, anasını bellemişler. Kim yapmışsa yapmış, şu kahramanlık denilen şeyi insanlıktan çıkarmış. Kahramanlık şiirlerine bakın, amanallah... Bunlar insan değil, bunlar etten, kemikten değil, bunlar kımıldanan, kükreyen, dövüşen, ne biçim büyük bir iş gördüğü sanılıyorsa, o işi gören kocaman kaya parçaları. Kocaman, erişilmez tanrılar.

İşte bu kaya parçalarının, bu tanrıların anasını Don Kişot aslanıyla Cervantes bellemiş. İnsanlar da yüzyıllarca kutsadıkları, taptıkları palavra kahramanlığa gülmüşler. Daha da gül babam gül ediyorlar ama, bir türlü de cart curtlarını bırakamıyorlar.

Ben kahramanlığa karşı değilim. Büyük de bir saygım var kahramanlığa. Niçin saygım olmasın, bütün insanların saygısı var. Ben onlardan ayrıksı mıyım?

Don Kişot'la birlikte, ondan sonraki düşünürler tanrı kah-

ramanlığı yavaş yavaş dize getirmişler. Ama insanlar durur mu, onların kahramanlığa ihtiyaçları var. Bir adamı sivriltip mutlaka yakasına yapışacaklar. Önlerine katıp oradan oraya, esen yellerin önündeki yaprak misali sürükleyecekler.

Kahramanlık çağımızda kabuk değiştiriyor. Tanrılıktan sıyrılıp insan oluyor. Kahraman olağanüstünden aşağıya usul usul iniyor.

Bir kılıçta yetmiş kafayı uçuran artık kahraman değil. Yalansa da, doğruysa da vetmiş kelle uçuran bu çağda bize hiç bir şey söylemiyor. İkinci Dünya Savaşında üç yüz düşman uçağı düşüren pilot bile o kadar önemli bir kahraman sayılmıyor. Bakın bu üç yüzlük kahramanın adını bilseydim burada anardım. Bilmiyorum. İnsanlar ona eskiden verdikleri önemi verselerdi, şimdi ben değil, o kişinin adını bebeler bile öğrenirdi. Hiroşimaya atomu atan kişi kendini kahraman saymıyor. Yetmiş değil, yetmiş bin cana kıyan kişi kahraman olmaz mı? Bu kişi ne oluyor biliyor musunuz, kendini suçlu sayıyor, bu işi yaptığından dolayı utanıyor, insanların yüzüne bakamıyor. Kendini cani sayıyor. Bir kanlının acısıyla insanların arasında dolaşıyor.

Bütün bunlardan ne çıkıyor? Bizim kahramanlık saydıklarımız, artık çağımızda kahramanlık değil.

Eski çağlardan, çağımızda kahramanlık sayılan bir kahramanlık yok mu? Olmaz olur mu? İnsan tarihi ne kadar kötü, iğrençse o kadar da güzeldir. Köleliğin zincirini kırıp dağa çıkan, hürriyet için baş veren Spartaküs her çağın kahramanıdır. Her çağda insanlar onu kutsayacaklardır. Spartaküs insan gibi, insanlar arasında anılacaktır.

Bütün bu sözler ne için? Çağımızdaki kahramanlığı, bundan önceki kahramanlık anlamıyla hiç bir şekilde karıştırmamalıyız. Çok az ilişiği var. Bu çağın kahramanlığına, başka bir ad bulmalı. Bu da benim gücümün dışında. İnşallah bulurlar, başkaları.

Çağımızın kahramanlığının babası Galileo olsa gerek. Bununla çağımız kahramanlığını bir iyice anlattım sanıyorum. Yani, düşüncesi uğruna canını, başını koymuş kişi. Düşüncesi için gözünü kırpmadan ölüme giden kişi. Demem o ki, bu da artık, o eski anlamında kahramanlık sayılmamalı. Doğal bir olay

bu. İnsanın ilk şartı, artık çağımızda böyle, bir düşüncesi olması, düşüncesini savunmak için gerekirse kellesini ortaya koyması. Gene tekrar ediyorum, bu da kahramanlık sayılmamalı, doğal bir olay olarak görülmeli

İnsanlar toptan kahramanlığa mı yükseliyor, diyenler çıkar. Bence gittikçe her şey güzelleştiği gibi, insan kafası da güzelleşiyor, ilerliyor.

Boş, tangırtı kahramanlık çoktan iflas etti.

Gelin görün ki bizim memleket ağzına kadar kahramanlarla dolu. Bir kahraman bolluğu ki, olmaya gitsin. Ne yana baksan bir kahraman... Her gün yüzlerce, binlerce kahraman türüyor. Nereden çıkıyor bu kahramanlar, nasıl çıkıyorlar, akıl almaz. Dünya sosyologlarının yerinde olsam, gelir Türkiyeye bu kahramanlık hastalığını bir iyice araştırırım. Bu kahramanlar da çağımıza uygun kahramanlar mı, ne gezer. Eski çağların tanrı kahramanlarına mı benzerler, ne gezeeer! Bu, yepyeni, apayrı bir kahraman türüdür.

1946 yılını gözönüne getirin. D.P.liler nasıl kahraman gibi karşılandılar? Ne yapmıştı bu adamlar, hangi düşünce uğruna tırnaklarını kesmişlerdi? Milli Şef diktatörünün kanatları altından çıkıp, ona karşı durmuşlardı. Yıllarca eller üstünde taşındılar. Sonra onlar iktidarı ele aldılar. Birtakım gazeteciler, hepimiz ona karşı geldik. Ve hepimiz kahraman olduk. Ama onun zulmüne karşı koymak o kadar büyük cesaret isteyen bir iş değildi. Olağan bir şeydi. Batıda böylesi karşı koyanlara kimse kahraman demiyor. Öyle olsa bütün grevciler kahraman sayılır. Herkes ödevini yapmış sayılıyor. Kimsenin burnu büyümüyor.

Bir Anadolulu, köylü yazar olarak, yazı yazarken Anadolunun yoksulluğuna karşı koymak zorundaydım. Bu benim ödevimdi. Bu çerçeve içinde romanlar yazıyordum. Ne güzel roman yazıyor bu adam demiyorlardı da, bakın ne biçim bir yiğitlikle yoksulluktan söz açıyor, diyorlardı. Belki de yoksulluktan söz açmak bir zamanlar kahramanlıktı. Belki şimdi de kahramanlık. Ama daha çok bir ödev. Bir yazar bu memlekette yaşıyor da yoksulluğu görmüyorsa o yazar kınanmalı, kötülenmeli, sen vicdansızın birisin, iyi insan değilsin denmeli ona. Ama yok-

sulluktan söz açan yazara, kahraman gözüyle bakılmamalı. İşte buna tam düşünce yoksulluğu denir.

Sonra efendim, bizim toplumumuzda başka kahramanlar da türedi.

Bizim yurdumuz çok kötü durumda. Karmakarışık. Korkunç. Dört başı mamur bir yoksulluk içindeyiz. Bunun kurtuluş yolu olsa gerek. Bu gerçeği görüp söyleyenler kahraman... Bunlar kahraman değil. Bunlar kahraman olmak da istemezler. Nelerine gerek kahramanlık, ne yapacaklar kahraman olup da. Bunların karşılarına dağarcıklarında azıcık unları bile olmayanlar çıktılar. Bunlar gericilerdi. Durumu olduğu gibi tutmak istiyorlardı. Sırtlarını ağaların, fabrikacıların paralarına dayamışlardı. Halkın soyulmasında onların yardakçılarıydılar. İşte bunlar da bizim toplumda kahraman oldular.

Şimdi memlekette kahramandan geçilmiyor. Necdet Elmas kahraman, hani geçen gün şu balıkçıyı öldüren on altı yaşındaki çocukcağız kahraman...

Herkes herkes kahraman. Daha çıkacağından başka... Dedim ya, ben sosyologların, psikologların yerinde olsam hemen Türkiyeye koşar, sonucu müthiş gerçeklere ışık tutacak araştırmalara başlardım...

Haa... Az daha unutuyordum, Yassıada'da Anayasayı çiğnemekten, ihtilastan, örtülü ödenek yolsuzluğundan mahkum edilmişler, daha bin türlü kirli işlere girip çıkmışlar, yavaş yavaş kahraman oluyorlar.

28.1.1962

KORKAKLAR

Hiç bir duyguyu hor görmem. Duygusal aşırılıklar varsa, ne yüzden olduğunu sorup soruşturmayı daha iyi bulurum. Sevinç hor görülür mü? Bir iyi olay, işlem karşısında sevinen insanın sevincine öteki insanlar da katılırlar, bu olağan bir duygudur. Katılmayanları, sevinci yerenleri ben olağan saymıyorum.

Çok az bir süre önceye kadar, korkuya, korkulara karşı koymayı insanlar büyük bir marifet sayıyorlardı. Korkuya karşı koyanlara kahraman diyorlardı. Hele bir adam hayatını göze alarak bir korkunun üstüne yürürse, iyice kahraman sayılıyordu. İnsanlar ne kadar korkmuşlarsa, o kadar korkuyu lanetlemişler. İnsanlar, ne kadar sevmişlerse, sevgiyi o kadar kutsamışlar da, korkuda tam bunun karşıtını yapmışlar, korkudan iğrenmişler. Gene korkunun tam karşıtı olan yiğitliği göklere çıkarmışlar. Gözüpek insanları baş tacı etmişler.

İş gelip çağımıza dayanmış. Artık çağımızda korku o kadar iğrenilecek bir duygu olmaktan çıkmış. Korkuyu kimse kutsamıyorsa da, kimse de artık korkudan iğrenmiyor. Korkan insanlar, azıcık olgun bir insansa o, artık korktuklarından dolayı kendilerini küçümsemiyorlar. Korku, insanın yerleşmiş, büyük duygularından bir tanesi... Bana göre, insanlar korkuyu inkar ettikçe korkuyorlar.

Çağımızda, bugün yiğit dediğimiz kişilerden var. Hem de bir hayli var. Bu kişiler düşünceleri uğruna, bunlardan bir sürü ad verebilirim, kellelerini koymuşlar, canlarını vermişlerdir. Düşünceleri için aç kalmışlar, hapislere girmişler, bir yıl, beş, on, on beş yıl yatmışlardır. Kalebent olmuşlar, kürek yemişlerdir.

Bu adamlar ölürlerken, tatlı canlarını verirlerken hiç mi korkmamışlardır? Öylesine korkmuşlardır ki, ödleri bile kopmuştur. Korkmamaları olağanüstü bir şey. İnsan korkar. On beş, yirmi yılı giyen korkmamış mı, elbette korkmuştur. Dayak

yiyen korkmamış mı? Korkmaz olur mu?

İkinci Dünya Savaşında inanmış bir kişiyi Almanlar yakalamışlar, ona demişler ki: "Diyeceksin ki, ben bugünden sonra eski inandıklarıma artık inanmıyorum. Bunu böylece yazıp bize vereceksin... Bunu böyle yaparsan canını bağışlayacağız. Yoksa seni öldüreceğiz. Yaşamayı mı, ölümü mü?"

İnanmış kişi ölümü seçmiş.

Bu kişi ölüme giderken korkmamış mı? Elbette korkmuştur. Korkmuş ve ölüme gitmiştir. Yiğitlik yerini, anlamını değiştirmiştir. Bu, insan onurudur. Belki de insan insan oldu olalı eline geçmiş en güzel şey budur, en kutsal duygu budur. Belki insanlar böyle bir duyguya gelebilmek için çok şeylerini vermişlerdir. Yani demem odur ki, insan buraya gelmek için köprülerin altından epeyce su akıtmıştır. Gerçekten insan namusu dedikleri şey, insanı tek insan eden şeydir belki...

Ölüm kadar umutsuz bir şey yok. Bir insan yalnız insanlık zedelenmesin diye, korkunç umutsuzluk karanlığına kendini kapıp koyvermiyor.

Şimdi azıcık olsun korkudan, yiğitlikten ne anladığımı anlattım sanırım.

Yukarda anlattığım kişi gibi bir kişiyi bizim toplumumuzda bulamayız. Bizim toplumumuzda böyle bir kişinin bulunması olağan değildir. Çünkü bizim toplumumuzdaki insanlar ilkeldir. Yani aydınlar demek istiyorum. Bizim aydınlarımız içinde, bugünlerde düşünce onuru olan çok az kişi vardır.

Bazı inançlar için tarih boyunca can vermiş kişileri biliyoruz. Örneğin din uğruna... Din uğruna gidenler umutsuzluğun karanlığına değil, umudun aydınlığına, Cennete gidiyorlardı.

Bizim çağımızdaki inanmışlar salt insan onuruna, düşünce namusuna inanıyorlar. Ölümlerinden kendileri için hiç bir gelecek faydası beklemiyorlar. Gerçekten kutsanacak bir durum. İnsanlığıyla insanın övünmesi burada başlıyor olmalı.

Bizim toplumumuzdaki aydınlar, düşüncenin getirdiği inançtan geçmek için ne kadar dolap çevirmek gerekirse çeviriyorlar. Vay bir düşünceye saplanmamak gerektir, vay bir açıdan dünyaya bakmak cehaletini göstermemek gerektir. Farkında değiller ki onlar daha dar bir açıdan bakıyorlar dünyaya. Açı-

sızlık açısından. İnançsızlık fikaralığından. İnanmış kişi, daha önce de birkaç kez yazdım, öbür inançlara saygı duyan kişidir. İnanmış insan, canını düşüncesi uğruna harcayabilecek insan, karşısındaki düşüncesi uğruna baş koymuş insana nasıl saygı duymaz?

Düşünceye saygı duymayanlar, yani açısızlar, her zaman toplumlar için baş belası olmuşlardır. Düşüncenin sorumluluğundan kaçmak için türlü yollara başvurmuşlardır. Hür düşünce... Ne demek hür düşünce... En hür düşünen insan bir dünya görüşü olan, dünyaya bir açıdan bakan insandır. Hür düşünce yoksulluğuna sığınanlardan insanlar uzak dursunlar.

Bizde başka bir insan türü daha var. Bunlar milliyetçi geçiniyorlar. Bunlar düşünceden yoksun, korkağın korkağı kişiler. Benim korkak dediklerim, yukardan beri yaptığım açıklamadan da anlaşılacak ki, düşünce namusları olmayan kişilerdir.

Bizde milliyetçilik hareketinin epeyce uzun bir tarihi var. Osmanlı toplumundaki milliyetçilerin bir kısmı bu düşünce uğruna birtakım çıkarlarından, rahatlarından olmuş kişilerdir. Bunların içinde milliyetçilik uğruna kelle vermişler var. Sonra, uzun bir çabadan sonra, bizim toplumumuz Osmanlılıktan çıkmış. Biz milli bir toplum haline gelmişiz.

Şimdi milliyetçiyim demenin bir suçu yok. Milliyetçilik uğruna kelle de istemiyor kimse. Ooooh, kolay iş, ben milliyetçiyim, diye sabahtan akşama kadar bağır, bu milleti sömürenlerle birleş, sonra vatansever ol. Bizim eski milliyetçilerimiz Osmanlılıkla, yobazlıkla dövüştü. Sen sırtını milliyetçilik sözüne daya, yobazlığı da, Osmanlılığı da yanına al, sonra milliyetçi ol. Bizim milliyetçilerimiz o senin şimdi öne sürdüğün kara irticayla yüz yıldır dövüşüyor.

Toplumun bütün donmuş, geri ögelerini yanına al, elinde pala, sonra bu toplumda milliyetçi geçin. Bu toplumu böyle geri, böyle sürüngen tutabilmek sana para veren ağalarının işine geliyor. Ne kolay, ne kolay, hem ağalara satıl beş on kuruşa, hem kahraman ol... Tırnağını bile kesip atmadan, kolayca yaşa bu toplumda. Yalan dolanla kandır milleti.

Şimdi düşükleri savuruyorlar ya, işte bu düşük dostları, şimdi Milli Birlik Komitesine çatan bu yiğitler var ya, ihtilalin

ilk günü gazetelerine bir başlık çektiler ki, yani ihtilalle devrilen partinin gazetesinde, bir başlık çektiler ki, o partiyle yıllar yılı savaşmış gazeteler öyle başlık çekemediler. Bu devrik partinin gazetesi bir anda Milli Birlik Komitesinin baş savunucusu oldu. Korktular, ihtilalden ödleri patladı. İhtilali aşırı övdüler. Bu övgülere hiç bir başka gazete ulaşamadı.

Sonra ne oldu? Milli Birlik Komitesi serbest seçimle hükümeti partilere bıraktı. Bu övgücü başılar Milli Birliğin baş düşmanı kesildiler. En küçük bir fırsatta, daha neler neler yapacaklar Milli Birliğe... Şimdi gene öyle açıkça yapamıyorlar. İçlerinde korkuları var.

Bir toplumda düşüncesi için can verenler... Bir toplumda düşünce sahtekarları... İnsan umutsuzluğa düşüyor, bu düşünce namussuzluğundan dolayı. İnsan yirminci yüzyıldan utanıyor. İşte benim korkaklık dediğim bu.

7.2.1962

KISRAK SÜTÜ

İnsanoğlunun içinde araştırmak, bulmak, bulunca deliler gibi sevinmek ateşi var. Biz şu gördüğünüz dünyaya kavuşmuşsak bu ateş sayesindedir. Bu ateşin ferman dinlemez gücünden dolayıdır.

İnsanların içindeki bu kutsal ateşe karşıt başka bir yönleri de var ki, Allah belasını versin. İşte bu yönleri insanların ayaklarına örk olmuş. Bu örkü kırmak için insanlar, bulmak, yaratmak çabasından daha büyük bir çaba harcamışlar. Bu da olmasaymış, insanlar bulmak için savaşırlarken bir de ayaklarına takılan çelmelere karşı savaşmasalarmış, belki de dünya çok başka olur, Ay dedikleri yere belki de çok erken varırmışız.

İnsanlar yıllar yılı dövüşe dövüşe bir düzen kuruyorlar. O düzeni kurmak için yıllar geçiyor. Güzel değil mi bu? Çok güzel. Bir süre sonra o düzen eskiyor. Düzen eskiyince yeni bir düzenin habercileri, dövüşçüleri, kapıları zorlamaya başlıyorlar. Başlıyor aralarında bir savaş, eski düzenciler yeniliyorlar ama, neden sonra... İnsanlar çok güzel işler kaçırdıktan sonra...

Batı dedikleri yerdeki insanlar daha çabuk uyanmışlar. Demişler ki, biz ne yapıyoruz? Neden öyle geriye yapışmışız? Görmedik mi, görmedik mi ki, hey insanlar, her yeni buluştan, yeni düşünceden bizlere büyük iyilikler geliyor. Yeni düşünceyi savunanlar daha çoğalmış. Bu yüzden Batı her yönüyle ilerlemiş gitmiş...

Bir insan alışılmış düşüncenin dışında birazcık düşündü mü yandı da gitti... Derisini mi yüzmemişler, gözlerini mi oymamışlar, neler de neler yapmışlar... Yeni bir buluş, yeni bir düşünce yurtlarına girmesin diye çarpışmışlar, çırpınmışlar. Çünkü yeni düşünce, yeni buluş eski düzenlerini altüst edecek, birtakım insanların rahatları bozulacak. Daha kötü olmuş, bir düzenleri bozulmuş ki, ne bozuluş! Yeni buluşlarla, yeni düşüncelerle gelen Batı insanı, onları köle etmişler.

Biz bir çeşit kafaya Doğu Kafası dedik. Bir kopasıca kafa, dedik. İşte bu kopasıca kafa önce Batının getirdiği buluşlara karşı koydu. Yüz yıla yakın bir zaman karşı koydu. Batılılar, Doğu toplumlarında bulunan bir avuç aydın onlara yeni buluşları zorla şerle kabul ettirdiler. Baktılar ki hiç de kötü değil. Düzen azıcık bozuldu, ama, azıcık. O kadarlığı kadı kızında da bulunur. Trenlere, vapurlara, uçaklara bindiler... Elektriğe kavuştular. Batı bütün bu şeyleri onlara verdi. Yan gelip yatıyorlar.

Batı şimdi yeni işler ardında. Batı gene bir savaş yapıyor. Atom yapıyor, bir. Aya gitmeye hazırlanıyor, iki. Başka bir şey yapıyor, en önemlisi de bu: İnsanın insanı sömürmesinin önüne geçmek için korkunç bir savaşa girişmiş. Bu korkunç savaşta ileri gücün insanları her gün biraz daha kazanıyor. Ama boynu kopasıca, düzenin bozulmaması için canını vermeye hazır Doğu Kafası bunun karşısında... Doğulu insanlar aç, perişan, bir lokma ekmeğe muhtaç...

Bakın şu Doğu Anadoluda açlık aldı yürüdü. İnanelerle önüne geçeriz sananlar var. Ben size haber veriyorum. Anadolu, böyle giderse, yıllarca sürecek bir açlıkla karşı karşıya...

Doğu Kafası buna bir çare aramıyor. Çare araması, bulması bugünkü düzenin bozulması pahasına olur. Bugünkü düzeni de Doğu Kafası, gönlünce bozmaz. Bozmasınlar, onun orasına ben karışacak değilim. İşte bizim memleket bu haldeyken bir de Milliyetçiler dedikleri, Turancılar dedikleri, Mukaddesatçılar dedikleri bir gericiler zümresi çıktı ortaya.

Bunlar ne diyorlar, biz ırkçı, milliyetçiyiz, diyorlar. İyi, has, varın öyle olun. Münasiptir. Her ırkın üstünde Türk ırkı. Bir zamanlar ağzı açık kurdun yanına, dergilerinin kapağına bunu yazarlardı. Her ırkın üstünde Türk ırkı mı değil mi bunu da bilmiyorum. Şu ırkçılık işini bilim adamları allak bullak ettiler. İler tutulur yerini bırakmadılar. Şimdi bu insanlar bir de, biz Müslümanız, mukaddesatçıyız, diyorlar. Müslümanlığa göre hiç bir Müslüman hiç bir Müslümandan üstün değildir. Hangi ırktan olursa olsun bütün Müslümanlar kardeştirler.

Öyleyse bunlar ya ırkçı değiller, ya Müslüman değiller. Bunlar yalancıdırlar. Milletin geride kalmasını, düzenin bozulmamasını, salt çıkarları için bozulmamasını isteyen gericiler-

dir. Bunlar düzenin bozulmamasını isteyen ağalarla da birleştiler. Bunlar, nasıl ki, Kurtuluş Savaşımızda düşmanla da birleşmiştiler.

On altı, on yedi yaşındaydım. Şiirler yazıyordum o zamanlar. Turancı, ırkçı, milliyetçi nedir bilmiyordum. Bizim okullarda da öylesine bir Turancı çabası vardı ki... Turancılar aramızda iki türlü çalışıyorlardı. Fakir çocuklara diyorlardı ki, bakın işte şu zenginlere, şunların apartmanlarına, hanlarına, çiftliklerine, bakın işte sizin şu halinize... Fakir çocukların gönlü onlarla birlikte oluyordu. Zengin çocuklarına diyorlardı ki, bakın arkadaşlar dışarda milyonlarca aç, sefil ırktaşımız var. Onları kurtaralım. Bir de kılıçadır, kımız, ok, yay, harp sevgisi propagandası yapıyorlardı. Erkek olan harp ister, harpte ölür. Oluk oluk, şorul şorul kan... Bütün o çağın ağzı açık kurtlu dergilerindeki şiirler hep şorul şorul kanlıydı. Harp istemeyen vatan hainiydi.

O zamanlar ben "toprak" demiştim, zenginlerin çok toprakları var da biz yarıcıyız, bizim toprağımız yok demiştim de, polis başıma getirmediği iş bırakmamıştı. İnsan içine çıkamaz olmuştum. Nerdeyse öldüreceklerdi. Ama bu Turancılara hiç kimse bir şey yapmıyordu. Dergileri ilkokullarda öğretmenlerce sattırılıyordu. Şimdi nasıl yüz bulmuşlarsa o zaman da öyle yüz bulmuşlardı.

Bir de şiir yazmıştım, o zamanlar. İçinde şöyle bir mısra vardı: "Beyaz bir bayrak dik düşlerime..." Vay efendim, Türk olan beyaz bayraktan nasıl söz açar? Beyaz, barış demektir, Türk olan barış ister mi, Türk demek erkek demektir, kan demektir.

Biz o zamanlar bütün bu işlerin ne demek olduğunu pek anlamıyorduk. Bir de müthiş bir "Kımız" sözüdür başını almış gidiyordu. Beş altı arkadaş bir araya geldik. Nedir bu kımız, diye düşündük. Nedir bu kımız? Kımız insanı esrükleştirir. Uzun bir araştırmadan sonra öğrendik ki, kısrak sütünden yapılan bir içkiymiş. Aklı başında birisi dedi ki, şimdi bulamazsınız. Orta Asyaya bile gitseniz, yok. İnsanlar artık öylesi içkiyi içemezler. Kımız at sırtında gezme çağının getirdiği zorunluktu. Herhalde çok kötü bir içki olacak.

Birdenbire bizim kafamıza dank etti... Kötü kımız içkisi... Şorul şorul kan... Anadolu aç perişan sürünürken, Orta Asyaya elde ok yayla sefer...

Yazı uzadı, demek istiyordum ki, insanlar yenilikleri zor kabullenmişler, yeni düşüncelere çoğu zaman yanaşmamışlar. Üstelik de düşman olmuşlar.

Biz on altı, on yedi yaşındaki delikanlılar azıcık düşününce kımızın geçmiş bir içki olduğunu, hiç de kutsal olmadığını, şorul şorul insan kanı akıtmanın iğrençliğini, Anadolu aç sefil dururken Orta Asyaya ok yayla sefere gidilemeyeceğini öğreniverdik.

İnsanlar bir düşünmeyi öğrenebilseler. Gericilerin bütün çabası da onlara düşünmeyi öğretmemek ya....

28.2.1962

17 NİSANDA

Köy Enstitüleri kurulduğundan bu yana bütün memleketsever, namuslu, gerçekçi aydınlar Köy Enstitüleri düşüncesiyle birlik. Bu kurumlar yollarından döndürüleli yıllar oluyor. Aydınların savaşı durmadı. İlle de, ille de Köy Enstitüleri. Bunun bir sebebi olacak. Köy Enstitüleri kurulduğundan bu yana da bu kurumlar çamur yağmuru altında. Gericiler bu kurumlara karşılar. Canlarını dişlerine takmışlar savaşıyorlar. Gericiler 1950den sonra ilericilere karşı kesin bir politik zafer sağladılar. Köy Enstitülerini kapattırmaya kadar gittiler. Köy Enstitüsü sözü ettin mi akılları başlarından gidiyor, cin ifrit oluyorlar. Bunun da bir sebebi olacak.

Bizim aydınlarımız, gerçek vatanseverlerimiz Köy Enstitülerinin ardını bırakacağa benzemiyorlar. Yıllar geçtikçe, aklı başında aydınlarımız, köylülerimiz, işçilerimiz Köy Enstitüleri düşüncesiyöresinde kümeleniyorlar. Varsa da yoksa da Köy Enstitüleri. Bir yanda, aşağı yukarı tümüyle bir koca milletin aydınları, vatanseverleri, bu milletin ileri gitmesini isteyen insanlar, bir yanda bir milletin geride kalmasını, ezilmesini, sömürülmesini isteyen karalar, gericiler. Bu milletin bu atom çağında bir adım ileri gitmesini istemeyenler.

Gerçek, gün gibi ortada. Köy Enstitülerine karşı olanlar üstelik de milliyetçi olduklarını söylüyorlar. Hem de öylesine milliyetçi ki bu kişiler, ta Orta Asyalardan dem vuruyorlar. Ah ırkdaşlarımız, vah ırkdaşlarımız. Ya Anadoluda mağara hayatından daha beter bir hayata ittiğimiz asıl vatandaşlarımız? Gerçek aydınlar diyorlar ki, işte biz şu, şu sebepten dolayı Köy Enstitülerini tutuyoruz. Faydalı da sonuçlar aldık. Köy Enstitüleri örneğini dünyadaki bütün insanlar da gördü. Onlar da bu sistemi benimsedi. Bizde sizin yüzünüzden Köy Enstitüleri kapatılırken, başka memleketlerde bu sistem olduğu gibi uygulandı. Bu memleketin büyük çoğunluğunun kalkınması için siz orta-

ya ne sürüyorsunuz? Tıs yok. Bir tek söz biliyorlar: Biz milliyetçiyiz, siz değilsiniz. Haydi anladık, kabul ettik, siz milliyetçisiniz. Çok ala, çok yahşi, çok çok güzel. Bu milleti ileri götürecek sisteminiz ne? Tıs yok. Türk aydınları diyorlar ki, efendiler, siz bu memleketi her yönüyle sömüren ağalığın yanındasınız. Ezilenlerin ezilmesinin uzun yıllar sürüp gitmesini istiyorsunuz. İleri hamleler yapacak bir sisteminiz? Tıs yok. Siz bu millete yararlı her ileri, olumlu işe karşısınız. Tıs yok. Türk aydınları, gerçek Türk milliyetçileri diyorlar ki, efendiler, hani matbaa var ya, sizin ağababalarınız softalar yüz yıl, çıkarları sarsılmasın diye, bu güzel işi yurdumuza sokmamak için direndiler. Daha da çok. Şimdi siz bu matbaalarda milletin gerçek milliyetçilerine sövüyorsunuz. Bugün için matbaa kadar önemli, ileri bir olay olan Köy Enstitülerine karşı koyuyorsunuz. Bunun ondan hiç bir farkı yok. Bu düşünceye ne diyorsunuz? Tıs yok. Biz milliyetçiyiz. Bu palavralarınızla zavallı insanlarımızı kandırıyorsunuz. Tıss...

17 Nisan bizim tarihimizin en kutsal günlerinden biri haline geldi. Bunu kim getirdi? Elbette ki, susamış milletin, ileriliğe, çağdaş uygarlığa susamış milletin büyük isteğidir bu. Yoksa hiç bir güç, millet çoğunluğu gözünde bir günü bu hale getiremezdi. 17 Nisan bir kurtuluş umudu... bir ilerilik umudu oldu kısa bir zamanda. Her şeye, bütün gerici direnmelere rağmen millet çoğunluğu 17 Nisanı büyük günlerimiz arasına soktu. Bütün atılan çamurlara rağmen Köy Enstitülerinin kuruluş günü olan 17 Nisanın anlamı millet çoğunluğu gözünde büyüyor, gittikçe de kurtuluş sembolü oluyor.

Bu, niçin böyle oluyor? Gün geçtikçe memleketimizin hayatında Köy Enstitülerinin gerekliği niçin böylesine ortaya çıkıyor?

Yön dergisinin geçen haftaki Köy Enstitüleri sayısında bunu bir Köy Enstitüsü mezunu olan Aydın milletvekili Şükrü Koç çok güzel anlatıyor. Yazısı uzun. Yerim olsa bu yazının hepsini okuyucularıma aktarırdım, ancak bir kısmını alabiliyorum... Niçin Köy Enstitüleri? Niçin, yıllardan beri sürüp giden bu savaş? Bu sorulara bu parçada çok güzel bir karşılık bulabiliyoruz:

"Köy Enstitülerinin en çok işlenmiş olan, pedagojik yönü daha belirgindir. Kısa bir zamanda milli hudutlarımızı aşan bir üne kavuşmasında Enstitülerin pedagojik anlamı çok etkili olmuştur. Çünkü Enstitüler:

1) Büyük şehirlerin dışında 1000 er nüfuslu birer kuruluş olarak çevrelerinin bir yenilik, uygarlık ve kültürlenme merkezleri olabilmişlerdir.

2) Çeşitli meslek erbabı için toplumun hiç işlenmemiş kaynağına başvurulmuştur. Alınan çocuklar kabiliyet ve gelişme durumlarına göre öğretmen, sağlık memuru, ebe, ziraatçi, kooperatifçi, zanaat adamı olarak, israf edilmeksizin, işe yarar kamu görevlileri olarak yetiştiriliyordu.

3) İş ilkesi buralardaki eğitimin temel felsefesine dahildi. Yaratıcı tipte, teşebbüs sahibi, kafası ile birlikte, el, kol ve duyguları da işleyen insan yetiştirmenin denenmiş metodu "iş içinde eğitim" idi. Bu metod sayesinde o zaman 52 milyon lira ile bugünkü değeri milyarları aşan binalar, tarlalar, bahçeler, işletme ve tesisler ortaya konabilmiştir. Yapılan eserler hem öğrenme, eğitilme aracı olmuş, hem de ihtiyacı karşılayan unsurlar olarak hizmete girmiştir. "Sonuç faydalı ise iyidir. İyi olan faziletlidir," diyen Batılı felsefenin en güzel uygulaması buralarda görülmüştür.

4) İlk ve temiz kaynaktan alınan ham maddeler kabul edilebilen öğrenciler, aynı çatı altında ayrı hizmetler ve meslekler için yetiştirildikleri halde, "Köyü kalkındırma" ülküsünde ortaktılar. Ülkü birliği, metod ve yetişme ayniyeti, onları toplum hizmetinde, beraberce, başarılı olarak çalışma imkanına kavuşturmuştur. Buna psikolojik sebepleri de eklersek, tek kaynaktan yetişmenin verdiği güçbirliği duygusu başarılarına yardım etmiştir, diyebiliriz.

Köy Enstitülerinin eğitsel anlamının en belirgin yönleri, şüphesiz, bunlardan ibaret değildir."

Evet, Köy Enstitülerinin eğitsel yanı bundan ibaret değildir. Sonuçta hepimiz bunu gördük.

Gerçekten memleketimiz büyük bir ilerleme çabasındaydı. Her yönüyle bu böyleydi. Gerilik, yoksulluk çamurundan insanımızı kurtarma, değiştirme...

Bir yönü daha vardı. Bu toprağın gerçek kültürü burada yenileşiyor, büyüyor, ortaya çıkıyordu. Bilimde, sanatta, eğitimde.

Bütünüyle, gerçek yönleriyle bir millet ayağa kalkıyordu.

Milliyetçiyiz diyenler, bunun önüne niçin geçtiler? Hiç bir milliyetçi bu kadar güzel bir işin önüne geçer mi? Gördük ki, her yönüyle, millet olarak yirminci yüzyıla kendimizi kabul ettirmemiz için Köy Enstitülerinden başka çıkar yol yok. Öyleyse bu korkunç oyunu bu adamlar kimin faydasına oynuyorlar?

Türkiyedeki durumu kimler olduğu gibi tutmaya çalışıyor? Kimler istiyor bunu? Karşılığı kolay, olaylar da gün gibi ortada. Sömürücüler ve onların adamları gericiler...

17 Nisan düşüncesi ölmeyecek. Gittikçe de bir çığ gibi büyüyor. Gericiler, sömürücüler bu çığın önünde tutunamayacaklar.

Yakında, çok yakında göreceksiniz, Anadolu bütünüyle 17 Nisanı, bir milletin uyanışını kutlayacaktır.

18.4.1962

HALKA İNANMAK

Bizim işimiz halka inanmak. İki büyük güç vardır: Doğa ve halk. Bütün değerleri yaratan halktır. Emekten yana olanlar halka sonsuz bir inançla bağlanırlar. Emeğe düşman olanlar ona ne inanırlar, ne de ona bağlanırlar. Biz demokrasiye inanıyoruz, çünkü halka inanıyoruz. Biz gerçek, kısıtlanmamış, yalnız emekçi düşmanlarının borusu ötmeyen, emekçilerin de söz sahibi olduğu bir demokrasiye güveniyoruz. Böyle bir demokrasiyi candan istiyoruz. Bizim savaşımız önce demokratik bir düzenin kurulmasıdır. Emek düşmanları hiç bir türlü böyle bir demokrasinin gerçekleşmesini istemiyorlar. Biz niçin istiyoruz da böyle bir düzeni onlar istemiyorlar? Çünkü biz halka uzanıp, gerçekleri halka ilettiğimiz zaman, halkın bizimle olacağına inanırız. Halk ne sağır, ne de kördür. Ne de aptaldır... Halkın tek günahı bilgisizliği ve aldatılmışlığıdır. Yoksa halk kendi çıkarı dururken, çolunun çocuğunun ekmeği dururken, çolunun çocuğunun ilerisi dururken, kölelikten, esirlikten, açlıktan, yokluktan, cehaletten, hastalıktan kurtulmanın mümkünü varken, niçin gitsin de aç kalsın, gitsin de niçin kul köle olsun? Bu halk deli mi, bu halk kör mü? Biz gerçekleri halka duyurabildiğimiz gün halk emek düşmanlarını, sömürücüleri sırtından söküp atacaktır. Gericileri, kefen soyucularını sırtından söküp atacaktır. Halk bilse ki, anayasamızda, "Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir devlettir," sözü var. Ve bunun da anlamını iyice kavrasa, ortada hiç bir mesele kalmaz. Bizler, emekten yana olanlar, bizler halk adamları inanırız ki bir gün derdimizi halkımıza anlatabiliriz. Bunun için isteriz ki gerçek bir demokrasi olsun. Emek düşmanları, demokrasi ve özgürlüğün düşmanlarıdır. Onlar kendilerinden başka hiç kimsenin özgürlüğünü istemezler. Özgürlük onların yalanlarının yıkılışı, yatsılık mumlarının sönüşü demektir. İşte bundan dolayı, biz, yani emekçiler özgürlük savaşı yaparız önce, haklar arkadan gelir demiyorum. Elbette özgür-

lük bir bütündür. Emek düşmanlarının ilk ve en korktukları şey özgürlüktür. Ama emekçiler özgürlüklerini almasını bilmişler, haklarını almasını bilmişler, keneleri sırtlarından söküp atmasını bilmişlerdir.

Halk gerçekle, kendi çıkarıyla, kendi emeğiyle birliktir. Bizim tek güvencemiz de budur.

Çağımızda bir yurdun ilerlemesi, o yurdun halkının sömürücülerin elinden kurtulmasıyla mümkündür. Bundan gerisi lafü güzaftır, yalandır. Halkı birkaç kişi tarafından sömürülen bir millet hiç bir zaman ilerleyemez. Taş çatlasa ilerleyemez.

Demek ki bu yurdu ilerletmek, mutlu bir yola getirmek için ilk yapılacak iş o yurdun halkını sömürücülerin elinden kurtarmak olmalıdır.

Ben bu yurdun aydınlarına da güveniyorum. Halkı kadar aydınlarına da. Ben bu yurdun aydınlarını çok yerdim. Onları korkak, onları bencil buldum. Onları, vicdanlarını en hafifinden bir evladü ıyale satmış buldum. Bizim yurdumuzun aydınlarının da tek kusuru meseleyi bilmemesidir. Kurtuluşun yolunu seçemeyip bocalamasıdır.

Çanakkalede Türk halkıyla yan yana binlerce aydın emperyalistlere karşı dövüştü ve canını verdi. Onlar, canlarını ne için verdiklerini biliyorlardı. Kurtuluş Savaşımızda da öyle oldu. Binlerce aydın halkımızla birlik, bizi sömürmeye, aşağılatmaya gelen düşmana karşı dövüştü ve yurdunun ve halkının özgürlüğü ve ekmeği için canını verdi.

Bizim aydınlarımız şimdi iyice inansa ki, halkı sömürücülerden kurtarmaktan başka ilerlemek, yükselmek, insan olmak, çağdaş olmak için başka, hiç başka çaremiz yok, her şeyini bir yana bırakıp, evladü ıyali, korkuyu, bencilliği, her engeli bir yana bırakıp halkı kurtarmak savaşına atılır. Şimdilik, bana öyle geliyor ki, bizim aydınımızın tek kusuru bocalamasıdır.

Biz bugün halk olarak, aydın olarak yolu bulma durumundayız. Bu günlerdeki el yordamıyla yürümemiz uzun sürmeyecek. Zamanın ve yurdumuzun el yordamıyla uzun zaman yürümeye tahammülü yok. Biz Türk aydını ve halkı olarak yurdumuzu çok severiz ve eski bir milletiz.

Mustafa Kemal, İzmire girdiği gün Kurtuluş Savaşımızın

asıl bundan sonra başladığını söylemişti. Onun dediği olmadı. İzmir düştükten sonra başlayan Kurtuluş Savaşımız yarın kaldı. Neden kurtuluş? Ekonomik kurtuluş, bağımsızlık. Kültür bağımsızlığı, kendine, kendi gerçek kültürüne dönüş. Cehaletten, taklitten, açlıktan, yoksulluktan kurtuluş. Yirminci yüzyılda, birinci yüzyılı yaşamaktan kurtuluş... Dünya milletlerinden bin yıl geride değil, onlarla baş başa bir uygarlıkta...

Savaş güçlü, zor... Ama, bir de kolaylığı var: Dava haklı ve kör kör parmağın gözüne gibi ayan beyan...

1.7.1964

SÖMÜRÜCÜLÜK BİR BÜTÜNDÜR

Sömürücülük bir bütündür, sömürücülük belasına uğramış bir milletin her yanı da büyük yıkıma uğramış demektir. İnsanları sömürülüyor, yoksullaşıyor da bu beladan toprağı kurtuluyor mu? Toprağı kurtuluyor da kültürü öyle mi kalıyor? Kültürü yozlaşıyor da dini, gelenekleri kendini kurtarıyor mu? Sanırım ki buna evet diyecek bir babayiğit çıkamaz.

Bu çağda geri kalmış memleketlerde içerde sömürücü varsa, mutlaka ve mutlaka dış sömürücüyle birleşmiş, onlarla birlik olup milleti soyuyor demektir. Geri kalmış toplumların kapitalistleri milletlerini yalnız sömüremezler, tek başlarına sömürmeye güçleri yetmez. Çağımızda, geri kalmış memleketlerde bu kesin, değişmez bir kuraldır. Geri kalmış memleketlerin sözümona kapitalistleri, bizde olduğu gibi milletlerini yabancı kapitalistlerle birlikte soyarlar. Bu soygundan iç kapitalistlere düşen pay dış kapitaliste düşen paydan daha azdır. Geri kalmış memleketlerde dış kapitalistle iç kapitalistin sömürmesine o memleketin ekonomisi uzun zaman dayanamaz, çöker. Şimdi bizde olduğu gibi. Geri kalmış memleket halkları her zaman sömürülmüşlerdir. Sömürücülükten kurtulmuş olsaydılar zaten geri kalmış memleket olmazlardı. İç kapitalistle dış kapitalistin elele vererek geri kalmış memleketler halkını soymaya başlamaları, o memleketlerin ekonomik hayatlarında yeni bir safha değildir. Yeni olanı sömürmenin iki yanlı olmasıdır ve sömürmenin en korkunç bir şeklidir. Hem memleket halkı sömürülüyor ve hem de sömürülen paraların çoğu dışarıya akıp gidiyor. Burada, iç kapitalin elinde bu sömürme paralardan ancak küçük bir yüzde kalıyor. Böyle olunca geri kalmış memleketlerde yüzdeci kapital yatırım yapmak zorunluğunu duymuyor. Nasıl olsa dışarıyla birlik ya, dışardan gelenlerle istediği gibi, istediğinden de daha çok halkı sömürebiliyor ya, ne yapsın buradaki yatırımı.

Çağımızda geri kalmış memleketlerin çoğu, bir ikisini ayırt edersek hemen hepsi, sömürgecilerden yeni kurtulmuş memleketlerdir. Kolonyalistler, eski sömürgelerinden çekilmek zorunda kaldıklarında yerlerine onlarla işbirliği yapan yeni, taklitçi, kapitalist olmaya heveslenen, gayri milli bir bölük insan bırakmışlardır. Bunlar sonuna kadar sömürgecinin silahlı, zalim askerinden çok dış kapitalistin emrindedir. Şimdi görüyoruz ki geri kalmış memleketlerde iş bitmiş değildir. Geri kalmış memleketlerin halkları sömürgeciler çekildikten sonra bir de baktılar ki hiçbir şey değişmemiş. Eski hamam, eski tas. Amanın başımıza gelen bu seferki bela da nedir, derken, karşılarına sömürge askerlerinden daha hain bir bölük insan çıkıyor ki, daha aman bilmez. Hem de kendilerinden. Kendi dillerini konuşuyor, kendi topraklarında yaşıyor. Ama kendi dillerini başka türlü konuşuyor, kendi topraklarında başka türlü yaşıyor. Topraklarındaki halkın kazancı birse, onlar, yirmi bin misli daha fazla kazanıyor, yirmi bin misli daha büyük bir konfor içinde yaşıyorlar. Sömürgeciler bile onlar kadar iyi yaşayamamışlardı.

Geri kalmış memleket halkları nasıl sömürgecilere karşı bağımsızlık savaşı vermişlerse az bir zaman sonra da bunlara karşı yeni bir savaşa geçiyorlar. Çünkü bunlar sömürgecilerden daha tehlikeli bir durum alıyorlar millet hayatında.

Şimdi, geri kalmış memleketlerde verilen savaş, ki bu savaş sömürgecilere karşı verilen savaş kadar başarılı olamıyor, işte bu içerdeki sözümona kapitaliste karşı verilen savaştır. İç kapitalist sömürgeciden daha beterdir, daha tehlikelidir. Ama millet halkı, millet aydını bunun böyle olduğunu uzun zaman kestiremiyor. İç kapitalistin, dış kapitalistle birleşip memleketi sömürmesi, onu çökertmesi, bir sömürgeci milletin topu tüfeğiyle gelip onu işgaline, sömürmesine benzemiyor. Daha sinsice, daha büyük yalanlarla, daha aldatıcı, daha ikna edici, daha görünmez bir şekilde geliyor. Arkasında görünmez dış kapitalin gücü, içerde ona yardımcı bir sürü uşaklarla halkın üstüne çullanıyor. Kolonyalistler başka milletlerden olduklarından, işgal edilmiş millette onlara karşı doğal bir direnme var. Oysa iç sömürücü daha az hedef veriyor. Üstelik de yavuz hırsızdan da beter. Ev sahibini, yani bu halkın öz çocuklarını an ihanetiy-

le suçluyor, ortalığı bulandırıyor. Bulanık suda istediği gibi halkı soyuyor.

Biz bağımsızlık savaşımızı kırk yıl önce vermiş olduğumuz halde, bizim durumumuz da yazık ki, sömürücülükten yeni kurtulmuş, yukarda sözünü ettiğim milletlerin, aşağı yukarı aynısı.

Önce dış düşmanlarla, daha doğrusu kapitalistle birleşip halkı sömürüyorlar, demiştik. Buna karşı gelenlere karşı da basıyorlar yaygarayı, demiştik. Çünkü ellerinde istedikleri gibi yaygarayı basacak araçları var. Türlü, koca rotatifli, halka her gün afyon yutturan yüzbinlik baskılı gazeteleri, dergileri var. Memleketin bağımsızlık isteyen vatanseverlerinin ellerinde hiç bir araçları yok. Üstelik geçim güçleri de, bütün ekonomi onların ellerinde olduğu için, yok. Memleket nasıl tutsak yapılmışsa, vatanseveri de öylesine tutsak yapılmış. Onlar tertemiz suyun yüzüne çıkıyor, bir zaman için de olsa, halk onların milyonluk, milyarlık vatan sevgilerine inanıyor. Onların karşısında olanların da vatansızlıklarına... Şöyle bir yörenize bakın... Ne çok vatansever, ne çok vatansız göreceksiniz.

Milletin kültürünü yozlaştırıyor. Milletin kültürü yerine çıkar birliği ettiği yabancı milletin kültürünü hakim kılmaya çalışıyor. Vatanseverler bunu da çakıyorlar, bir iki yerde cılız sesleriyle bağırmaya çalışıyorlar, kültürümüz yozlaşıyor, bizi iyice yok etmeye çalışıyorlar. Bakın gazetelerine, dergilerine, sinemalarına... Hepsi dış kültürlerin propagandasını yapıp, öz kültürü öldürmeye yönelmişler...

Gene yaylım ateş... Milli kültürün asıl sahipleri az bir zaman içinde satılmış oluyor... Vatan haini oluyor. Milli kültürün asıl sahiplerinin, temsilcilerinin adı kaba köylü, dünyadan habersiz, üstelik de başka bir milletin casusu oluyor.

Uzatmayayım, işi, ellerindeki büyük propaganda gücüyle tam tersine çeviriyorlar. En küçük bir milli kıpırdanışa karşı ellerindeki bütün güçleri seferber edip bir avuç vatanperveri hemen susturuyorlar. Bu kadar sıcağa kar mı dayanır? Bu kadar propagandaya vatansever mi dayanır? Halk geri, aydın uyanmamış, uyanmış bir avuç vatanseverin de bütün silahları ellerinden alınmış. Öyle bir durum ki... Dayanılır gibi değil. Vatanse-

verler korkunç bir yalnızlık içinde... Ve dış düşmanlarla birleşenler, sömürgecilerin işbirlikçileri inanılmaz bir şaşırtmaca içinde. Yani, ferman okunmuyor tozdan dumandan. Yani, ak belli değil, kara belli değil. Yani, yavuz hırsızdan da daha beter, ev sahiplerini suçlu çıkarıyorlar.

Düşman Çanakkale Boğazına geldi dayandı. Düşmanla savaşıyorduk. Düşman geliyordu. Düşmanın kim olduğu, nereden geldiği besbelliydi. Niçin geldiği de besbelliydi. Milleti yok etmeye, tutsak etmeye, sömürmeye geliyordu. Artık bir millet için amaç belliydi. Gelen düşmanın da ne istediği belliydi. Her şey açık seçikti. Milletin halkıyla aydını birleşti, Çanakkaleye gelen düşmana öyle bir tokat attı ki, düşman geldiğine de geleceğine de bin pişman oldu. Ama Çanakkalede binlerce aydın genç, binlerce halk adamı öldü. Niçin öldüklerini biliyorlardı. Bir kavga için, vatanları için canlarını vermenin kutsallığındaydılar.

Sonra Kurtuluş Savaşımız. Gelen düşmanın ne istediği gene açık seçik belliydi. Tutsak edecek, sömürecek, ortadan kaldıracaktı bizi. Gene aydınlar halkla birleşti. Gene büyük bir savaş verdi ve gene yendi. Gene amaç belliydi.

Demem o ki, bir milletin aydınlarıyla halkı elele verirse, varacakları amacı da bilirlerse, onların önüne durabilecek hiç bir şey yoktur.

Durmadan usanmadan, durmadan usanmadan, durmadan usanmadan... Boyuna boyuna tekrarlamalıyız. Durmadan usanmadan bizi bu hale düşüren gücü, bizi köle eden, yoksul, perişan eden, bağımsızlığımızı elimizden alan, bütün kötülüklerin başını halka söylemeliyiz. Halka göstermeliyiz. Aydınlar bilmeli ki bağımsızlığımızı yitirmiş, limon gibi sömürülüyorsak, toprağımız ölüyor, büyük bir millet olduğumuz halde kültürümüz yozlaşıyorsa bunun bir tek sebebi vardır: SÖMÜRÜCÜLÜK DÜZENİ. Sömürücülük düzeninin başımıza gelen bütün belaların yalnız ve tek sorumlusu olduğunu millete anlattığımız gün iş bitmiş demektir. Biz, sömürücülük düzeninin ne olduğunu halka, aydınlara bir iyice anlatalım, gerisine karışmayalım. Millet kendi işini kendi görür. Yeter ki, hedefi millete göste-

relim. Mustafa Kemalin yaptığını yapalım, halkı şaşırtmacanın ne olduğunu, nasıl yapıldığını söyleyelim, yeter ki söyleyelim, ondan ötesi kolay. O, Mustafa Kemalini de bulur, örgütlenir de... İç sömürücünün gücü Çanakkaleye gelenlerden de İzmire çıkanlardan da daha fazla değildir.

16.4.1965

BAĞIMSIZ İNSAN

İnsanoğlu büyük dövüşüne doğayla başlamıştır. İnsan soyu doğayla dövüşünde her gün biraz daha birşeyler kazanıyor. Mağaradan atoma kadar insan soyunun büyük macerasının sonucu zaferdir.

İnsanoğlu doğayla savaşında boyuna yenmekte devam edecektir. İnsanoğlunun başına çok büyük bir bela gelmezse, her gün biraz daha yenecektir. Her yeni buluş, tabiatı bir yeniştir. İnsanoğlunun doğa tutsaklığından biraz daha kurtuluşudur. Bugünkü insan dünden daha bağımsızdır. Yarınki insan bugünkünden daha bağımsız olacaktır.

Bir de insanın insanla ilişkileri var. Derebeylik düzeninde, kölelik zamanında insan insanın daha çok tutsağıydı. Burjuva düzeninde insan daha bir bağımsızlaştı. İnsan bilimle, daha doğrusu bilim yoluyla doğaya karşı bağımsızlaşır. Tutsaklığından kurtulurken, onu ezen, soyan, sömüren insana karşı da bağımsızlaşır, tutsaklığından kurtulur. İnsanın doğaya karşı zaferi, insanın insana karşı zaferi aşağı yukarı bir paralellik gösterir, ya da göstermesi bilimsel olarak gereklidir.

Atomu bulan, uzaya giden insanoğlu öyleyse niçin bir sömürü düzeninde hâlâ? Kimdir bu insanları tutsak eden sınıf, kimlerdir bu tutucular ki, dünyamızı cehennem ediyorlar?

Bunu herkes biliyor, bunlar burjuvalardır.

Burjuva düzeni, insanın insanı sömürmesi, sömürmeyi, insanın insanı köle yapmasını meşru kılan düzen... Burjuva düzeni, eski günlere bakarak, derebeylik düzenine bakarak, elbette bir hürriyet aşamasıdır. İnsanoğlu burjuva düzeninde elbette daha hürdür. Ama günümüz için bu düzen artık bir kölelik düzenidir. İnsan insanı sömürdükçe, insanı köle gibi kullandıkça, ama bu işi nasıl yaparsa yapsın, ister o benim fabrikamda işçidir, diyerek, ister o benim tarlamda ırgattır, diyerek yapsın, bu düzen bir kölelik düzenidir.

Sömürüye bilimsel olarak karşı olduğu için, sosyal bilimlerde son aşama olduğu için sosyalizmin temelinde yalnız be yalnız bağımsızlık vardır.

Sosyalizmin savaşı, insanı bağımsız kılma savaşıdır.

Sosyalizm hürriyettir.

Burjuvazi buna karşı en büyük yalanlarından birini kıvırıyor: Sosyalizm, tutsaklıktır, diyor. Hürriyet benim düzenimdedir, diyor. Onun hürriyeti şöyle bir hürriyete benziyor: Bir insanın elini ayağını bağlamışız. Bir de demir parmaklıklı bir yere kapatmışız... Bir de sesinin ulaşabileceği yere insan yaklaştırmıyoruz. Ona demişiz ki, konuş konuşabildiğin kadar. Sen hür bir insansın.

Tekmil ekonomiyi, üretim araçlarını elinde tutarak proleteryanın elini kolunu bağlayan burjuvanın hürriyetinin tıpkısı bu hürriyet.

Burjuva düzeni bir tutsaklık zinciridir. İçerde bir insan başka insanları tutsak kılmışsa, o milleti başka bir millet de tutsak kılabilir. Tutsaklık bir bütündür ve sosyalizm bu tutsaklığa tümüyle karşıdır.

İçerdeki ve dışardaki sömürüye son vermektir sosyalistlerin amacı. Bütünüyle milleti bağımsız kılmaktır.

İnsan ve millet bağımsızlığına bir zarar nereden gelirse gelsin, ona karşı koymaktır. Bizdeki ahmak burjuvaların aldatmacaları alçakçadır. Biz tümüyle sömürüye karşıyız. Bir sömürüye son verip, başka bir sömürü düzenini kurmak çabası olabilir mi tümüyle bağımsızlık taraftarı olanların?

Bağımsız insan, ancak ve ancak sosyalizmin tatbik edildiği ülkelerde olabilir. Eğer insan bir ülkede bağımsız değilse o ülkede sosyalizm tatbik edilmiyor, demektir.

Milletleri bağımsız kılmak, insanları bağımsız kılmak, bu kadar tutucu güç karşısında o kadar kolay olmayacak ama, mümkün olacak.

Her şeyin dibi başı, anhası minhası, başladığı bittiği yer insan bağımsızlığı, millet bağımsızlığı... Gerisi yalan dolan, yalan dolan...

29.8.1967

ŞÖYLE DÜŞÜNÜYORUM DA!

İnsan mutluluğu üstüne düşünüyorum da, böylesi bir dünyada insana bir çıkar yol bulamıyorum. Bu dünya sevgisiz bir dünya. Dünyayı sevmeyenlerin, ağaçları, kuşları, ak bulutları, mavi göğü, akar suları, topal karıncayı, hasta kurbağayı sevmeyenlerin dünyası. İnsanoğlunu sevmeyenlerin dünyası. İnsanın yozlaşma belirtisi, insanın sevgisizliğiyle başlar. İnsanlar çok uzun zamandan bu yana sevgiyi unutmuşlar. Acılı. Güzelliği, dostluğu unutmuşlar. Dehşet bir özlem içinde insanoğlu. İnsanoğlu sevgi dolu bir yaratıktır.

İptida sevgi var idi. İnsanoğlu sevgisini yitirdiği gün, her şeyini de birlikte yitirdi. Doğadan, kendi asliyetinden uzaklaştı. İnsanoğlu doğayla savaşında kazandıkça kendine daha çok, daha sevgiyle dönecek, doğa karşısında ezilen kişiliğine yeniden kavuşacaktı. Daha özgür, daha insan olacaktı.

Olmadı... İnsan doğa karşısında kişiliğine kavuşurken köleleşti. Burjuva dediğimiz mutsuz bir takım çıktı, insanlığın başına, kendi başına bela. Burjuva sınıfı bütün hastalıklarıyla insanlığın başında bir veba gibidir.

Burjuvazi insan soyunu yaraladı. Onulmaz yaralar açtı insanda bu insan bölüğü. İnsanlık, Afyon Harbinden dolayı milyon yıl geçse de utanmayacak mı? Toplama kamplarında işkencelerle öldürülenler yüzyıllar boyunca insanlığın kanayan yarası olmayacak mı? Vietnam savaşını insanoğlu yüzyıllar sonra da unutabilecek mi?

Almanlar diyor ki, biz yapmadık toplama kamplarını, Hitler ve avenesi yaptı. İnsanlık diyor ki, Almanlar ve Hitler yaptı. Amerikalılar diyorlar ki, Johnson ve avenesi yaptı. İnsanlık diyor ki, Amerika yaptı. Sömürgeciler yaptı, burjuvalar yaptı. Kim yaparsa yapsın, toptan üstümüzden atmaya ne kadar uğraşırsak uğraşalım, bu cinayeti insan soyu yaptı. Kendi kendimizi doğa karşısında küçülmekten kurtarabilir miyiz? Belki bir tek

şey kurtarabilir insanoğlunu, insan kuşaklarını... Burjuvaların insan soyuna bulaşmış bir hasta bölük olduğu... Bizi kurtaracak ancak ve ancak budur. Büyük insanlık hiç bir zaman hastalanmaz. Diyebiliriz ki, bir çağda bir bölük hastalanmış insan geldi dünyaya, ya da hastalanmak zorunda olan bir bölük insan geldi dünyaya, insanlık dışı işlemler yaptı ve defolup gitti.

Bu düşünce doğrulanırsa belki kuşakları kendi kendilerini küçümsemekten, insan soyundan utanç duymaktan kurtarabiliriz.

Biliyorum, inanıyorum bir gün insanlık burjuvalardan, bu hastalanmış bölükten kurtulacak, dünya arınıp tertemiz olacak, Vietnam, Afyon savaşı, toplama kampları, gettolar, yoksulluklar birer acı anı olacak. Bunları biliyorum, inanıyorum... Ama bu cinayetler, bu alçaklıklar insan kuşaklarını ağılamakta devam etmeyecek mi? Korkum bu.

Vietnam savaşı, tarihin en büyük, en utanılacak cinayetlerinden biri... Her gün gözlerimizin önünde sürüp gidiyor. Buna karşın bana öyle geliyor ki, daha her şeyi yitirmedik. Bir şeyleri, biraz dostluğu, biraz sevgiyi kurtarabilir, gelecek kuşaklara verebiliriz. Daha her şeyi yitirmedik, bir Che Guevara var. Daha her şeyi yitirmedi insan soyu, bir Nazım Hikmet var. Daha her şeyi yitirmedi insan soyu, Vaşingtonda yürüyenler var. Daha her şeyi yitirmedi insan soyu, Küba var. Daha her şeyi yitirmedi insan soyu, Vietnamda dövüşen Vietnamlılar var.

Vietnamda dövüşenlerin kanı insanlığın bütün kirlerini yıkayabilir belki. Vietnamda dövüşenlerin ışık gibi akan kanlarından taze, sevgi dolu, dostluk dolu yepyeni bir insanlık doğabilir. İnsan soyu umutlu, mutluluk dolu bir dünyaya ulaşabilir. Vietnamda dövüşenlerin kanı insanlığın hastalıklarına derman olabilir...

İnsan mutluğu üstüne düşünüyorum da, böylesi bir dünyada insanlık kurtuluş yolunu bulmuştur belki... Vietnamlıların kanı bir mutluluk muştusudur belki. Şöyle bir düşünüyorum da, sömürücülere peşkeş çekilmiş memleketimde karanlığımın, umutsuzluğumun, ağılı acının üstüne, mutsuzluğumuzun üstüne pul pul ışıklar dökülüyor. Yüreğim apaydınlık oluyor. Dost ihanetlerine karşı.

21.11.1967

ÖĞRETMENLER

Türkiye her şeysiyle dökülüyor. Bir çapaçulluk, bir perişanlık... Yok mudur kurtaracak, dedirten hal. Böylesine dökülen bir memleket nasıl oluyor da daha ayakta durabiliyor? Onu hâlâ ayakta tutan güç nedir? Ormanları bitmiş, doğası ölmüş bir memleket. Kültürü yaratıcılığını yitirdi yitirecek. Gelecekleri, sağlam görenekleri yozlaşıyor. Herkes bir umutsuzluk içinde. Umudunu ve sevgisini yitirmiş. Çıkar yolu bulanlar bile bir vurdumduymazlığa vurmuşlar kendilerini. Üniversitesi adam almıyor. Bu adam almayan üniversiteler sanki ahım şahım mı? Dünya bilimine neyi katmış ki... Bilimsel bir çalışma yapabiliyor mu? Profesörlerin çoğunluğu demeyelim de, büyük bir kısmı beş on kuruş kazanmak için vakitlerini tüccarların kurdukları özel okullarda geçiriyorlar. Derme çatma özel okullar. Gecekondu üniversiteleri. Gecekondu okulları. Eğitim başını almış gidiyor. Her yer pür karanlık. Politikacısı eyyamcı. İler tutar yanları yok. Türkiyede oturan burjuvalar bu koskoca memleketi perperişan etmişler. Köylüsünün, yüzde yetmiş beşi, yüzde sekseni okur yazar değil. Türkiyenin tablosu bu çizdiğimden de daha karanlık.

Bir soruyla çok karşılaştım. Bir romancısın, politikanın içinde böylesine ne işin var?

Bu haldeki bir milletin yazarı, politikanın içine gırtlağına kadar girmez de ne yapar? Bu bir insanlık, bir vatandaşlık ödevi. İşgal altındaki Fransanın bütün sanatçıları, yazarları, çizerleri Fransız Dayanma Hareketine katılmadı mı? Onlara Almanlara karşı neden dövüşüyorsunuz, diye neden kimse sormadı? Üstelik de Fransız sanatçılarını, Almanlara karşı olan dövüşe girdikleri için dünya milletleri ve Fransız milleti kutsadı. Bayrak yaptı onları. Fransız sanatçıları Almanlara karşı olan dövüşe hem canlarıyla, hem de sanatlarıyla katıldılar. Ve dövüşteki sanatları Fransız sanat tarihinin altın yaprakları oldu. Şimdi

şu perperişan, yoksulluktan kıvranan Türkiyenin durumu işgal altındaki Fransanın durumundan daha mı iyi? Bin kere daha kötü. Bunu bilmeyen, görmeyen var mı? İnsanlığın ileriye atılışında, tuzu kuru milletlerin sanatçıları bile yardımcı olmalılar. Değil başı belada Türkiyenin sanatçısı.

Yukarda bu kadar bela içinde, perişanlık içinde Türkiye nasıl ayakta duruyor, diye sormuştum. Elbette bu sorunun da karşılıkları var. Türkiyeyi ayakta tutan başlıca güçlerden biri öğretmenler. Türkiyedeki gerici, talancı, işbirlikçi burjuvaların düşmanlığı öğretmenlere işte bundan. İlerici Türk öğretmenleri, Türkiye daha perişan olmasın, yıkılmasın, yozlaşmasın diye canlarını dişlerine takmışlar savaşıyorlar. Ve insafsız burjuvazi onların ekmekleriyle oynuyor. Zaten az olan, yetmeyen ekmekleriyle oynuyor. Onları ekmekleriyle terbiye etmeye çalışıyorlar. Ve kış ortasında dama taşı gibi öğretmenleri oradan oraya sürüyorlar. Hakaret ediyorlar öğretmenlere. "Öğretmen Kıyımı" diye bir söz çıkabilmişse bir memlekette, salt bu söz çıkabildi diye, bir millet buna izin verdi diye, o milletin akibetinden korkmak gerek. Salt bundan dolayı umutsuzluğa düşmek gerek. Umutsuzluğumuzu yıkan, bizi şu dünya yüzünde başı dik gezdiren de gene öğretmenlerin yiğitçe, vatanseverliğin de üstündeki aslanca direnişlerldir.

Öğretmenlik mesleği aslında Türkiye'de bir fıkaralık mesleğidir. Bir de bunun üstüne zulüm binerse... Dünyanın en kutsal ve en zor mesleğinin insanları bir de yoksulsalar... Türkiyede oturan burjuvalar, bir milleti imha politikalarına öğretmen kıyımlarıyla başlamışlarsa, öğretmen hayatı bir cehennemden farksız olmaz mı?

Öğretmenlerin Türkiyedeki koşullarını bilmeyenler çok az. Onların bir milleti ayakta tutabilmek için savaşı, kahramanca bir savaştır. Bir milletin onurunu, kültürünü, tekmil varlıklarını ayakta tutabilmek için... İnsan soyunu, bunca korkunç zorluklar içinde savaşarak, onurlandıran bir insan bölüğüdür Türk öğretmenleri. İnsan soyu Fransız Dayanma Hareketinin sanatçılarıyla, kahramanlarıyla nasıl övünüyorsa, Vietnam kahramanları insan soyunun nasıl yüz akıysa, Türk öğretmenleri de insan soyunun yük akıdır. Büyütüyorum sanılmasın, yıllar-

dır Vietnámda can oyunu oynuyor kahramanlar, biliyorum, ama Türkiyede de öğretmenler yıllardır zulüm altındalar. Her yönleriyle.

Türkiye Öğretmenler Sendikasının başı Fakir Baykurtu işinden aldılar. Fakir Baykurt öğretmenler direncinin bayrağı. Canını ve sanatını yoksul memleketinin emrine koymuş. Yazı sanatı Fakir Baykurtla biraz daha onurlanıyor.

Öğretmenler yenilmeyecekler. Çünkü Çanakkalede de, Kurtuluş Savaşında da yenilmediler. Türkiye yenilmeyecek. Çünkü Fakir Baykurtlar var. Bu çürümüş, bu harap bahçede bir güneş gülü gibi açmış.

19.12.1967

GENE KAR YAĞIYOR

Gene kar yağmaya başladı, fıkara düşmanı. Şimdi binlerce, yüz binlerce yoksul büzülmüştür kendi içine, kendi yetmeyen sıcaklarına sığınmışlardır insanlar. İnsanlar yalınayaktır, başı kabaktır, hastadır. İnsanlarımız sonsuz bir yoksulluk içindedir. Anadolunun yoksul insanı acısından da ölse kimseye el açmaz. Onun diline pelesenk ettiği bir sözü vardır: "*Muhanetin köprüsünden geçmeden, düş Karadenize sele gidelim.*" Bu bir onur türküsü, bir insanlık aşaması türküsüdür.

Bizim işimiz zor, emekten yana olanların işi çok zor. Kötü kurulmuş, haksız, lanet kurulmuş bir dünyayı düzeltmek, bilimsel bir biçimde yeniden kurmak, haksızlık olmayan, sömürücülük olmayan, insanın insanca yaşamasını sağlayan bir dünya yapmak zor. Ama ne güzel. En çok haksızlığa uğrayanlar çıkıyorlar karşımıza. Haksızlığa uğrayanların çoğunluğu, haksızlığa uğradığını bilse, bilse de karşı koysa zaten iş kolaylaşacak, bu dövüş bitecek. Nasıl üstümüzde gökyüzü, altımızda toprak varsa, bunlar nasıl doğalsa, haksızlığa uğrayanlar da zulmü, sömürülmeyi böyle doğal sayıyorlar. İnsanların en kutsal yerine, dinlerine el atanlar, dini zulümlerinin, sömürülerinin kalkanı olarak kullanıyorlar. Haksızlığa, zulme uğrayanlar, sömürülenler hiç uyanmasınlar, diye dinlerini kalkan olarak kullanıyorlar. İnsanca geleneklerini kalkan olarak kullanıyorlar. Hak duygularını haksızlığa kalkan olarak kullanıyorlar.

Biz bir zamanlar demiştik ki, sosyalistlerin yalan söylemeye hiç ihtiyaçları yok, demiştik, insanlarla konuşurken. Biz öylesine haklı bir davanın insanlarıyız ki, halka derdimizi anlatmak için birtakım yalanlara dolanlara hiç ihtiyacımız yok, demiştik. Neden olsun, insanlar sömürülüyor. Bir yanda milyonlarca yoksul, çalışan, çalışıp kazanamayan, yoksulluktan kurtulamayan insanlar, bir yanda da elini ılıktan soğuğa vurmayan, milyonları milyonları üstüne yığan bir avuç insan. Biri yer bini

bakar, kıyamet ondan kopar, dediği halkın, yüzyıllardan beri. Dedik ki haksız olan, dedik ki sömüren bir avuç insan sömürüsünü sürdürebilmek için yalana dolana başvurmak zorundadır. Burjuvalar sanki biz böyle dememişiz gibi, sosyalist yalan söylemez sözünü yozlaştırdılar. Sosyalistler bilimsel olarak öylesine haklılar ki kavgalarında, dertlerini halka anlatabilmek için yalana ihtiyaçları yoktur.

Yüzyıllardan bu yana yalan makinesi halkın üstüne en karanlık bir gece dokumuş. Elini kolunu, gözünü halkın yalanla bağlamışlar. Yalan makinesini gerçekten daha güçlü yapmışlar. İşte bu sebepten işimiz zor. İnsanlığın üstüne durmadan geceler, karanlıklar dokuyor. Her şeye karşın, geceler, karanlıklar dokuyan yalan makinesine karşın, satın alınan vicdanlara, kafalara karşın, kullanılan kutsal kavramlara karşın, halka derdimizi anlatamamak doğal bir şey olmaz. Doğaya karşı olur. Bütün zincirlere karşın halk sosyalizmi anlar, sosyalizmden yana olur. Yeter ki halka ulaşmanın yolunu bulalım. Ona varmayı, onun elinden tutabilmeyi mümkün kılalım. Sosyalist bir partide kadro elbetteki önemlidir. O, düşünen kafa, cömert gönül, çalışan, kuran eldir. Ama onun bütün güzelliği halkla birlik sosyalizmi kurmak içindir. Hikmeti vücudu halka varmak içindir. Halkı yanına almadan sosyalizmi kuramazsın. Senin kadron ne kadar aslan, ne kadar yiğit olursa olsun eğer halk yanında değilse bu işi kıvıramazsın. Belki hükümeti ele alabilirsin, ya şöyle, ya böyle. Ama halksız sosyalizm olmaz.

Halkın sevgisini, dostluğunu, onayını almadan sosyalizm diye bir şey yaratılamamış. Yeryüzü böyle bir mucize görmemiş. Dünyada yalnız değiliz, dünya çok deneylerden geçti. Sosyalist devletler kuruldu. Bu sosyalist devletleri bilinçli bir kadroyla birlikte halk kurdu. Bu söz boş bir söz değildir. Bu doğanın gerçeğidir. Halkın kurmadığı sosyalizmi de dünya daha görmedi. Onun için 'Oy' çok değerlidir. Halkın 'Oy'u halkın sevgisi, kuruculuğu, kavgaya yönelişidir. Bir sosyalist parti bir tek oy için gücünün üstünde de bir çaba göstermelidir. Oyla iktidara gelecek kadar halkın sevgisini kazanamamış bir parti başka hiçbir türlü iktidara gelemez. Gelememiştir de... Çağımızdaki örnekler hep bunu gösteriyor. Onun için Çankayanın da oyları-

na çok ihtiyacımız var. Zeytinburnunun oylarına olduğu kadar. İsviran köyünün de oylarına, Narlıca köyünün de oylarına, Zinciderenin de, Talasın da oylarına çok ihtiyacımız var. Oysuz sosyalizm mucizesini gösterecekler bu güzel hünerlerini başka çağlara saklasınlar.

Gene kar yağmaya başladı, fakir fıkara düşmanı. Şimdi milyonlarca yoksul büzülmüştür kendi içine, kendi yetmeyen sıcaklıklarına sığınmışlardır. İnsan soyunun düştüğü en alçakça yer, yoksulluk. En zalim iş sömürgenlik... *"Muhanetin köprüsünden geçmeden, düş Karadenize sele gidelim."* Bu bir onur türküsü, bir insanlık aşaması türküsüdür. Sömürülmemek de onurlu bir iştir. Sömürülmek aşağılatan bir şeydir insanlığımızı. Yoksulluk da. İnsanoğlunun hakkı için, zulme karşı savaşması en kutsal bir iştir. Bütün engelleri aşıp halka bütün bunları anlatabiliriz. Yeter ki halk bu haklı düşünceye azıcık tırnağını geçirsin, kendi kendine işi bizim anlatabileceğimizden daha iyi anlatır.

Bakın gene kar yağmaya başladı... Milyonlarca insan bizim sıcaklığımızı, dost elimizi bekliyor.

26.12.1967

YOL AYRIMI

Geri kalmış memleketlerde biçimsel demokrasinin sökmemesinin türlü sebepleri vardır. Birinci sebebi ekonomik köleliktir.

Ağa–Derebey–Softa–Komprador dörtlüsü bile bile köleleri olan halkı okutmamışlar, halkı okutmak için atılan bir iki adımı da daha doğmadan boğmuşlardır. Türkiyede köy halkı bir esirler topluluğudur, her yönüyle. Okuyamamış, okutulmamış. Türkiyede köy halkı topraksızdır, ortakçıdır, ırgattır. Her şeyiyle ağanın, derebeyinin emri altındadır. Memleketimizde bağımsız bir köylüyü ancak parmakla gösterebiliriz. Yirmi beş yıldan bu yana ne kadar seçim yapılmışsa aşağı yukarı bütün bu seçimleri bir gazeteci olarak izledim ve bu seçimleri derinliğine yaşamak olanağına kavuştum. Bir partinin seçim şansı, o partide ağaların çokluğu, ya da azlığıyla değerlendirildi her zaman. "Falanca ağa üç bin oyuyla falanca partiye geçti," sözü bizim uydurma demokrasimizin başlıca özelliklerinden oldu her zaman. "O parti bu ilde çok güçlü. Çünkü on yedi tane itibarlı ağası var, altın tane şeyhi, üç tane derebeyi var." Hiç kimsenin aklına şu ilde halkın eğilimi şundan bundan şu partiyedir, demek, seçimleri halkın eğilimleriyle değerlendirmek geçmedi. Çünkü halkın eğilimi yok, ağaların tutumları, eğilimleri vardı. Ve ağalar kölelerine istedikleri sandığa oy attırıyorlardı. Ben seçimlerde köylünün, hiçbir şeyden haberi olmayan köylünün bir şaşkınlık içinde, ne olup bittiğini hiç anlamadan sandık başına gittiğini çok gördüm. "Ana," diyordu çember sakallı delikanlı, "Ana, şu odaya girecek kıratın karnına mühürü basacaksın." Ana odaya giriyor çıkıyor, aranıyor, bir türlü karnına mühür basacak kıratı bulamıyor, "oğul," diyordu, "içerde kırat mırat yok ki karnına mührü basayım. Mührü buldum ama, kıratı bulamadım." Bunu ayrıcalığı olan bir olay sanmayalım. Beş aşağı, beş yukarı bütün Türk köylüsünün demokrasi tutumu budur. Böyle yüzler-

ce hikaye anlatılabilir.

Ama diyebiliriz ki, bütün Türk köylüsü, seçimi de, kıratı da hepimizden iyi bilse ne fark eder... Belki de hiç bir şey fark etmez. Ağalar suyun gözünü tutmuşlardır. Köylüler ağalarına karşın hiç bir şekilde oy veremezler. Verdikleri zaman toprakları kesilir, ekmekleri kesilir. Köylünün bunun üstüne çıkacak gücü ve ortamı yoktur. Daha çok ortamı yoktur. Bütün mümkünü çareleri kesilmiş bir köleler topluluğunda demokrasicilik oynamaya kalkışırsan, o bir demokrasi değil, köle sahiplerinin başka türlü, daha ağır bir diktası olur.

Bir de oylar satın alınıyor. Bu kadar yoksul bırakılmış bir memlekette beş on kuruş verip oy satın alınması olağan bir iştir. Bugün artık Türkiyede bir oy borsası kurulmuştur.

Bir de sömürücüler ordusuna katılmış yeni, insafsız, canavar bir insan tipi var, tefeciler. Bunlar bir çeşit eşkiyalardır. Beli tabancalı, bileğine güvenen, bağnaz kimselerdir bunlar. İnsaf, merhamet, Allah, Kitap, insanlık arama bunlarda. İnsan soyunun gördüğü yepyeni bir insandır bunlar. Paradan başka hiç bir düşünceleri yoktur. İnsanlığın şimdiye kadar getirdiği bütün değerler bunlarda iflas etmiştir. Bunlar da borçlandırdıkları köylüleri köleden de daha aşağı kullanıyorlar. Borçlandırdıkları köle köylüler gerçekten her anlamıyla onların köleleridir.

Bir de din var. Softalar, dininden başka her şeyleri elinden alınmış, dininden başka, yüzyıllardan bu yana sarılacak dalı kalmamış halkın dinini de kullanıyorlar. Ağa–Derebey–Komprador üçlüsüne bir bölük insan daha da katılmıştır. Bunlar da softalardır. Softalar tarih boyunca hep, çoğunlukla halkın yanında, halkın önderi değil, yöneticilerin, derebeylerin emrinde olmuşlardır. Şimdi de kendilerini din adamları sayanların çoğunluğu Komprador–Ağa–Derebey üçlüsünün kayıtsız şartsız emrine girmiştir. İmam Hatip Okulları, Ağa–Komprador–Derebey üçlüsünün milis güçleri haline getirilmiştir.

Türkiyede biçimsel demokrasi düzeni bir zorunluk değil, tepeden inme bir düzendir. Bütün tepeden inme düzenler gibi yerleşmemiş, yerleşemeyecek, ayakları havada bir düzendir. Türkiyedeki bu tepeden inme demokrasinin, bu ekonomik koşullar içinde başka türlü olmasının da mümkünü yoktur. Böyle

bir demokrasiye bile bile lades.

Ağa–Komprador–Derebey–Softa dörtlüsü bütün gücüyle Türkiyede kurumlaşmaya çalışıyor.

Bu çağda, sömürgecilerin emrine girmiş bu dörtlünün bundan sonra kurumlaşmasının mümkünü yoktur. Bunların kurumlaşması çok uzun yıllara bağlıdır. Bu kadar yeni olan, üstelik de gayri milli olan dörtlünün kurumlaşması, bundan sonra Türkiyede mümkün değildir. Bunların dayandığı tek güç ekonomik kölelerinin, üstelik kendilerine düşman olan kölelerin verdikleri oydur.

Türkiyedeki bu tepeden inme demokrasi, kurumlaşmış bulunan ileri güçlerin, her şeye karşın, böylesi bir demokrasi de olsa, başka düzenlerden ehven-i şer bulmasından dolayı ayakta kalabiliyor. Ağa–Komprador–Derebey–Softa dörtlüsü ne kendisini, ne de bu tepeden inme demokratik düzeni ayakta tutacak güce sahip değildir.

Sömürgecilerin emrindeki Komprador–Ağa–Derebey–Softa dörtlüsünü öyleyse büyük güce sahip ileri güçler niçin ayakta tutuyor? Bu sorunun karşılığı çok basit. Kurulacak yeni düzen tepeden inme olmasın. Halk böylesi bir ekonomik kölelikte de olsa, çağımızda, köleliğinden sıyrılıp çıkabilir. İleri güçler oyla da iktidara gelebilirler. İşçi sınıfı öteki bütün ezilmiş emekçileri uyarabilir. Ve oyla sömürgecilerin uşaklarını alaşağı edebilirler.

Ama gelin görün ki, iş böyle değil... Sömürgecilerin adamları, Ağa–Komprador–Softa üçlüsü, yukarıda çizdiğim duruma razı olmuş ileri güçlere karşı, hiç de gereken şekilde davranmıyorlar. Anayasayı her gün, her an çiğniyorlar. Biçimsel demokrasinin hiç bir kuralına bağlı değiller. Bir zor düzenini Türk milletine kabul ettirmeye çalışıyorlar.

Bu seçimler, kim ne derse desin, kim nasıl davranırsa davransın, bütün anlamıyla gayrimeşrudur. Türkiye İşçi Partisi büyük ağırlığı olan bir muhalefet partisidir.

İşçi Partisinin üyeleri korkunç, amansız bir baskı altındadır. İftiradan, yalandan, tezvirden geçtik, büyük maddi baskılarla karşı karşıyadır. Hiç bir devlet dairesinde hiç bir İşçi Partili vatandaş muamelesi görmez. İşçi Partili bir vatandaşın işi hiç

bir devlet dairesinde görülmez. İşçi Partili oldu mu bir vatandaş açtır, işsizdir. Oy oranı yüzde beşe yükselmiş bir partinin binden fazla belediyesi olan bir memlekette bir tek belediye başkanı çıkaramamasının sebebini biliyor musunuz? Hiç düşündünüz mü? Bunun korkunç bir baskı sonucu böyle olduğunu, düşünemeyecek bir vatandaş var mı Türkiyede?

Sonra taşlı sopalı saldırılar, cana kastetmeler... Türkiye İşçi Partisi bütün bunlara karşılık vermiş olsaydı, Türkiyede kan gövdeyi götürürdü. AP Türkiyede İşçi Partisini sindirmek için paralı bir milis gücü ortaya çıkarmıştır. Komünizmle Mücadele Derneği adı altında, daha başka adlar altında salt milis yetiştiren dernekler kurmuştur. APnin kendi bünyesinde de bir milis gücü vardır. Kurumlaşamamış sömürgeci dörtlüsü bir milis kurarak denge sağlamak istiyor. İşçi Partisine saldırılar bir yoklama, bir denemedir. Yakında CHP de aynı saldırılarla karşı karşıya kalabilir. Bu, milis gücünün biraz daha güçlenmesine bakar. Türkiye birtakım insanlara, büyük bir muhalefet partisine bir hapisane, bir cehennem yapılmıştır. Bu cehennemde oynanan oyun Anayasaya, demokrasiye aykırıdır ve bu cehennemde yapılan seçimler gayrimeşrudur.

Bir yol ayrımındayız. Adalet Partisi Anayasa sınırları içine çekilebilecek mi? Korkunç baskılarından vazgeçecek mi? Yoksa demokrasi kisvesi altındaki bu gayri insani baskı düzeni böyle sürüp gidecek mi? Yoksa ilerici güçler bu şeytan arabasını bir üfleyişte havaya savuracaklar mı? Faşizme son verilecek mi?

Yukarda anlattığım bütün olumsuz durumlara rağmen bu seçimde solcuların oylarında artış oldu. Bunun anlamı büyüktür. Bu, Türk milletinin düzen değişikliğine can atmasından başka bir şey değildir. Bu, sömürü düzenine Türk milletinin yakın zamanda son vereceğinin sağlam bir işaretidir. Elindeki düğümü dişine vurdu, diye bir deyimimiz vardır. Türk ilerici güçleri dişlerindeki düğümü ya çözecekler, ya da Türk milletiyle birlikte silinip gideceklerdir. Yol ayrımındayız ve karar verme zamanıdır, vakit geçirmemek gerekir. Vaktin geçmesi, gerçekten Türk milletine ağıra mal olur.

11.6.1968

HİTLERCİLİK OYUNU

Bir haftadır okuyucularımla konuşuyorum. Onlar konuşuyor, ben dinliyorum, ben konuşuyorum onlar dinliyorlar. Konuşuyoruz işte. İçinde genci yaşlısı, öfkelisi, soğukkanlısı, umutlusu umutsuzu var. Korkağı, cesuru var.

O: "Göz göre göre şu demokrasi güme gidiyor. Yok mudur kurtaracak bahtı kara maderini?"

Ben: "Yok. İşler öyle bir sarpa sardı ki... Bu hükümetten başka her hangi bir hükümet olsa iktidarda, demokrasi dedikleri kurtulurdu. Böyle kör topal bir süre daha giderdi."

O: "Hiç mi umut yok?"

Ben: "Yok gibi."

O: "Şu demokrasi de Türk milletine çok şeye malolmuştur. Yirminci yüzyılın aydınlığından, Ortaçağın karanlığına doludizgin gitmemize. Yeryüzünün belki de en ilginç halkı okutma deneyi, başarılı Köy Köy Enstitüleri, demokrasi sayesinde kapatıldı."

Ben: "Evet, hiç bir oyun bir millete bu kadar pahalıya malolmamıştır. Bağımsızlığımızı demokraside yitirdik."

O: "Kompradorluk demokraside doğdu."

Ben: "Her bir komprador bir koloniyel."

O: "İnsanlarımız, kültürümüz yozlaştı."

Ben: "Anadoluda Allahsız Kitapsız, dinsiz imansız, her şeyi ahlakı, ırzı namusu, insanlığı yalnız parayla ölçen, her şeyi parayla ayarlayan insafsız, eli kanlı bir tefeci sınıfı doğdu. Bugün Türkiye bunların etkisinde. Bunlar Türkiyeyi yok etmezlerse tarih boyunca bir daha Türk milletinin sırtı yere gelmez. Bu da demokrasi sayesinde."

O: "Evet, demokrasi Türklere çoğa mal oldu. Şeriat isteriz avazeleri Türkiye semalarını titretmeye başladı. Tam bundan yüz, yüz elli yıl önceleri gibi."

Ben: "Şunların basınına bakın. Şu seviyeye bakın. Bunlar

Türk milleti gibi bir milleti idareye kalkışanların basını."

O: "Dünya basını bu kadar aşağılık, bu kadar düşünce yoksunu, bu kadar sabahtan akşama kadar küfreden bir basını görmemiştir. Demokrasimizin dünyaya sunduğu bir dünya rekoru."

Ben: "Bazan umutsuzluğa düşüyorum. Herhangi bir milletten, yozlaşmamış, bir çok iyi hasletlerini yitirmemiş bir milletten, bir milletin arasından böyleleri nasıl çıkarlar?"

O: "Bir oyun olan demokrasimizin en büyük kusuru, oyun olaraktan başlamasıdır. Bu oyun olarak başlayan demokrasi, oyun olaraktan da sürdü gitti. Kimse demokrasiye inanmıyor. Birkaç iyi niyetli kişi hariç. Hele iktidara gelenler hiç inanmıyorlar."

Ben: "Demokrasiyi bir kandırmaca, yutturmaca sayıyorlar. Halkın sağduyusuna, zekasına, dehasına inanmıyorlar. Kimse de inanmıyor. Halkı ahmak biliyorlar. Çocuk gibi davranıyorlar ona."

O: "Halk bunu yutuyor mu?"

Ben: "Yutar mı?"

O: "En büyük silahları aldatmaca, kandırmaca..."

Ben: "Hıristiyanın emrindeki yeşil sarıklı, din tüccarı kafiri saf, dini bütün, vatansever Müslümanlarla karıştırıyorlar. Karmakarış ediyorlar. Dini halkın ekmeğinin karşısına dikiyorlar. Kompradorun bayrağı oluyor din. Hıristiyan zenginlerinin kölesi kompradorun kalkanı yapıyorlar dini. Dini, tüyü bitmedik yetimlerin, hastanın sayrının, yoksulun, çalışanın daha fazla sömürülmesi için alet olarak kullanıyorlar."

O: "Halkın ekmeğinin karşısına dikilen din yıpranır. Halkın ekmeği din kadar kutsaldır."

Ben: "Bir gün Müslümanlar bunu öğrendiklerinde seyreyle sen gümbürtüyü. Sıçan deliği bin altına çıkar. Kompradorlar Türk milletinden çaldıkları paralarla kendilerine bir küçücük sıçan deliği bile alamazlar. Ve halk sonuna kadar böyle kalmayacak. Halkın dehası Türk milletinin imdadına tez günde yetişecek. Din düşmanı, halk düşmanı, komprador uşağı yeşil sarık belasını bulacak. Müslüman dini de saflığına kavuşacak, halkın, insanların yanında olacak. Hakkın, güzelliğin yanında ola-

cak. İlk doğuş günlerindeki gibi..."

O: "Şimdilik onu Konyada kullanıyorlar. Halkın ekmeğine, Türk milletinin bağımsızlığına karşı... İzmirde onunla Hitlercilik oynuyorlar, boylarına da bakmadan."

Ben: "O kadar küçükler ki, o kadar pire gibiler ki, işte bu yüzden akibetleri Hitlerin akibeti gibi bile olmayacak."

O: "Yazık ki, bu demokrasi oyunu bize çoğa maloldu. Yok mudur kurtaracak bahtı kara maderini?"

Ben: "Var mı dersiniz?"

20.8.1968

MİLLİ GURUR

İnsanlar çok kötü durumlara düşebilirler, milletler çok kötü durumlara düşebilirler. İnsanlar, milletler kötü durumlarından ya kurtulurlar, ya da batıp giderler. Bunun ikisi de mümkündür. Ve dünyamızda olagelen işlerdendir. İnsanlar batmaz, milletler yokolmaz, çöküp dağılmaz diye bir şey yok. Tarih biraz da bir ölü milletler tarihidir. Bir önemli çağ yaşıyoruz. Halkların, kölelerin, tutsak milletlerin ayağa kalkıp hürriyetleri için canlarını dişlerine takıp dövüştükleri bir çağ yaşıyoruz. İlerde çağımızdan insanların en onurlu olduğu çağ, insanların en zalim oldukları çağ diye söz edecekler belki de... Bir yanda tutsak Vietnam halkı bir insanlık, bir gurur abidesi diker, insanlığa onur kazandıran mucizeler yaratırken, öte yanda Amerikalıların düştükleri insanlık dışı hal, barbarlık...

Çok kötü durumlara düşmüş, tutsak edilmiş, zulüm görmüş milletler var. Onuruyla oynanmış milletler. Onuruyla oynatan bir millet ne kadar onursuzsa, bir milletin onuruyla oynayan millet de o kadar onursuzdur.

Onurunu yitirmiş bir insan nasıl çürümüş, bitmiş, ölümün de ötesinde bir ölümdeyse, onurunu, MİLLİ GURURUNU yitirmiş bir millet de öyledir.

Sömürgecilik, daha da çok çağımız sömürgeciliği insanları köleleştirme, uşaklar yaratma düzeni üstüne kurulmuştur. Çağımızda köleliğe karşı birçok millet dövüşüyor. İnsanlar kolay kolay köleliği uşaklığı kabul etmezler. Yalnız sömürgeciler milletler içinde bir bölük insan yaratmışlardır ki, milletlere baş belası yapmışlardır bunları. Bunlar komprador burjuvası dedikleri yozlaşmış, köleleşmiş, uşaklaşmış kişilerdir. Sömürgecilerin o millet içindeki maşaları, bekçileri, kullarıdır bunlar. Kompradorluk bir ekonomik güç olarak doğmuştur. Sonradan bir politik güç olmuştur. Bir yıldırma gücü. Sömürgeci ve kompradorlar bir milletin çürümesi için her şeyi yapmışlardır.

Türkiye geri kalmış bir memlekettir. Ve çok yazık ki Türkiye sömürge olmuş bir memlekettir. Çağımızda geri kalmışlıkla sömürgeleşmek çoğu zaman aynı yerdedir ve atbaşı gider. Ve sömürgeciler Türkiye üstüne dehşet bir plan uyguluyorlar. Bütün kan damarlarını kurutmak için var güçlerini seferber etmişler. Dini yozlaştırıyorlar. Yeşil sarığın eline politikayı vermişler, salmışlar ortalığa. Binlerce camide binlerce yıpratma, yıldırma, çürütme, yozlaştırma... Kültürü yok ediyorlar... Radyoları, sineması, çocuk yayınlarıyla... Milli Gururu kırmak için de her şeyi yapıyorlar.

Amerikan donanması, dost adı altında geldi Dolmabahçeye demirledi. İstanbul işgalinde de gelmişler böyle dost adı altında, ciddi söylüyorum, gene böyle aynen, tıpkı dost adı altında demirlemişlerdi. Yalnız arada bir fark var, o zamanki polisler, işgali protesto edenleri ne coplamışlar, ne de öldürmüşlerdi. Yani Türk polisleri demek istiyorum. Bu sefer Türk polisleri Türk gençlerini copladılar, kan uykularında öldürdüler. Bütün Türk milleti de bu cinayete seyirci kaldı. Cumhurbaşkanı seyirci kaldı. Milli Kahraman, CHP Lideri İnönü seyirci kaldı. Aydınları, askerleri, işçileri, köylüleri seyirci kaldı. Muhalefet partileri seyirci kaldı. Katiller ellerini kollarını sallaya sallaya ortalıkta dolaşıyorlar. Profesörler seyirci kaldı. Haaa, rektörler, yaaa, rektörler de seyirci kaldı... Yaa, onlar rektör işte! Bakın hele şu milli vicdana... Ellerimiz, hepimizin elleri Türk bağımsızlığı uğruna savaşan gencecik insanın kanına bulandı. Bilmem ki, şu kanlı ellerimizi ne yapacağız? Nerdeyse 30 Ağustosta tekrar İzmire gelecek Amerikan denizcilerinin sırtlarını sıvazlayacak, belinize kuvvet aslanlar, diyeceğiz. Şu kanlı ellerimiz başka ne işe yarar?

30 Ağustosta Amerikan denizcilerinin İzmire gelmesi... Yaaa, İzmire gelmesi, ÇÜNKÜ SÖMÜRGECİLİĞİ MUSTAFA KEMAL ORADA DENİZE DÖKTÜ, sömürgeciliğin bir meydan okumasıdır. Sen beni denize mi dökersin, ben de gelir kırk küsur yıl sonra, hem de bayramında senin bizi denize döktüğün yerde, sana meydan okurum. Bağımsızlık savaşı vermiştin sen değil mi? Al sana bağımsızlık savaşının sonunu. Bu yalnız Mustafa Kemale değil, yeryüzündeki bütün bağımsızlık savaşı

vermiş, veren, verecek insanlara meydan okumadır. Bu, MİLLİ GURURU kırmadır... Yoksa Amerikan gemilerinin tam 30 Ağustosta, hem de İzmirde ne işi var?

Biz milletler ölmez demedik. Tarih biraz da ölmüş milletler tarihidir. Çağımızda da birçok millet ölecek. Ama MİLLİ GURURUNU yitirerek ölmek... Milletler de, insanlar da insanlık onurları içinde ölebilirler.

3.9.1968

HALKI DİNLEMEK

Bu ne birincisi, ne de sonuncusudur. Aydın dedikleri kişiler halka çoğu zaman oyun etmiştir, edecektir. Ortada bir telaş, bir telaş... Ferman okunmuyor tozdan dumandan. Herkes birbirine soruyor: Ne olacak, ne olacak? Bundan sonra ne olacak? Ne için yaptılar bunu? Sırası mı? Tam bu sıralarda, yeni gelişen bir partiye bu yapılır mıydı? Çok kötü, çok kötü... Acaba kim haklı? Canım olur mu? Bu adamlar deli mi? Niçin yaptılar?

Bir dedikodu rüzgarı Ankara, İstanbul şehirlerinin üstünde... Amanın bre! Yer yerinden oynuyor. Kıyamet kopuyor. Herkes sonsuz bir laf şehvetinde. Konuşuyorlar, konuşuyorlar, yakınıyorlar...

Ne oluyor, ne oluyor? Hiç bir şey olmuyor kardeşler. Ama hiç bir şey olmuyor kardeşler. Size bir şey söyleyim mi, Türk aydınında gene laf şehveti nöbeti başladı. Bu zamanlar, Türk halkının dönemeci döndüğü andır. İşte onun için laf şehvetine vurduk... Yakında ortalık durulacak ve ortada fol ve yumurta olmadığı anlaşılacak.

Bu hastalığımız, bencillik hastalığımız, halkın en kutsal, insan soyunun en kutsal davası üstünde oynadığımız sözümona aydın havası oyunu ne zaman bitecek? Halk, ağzımıza şamarı çekip, durun bre dediği, diyebildiği an bitecek. Bana öyle geliyor ki çok yakın bir zamanda halk, oturun yerinize ve hizaya gelin efendiler, diyecek. Belki de bu son telaş ondandır. Halkın dirildiğinden, işe el koymasından geliyordur. Bu telaşımız, bu büyük kaynaşmamız belki de bundandır. Büyük bir oyunu yitirmemizin telaşıdır.

Az gelişmiş memleketin az gelişmiş aydını insan gibi insan değildir. İnsandan ayrı, yarı tanrı bir yaratıktır. Yani bunlar kendini yarı tanrı sayan yaratıklardır. Ben bunu böylece gördüm. Korkaktır, bencildir, yarı tanrıdır. Halkın üstündedir, memleketin, davanın üstündedir. Onun kutsal varlığı olmazsa

hiçbir şey olmaz. Bu alçakgönüllü olmayan yarı tanrı aydını halk yerine oturtacaktır. Bundan kuşkumuz olmasın.

Az gelişmiş aydınlara bu kötülüğü kitap etmiyor. Bizim aydınımız neden yaratıcı değil? Çok kitap okuduğu için değil. Birincisi çok kitap okuyamadığı için... Az kitap okuyup, çok ezberlediği, çok az düşündüğü için... Elbette kitabın, iyi okunmuş kitabın insanın kafasını yapmakta, kişiliğini geliştirmekte büyük bir payı var. Ama insanın kişiliğini hayat geliştirir. Halkın büyük yaratıcılığı geliştirir. Hayatı, halkı iyi bilen, hayatla halkla birlikte yaratan kişiler bir bakın ne kadar alçakgönüllü insanlardır. Hayat bütün yaratmasını alçakgönüllü, olağan yapar. Yağdan kıl çekercesine yapar.

Bir gençlik gördüm. Bir kısmı ezberci aydınlara benziyordu. Oysa onların gözlerinin önünde vakur ve alçakgönüllü, çifte kavrulmuş hakim bir Anadolu insanı kaynaşıyordu. Çaresizliğini, sınırlılığını bilen. Hakkını aramak imkanı verildiği zaman hiç aldanmayan... Bu genç kafalar kitabın sınırlılığından, hayatın, halkın sonsuz yaratıcılığına varmak yolunu bulmak için bütün imkanlara sahiptirler. İyi kitapları iyi okuyarak hayatın ve halkın sonsuz yaratıcılığına... Klişecilikten, tıpatıpçılıktan, doğmacılıktan domuzdan korkar gibi korkmak... Ezbercilikten ejderhadan kaçar gibi kaçmak... Genç adamın, genç aydının bizden daha büyük bir talihi var, onlar bizden daha çok halkın ve hayatın içindeler... Bunun kadrini bildiklerinde kendilerini kurtarırlar. Kimseye bir şey olmaz. Bu insanoğlunun en büyük kavgasına hiçbir şey olmaz. Yıkan kendisini yıkar. Halka hiçbir şey olmaz. Genç aydın, genç adam her şeyden daha çok halkın ve hayatın sesini dinlesin. Gözü dönmüş tıpatıpçılığın sesini değil... O zaman insanoğlunun bu en büyük kavgasına daha büyük yardım yapabilir. Daha mutlu olur. Çürümüş aydın kuşağından, yaratıcılığını yitirmiş az gelişmiş kafadan daha çabuk kopar.

Ne oluyor, ne oluyor? Hiç üzülmeyin hiçbir şey olmuyor. Oluyorsa da çok güzel şeyler oluyor. Üzülmeyin canım. Halk kendi davasına sahip çıkıyor.

26.11.1968

HALK VE GENÇLİK

Sosyalist mücadele oldum olası gençliğe önem vermiştir. İşçiler, köylüler, emekçiler, sömürülenler dünyayı yeniden kurarlarken çoğu zaman gençliği yanlarında bulmuşlardır. Sosyalist savaşta çok genç insanın alın teri ve kanı vardır. Hangi kökenden gelmiş olursa olsun çoğunlukla genç insan inandıklarının, doğrunun yanında bulunmayı istemiştir. Çağımızda da bu genç insanın önemi, iyice belirlenmiştir. Genç insan dünyanın düzeltilmesine, haksızlıklara, zulümlere karşı tekmil ağırlığını koymuştur. Çağımız, başkaldıran gençliğin çağıdır dersek çok da yanılmamış oluruz. Çağımızda gençlik büyük ödevler yüklenmiş, ezilen sınıfların hareket halindeki, her yönüyle vurucu gücü olmuştur. Bu güç gittikçe de ağırlığını daha çok duyurmaktadır. Bütün genişliğiyle bir büyük savaşın yükünün, ağırlığının önemli bir kısmını artık sırtında taşıyan gençliği bekleyen tehlikeler elbette vardır. İşçiler, köylüler savaşlarında kendilerine nasıl sağlam, tartışılmaz bir yol çizmişler, bu yolda her gün biraz daha nasıl başarıya doğru gidiyorlarsa, gençliğin de kendisine böyle sağlam, şaşmaz bir yol çizmesi gerekliydi. Daha doğrusu bazı yönleriyle gereklidir.

Çağımız gençliğinin, bugünkü dünyada en büyük özelliği çoğunluğuyla kendisini emekçilerin yanında bulmasıdır. Çağımız gençliği çoğu zaman da emekçilerin yanında onların dümen suyunda dövüşmüyor, onlarla elele vermiş savaşıyor. Bazı zamanlarda, bazı yerlerde de bütün yetkiyi elinde toplayıp emekçiler savaşının önderliğini eline alıyor. İşte bundan dolayı da gençliğin sorunları daha da ağırlaşıyor, büyüyor. İşte bundan dolayı da gençlik örgütleri, parti örgütleri gibi, kendini toparlamak, tam disipline uymak zorunluğunu duyuyor.

Azgelişmiş bir ülkenin gençliğiyse daha büyük bir sorumluluk altındadır. Azgelişmiş ülkelerde emekçiler bilinçli olarak pek örgütlenemedikleri için gençliğe çok büyük ödevler düş-

mektedir. Örneğin Türkiye azgelişmiş bir ülkedir. Komprador burjuvası memleketin üstünde bir karabasan gibidir. Köylünün üstünde yüzyıllardan bu yana bir zulüm dağı gibi duran ağayla işbirliği yapmıştır. Softaları da emrine almıştır. Bir de çağımızın en büyük sömürü gücünün askerlerini getirip yurdumuzu işgal ettirmiştir. Türkiye bütün anlamıyla işgal edilmiş bir memlekettir. Bu düştüğü kötü durumlardan Türkiyeyi kurtaracak bir tek güç vardır, o da emekçi gücüdür. Bürokratlar, bütün öteki yan tabakalar, ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar, Türkiyeyi içine düştüğü bu çıkmazdan emekçiler olmadan kurtaramazlar. Soyut milli kurtuluş savaşı dedikleri savaş tarzı geçeli epey bir zaman olmuştur. Bir milletin milli kurtuluşu, kompradorluğun doğuşundan sonra, artık sosyalist savaştan başka bir şey olamaz. Bu, iki iki dört eder gibi bir gerçektir. Sosyalist savaşı da ancak ve ancak emekçiler verirler ve ancak sosyalist savaşı emekçiler başarıya ulaştırırlar. Türkiyede artık bir sınıf olmaya doğru giden bürokrat tabaka, emekçiler adına bir sosyalist savaşı sürdürebilir, kazanabilir mi? Bizim istediğimiz, şimdi sınıf olmaya doğru giden bu tabakanın emekçilerin yanında sosyalist mücadeleye girişmesidir. Bu mümkün mü? Emekçiler onları bu savaşa katmak için ellerinden her gelen çabayı göstereceklerdir. Emekçilerin bu yeni kurtuluş savaşında tez günde başarıya ulaşıp ulaşmamaları bürokrat tabakanın tez günde emekçilerin yanında olup olmamalarına bağlıdır biraz da. Bürokrat tabakalar emekçilerin yanında olurlarsa emekçiler milli kurtuluş savaşımızı daha kolay ve daha çabuk başarıya ulaştırırlar.

Türkiyede gençlik kendi örgütlenirken, emekçileri de örgütleyecektir. Gençliğin başarısı emekçileri bilinçlendirdiği, örgütlediği ölçüde olacaktır. Bir şeyi, bir büyük gerçeği hiç unutmamalıyız: Gençlik emekçileri örgütler, onları bilinçlendirirken, emekçilerden de çok şey öğrenecek, başka bir yönden de kendi bilinçlenecektir. Gençliğin bir yerde sınırı dardır. Gençliğin büyük deneyleri yoktur. Yaşam karşısında deneysizdir. Gençliğin gücü damarlarındaki taze kan, sömürülenle birlik olma namusu, bağımsızlığını yitirmiş bir memleketi kurtarma vatanseverliği, bilimsel metoddur. Emekçiyse sonsuz yaratıcılıkta

olan yaşamdır. Gençlik işçiye bilimsel metoduyla gidecek, kitabıyla kalemiyle gidecek, emekçiden de yaşamın yaratıcılığını öğrenecektir. Sınıfsal bilinç tek yönlü değildir. Ne tek başına kitabın öğrettikleri, ne tek başına yaşamın öğrettikleridir. Bilinç bir bütündür ve ikisi bir araya gelmeden, getirilmeden savaş yarım kalır, bu savaşta aksaklıklar olur. Sosyalist savaş tarihinin bize çok öğrettikleri var. Bir tanesi de savaşmak olanağını bulmuş emekçi halkın hiç yanılmadığıdır. Yanılmamış ve başarıya ulaşmıştır. Bir elimiz kitaptaysa bir elimiz yaşamda olacak. Emekçinin elinde olacak. Sosyalist kavgada başka türlü başarıya ulaşmanın yolu yoktur. Sonsuz bir yaratmada olan emekçi halktan, kitaplardan öğrendiğimizden daha çok öğreneceğiz. Halkla alışverişi sağlamazsak, onun elini tutmak, onunla birlikte yaşamak, savaşmak olanağını bulamazsak bu kavgada başarıya ulaşamayız. Emekçi halk o yanda, biz bu yanda bocalar duruyuz. Hem de sittin sene. Halka ulaşabilmek, onunla birlikte bir savaşa başlayabilmek elbette yolların en zorudur. En zordur ama en sağlamıdır da. Sağlıklı bir sosyalist dünyayı başka türlü kuramayız. İlk önce varacağımız gerçek bu olmalıdır. Yalpalamak bize çok gün yitirtir. Gençliğin gücü ister istemez halkın gücüyle birleşecektir.

10.12.1968

AMERİKA KAYBEDECEK

Amerika bu oyunu yitirecektir. Hem de tez günde. Amerika ne kadar güçlü olursa olsun tez günde dünyanın üstündeki kara elini çekmek zorunda kalacaktır. İçerde ve dışarda Amerikanın bugünkü politikası iflasa mahkumdur. Vietnamda, vatan haini diye damgaladığı bir adamla işbirliği halindedir. Vatan haini damgasını yemiş bir kişiyi milletler hiç bir zaman iflah etmemişlerdir. Amerikanın karşısında Vietnamda yediden yetmişe kadar bir milletvardır. Bu milleti topyekun imha etmeden Vietnamda Amerika başarı sağlayamaz. Amerika Afrikada, Endonezyada da yenilecektir. Bir Lumumba'yı öldürtmesi, bin Lumumba yaratacaktır. Hem de pek yakında... Güney Amerikada nasıl Che Guevara'lar doğuyorsa boyuna, Afrikada da öyle Lumumba'lar doğacaktır. Amerikanın bugün başarı saydığı öldürmeler, kötülükler, zafer saydığı gündelik kazançlar, kazanç değil, yenilgidir. Lumamba'nın öldürülüşü, böylesine alçakça öldürülüşü, Amerikanın zaferi değil, en büyük yenilgisidir. Guevara da öyle...

Lumumba, Guevara, Ho Şi Minh birer efsane kahramanı gibi insanlığın üstünde dalgalanıyorlar. Bütün güçler, her bir şeyi yenebilirler, atom atıp toprağı bile yakabilirler, efsaneleşmiş bir sevgiyi yenecek güç yoktur dünyada. Ve efsaneleşmiş bir sevginin yenemeyeceği güç de yoktur. Vietnam savaşında Amerika bu büyük insanlık dersinden faydalanabilmeli, ona göre de politikasını değiştirmeli, daha insanca bir politikaya yönelmeliydi. Yönelemez, o başka... Amerikanın bugünkü politikasını insanlık, Amerikanın içinde ve dışında savaşarak yenecektir. Bu zaferin en büyük onur payı da yine Amerikan milletinin olacaktır.

Türkiyede manzara şu: Amerika Türkiyeyi işgal etmiştir. Türkiyede elli bine yakın askeri, üsleri var. Amerikayı Türkiyeye bir komprador bölüğü çağırdı. Amerika Türkiyeyi öyle topla

tüfekle işgal etmedi. Amerika Türkiyeyi işgal ederken hiç kimsenin burnu kanamadı. Hiç kimsenin işgal ediliyoruz, diye de bir kaygısı olmadı. Dost gibi girdi. Yıllar sonra bir de baktık ki işgal edilmişiz. Ve bu işgalden dolayı da milletcek ölüme mahkum edilmişiz. Türk milliyetçileri, onurlu, insan kişiler, aydınlar, işçiler, öğrenciler, askerler buna karşı koymaya başladılar. Bu işgale karşı... Amerika işgaliyle birlikte de bir montaj sanayisi doğdu. Türkiyeyi donuna kadar soymaya başladı. Yabancı sermaye de bu işgalle birlikte Türkiyeye girdi. Amerikayla birlikte Türkiyede korkunç bir bölük daha doğdu. Tefeciler bölüğü. Montajcılar, tefeciler, derebey artıkları, ağalar, apartman ağaları, göl ağaları, toprak ağaları, basın ağaları, bir de din ağaları hep birleştiler, Türk halkının üstüne çullandılar. Bunlar görünüşte gerçekten bir güç gibi geliyor insana. Güç olmaya güç ama bunlar, süreli güç değil hiç biri. Güç olsalar camileri böylesine kışla haline getirmezler, kandırdıkları, kendilerine menfaatle bağladıkları birtakım zavallılara Amerikan gemilerine karşı namaz kıldırtmazlardı. Ve o 'Kanlı Taksim'e* razı olmazlardı.

Amerikalılar ve onların uşakları, gazeteleri Kanlı Taksimden dolayı zil takmışlar oynuyorlar. Yaralı kızları coplamayı, gebe kadınları dövmeyi, pazar gezisine çoluğuyla çocuğuyla çıkmış insanları öldürmeyi marifet, zafer sayıyorlar. Birtakım dinsizlerin Amerikan gemilerine karşı namaz kılışlarını zafer sayıyorlar. Üç dört yılda camilerde yetiştirilmiş AP milislerinin Amerikadan yana oluşunu zafer sayıyorlar. Lumumba'nın öldürülüşü onlar için ne kadar zaferse, Kanlı Taksim olayı onlar için o kadar zaferdir. Kao Ki'yle dost olmak, Vietnamda çoluk çocuğu doğramak onlar için ne kadar zaferse Kanlı Taksim de onlar için o kadar zaferdir. Endonezya katliamı Amerika için ne kadar zaferse, Kanlı Taksim de onlar için o kadar zaferdir. Guevara'nın ölümü onlar için ne kadar zaferse bu da Amerikalılar için o kadar zaferdir. Zaferdir diye sözgelimi söyledim. Türk milleti sömürgeciliğe karşı ilk savaşı vermiş, sömürgeciliği birinci kısımda yenmiş bir millettir. Bir Mustafa Kemal yetiştirmiştir. Türk Müslümanları da Amerika gemisini Kabe yapıp

---

*Şubat 1969, 'Kanlı Pazar' olayı.

karşısında namaz kılacak Müslümanlar değildirler. Türk Müslümanları sömürgeciliğe karşı en büyük şairlerini, öfkeli Mehmet Akifi yetiştirmiş bir Müslüman soyudur. O eli kanlı katiller, o Amerikan gemilerine namaz kılan dinsizler Müslüman değildirler. Mehmet Akif sağ olsa da onları görseydi, en öfkeli şiirlerinden bir tanesini de bu sömürgeci uşakları, İslam sömürgenleri için yazardı.

Demem o ki, Taksim Olayları o eli kanlı kafirler için, Adalet Partisi iktidarı için bir zafer değildir. Başlarına açtıkları, altından kalkamayacakları bir beladır. Amerika, Türkiyede böyle iğrenç oyunlara giriştiğinden dolayı, Vietnamdan daha önce Türkiyede yenilecektir. Türk milleti tekin bir millet değildir. Bir uşak bölüğü Türkiyeyi uzun bir süre hiç bir millete satamaz. Buna Türk halkı izin veremez. Yakında Kanlı Taksimin sonucunu görecekler. Amerikanın da, Morrison şirketi mümessili AP iktidarının bası Süleyman Demirelin de, namı diğer Çoban Sülünün ağzı bir karış açık kalacak. Bir milletin onuruyla oynamanın cezasını çok ağır ödeyecekler.

Yakında, yatağında polislerin öldürdüğü Vedat Demircioğlunun, Ali Turgutun, Duran Erdoğanın kanlarından uşakları boğacak seller, tufanlar fışkıracaktır. Uşaklar sonuna kadar milletleri satabilseydiler, dünyada çok az millet ayakta kalabilirdi. Taksim Olayı onlar için zafer değil, bir ölüm yenilgisidir. Türk halkı gebe kadınları bıçaklayanlardan, yaralı kızları coplayanlardan, çoluk çocuğuyla pazar gezisine çıkmış insanları öldürenlerden iğrenir. Ve de onlara hakettiklerinden daha çok, daha büyük cezayı verir.

Amerika sırtını en çürüğe dayamış bir politika güdüyor. Bu oyunu yitirecek, tasını tarağını toplayıp geldiği gibi gidecektir.

Arkasında, bütün yeryüzünde, bir nefret fırtınası bırakarak. Yazık değil mi Amerikan kuşaklarına... Ve Amerikanın Türkiyedeki uşakları da... Yazık değil mi Türk milletine... Kuşaklar, bir gün, böylesine kötü, yurdunu işgal ettirmiş kişiler bizden de yetişmiş diye utanmayacaklar mı?

4.3.1969

AYIN GETİRDİKLERİ

Aya gidip geldikten sonra insan soyuna karşı daha saygılı olmalıyız. Aydan sonra insanlık daha kutsal bir mertebede olacak. Aya kadar gidip gelmiş insanlık artık savaşmayacak. Artık insanlığın büyük çoğunluğu açlıktan kıvranmayacak. Yeryüzündeki küçük bir azınlık artık yeryüzündeki çalışan büyük çoğunluğu aşağılayamayacak... Yeryüzündeki ürün insanlara paylaştırılacak ve bu ürün bütün insanlara yetecek de artacak bile... Amerikalılar artık Vietnamlıların üstüne her Allahın günü tonlarca ateş, demir, çelik, ölüm yağdırmayacaklar... Biafra savaşına, açlığına son verilecek ve çocuklar açlıktan çirozlar gibi kuruyup ölmeyecekler. Çünkü insanlık aya gitti. Bu insan aklının ve bilimin zaferidir. Aya giden insan aklı dünyamızdaki sürüp giden ahmaklıklara, kötülüklere artık izin vermez. İnsan artık düşünemez mi ki, mutluluk birkaç kişinin olamaz. İnsan aklı düşünemez mi ki, artık yeryüzündeki büyük, çalışan çoğunluk mutsuzken bir azınlık ne kadar büyük olanaklara sahip olursa olsun mutlu olamaz. Bir tek kişi bile doğru dürüst mutlu olamaz. Bu kader gibi bir şeydir. Yanınıza yörenize bakınız, birçok olanakları olan kişiler, hiç de mutlu değillerdir... Hiç olmazsa, en azından bir olanaklarını yitirme korkusu içinde kıvranmaktadırlar. Mutluluk, ancak insanlığın toptan mutluluğa yönelmesiyle olanaklaşır. Bir tek kişinin mutluluğu bile. Aya giden insan kafasına bundan böyle inanmak gerek. Aya gitmeyi düşünür de, dünyadaki bunca basit sorunu düşünemez mi? Düşünüp de hakkından gelemez mi?

Aya giden insan kafasının zaferinden sonra en çok Türkiye sevinmeli. Artık Amerikalılar Türkiye topraklarını bir ağ gibi sarmış tesislerini söküp götürmezler mi? Aya giden akıl, daha çok da vicdan demektir. Bundan böyle, hiç suçumuz sudurumuz yokken, bizi bir atom savaşında topyekun öldürmeye aya giden aklın vicdanı nasıl mahkum edilir? Atomlarını depoladık-

ları yerlerden alıp götürecekler. Zehirli gazlarını da alıp götürecekler... Bizi topyekun bir ölümden kurtaracaklar. Askerlerini de alıp götürecekler. Artık bayrağımız yırtılmayacak. Artık şehirlerimiz genelev gibi Amerikan askerlerince kullanılmayacak. Polisler Amerikalıları korumak için gencecik delikanlılarımızı kan uykularında öldürmeyecekler. Buna karşı çıkan yazarları da artık mahkeme mahkeme süründürmeyeceğiz. Vedat Demircioğlunun katilleri bir milletin adli vicdanını durmadan çiğnerken... Artık milli onurumuzla kimse oynamayacak. Kanlı Pazarlar da olmayacak... Konya, Kayseri ayaklanmaları da olmayacak. Bir zavallı kadını binlerce kişi çırılçıplak soyup, şehir caddelerinde en mahrem yerlerine kadar mıncıklamayacaklar. Bir milletin tarihinde çok kötü şeyler vardır. Kıyımlar vardır, işkenceler, pislikler vardır. Elde olmadan, ya da bilerek onursuzluklar vardır. Her milletin tarihinde vardır bu. Kayseri caddelerinde binlerce kişinin çırılçıplak soyduğu, en mahrem yerlerini mıncıkladığı vahşetin ölçüsü yoktur. Ve insanlar aya giderken bu vahşet dünyanın bir yerinde icra ediliyor. Ve bizim vicdanımız Vedat Demircioğlunun katillerine sustuğu gibi, bu sonsuz vahşete de susuyor. Ve ayın altında ve toprağın üstünde başımız dik, kendimizi insandan sayarak dolaşabiliyoruz. Ve ben, 1969 yılında, insanlar aya ayak bastıktan üç gün sonra, bundan böyle insanlara daha saygılı olmalıyız diye yazabiliyorum.

Yaşadığım topraklarda çağın en büyük vahşeti yapıldıktan sonra. Evet, bir kadını çırılçıplak soymak, binlerce kişinin içinde en mahrem yerlerini yırtmak, paralamak çağın en büyük vahşetidir. Bu korkunç lekeyi kabullenmemek de vardı. Bu vahşetin derinliğine vararak, protesto ederek. Hiç kimsenin tüyü kıpırdamadığı için vahşetimiz daha da katmerleşiyor... Yine de milletimizi bu iğrenç vahşetten sıyırmak isterim. Çünkü bu, gözü dönmüş birkaç insanlık kafirinin tertibinden başka bir şey değildir. Bu çirkin işlemi yapan halk öfkelendirilmiş, başı döndürülmüştür. Gene de memleketimde böyle vahşet vuku buldu diye ben kendi adıma insanlıktan özür diliyorum.

Artık sevinmeli, bayramlar etmeliyiz. Vietnamlılar da bayram etmeli. Tekmil mazlum milletler de bayram etmeli. İnsan aklının zaferiyle övünmeliyiz. Bir daha Endonezya kıyımı olma-

yacak. Olursa da insanlık bunun karşısında lalü ebkem susmayacak. Susup da bu kıyıma katılmayacak. Artık insanoğlu Kayseri caddelerinde Müslümanlık adına Ayşe kızı soyup, çırılçıplak dolaştırıp, kirletemeyecek. Artık hiç bir memlekette, Amerikalı askerin şehvetinin selameti uğruna bir üniversiteli genç yatağında o memleketin polislerince öldürülmeyecek. Ve bir milletin, hiç bir milletin adli vicdanı bunun karşısında susmayacak.

İnsan aklı aya kadar giderken, insan vicdanının toprakta sürüngenler gibi dolaşmakta devam edeceğine ben inanmıyorum. Akılla vicdan bir eşitlik içinde büyümüş, gelişmiştir her zaman.

Haaa, bakın, az daha unutuyordum, artık caddelerde kitaplar da yakılmayacak. Özellikle Kayseri caddelerinde. Bir iktidarın emriyle. Ve bir millet, hiç bir millet böyle bir vahşetin sıcaklığıyla çıplak bedenini ısıtmayacak. Hiç bir iktidar kitap toplatmak lekesini hiç bir milletin alnına süremeyecek. Aya giden akıl ve de vicdan buna izin vermeyecek. İnsanlar daha insan olacaklar. Milletler daha çok kişiliklerine dönecekler. Onurlarıyla hiç bir milleti oynatmayacaklar.

Bundan böyle hiç bir millet Süleyman Bey iktidarları yaşamayacak. Süleyman iktidarları yakında, çok yakında en geride kalmış bir millet için bile, bir düş olacak. Bir karabasan olacak. Böylesi çağlara milletler tarihlerinde bile başlarını çevirip bir daha bakmayacaklar. Bir karabasan gibi kalacak tarihlerde Süleyman Bey çağları. Bundan böyle çok güzel günler görecek insanoğlu.

29.7.1969

HALKIN YÜREĞİNDE

Leninin yüzüncü doğum yılını bütün insanlığın elele kutlaması bir mutluluktur. Lenin, şurası bir gerçek ki, insanoğlunu en çok etkilemiş devrimcidir. Leninin birinci özelliği onun devrimciliğidir. İnsanoğlu hep onun bu büyük yanı üstünde durdu. Daha çok onun bu büyük yanını araştırdı.

Leninin büyük devrimciliğinin ana kaynağı sevgiydi. Somut halk sevgisiydi. Bütün düşüncesini bu sonsuz sevgi oluşturdu. Lenin eğer insan soyunun en büyük devrimini yapabilmişse içindeki bitip tükenmeyen sonsuz sevgi yüzünden olmuştur bu. Çağımızın bu karmaşıklığı içinde Leninin bu yönüne pek o kadar dokunulmadı. Onda sonsuz bir doğa sevgisiyle sonsuz bir halk sevgisi eleleydi. O, doğaya ve halka sevgisinden daha çok güveniyor ve inanıyordu. Giriştiği akıl almaz dövüş bu güvenden geldi. Akıl almaz başarısının sonucu da bu yüzdendir. Lenin mucizesinin temelinde büyük bir sevgi ve güven yatar.

Leninin öldüğü evin bahçesinde bir heykel var. İşçiler ölü Lenini sırtlamışlar, taşıyorlar. Leninin öldüğü yerle Moskova arası seksen kilometre. İşçiler, Leninin ölüsünü seksen kilometre, Moskovaya kadar elleri üstünde taşımışlar. Bu, halk sevgisiyle bir devrimcinin candan sevgisinin birleşmesidir. Lenin ve halk sevgisi üstüne büyük bir destan yazılabilir. Leninin hayatında bu büyük sevgiye dair çok şey bulunur.

Leninden sonrakilerin yanılgıları onun sevgi kaynaklığı eden yüreğinin başarısını gerektiğince kavrayamamış olmalarındandır. Sevginin, dostluğun, güvenin büyük gücüne onun kadar başvurmamış olmalarındandır. Ya da onun kadar sevgi dolu olmamalarındandır.

Lenini halkı yarattı ve kendi suretinde yarattı. Lenin hiç bir zaman hastalanmayacak, yaratıcılığını yitirmeyecek halkın sağlığıydı.

Sosyalizmin anhası minhası insan soyunu tekmil yabancılaşmalardan kurtarıp kendi asliyetine iade etmektir. Karşımıza bir sorun çıkıyor, nedir insanın asliyeti? İnsanın asliyeti, yaratma gücüdür. Sonsuz yaratıcılığı, durmadan, her an yaratıcılığıdır. Doğa gibi. Ve sosyalizm insanoğlunu bu yaratıcılığa geri kavuşturmak için bir araçtır. Kimdir sosyalizmi kuracak olan, kimdir sürdürecek olan, emekçi halktır. Lenini emekçi halk sevgisiyle, gücüyle, dostluğuyla ve yaratıcılığıyla büyütüp geliştirmiş ve kendi dövüşçü sağlığı yapmıştır. Soyut bir lider olsaydı Lenin, yalnız kitaplara, düşüncesine boğulmuş, belki de bu yıllarda devrim başarıya ulaşamazdı. Leninin bir eli kitaplarda, düşüncede, bir eli halktaydı. Sosyalist kavgayı tez günde bitirmek istiyorsak Leninin getirdiği bu en büyük özelliğe dört elle sarılmalıyız.

28.4.1970

ŞAH VE ŞAHBAZ

Gene başladılar. Bir zamanlar İşçi Partisinin başına getirdiklerini şimdi Halk Partisinin başına getirmeye çalışıyorlar. Kim bunları yapanlar, yine aynı kadro, yine aynı kişiler. Hani bunlar demokrasiyi dillerinden düşürmeyenler. Demokrasi havarileri. Anayasaya gücü yetmeyenler, Anayasayı değiştiremeyenler aykırı yollardan Türkiye İşçi Partisini baskı altında tutmak için olağan dışı yollara başvuruyorlardı. Tutulmuş kişiler aşağı yukarı her İşçi Partisi toplantısına saldırıyorlardı. Ve bu yüzden gün geçmiyordu ki bir kanlı çarpışma olmasın. Faruk Sükan İşçi Partililerin ya da tüm solcuların soluklarını bile dinliyordu. Soluk dinlemenin yaygınlaştığı dönemde Faruk Sükan Meclis basıyordu. Gide gide ne oldu, İşçi Partililerin evleri basılmaya, yakılmaya ve İşçi Partililer "faili meçhul" cinayetlere kurban gitmeye başladılar. Bu bir baskıydı ki ne demokrasinin D harfinin bulunduğu bir yerde ne de bir faşizmde böylesi baskılar görülmüş değildi. Türkiyedeki solcular arasında umutsuzluk, kırgınlık almış yürümüştü. O çağdaki İşçi Partisi yöneticileri güç durumdaydık. Savunmadaydık ve faşizm ve eşkiyalık hükümfermaydı. Baskı dayanılacak gibi değildi. Bizim amacımız faşizmin kışkırtıcılığına kapılmamak, baskı altında da olsa, ağır baskıları meşru yollardan karşılamaktı. Elimizden geldiğince, gücümüz yettiğince var çabamızı harcayarak faşizmin kaba gücüne yasalar içinde kalarak karşılık vermekti. Bu durumda bizi tutan gençliği yitiriyorduk. Genç insanlar bir yandan içlerine sızmış faşizmin kışkırtıcıları tarafından kışkırtılıyorlar, bir yandan insani karşı koyma isteği gençleri başkaldırmaya itiyordu.

Türkiye İşçi Partisinin başına getirilenler olmasaydı Türkiye 12 Mart öncesi kargaşalığa düşemezdi. Anayasayla başa çıkamayanlar, el altından insanlık dışı baskılarını yoğunlaştırmış olmasalardı 12 Marta gelinmezdi. Türkiyede demokratik düzeni, Anayasayı koruması gerekenler yasalara saygılı olsalar, bir de-

mokrasinin solsuz olamayacağını bilseler, solun varlığını kabul etselerdi Türkiye 12 Martı yaşamazdı. Bu bir sav değildir, bir gerçektir. Bu düşüncelerimizi o günlerde yazdık.

Bu seçimlerde Süleyman Bey yönetimi bir daha ele geçirirse yolu daha sarp olacak. Türkiyede demokrasinin yaşaması daha da güçleşti. Kuşa dönmüş bu Anayasayla, Güvenlik Mahkemeleriyle zor demokrasi yapılır.

Sorun demokrasiyi anlama sorunudur. Demokrasi bir denge düzenidir. Bu dengeye inanmamışlar ağızlarıyla kuş tutsalar demokratik düzeni bir ülkede gerçekleştiremezler. Ben demokrasi görüntüsü uydururum, millet de dünya da bunu yutar. Demokrasi perdesi altında da karşı düşüncelere ver yansın ederim, saldırırım, saldırtırım, bitiririm. Saldırdıklarım, bitirmeye çalıştıklarım da bana aynı biçimde karşı koyarlarsa, benim elimde güç var, yakarım yıkarım, ocaklarını söndürürüm. Sonra bunu da millete ve dünyaya demokrasi diye yuttururum. Böyle bir düzeni ne kadar güçlü olursa olsun bir kadro, bir sınıf ya da bir tabaka, millete ve dünyaya zor yutturur. Ergeç foyalar ortaya çıkar.

Türkiyede bir faşizmi Amerikanın desteği olmadan kurmak zor. Türkiyenin koşulları, bugünkü ekonomik ve sosyal durumu, bir faşizmin ağırlığını taşıyamaz. Türkiyede elaltı faşizmi bu çağda sonuna kadar sürüp gidemez. Türkiyedeki denge özlenen komprador faşizmine izin veremez. Yandaşları kim olursa olsun ve güçleri ne kadar büyük bulunursa bulunsun. Gene tekrar edeyim, tekrar etmekte ölçüsüz faydalar var, Amerika ardında olmadan Türkiyede bir faşizm gerçekleşemez ve elaltı faşizmi de sökmez. Elaltı faşizmi kurnazlığı Türkiyeyi yıkıma götürür. Türkiyede bir faşizmi Amerika destekler mi, bugünkü dünyada Amerikanın böyle bir gücü ve olanağı, niyeti var mı? Öyle görünüyor ki Amerikadaki demokratik güçler artık ağır basmaya başladı. Bir Yunanistan dünyada ve Amerikada ona çoğa oturdu. Başka bir Yunanistanı, ya da elaltı faşizmini Amerika sırtında taşıyamaz. Amerikadaki yeni güçleri artık Türkiyedeki komprador ların hesaba katmaları gerek. Bir de Türkiyedeki gelişen, gittikçe büyüyen ilerici güçleri hesaba katmak gerek. Türkiyedeki ileriliğin temelini Atatürk atmıştır ve

her şeye karşın Atatürk daha ayaktadır. Solculuğun kökünü kazımaya çalışanlar yanılıyorlar. Solculuğun kökü kazınamaz. Hele azgelişmiş bir ülkede bastırdıkça solculuk fışkırır. Kaba güçlerle düşünceleri ezmek hiç bir kimse, topluluk tarafından gerçekleştirilemez. Türkiye gibi bir memlekette sindirmek bile mümkün değildir. Türkiye hem azgelişmiş bir ülkedir, hem de sağlam bir geleneğe, tarihe, kültüre oturmuştur. Burada solculuğun kökünü kazımaya çalışanlar başlarını ummadıkları kayalara çarparlar. Türkiyede ELALTI faşizmini körükleyenler başlarına belaların belasını alırlar.

Bu yazıyı niçin yazdım? İşçi Partisini anımsadım, bugünlerde İşçi Partisinin başına getirdiklerini Ecevitin başına getirmeye çalışıyorlar da... Gene saldırılar, gene küfürler, gene baskılar.. Türkiyedeki elaltı faşizminin Ecevite tahammülü yok. Onu da İşçi Partisi durumuna düşürmek istiyorlar. Çabaları bu. Oysa bir memlekette demokrasinin kurulması için Ecevit yetmez. Sosyal demokrat Ecevit gelişip büyüyen Türkiye solunа cevap veremez. Türkiye solu ne kadar baskı altında olursa olsun, gelişip büyüyor, bu bir gerçektir. Ecevit sol yelpazenin ancak bir yerindedir. Ecevit sağa bir karşıt olamaz. Demokrasi masası dört ayak üstüne oturur. Ecevit bu masanın bir ayağı bile değildir, bugünkü Türkiye koşullarında.

Süleyman Bey en çok oy almış bir partinin başında. 12 Martı karşılamış, pek parlak olmasa da karşılayışı, gene de karşılamış bir eski başbakan, şimdi de önümüzdeki seçimde de yönetimi ele alacağı, sandıktan çıkacağı sanılıyor. Onun yerinde olsam, daha şimdiden gerçek bir demokrasi savaşına başlarım. Örneğin İşçi Partisine yapılanları, sola reva görülen baskıları, ayak oyunlarını, Kanlı Pazarları, Kayserileri, Konyaları, Kırıkhanları, öğretmen kıyımlarını bir bir ortaya döker, demokrasi adına bir özelleştiri yaparım. Yaptığım yanlışlıkları anlatır, pişmanlığımı söylerim. Süleyman Bey bunu yapmaz da Feyzioğlunun ardınca giderse sonucu gene böyle olacak. Doğanın yasaları kadar kesin değilse de toplumun da şaşmaz yasaları vardır. Demokrasi sözcüğü sonuna kadar bir elaltı faşizmine perdelik edemez. Gerçekten gerçek bir demokrasinin sürüp gitmesi için sandıktan çıkmak yeterli değildir. Türkiyedeki yöneticiler bu-

nu bilirler ama, kafalarına takmışlar bir kere, inat etmişler bir kere, solu toptan ezerek, kökünü kazıyarak demokrasi(!) yapacaklarına inanmışlar. Olmaz böyle şey, olamaz. Böyle bir yarım, elaltı faşizmi düzenini şimdiye kadar, Türkiye gibi bir ülkede, gerçekleştirmiş bir kimse yok.

Şimdi arkadaşlar, elaltı faşizminden vazgeçip hak ve adalet ve eşitlik üzre demokratik bir düzeni kurmak için elele verip, sol ve sağ, uğraşalım mı?

Çünkü sayın yöneticiler, Süleyman Beyin başbakanlığı çağı şahtı, şimdi şahbaz oldu. Şimdi demokratik düzene inanmışların, demokratik düzenden memlekete faydalar umanların durumu daha güçleşti.

20.5.1973

SAYIN MUHBİR VATANDAŞA MEKTUP

Bak kardeş, canım ciğerim, son yıllarda alışmadığımız bir şey değildin. Osmanlı çürümüşlüğünün en büyük timsali sendin. Senin için kitaplar yazıldı, destanlar düzüldü. Osmanlının son yıllarında sen geçerli bir meslektin. Senin için ekmek kazandırır, mansıplar kazandırırdı. Son Osmanlı seninle yatar, seninle kalkardı.

Sen sayın, sen aslanın Sayın Muhbir Vatandaş, bütün kokmalar, çürümeler seninle başlar. Bunu tekmil toplumlar bilirler, ellerinden geldiğince bütün kurumlarını senin şerrinden korumaya çalışırlar. Senin kokun geldi mi bütün toplumlar bilirler ki arkasından da çürümeler gelir ve senin revaçta olduğun, baştacı olduğun bir toplum artık iflah bulmaz. Sayın, sevgili, canımızın içi muhbir vatandaş, senin olduğun yerde ot bitmez. O toplum hangi toplumsa gitti gider. Sen yürümeye büyümeye başladın mı, bir ulma kokusu gelir her bir yandan. Bir toplumdaki yöneticiler sana itibar etmeye başladı mı, artık çaresizlik, yolsuzluk, kimsesizlik, bitkinlik başlamış demektir.

Onun için, yaşamını sürdürmeye çabalayan toplumlardaki bilgili, akıllı yöneticiler senden fellik fellik kaçarlar. Sen varsan, el üstünde tutuluyorsan bir toplumda, o toplum karmakarış demektir.

Senin Türkiyede, belki tarih boyunca en revaçta olduğun çağ kızıl sultan Abdülhamidin çağıdır. Dışta ve içte Abdülhamit çaresiz kalmıştı. Yıkılan devlete hiç bir çare bulamıyordu. Devleti seninle idare ediyordu. Paşalar, yazarlar, şairler, gazeteciler saraya jurnallar yazıyorlardı. Jurnal yazmak Abdülhamit çağında olağan bir iş, herkes tarafından yapılabilen bir meslek olmuştu. Saraya en iyi, en geçerli, en tutarlı jurnalı yazan kişi en muteber sayın muhbir vatandaştı ve armağanını bol bol alırdı.

Sayın muhbir vatandaş, sen bu yurdun çürümesinin baş-

langıcıydın ve sonu olacaksın. Senin bol bol işlediğin yerde, hangi toplum olursa olsun, bir düşmanlıklar karmaşası çıkar. Sen doğalla doğal olmayan yerdesin.

Sayın muhbir vatandaş, sen bir ölçüsün. Senin bir toplumda ölçülerden biri olman yıkımdır. Sen, bir topluma oyunların en korkuncusun.

Bak sayın muhbir vatandaş, sen ortaya çıkmadan, biz böyle değildik. Biliyor musun sayın muhbir vatandaş, biz çok eski bir toplumuz. Geleneklerimiz, göreneklerimiz vardı. İyi işler görmüş bir tarihimiz vardı. Geleneklerimiz arasında senin olmaman vardı. Biz eski bir toplumduk ve bütün tarihimiz boyunca sana karşıydık. Bizim eski, görkemli toplumumuz başını dünyada o taştan bu taşa vurmuş bir toplumdu. Büyük maceralar, büyük deneyler demektir. Bizim bin yıllık büyük maceramız bize sana karşı, sana düşman olmayı öğretmişti. Bizim maceramız, deneylerimiz insan soyu içinde bizi güçlü kılmıştı. Bu güçlülüğün içinde sana itibar etmeyişimiz geleneklerimizin başında geliyordu. Anadolu toplumu, Osmanlının bütün bozulmuşluğuna, seni baştacı etmişliğine karşın, sana düşmandı. Senin girdiğin yerde sağlık kalmayacağını biliyordu. Bir toplumu sen sardın mıydı öleceğini biteceğini biliyordu. Anadolu halkı arasında sen Osmanlılardaki kadar revaçta olsaydın, biz Kurtuluş Savaşını yapamazdık, bunu biliyor muydun? Kurtuluş Savaşını kazananlarda sen yoktun diyemem, senin mikrobun her yerde hazır nazırdır, ve Anadolu halkı büyük deneyleriyle senin kim olduğunu biliyordu. Bugüne gelinceye kadar Anadolu halkının en iğrendiği insan soyu sendin. Anadolu halkı kadar senden yılmış, seni tanımış bir halk yoktur yeryüzünde. Çünkü, gene de tekrar edeyim, o başını taştan taşa vurmuş, şu dünyada büyük yaşamış bir halktır. Yaşamı ona çok şey öğretmiştir. Biz Anadolu halkı kötülükleri ve iyilikleri en iyi öğrenmişizdir. Bu arada seni de en iyi öğrenmişizdir.

Sayın Muhbir Vatandaş, bir süreler bizim Anadoluda, Abdülhamit çağında bile senin borun ötmüyordu. Sana karşı büyük deneylerden geçmiş Anadolu halkı çelik zırhlar giymişti. Bugüne kadar hiç bir zaman böylesine geçerli olmamıştın Anadolu halkı arasında.

Sayın Muhbir Vatandaş, kendi tarihinin ve Anadolu tarihinin en görkemli çağındasın şimdi. Ben eskiden, Anadolu varken, senden korkmuyordum. Sen Ankarada, İstanbulda ne halt işlersen işle seni kabul etmeyecek koca bir Anadolu vardı da senden onun için korkmuyordum. Şimdi korkuyorum. Sen şimdi toptan bizi korkutmaya, çürütmeye de başladın da onun için senden korkuyorum. Sen bir kurt gibi yüreğimize girdin Sayın Muhbir Vatandaş. Senden ödüm kopmaya başladı. Sen bugünlerde bütün gelenek görenek duvarlarını aştın. Sen devletimizin ana unsurlarından biri olmaya, vazgeçilmez bir vatandaş olmaya doğru doludizgin gidiyorsun.

Senden ödüm kopuyor Sayın Muhbir Vatandaş. Sen ortaya çıktığından bu yana tutunacak hiç bir dalımız kalmadı gibi geliyor bana. Hayatı, yurdu, geleneklerimizi, sağlamlığımızı, ne bileyim ben, korumaya çalıştığımız güzel varlıklarımızı çok düşünüyorum. Toptan her şey elden kaydı mı, diye. Umutsuzluk oldun sen. Çürümenin başı olduğun gibi, umutsuzluğun da başısın...

Sayın Muhbir Vatandaş, en çok ağırıma ne gitti biliyor musun, kızını, yirmi yaşındaki üniversite öğrencisi, gül gibi yetişmiş kızını ihbar ettin sen. Bak, sayın vatandaş, sen vicdanınla rahat rahat, baş başa, vatanseverliğinle övünerek bu toplumda işinde gücünde çok SAYIN olarak da yaşayabilirsin, ama senin gibi bir vicdansızı, canavarların canavarını yetiştiren bir toplum ayakta kalamaz. Çünkü sen bir salgınsın. Toplumları toplumsal salgınlar yıkar. Sen salgın olmaya başladın. Şimdi kızın Kazıkiçi Bostanlarında zulümlerden zulüm beğeni yaşıyor. Bir babanın ne pahasına olursa olsun, ne için olursa olsun kızdığı kızını ihbar edemeyecek bir yer olmalı doğal bir toplumda. Sen bu sınırı aştın Sayın Muhbir Vatandaş. İşte bu, çürümenin şahdamarıdır Sayın Muhbir Vatandaş. Seni kabul edenler de korkunç bir kokuşmanın, çürümenin içindeler. Kötü yaptın, kötü kıydın Türkiyeye Sayın Muhbir Vatandaş. Allah senin bin belanı versin. Diyeceksin ki ben ancak çürümüş toplumlarda olurum. Haklısın mı diyeyim? Toplum çürümeye seninle başlamaz mı?

Bak sayın vatandaş, sen yeğenini ele verdin, ihbar ettin ve

onu astılar. Bunu araştırdım, biliyorum, sordum. Hiç içinde acı yok mu şimdi? Bir insan en yakınını ihbar edecek kadar bir toplumu alçaltacaksa, bin tane suçlu elini kolunu sallaya sallaya bu toplumda gezsin. Bir milyonu da öyle olsun, bir toplumu bu kadar çürütemez, bir toplumu böylesine onursuzlaştıramaz.

Sayın Muhbir Vatandaş, bir de öğretmenlere takmışsın kancayı. Olur mu, yazık değil mi, insan öğretmenini hiç ihbar eder mi? Üstelik de hiç suçu olmayan, ağzı var dili yok öğretmenini? Üstelik de o öğretmenler toplumda en yoksul, en ezilmiş kişilerse. Aldıkları para karınlarını doyurmaya yetmiyorsa, olur mu Sayın Muhbir Vatandaş kardeşimiz, olur mu?

Bir de bir vatandaşı ihbar etmişsin, oturmuş Karadenizin karşısına Sovyetler Birliğine bakıp düşünüyor, diye. Yanlışsın kardeş, o vatandaş işsizlikten ne yapacağını bilememiş de oturmuş denizin karşısına, başını iki eli arasına almış. Onun ne Sovyetler Birliğini, ne kimseyi görüyor gözü. Olur mu böyle bir iş. Karadenizin ötesi Sovyetler Birliği olduğunu düşünmemiştir bile.

"Gel bakalım muhtar. Sen propaganda yapıyormuşsun, ihbar aldık."

"Yok begim. Vallahi billahi yok. Yok begim. Ben propaganda bilmem ki, o nedir?"

"Haydi haydi, saflığa vurma."

"Yok begim, vallahi billahi ben otuz yıllık muhtarım. Bilmem öyle bir şey..."

"Sen Maoyu..."

"O da nedir ki?"

"Safa bak safa... Seni ihbar eden... Bak dosyaya dosyaya..."

"O da kimdirkim?"

"Yutturma ulan muhtar, sen Maoyu bilmiyorsun ha?"

"Vallahi begim ben bizim mahallede otuz yıldır Muhtarım, kime sorarsan sor öyle birisi bizim mahalleye hiç gelmedi. Bilmem, tanımam. Üç aydır yatıyorum begim, beni bırak..."

Sayın Muhbir Vatandaş, bizim muhtarın mahallesine Mao da, Stalin de, Lenin de gelmemiştir, sen bunu bilmiyor musun yani. Yemin eder, Kurana el basarım ki muhtar bu zatların hiç birisini görmemiştir.

Sayın Muhbir Vatandaş, bu çağda senin yaptıklarını kuşaklar uzun uzun yazacaklar kitaplar dolusu, gazeteler, dergiler dolusu...

Kardeş Muhbir, aslan Muhbir, canım ciğerim Muhbir, oğlunu öldürdük ayağına düştük, bari sen insafa gel de bu işten el çek... Ne olursun, işin gücün var, çoluğun çocuğun, torunların var, belki de olacak... El çek şu milletin yakasından. Vallahi de billahi de iflahımızı kesiyorsun... Sayın oldun olalı, biz milletcek bittik. Sana sığındık, senin ocağına düştük. Oğlunu öldürdük ocağına düştük. Hiç olmazsa kızını ihbar etme. Hiç olmazsa denize bakan işsizi, garibanı... Hiç olmazsa... Ne olursun, ne olursun... Bu vatanda senin de soyun yaşayacak, ekmek yiyecek. Hiç mi insafın yok, insafın kurusun. Yeter fazla çürütme. Ötekiler anlamıyorlar, bari sen anla bu milletin halini... Ne olursun bu yazımı da ihbar etme. Ötekilerin işleri çok, bu yazımı okumaya çok şükür vakitleri yok. Ne olursun!

22.7.1973

DOĞANIN ÖLDÜRÜLMESİ

Çağımızda doğanın yok edilmesi artık dünyamızın başlıca sorunudur. Havanın, suyun kirlenmesi, doğanın dengesinin bozulması insanlığın bugünkü sorunlarından başlıcasıdır.

Toprak aşınması çağlardan bu yana vardır. Toprağın dengesi çağımıza kadar bozularak gelmiştir. Eski yerleşme yerleri, en büyük yıkıma uğramış yerlerdir. Büyük Çinin şu anda karşılaştığı en büyük sorun toprak sorunudur. Nehir kıyılarının dışında koca Çin kıtasında aşınmaya uğramamış çok az toprak parçası vardır. Çin, sosyalizmden bu yana ölmüş topraklarını yeniden yaratmak için insanüstü bir gayret içindedir. Bir ülkenin gelişmesinde temel olan, öz olan topraktır. Bir ülkede toprak ölmüşse o ülke ağzıyla kuş tutsa kolay kolay kalkınamaz. O ülke sanayisini kurar diyelim, birtakım teknolojik gelişmeler sağlayabilir diyelim, bu da zor ya, haydi öyle diyelim, eğer o ülkenin toprağı ölüyse o ülkede pek öyle mutluluğa doğru büyük değişiklikler olamaz. Ve artık dünyadaki bütün insanlar bu gerçeği biliyorlar. Sovyetler Birliğinin, Amerikanın büyük çabalarından belki de birincisi ölmüş toprakları diriltmek, ölmekte olan toprakların ölümlerinin önüne geçmek olmuştur. Bu iki ülkenin toprak üstüne bilimsel savaşları bütün dünyaya gerçekten örnek olmalıydı.

Artık dünyada gemisini kurtaran kaptandır düşüncesi sökmüyor. İnsanları kurtarmak toprakları kurtarmakla orantılıdır.

Azgelişmiş ülkeler, daha da çok Ortadoğu ülkeleri, toprak ölümü belasına uğramış ülkelerdir. Ortadoğuda az da olsa bu ülkeleri yeraltı ürünleri kurtarıyor. Bu olanaklar bile Ortadoğu ülkelerini kurtarmak için, büyük bir süreçte, yeterli değildir. Bu ülkeler ergeç, toprakları böyle ölü kaldığı sürece açlık belasından kurtulamayacaklardır. Dünyamızda bunun herkes farkında.

Sömürü bir bütündür. Bütün insan değerlerinin sömürülmesiyle, azgelişmiş bir ülkede, doğa değerlerinin hoyratça sömürülmesi bir arada gidiyor. Bozuk düzen, altta kalanın canı çıksın düzeni sömürü düzeninin başka bir adıdır. Ve bu düzene en yakışan addır.

Yurdumuzu ele alalım. Çok söyledim, yıllar yılı okuyucularımı bıktıracak kadar söyledim ama, gene de söyleyeceğim, kimseyi eğlendirmeye niyetim yok. Ya gerçekleri söyleyeceğiz bin kere de iki bin kere de, ya da yazar olarak birbirimizi eğlendireceğiz. Türkiye toprakları yıkıma uğratılıyor, hopur ediliyor. Biz Türkiye üstünde mirasyedileriz. Yıkımımızdan Türkiyenin hiç bir insanı ve doğa değeri kurtulamıyor.

Son yangınlar, çok geç kalmamıza karşın, gene de bugünlerde bizi uyarmalıydı. Görüyoruz ki bu son yangınlar da bizi uyarmıyor. Bunu da bir politika oyunu haline getirdik. Uyansak, her şeyin farkına varsak ki ne olacak, ne değişecek.

Bu düzen bir sömürü düzenidir. İnsanların en büyük değerleri, emekleri sömürülürken, hem de bu sömürüyü yabancılarla birlikte bu ülkenin birtakım insanları yaparlarken, bu sömürüden toprakları nasıl kurtarırız. Her şey birbirine bağlıdır.

Kapkaççı düzen yalnız gününü düşünür. Benden sonra tufandır, onun bütün düşüncesi... Kapkaççı düzenin vatanı yoktur. Onun vatanı da parasıdır. Parasını da dünyanın herhangi bir yerinde kullanabilir. Bunu ben söylemiyorum, bunu bütün dünya biliyor ve söylüyor, kapitalin vatanı yoktur. Giderek kapitalistin de vatanı yoktura geliyor iş. Bir ülke sömürdüğü vatanıdır kapitalistin. Sonrasıysa tufan. Bu azgelişmiş ülke için geçerli. Yoksa bir İngiltere, bir Fransa, bir Amerika için değil. Ora kapitalistlerinin vatanı vardır. Bir İngilterede aşınmaya uğramış bir karış toprak bulabilir misiniz, bir Almanyada, bir Amerikada. Varsa da ora kapitalistlerinin başlıca uğraşları bu topraklardır. Ama azgelişmiş ülkelerin kapitalistleri böyle mi?

Toprak sorunu, doğa sorunu gelişmiş ülkeler için de söz konusu. Onların da bu kapitalist düzen, her şeye karşın büyük sorunları. Bu düzen onları da onarılmayacak büyük yıkımlara uğratıyor. Doğanın dengesinin bozulmasının önüne onlar da kolay geçemiyorlar. Kapitalist düzen orada da gemisini kurtaran

kaptandır, düşüncesinde. Oralarda da kapitalist düzenin ana düşüncesi, azgelişmiş ülkeler kadar değil, olamaz ama, benden sonra tufan düşüncesidir.

Dünya doğanın dengesinin bozulmaması için çırpınıyor ama, benden sonrası tufan düşüncesinin buna pek kulak astığı yok. O, gününü gün ediyor. Bilim adamları ha çırpınsınlar, de çırpınsınlar. Dünya, doğanın dengesini bozanlarla büyük bir savaş veriyor. Veriyor ama doğanın dengesinin çok tehlikeli bir yönde bozulmasının sebebi üstünde öylesine çoğunlukla kimse durmuyor. Doğanın dengesinin bozulması bu kapitalist düzenin doğal sonucu olduğu üstünde pek öyle belirlice kimse durmuyor.

Büyük Amerikalı yazar Faulkner'ın *Ayı* adlı bir yapıtı var. Bu yapıt, sembolik bir yapıttır. Küçücük bir yönünden dokunuyor soruna. Ama onun dokunduğu sorunu genişletirsek dünyamızın can alıcı sorunu çıkıyor ortaya. Eski bir orman var. Bu ormanın uzun bir tarihi ve macerası var bu toprakların. Yılda bir kere bu ormana birtakım insanlar ava çıkıyorlar. Daha da çok tuzu kurular. Bu ormanda da bir ayı var. Bu ayı bir efsane ayı oluyor giderek. Ormana gelenler bu ölümsüz ayıyı vurmayı, yakalamayı kafalarına koymuşlar. Ayı çok görkemli bir ayı. Doğanın harikalarından biri. Yıllar yılı bu çok görmüş geçirmiş ayıyı ne yakalayabiliyorlar, ne de vurabiliyorlar. Bu ayı onlara dert oluyor. Ayı da gözlerinde gittikçe efsaneleşiyor.

Sonunda oraya gelenlerden biri, bir halk adamı yabanıl bir köpek yakalıyor. Yabanıl köpek de bir görkemdir. Doğanın güzelliğidir. Ayı gibi o da yabanıl bir görkemdir doğa içinde. Adam bu köpeği aylar ayı eğitiyor. Ve ayı çıktığı zaman bu köpeği ayının üstüne sürüyorlar. Doğanın iki görkemli gücü ve güzelliği birbirlerini öldürüyorlar. Ve bu doğanın yıkımıdır.

Faulkner bunu görmüş, yaşamıştır. Faulkner bunu bir sembol olarak vermiştir. Bir güneyli olan ve doğa içinde yaşayan Faulkner buna benzer yüzlerce olay görmüştür yaşadığı bölgede. Bu onun doğaya karşı işlenen cinayetler için sembolik bir çığlığıdır.

Bize gelince, bir kördövüşüdür bizim doğa anlayışımız. Daha doğrusu şimdiye kadar, birkaç ormancının dışında, bizim

hiç bir doğa anlayışımız olmamıştır. Orman, toprak diye bir sorunumuz yoktur daha. Onun için de bizim doğamız bitiyor, yok oluyor. Biz de bu her gün biraz daha ölen doğamız üstünde birbirimizin gözlerini oyuyoruz.

Şunu açıkça bilmeliyiz, belirtmeliyiz, bizim doğamızı öldüren bu bozuk düzendir. Bu düzen böyle sürüp gittikçe bütün değerleriyle Türkiye yıkıma gidiyor. Türkiyenin yıkımının önüne, bu düzen sürüp gittikçe, hiç kimse geçemez.

Toprağı, doğayı korumak bir düzen sorunudur. Türkiyedeki bugünkü düzen yıkım düzenidir her yönüyle. Ormandaki dokuz milyon kişiye bu düzen iş bulamıyor. Bu düzen ormandaki dokuz milyon kişiyi oralardan çıkaramaz, çıkaramıyor. Bu düzen, bir kapkaççı, gününü gün eden düzendir. İnsan emeğini de, doğayı da bütünüyle sömürecektir.

Düzen değişikliği işte bunun için bize her ulustan daha çok gereklidir. Biz bütünümüzle bir yıkım karşısındayız. Bizim için düzen değişikliği bir hayat memat sorundur.

Türkiyeyi ya kurtaracağız, ya da yıkılıp gideceğiz. Ölmüş toprakların diriltilmesi herhangi bir düzende, her şey bittikten sonra kolay değildir. Bilim adamları bunu çok iyi biliyorlar. Dünyanın bu büyük sorununu ve Türkiyenin bu ölüm kalım sorununu bilmeyen yok gibi. Bütün Türkiye de bilse, dünya da bilse, bu benden sonrası tufan düzeni sürüp gittikçe kimse Türkiye topraklarının ölümünün önüne geçemez.

Sömürü bir bütündür. Ve azgelişmiş bir ülkede insan emeğiyle birlikte doğa da sömürülüyor. İnsan emeği, bu kadarla kalsa, yalnız emek sömürüsünde kalsa iş, kendini her zaman kurtarabilir. Ama doğa ölünce, dengesi bozulunca onu kimse kurtaramaz. İstediğin kadar insan emeğini kurtar, istediğin kadar büyük sanayiye git, doğa ölmüşse mutluluğa kavuşamazsın. Doğanın dengesini yeniden bulmak, onu yeniden yaratmak pek öyle kolay değil.

Biz diyoruz ki, yol yakınken, her şey daha yıkılıp yakılmadan, yurdumuzu kurtarmalıyız. Her gün geçtikçe biraz daha geç kalıyoruz ve yıkım uçurumuna yuvarlanıyoruz.

29.8.1973

HOMONGOLOS KAFA

Bu homongolos kafayı çeken bilir. Bir de Türkiye bilir. Homongolos kafa Ortaçağdır. Homongolos kafa Mussolinidir, Hitlerdir. Homongolos kafa ne güzelse, doğruysa ona düşmandır. Homongolosluk bir hastalıktır ki, bir toplumu felç eder. Cumhuriyet kurulduğundan bu yana bu homongolos kafa bütün alanlarda at oynatmaktadır. Homongolos kafa matbaanın iki yüz yıl Türkiyeye girmesini önledi. Homongolos kafa biltekmil yeniliklere karşıdır. Ama bir hoparlör yeniliğine karşı değildir. Radyo sesinin ulaştığı su içilmez, haramdır diyen homongolos kafa, azıcık zahmet edip minare tırmanmasın diye, minarelerin tepesine dört tane bangır bangır bağıran hoparlör astırmaktan çekinmez. Homongolosun sömürmeyeceği milli, insani hiç bir değer yoktur. Yeter ki işine, çıkarına gelsin. Homongolos kafa Kurtuluş Savaşında padişahla birliktir, Kurtuluş Savaşından sonra her şeye karşın devrimcilerle. 1937lerde Sivasta, gericiliktir diye Aşık Veyselin sazını yakan homongolos kafadır.

Anadoluda, tüm Türkiyede dökümü çıkarılsa homongolos kafanın işlediği cinayetlerin söndürdüğü hanumanların, insanın parmağı ağzında kalır. On dört yaşında bir çocuk, "ben tavlanın kırmızı pullarını severim," dediği için altı aya mahkum edilir de hapislerde yatırılır, sonra da çocuk kayıplara karıştırılır mı? Bu çocuk 1953ten bu yana yok. Ne oldu, mu diyeceksiniz. Öteki delikanlılara ne olduysa, ona da o oldu.

71 tane genç insan kayıp, kayıp değil öldürülmüş, yalnız bunları öldürenler kayıp... İşte bunların katili ve bu katillerin koruyucuları homongoloslardır.

İkinci Dünya Savaşında bu homongoloslar sokuyordu Türkiyeyi savaşa, Hitlerin, Mussolinin yanında. Ramak kalmıştı. İkinci Dünya Savaşında bunlar kurdu Karsa, Kafkasyaya yürüyecek "Kafkas Alayı"nı Hitlerin parasıyla.

Eğer yirmi yıldır Türkiyede demokratik düzen gerçekleşe-

miyorsa, eğer Türkiye şu koskoca dünyada şimdiki durumundaysa, şu alay konusu olan homongoloslar yüzündendir. Bunlar el altından işlerini görüyorlar, Türkiyeye de arada sırada bunlarla alay etmek düşüyor. Homongoloslar Türkiye ve dünya için ciddi bir konudur artık. Bir gün Cumhuriyetin tarihi yazılırsa bu homongolosların tarihi olacaktır, bu o kadar ciddi bir iştir. Komünizm düşmanlığı kalkanı ardında her işi güzelce görüyorlar. Gruplaşıyorlar, örgütleniyorlar, gizli ya da açık, hiç kimse onların kıllarına dokunamıyor. Komando mu, onlar. Parti mi, onlar. Partilere sızma mı, onlar. Biz bir tek, Allah razı olsun, Bıyıkoğlunu bulduk da çullanıyoruz.* Bütün eğitim dallarında yüzlerce Bıyıkoğlu var. Gizli ya da açık polisin, çoğunluğu diyemeyeceğim ama, büyük bir kısmı Bıyıkoğlu. Dışişlerindeki Bıyıkoğluları saysak, dudaklarımız uçuklar.

1950lerden önce meydanı boş bulmuşlar bu homongoloslar, yönetim dallarına sızmışlar, yerleşmişler, 1950lerden sonra da kemiklenen burjuvazi bunları bilerek yönetim dallarına kayırmıştır.

Süleyman Bey, nasıl yönetimi ele geçirdi? Seçimlerde nasıl bir propaganda usulü uyguladı? Baş parolası komünizm değil miydi? Adalet Partisinin içindeki, sonradan ayrılan homongoloslar, canı gönülden onun homongolosluğunu desteklemediler mi? Kanlı Pazarı, Konyayı, Kırıkhanı, Zileyi, Elbistanı homongoloslar örgütlemediler mi, Süleyman Beyin rızasıyla? Süleyman Bey Türkiyenin gelişimini unutup, kendine yardım eden koşulları hiç düşünmeyip komünizm düşmanlığı homongoloslukla yönetime geçtiğini sanmadı mı? Sonra Feyzioğlu da CHP'den ayrılınca Süleyman Beye öykünerekten, daha da ileriye giderekten yönetimi ele geçireceğini sanmadı mı? Öyle sanaraktan, baş homongolos kesilerekten kendini yedi bitirmedi mi?

Geçenlerde Kübizm diye bir kitabı almış götürmüş polisler. Sözcüğün ardında 'izm' var diye. Yıllarca önce evi aranırken, evinde Şekspirin resmi bulununca Şekspir nam kefereyi

* Atatürk Üniversitesi Rektörü Bıyıkoğlu, öğrencilerin çıkardığı 'Homongolos' adlı yıllığın son hecesi tersten okununca 'Sol' sözünün çıktığını, bununla komünizm propagandası yapıldığını ileri sürerek öğrencilerini ihbar etmişti.

bul diye, zavallı delikanlıyı sopanın altına yatırmamışlar mıydı?

Sabahattin Eyuboğlunun bir çevirisi vardır: Eflatunun "Devlet"i. Eyuboğlu yanında çalışan çocuğa, git de diyor, Devletten birkaç tane al getir kitabevinden, çocuk gidiyor. Tam bu sıralar ben geldim Eyuboğluna. Aradan bir saat geçti, iki, üç saat geçti çocuk gelmedi. Bizi aldı bir merak. Kitabevine telefon ettik, dediler ki, kitapları verdik, bundan saatlerce önce çocuk aldı gitti. Çarnaçar bekledik. Geceye doğru bir telefon, polisten. Çocuğu yakalamışlar. Nedir bu Eflatun Devlet... Zavallının canına okumuşlar. Vay sen Eflatun Devlet kitabını taşırsın... Eflatun ne demek, pembenin koyusu... Onun da koyusu kızıl... Geeel!

Daha da neler bu çağda, bu Ortaçağ oyuncaklarını insan yazmaya da, düşünmeye de utanıyor. Ayıp demeye bile insanın dili varmıyor.

Bir utanç verici aşağılık homongolosluk, daha söyleyim de, iyice insan olan şaşırsın. Şu benim roman İnce Memed var ya, niye komünist kitabıymış biliyor musunuz? Ben Memed sözcüğünü yazarken (H) harfini yazmamışım bir, bir de arkaya (T) yerine (D) harfini koymuşum. Biliyor musunuz homongoloslar bunu yıllar yılı dillerine pelesenk ettiler. Hiç bir homongolos dergisi gazetesi yoktu ki bir çağda bu (H) harfi komünistliğini işlemesin. Ben de oturup onlara karşılık veriyordum, ne yapayım. Diyordum ki, bizim güneyde Muhammede Memmet derler. Toroslarda Memed, Gaziantepte Mehemet, Doğu Anadoluda Memo... Etmeyin eylemeyin sayın Türk kardeşler. Komünistlik (H) harfinin neresinde. Ararsanız komünistliği başka yerde arayın.

Türkiyenin ellinci yılındayız. Türkiyeyi bu homongoloslar bu hale getirdi. Türkiye bu homongolosları ciddiye alıp gerçek bir savaşa girişmezse, böyle alay edilip geçiştirilirse her homongolosluk, gerçekten Türkiye artık ayakta kalamaz. Yirminci yüzyılla Ortaçağ arasında çok çok fark vardır. Bir memlekette homongolosluk uzun bir süre yürürlükte kalmışsa, daha da kalacaksa o memleket iflah olmaz. İflah olmaz da ne olur? İşte böyle olur kardeşler, işte böyle olur. Bütün yerüstü, yeraltı olanak-

larıyla işte böyle azgelişmiş ülke olur. İşte böyle olur, işte böyle Ortaçağ düzeyinde çırpınır. İşte böyle çeviriciler hapiste, yazarlar çizerler hapiste, kültür yerde sürünür, kültür adamlarına it muamelesi reva görülür, Almanyada milyonlarla insan sürünür. Daha sürüneceğinden başka... İşte böyle oluruz. Günden güne toprak ölür, günden güne işsizler, açlar ordusu büyür. İşte böyle olur kardeşler, böyle... Tarihin en büyük devletinden homongolosluğa kadar ineriz.

İşte böyle olur kardeşler, Kazıkiçi Bostanları Faciasına* kadar düşeriz. İşte böyle kardeşler, bir an gelir Türkiyeyi de lekeleriz, onun köklü kurumlarını da lekeleriz. Bir milletin karnına homongolosluk belası girmesin bir kere.

Homongolos bağnazdır. Homongolos, yirminci yüzyıla Ortaçağ kafasını tutturmaya çalışan acayip bir yaratıktır. Bir milletin buhranlı anlarında o milleti çürütecek kadar etkili olabilir. Gördük, yaşadık, yaşıyoruz. Homongolos Hitlerin ölümünden şunca yıl sonra yürütemediği ırkçılığını Türkiyede yürütür. Homongolosluk her boyaya boyanır.

Homongolos her yönetimin boyasına boyanır. İşte ortada... İsmet Paşa devri, dünyanın en gülünç homongolosları ondaydı. Az daha ocağımızı söndürüyorlardı. Menderes besledi büyüttü onları. Süleyman Bey onların sırtına bindi. Yirmi yıllık demokrasi de güme gitti. Şimdi bir demokratik düzen daha geleceğe benziyor, uğraşılıyor. Homongoloslar da azıttıkça azıttılar. Ya homongolosluk, ya demokrasi... Var mısınız sayın demokrasi severler demokrasiye? Biz varız.

1973

* 12 Mart döneminde Ankarada siyasal tutukluların konulduğu cezaevleri 'Kazıkiçi Bostanları' diye anılıyordu.

İŞKENCECİLER VE AVRUPANIN HASTA ADAMI TÜRKİYE

Biraz daha yürekli olmalıyız ve gerçeklerden korkmamalıyız. Türkiye gene Avrupanın hasta adamıdır. Örneğin Türkiye dünyanın kaçakçılık merkezlerinden biridir. Silah, afyon ve türlü uyuşturucu madde kaçakçılığı yapılır. Büyük evrensel şebekeler kurulmuştur Türkiyede. Bu kaçakçılardan biri parlamentoya girmek yolunu bile bulmuştur. Türkiye, dünyanın vergi kaçakçılığı rekortmenidir. Uzmanlar, araştırıcılar öyle diyorlar. Türkiye, dünyanın rüşvet, suiistimal merkezlerinden biridir de. Türkiye başka önemli bir hastalıkla daha maluldür, kumarla. Türkiyede eskiden çok az içki içilirdi. Ne sebeptense şimdi Türkiye gece gündüz zelzeleye uğramış gibi sallanıyor. Daha da önemlisi, Türkiye toprakları ölüyor. Orman bitmiş, bu yüzden de seller her yanı silip süpürüp götürüyor. İnsan sayısı her yıl bir buçuk milyona yakın artış gösteriyor. İşsizler ordusu her gün çığ gibi büyüyor. Fabrikalar, montaj. Sömürü almış başını doludizgin gidiyor. Birkaç yüz aile sülükler gibi şiştikçe şişiyor. Manzara-i umumi çok fena, şöyle bir bakacak olursak. Bir de politik düzensizlik... Bir de yalan dolan. Dört başı bayındır bir çöküntü. Türkiye, Avrupanın değil yalnız, belki de dünyanın iflah kabul etmez hasta adamıdır. Bu sözümü gene tekrar ediyorum, dikkat buyurula: Türkiye dünyanın hasta adamıdır artık.

Bu hastalığa çare aranıyor, bulunuyor mu, yoksa, hastalığın üstüne mi yürünüyor? Benim kanım şudur ki, hastalığın üstüne yürünüyor ve gözüne gözüne gidiliyor.

12 Mart Olayı bütün bunların bir karşı koyması gibi gözüktü. İlk günler öyle bir yüz gösterdi ki 12 Mart Olayı, herkes sandı ki hasta Türkiyenin derdine bir çare diye geldiler sayın Muhtıracılarımız. Birkaç gün geçmeden gerçek yüzünü gördük 12 Mart Olayının ki, yaraya tuz değil, ağı ekmeğe gelmiş.

Sayın Muhbir Vatandaş, diye radyolardan, televizyonlar-

dan bangır bangır bağıran, 12 Mart olayının Sıkıyönetim Komutanıydı. Dünyada böyle bir şey olmamış, muhbirlere Sayın Muhbir Vatandaş denmemişti. Sonunda Sayın Muhbir Vatandaş o kadar çok insan ihbar etti ki, sayın Sıkıyönetim Komutanı da Sayın Muhbir Vatandaşının azizliği altından kalkamadı. Çuvallar dolusu ihbar mektubu geldiğini kendileri ilan etmek zorunda kaldılar. Sayın Muhbir Vatandaş bir milleti toptan çökertmekteydi. Diyorlardı ki, Sayın Muhbir Vatandaş deyimi çıktı çıkalı Türkiyenin yarısı, yarısını sayın generallere ihbar etmiş. Bence bu abartmadır ama, Sayın Muhbir Vatandaşın da ihbarı sayın generalleri şaşırtacak kadar çok oldu.

Bir de hapisanelerimiz. Orada Ortaçağ hapisaneleri hayatı ve disiplini yaşanır. İşte Halep oradaysa arşın burada. Varın görün ki, Ortaçağ zindanlarından daha beter hapisanelerimiz. Bizim hapisanelerimizde hastalanıp ölenler, ya da hastalananlar üstüne bir istatistik var mı? Bizim hapisanelerimiz bir gireni bir daha iflah etmez. Bu da gerçektir. Ve politik tutuklular burada Ortaçağ kölesi davranışlarıyla karşı karşıyadır.

Böylesine bir çürüme ve can çekişmenin sonucu başka türlü olamaz diyeceksiniz. Ben umutlu adamım, bir şeye inanırım ki gerçektir, o da her kötülüğün bir iyi yanı vardır. Bir çürüme, başka bir sağlık getirir. Türk burjuvazisi her yönüyle çürürken, halk güçleri taptaze, güzelim yeşeriyor Türkiyede. Teker başka yöne döndü, örneğin Süleyman Bey ağzıyla kuş tutsa, sağcılar ağızlarıyla kuş tutsalar, bir daha eski haşmetlerine ulaşamazlar. Türk halk güçleri bir kere onlara sırt döndü mü dönmedi mi... Siz buna bakın.

İnsanın insanı aşağılaması kadim, pis bir davranıştır. Herkes söyledi, bir de ben, bir kere daha söyleyim, bir insan başkasını aşağılarken kendisi de aşağılanır. Aşağılayan aşağılanır. İşkence insan soyunun icat ettiği en büyük alçaklığıdır. Bazı insanlar, bazı milletler bu alçaklıktan geri durmuşlardır. Bu alçaklıktan geri durmuş, ya da o kadar bulaşmamış milletlerden biri de bizim ulusumuzdur. Bizim tarihimizde pek öyle işkence yoktur. Hele elli yıllık Cumhuriyette öyle fazla yoktur. Bir şeyler vardır ama, bilinçli işkence değildir. Örneğin Cumhuriyet tarihinde jandarma dayağı yememiş fıkara köylü çok azdır. Bura-

da size birçok şeyleri abartıyorum gibi geliyor değil mi? 1946da Demokrat Parti liderlerinin jandarma dayakları üstündeki demeçlerini bir okuyun bakalım da, o günlerdeki gazetelere bir göz atın da bakalım, dünya kaç bucakmış öğrenin...

*Yeni Halkçı*da çıkan işkence arzuhalleri gerçekten insan soyunun okuyamayacağı, okuyunca insanlığından utanacağı belgelerdir. Bunlar doğrudur. Hiç bir kadın, ne pahasına olursa olsun, hiç bir zulüm gören kişi ne pahasına olursa olsun o belgelerdeki pisliği, eğer olmamışsa, kendine yakıştıramaz. Bana 1950 yılında dayak attılar, işkence ettiler. Uzun yıllar kendimden, insanlıktan o kadar utandım ki, bana işkence edildiğini kimselere söyleyemedim. İnsanın insanı işkenceyle aşağılamasının söylemesi o kadar kolay mı sanıyorsunuz.

Daha önce de yazmıştım, insanlığa yakışmaz işler yapan uluslar sonuna dek yaşamlarını götüremez, tutsak olurlar, ya da ortadan silinirler. Ya da yeryüzünde onurları beş paralık olur, insandan, ulustan sayılmazlar. Öyleyse, denecek, Hitlerden sonra Almanya yakayı nasıl kurtardı bütün bunlardan? Üstelik de bir Almanya ki Almanya derim sana. Almanya bütün acısı, belasıyla Hitleri ödedi. Daha da ödüyor. Almanya kendi yaptığı zulmün, kötülüklerin üstüne bütün uluslardan önce yürüdü. Almanya bütün uluslardan önce yaraladığı insanlığın yarasını herkesten önce sarmaya çabaladı. Bir örnek vereceğim. Heinrich Böll adında bir Alman yazarı vardı. Yazarlık yeteneği orta bir yazardı. Bu yazara Nobel verdiler. Neden verdiler bu orta halli yazara Nobeli? Çünkü bu yazar Hitlerin insanlığa yaptıklarını yazıyordu. Bütün insanlardan önce, daha hışımla Hitler alçaklığının üstüne yürüyordu. Böllün savaşı, insanlığın, insan olmanın savaşıydı. Almanya, büyük bir bağnazlıkla Nazilere karşı canını dişine takmış daha dövüşüyor. Amaç, bir tek Nazi kalmayıncaya kadardır. Almanya eğer ayakta kalmışsa, kalıyorsa, bütün öteki uluslardan daha çok, Nazizmin üstüne bütün hışmıyla yürümesindendir. Alman ulusu Nazizmin üstüne kanat gerseydi, ya da bu korkunç davranışları yutsaydı, Alman ulusu ortadan, her şeye karşın silinirdi. Zulüm payidar olmaz, bir kadim sözdür ki, gerçekliğini tarih ispatlamıştır.

Türk ulusu insanlık yarası almıştır. Türk ulusu, hele bun-

ca hastalıklardan aldığı bu insanlık yarasını tedavi etmezse ölür. Ya da sakat kalır. Ya da onurlu bir millet olarak dünyadaki yerini uzun bir süre koruyamaz. Biz, şu anda Avrupanın, hatta dünyanın hasta adamı olaraktan yaşamımızı sürdürmek istemiyorsak, insanlık lekesinin en hafifinden alnımızda balkımasını istemiyorsak, işkencenin üstüne yürümeliyiz. Derhal bir Meclis soruşturması açılmalı. Başbakanlıkları devrinde tarihimizin ve insanlık tarihinin en korkunç işkencelerinin yapıldığı iddia edilen Prof. Dr. Nihat Erim, Ferit Melen, Naim Talu, Yüce Divana sevkedilmeliler. Yine tekrar ediyorum, yirminci yüzyılda, bu kadar korkunç iddialardan sonra, ulus olaraktan ayakta kalmamızın tek şartı budur, ulus olarak, işkencecileri bulmak, Türk ulusunu bu büyük insanlık suçundan arındırmaktır. Herhangi bir ulus, ne kadar güçlü olursa olsun, *Yeni Halkçıda*ki belgelerin, işkencelerin ağırlığını bu çağda taşıyamaz. Hiç bir ulusun omuzları, bu çağda, bu kadar insanlık suçunu, bu büyük ağırlığı kaldıramaz. Birkaç adama bir koca ulusu feda etmek hakkına sahip değiliz. Ayakta kalırsak, kuşaklar bunun hesabını yedi sülalemizden sorarlar. Bu konu üstünde daha durmak istiyor ve bütün Türk basınını, ulusumuzun geleceği adına, işkence iddiaları üstüne eğilmeye çağırıyorum.

25.11.1973

AVRUPA KONSEYİ, YUNANİSTAN VE TÜRKİYE

Ah, bir olanak bulsak da şu Türkiyede olan işkenceleri dünya duymasa. Çok ayıp, bir ulusa sürülebilecek en büyük insanlık lekesi. En büyük insanlık suçu bir insanın başka birisine işkence etmesi. En büyük insanlık suçu, en korkunç insanlık suçu devlet güçlerini işkence aleti olarak kullanmak... Ne pahasına olursa olsun, ne için olursa olsun, devlet güçlerinin işkenceye kalkışması, işkencelere göz yumması insanlık tarihinin en büyük insanlık suçudur. Boyuna tekrar ediyorum. Çünkü gerçektir, zulüm payidar olmamıştır. İnsanlık suçu işlemiş bir ulus hiçbir zaman ayakta kalamamıştır. Onun için halkın büyük bir bedduası vardır, yöneticilere, baştakilere ZULMÜN ARTSIN, derler. Zulmün artsın ki zevalin çabuklaşsın. Tarih, büyük bir deneydir. Tarih, zulmü artanların zulmü arttıkça ortadan kalkışlarıyla doludur. Bakın, artık ben bunca örgütlü kapitalizmin, ne pahasına olursa olsun artık uzun uzun yaşayamayacağına inanıyorum. Çünkü Vietnamda dünya kapitalizminin temsilcisi tarihlerin en büyük zulmünü yaptı. Karınca kanatlanmayınca zevalini bulmaz. Amerikalıları Vietnamda, Vietnamlılar kadar kendi yaptıkları zulümler yıktı. İşkenceler, işledikleri insanlık suçları yıktı. Tarihin en büyük mekanik gücü birkaç insanla başa çıkamadı. Çünkü o güç hak değil haksızlıktı, çünkü o güç durmadan insanlığa karşı insanlık suçu işliyordu. Ben diyorum ki, aaah diyorum, şu işkence iddialarının hepsi yalan olsa... Yalan değilse bile, bu utanç verici işlemleri insanlığa duyurmasak... İşimizi kendi kendimize halletsek... Bir kere olan oldu diyebilsek, ey insanoğlu, sen duyma, biz kendi yaramızı kendi başımıza sardık. Senin yüzüne de bakacak yüzümüz var. Oysa bu çağda dünyanın neresinde olursa olsun, dünyanın en ücra yerinde bir yaprak kıpırdasa, kırk günlük yoldakinin haberi oluyor. Dünya bir ev gibi oldu.

Burada işlenen en küçük bir suç dünyanın öteki ucunda hemencecik duyuluyor. Hele *Yeni Halkçı*daki belgeler o kadar korkunç ki, bunu biz mi, bizim ulusumuzdan bir kişi mi yaptı? Bunu bizim ulusumuzdan kişiler mi yaptı? Kim koynunda beslemiş bu canavarları, hangi analar o haram olası sütlerini vermişler bunlara? Kim beslemiş büyütmüş, kim okutmuş, kim işkence uzmanı yapmış bunları, kim?

Gerçekten insanlıktan, insanlığımızdan o kadar utanıyorum ki, bu işkencelerin dünyaya yayılmasını, insanlığın bu işkencelerle zehirlenmesini istemiyorum. Bu işkencelerden insanlık kendinden utanır. Fransız, İngiliz, Alman, İtalyan insan değil mi? Bu işkenceleri yapanlar da insanlar değiller mi? Onlar insanlıklarından utanmazlar mı bizim adımıza? Onları bu insanlık dışı davranışlar, buradaki insanlık suçları zehirlemez mi? Keşke insanlar bu kötülükleri duymasa, diyorum. Duymasa diyorum ama, insanlık bu kötülükleri duymazsa nasıl arınır, nasıl korur kendini?

Ama yazık ki insanlık bütün bunları duyacak ve bizler utancımızla baş başa kalamayacağız. Artık dünya bir ev oldu. Hiç bir kötülük ve zulüm kapalı örtülü kalamıyor.

Yunanistanda yapılan işkenceler bizimkilerden daha çok değil. Bizim işkenceciler öylesine yetişmişler ki, Yunanistandakilere de, Brezilyadakilere de taş çıkartmışlar. Örneğin copla ırza geçmeyi bulamadım onlarda. Varmola dersiniz? İşkencecilik dünyada bir merkezden yönetildiğine göre onlarda da olmalı.

Avrupa Konseyi Yunanistanı kendi topluluğundan kovdu. Ve bu kadarla yetindi. Şimdi Yunan muhalefet liderleri bütün Avrupanın Yunanistanla politik ilişkilerini kesmelerini istiyorlar. Bu olur mu? Belki bugün olmaz böyle bir şey, ama birkaç yıl içinde işkencecilere karşı bütün dünya birleşecek ve insanlık suçu işleyenler insanlığın dışına atılacaktır.

Yunanistanın albayları daha uzun bir süre, arkalarında Amerika gibi süper bir devlet de olsa, insanlığa meydan okuyamayacaklar. Şilinin generallerinin akibetleri yavaş yavaş belirleniyor, açığa çıkıyor. Onlar, Amerikaya karşın, Amerika onları nekadar omuzlarsa omuzlasın, ayakta kalamayacaklardır. Çünkü onlar insanlık suçu işlemişlerdir. Vatan suçu işlemişlerdir.

Belki dünyada onları hükümetler tutmak isteyeceklerdir. Ama hükümetler çok uzun süre onları halklara karşı, insanlığa karşı tutamayacaklardır.

Türkiyede de biz hükümet, partiler olarak ne kadar güçlü olursak olalım, halkımıza ve dünya halklarına karşı işkencecileri koruyamayız. Belki bir süre için koruduk sanabiliriz ama koruyamayız. Buna Anadolu toprakları üstünde, gücümüz ne kadar büyük olursa olsun, gücümüz yetmez.

Halklar kan istemezler. Düşünenler kana karşı kan istemezler. Düşünenler insanlık suçu işleyenlerin o suça bir daha devam edememelerini isterler. Bunların insanlık içinde hastalıklara örneklik etmemelerini isterler. Bunlar toplum içinde kaldıkça o toplum her gün biraz çürür, sağlığını yitirir, aydınlar, düşünürler bunu bilirler de bir toplumun yaşaması ve sürmesi için toplumun bu insanlık suçu işlemiş klislerden arınmasını isterler. Bizim istediğimiz sadece bu. Alman toplumu da insanlık suçu işlemiş Nazilere sadece sadece bunu yaptı. Alman toplumu Nazilerden, Nazi düşüncelerinden hâlâ kendini arıtıyor. Avrupa da öyle, tüm insanlık da öyle. İnsanlık buraya kadar çok sarp, çok batak, çok geçilmez yollardan geçti de geldi. Daha da kendini arıta arıta yolunu sürdürecek.

Zulüm ve işkence insanlığın yolundaki en geçilmez bataklıklardır. Ulusların da. Bazı savlar var, inanmamak için de sebep yok, diyorlar ki, ortadan kalkan ulusların sonu zulüm olmuş.

Avrupa dünyada bir şeyleri korumak ve ayakta kalmak istiyor. Parolası özgürlük. Avrupa politikacıları da içtenlikle özgürlük sever midirler, buna inanalım mı? Bütün olaylar gösteriyor ki, biz özgürlük babında Avrupalı politikacılara güvenemeyiz. Örneğin Avrupa halklarının büyük baskıları olmasaydı Avrupa Konseyi Amerikaya karşın Yunanistanı kovamazdı. Avrupada özgürlükçü halklar var.

*Yeni Halkçı*da çıkan işkence belgeleri, ne yazık ki, bizim bütün istememize karşın dünyada söz konusu edilecektir. Özgürlükçü Avrupa halkı işkenceler üstüne eğilecektir. Ve Avrupa Konseyinin politikacıları bizi Avrupa Konseyinde koruyamayacaklardır. Ne olacak diyeceksiniz. Avrupa Konseyi bizi kovar-

sa kovsun diyeceksiniz. Yunanistanı kovdu da ne oldu yani, diyeceksiniz. Arkasında dağ gibi Amerika var, diyeceksiniz. Şili generallerine dünya kamuoyu vız geliyor, diyeceksiniz. Haklısınız belki de, dünya kamuoyunun topu tüfeği yok ki... Ama bir şeyi, bir gücü var ki, karşısına aldığını çürütür, hiç bir güç onun kadar güçlü değildir. Bundan sonra Amerika, yani bugünkü Amerikan yönetimi iflah olsun bakalım. Unutmayalım ki, bugünkü Amerika yönetimine karşı en büyük savaşı Amerikan halkı veriyor.

Eğer dünya, Avrupa kamuoyunu karşımıza almak istemiyorsak, eğer ulusumuzun geleceğine inanıyorsak, eğer ulusumuzun gerçekten varlığına, devamına inanıyorsak, tez elden, hiç bir şeye gerek kalmadan, kendi kötülüklerimizin, zulmümüzün üstüne yürümeliyiz. Bu insanlık, bu yurtseverlik borcumuzdur. Birkaç adam, birkaç işkenceci, birkaç cellat zarar görecek diye koca bir ulusu feda etmemeliyiz. Buna hakkımız yok. Kuşaklar, eğer kalırsak, yedi sülalemizden hesap soracaklardır. Hiç bir kötülük yerde kalmayacaktır. Şu biline ki, insanlık, insanlık suçu işleyenlerden hesap sormayanlardan da hesap soracaktır. Bu da yasadır. Uluslar ulusa karşı suç işleyenlerden hesap sormayanlara hesap sorar.

İnsanlık suçu işleyenlerden bir ulusun hesap sormaması toptan o suçu kabul etmesi demektir ki, bu da o ulusun geleceğini, insanlığını tehlikeye atar.

Türkiyede işlenmiş insanlık suçundan dolayı belki Avrupa Konseyinden atılmayız. Belki başımıza hiçbir iş de gelmez. Belki dünya kamuoyunun bu işten hiç haberi de olmayabilir. Ama bir ağacın gövdesine girmiş bir kurt gibi bu insanlık suçu, bu işkenceler bizi çürütür, yıkar. Bu insanlık yasasıdır. Doğru söylüyorum, gerçekten bu kadim insanlık yasasıdır.

2.12.1973

İŞKENCE, İNSANLIK SUÇU

Zulmün artsın ki, çabuk zeval bulasın. Bu kadim bir Anadolu ilencidir. Bu sözün bütün dünya halklarınca da bilindiği, bu ilencin her yerde kullanıldığı da bir gerçektir. İnsanlığın deneyleri ortaktır. Zulüm artınca zalimlerin daha çabuk zeval bulduğu gerçeğini bütün insanlık ilenç haline getirmiştir. Bu gerçek bütün insanlıkta gözle görülür elle tutulur gibi somutlaşmıştır.

İnsanlığın zulüm çağları vardır. Ve bu çağlar insanlık üstünde kara, lekeli bir bayrak gibi dalgalanır. Bu kara çağlarda insanlığın büyük iğrenci bir umuttur. İnsanoğlu iğrençten, utançtan, kötülükten, onursuzluktan umut yapmıştır. Ve ZULMÜN ARTSIN Kİ ÇABUK ZEVAL BULASIN, demiştir. Ve bu kötülüğe, umutsuzluğa sarılmıştır. Ve insanın en alçalmış kaderi zulmün artsın ki zeval bulasın kaderidir. İnsanoğlu öcünü zulmün artsın ki ilenciyle alıyor. Bir çeşit, kötülüğe kötülükle karşı koymaktır bu. İnsan soyunun insanca bir yerinin yıkılmasıdır.

Çağımızda uluslar zulüm, işkence yaptılar. Ve bu uluslar çağımızın en onursuz, en utanç verici yerinde duruyorlar. Fransızlar Cezayirde işkence yaptı. Ve Fransa, Cezayirdeki utancını ödedi. İşkence yapanları, yaptıranları kustu, ulusun dışına, insanlığın dışına attı. Başka türlüsü Fransanın yıkılışı demekti, bitişi demekti. İnsanlığa karşı işlenen suçlar, bu suçların en ağırıdır, en ölçüsüzüdür, bir ulus bağışlarsa, ya da yutarsa, yani o suçu toptan üstüne alırsa, o ulus yozlaşmış, insanlık duygusunu yitirmiş demektir ki, ulus ayakta kalamaz. Bu bir insanlık yasası olmuştur ki, çaresizlik, insanlığı, zulmün artsın ki çabuk zeval bulasın, ilenci gibi bir kötülüğe başvurdurmuştur.

Hep örnek veriyorum, Almanya eğer ayaktaysa, insanlık suçunun belki tarihte en korkuncunu işlemiş Hitlerin üstüne ilk yürüyen ulus gene Almanya olduğundan dolayıdır. Alman-

ya Hitler zulmünü insanlığın yüreğinden silebilmek için inanılmaz çabalar harcıyor. Hitlere karşı en büyük dövüşü vermiş olan ve Hitlerden en büyük kötülüğü görmüş olan Alman ulusu gene de bu büyük utançtan dolayı yıllardır kıvranıp duruyor. Bütün Alman yazarları dünyadan, insanlıktan yıllardır özür dileme yarışında.

Ve Amerikan halkı Vietnam zulmünü dünyadaki bütün öteki milletlerden daha çok, Vietnamlılar kadar lanetledi. Ama gene de Amerikan halkının bütün direnmelerine karşın Amerika büyük insanlık yarası almıştır. Bu da Amerikan halkının daha hesap başına oturmamasından dolayıdır. Amerikan halkı ne zaman hesap başına oturur da Amerikan yöneticilerinden hesap sormaya başlarsa, o zaman insanlığın gözünde temize çıkabilir.

Bütün bu bilinen, yüz binlerce kez tekrarlanmış gerçeklerin üstünde niçin böylesine duruyorum. Çünkü insanlık suçu işlemek, uluslar için silinmez, iflah etmez lekedir. İnsanlık gittikçe kendine geliyor, insanlık ilkelerine gittikçe daha çok sarılıyor insanlar. Çünkü, insanlık suçu işleyen ulusların çoğalması dünyamızı da tehlikelere atıyor ve dünyamız da yaşamını yitirmek durumuyla karşı karşıya geliyor. Burada söylemek istediğim, bir ulusun itibarı sorunu değil. O itibar sorunu benim üstünde durduğum büyük yıkıntı karşısında küçük kalıyor.

İnsanları işkenceyle aşağılayan, önce kendisi insanlıktan çıkıyor ya, bütün insanlığı da aşağılıyor. Hele içinde bulunduğu, doğup büyüdüğü, ekmeğini yediği ülkeyi çamurlara buluyor, aşağılanmanın aşağılanmasına uğratıyor. İşkence yapanı hoş gören, bağışlayan, yutan bir ulus aşağılanma felaketinin bataklığında buluyor kendini. Çürümenin, yozlaşmanın, ölümün, kokuşmanın tam eşiğinde buluyor. Bir ulusun güzelliği, iyiliği, yaşam direnci yaptığı işkencelerin yoğunluğuyla orantılıdır. Bu da en büyük yasadır. Onun için insanlık, zulmün artakı çabuk zeval bulasın, demiş.

12 Mart Olayından sonra yasa dışı işlemler yapıldı. Yüzlerce binlerce kişi sorgusuz sualsiz mapusanelere atıldı. Yüz binlerce kişinin evi arandı. İnsanlık tarihinin görebileceği en ağır baskıları, zulümleri yaşadık. Kitaplar yakıldı, kitaplar toplatıl-

dı. Emniyet Müdürlüklerinde yığınlarca yerlerde sürüklenen kitapların üstünde aydınlar kanlı ayakları, kanlı bedenleriyle dolaştırıldı. Büyük, yaşlı şairlere, romancılara dayaklar atıldı, hakaretler edildi. Bir aydın kırımı, komplolar başını aldı gitti. Bu komplolar, birtakım gerici güçler karşılarına salt düşünceyi, insanlığın bu en kutsal değerini aldılar. Düşünceyi kırıma, yıkıma uğratmaya çabaladılar.

Tarihte düşünceyi imhaya çalışan deliler, hastalar olmuştur. Ve düşünceden bütün insanlığın unutamayacağı dayağı yemişlerdir. Bunlar bağnaz, insanlıktan çıkmış hastalardır.

Türkiyede düşünceyi yıkmaya, imhaya çalışanlar, Türkiyeyi Ortaçağ karanlığına çekmeye çalışanlar dünyada sayıları çok azalmış olan ve Türkiyede —sayıları az olmakla birlikte— sağlam bir örgütleri bulunan Nazilerdir. Bu kişilerin geçmişlerini karıştırırsak kan bağlarını Hitlere, Hitlerin ajanlarına kadar vardırırız. Türkiyeyi düşünce düşmanlığına, Türkiyeyi demokrasi düşmanlığına iten, Türkiyeyi insanlara işkence edilen ülke haline getiren, insanlığı, kuşaklarımızın bağışlayamayacağı felakete uğratanlar bu örgütlü ırkçılardır. İkinci Dünya Savaşında bu örgütü Hitler kurdurmuş, ondan sonra da Amerika ve Türkiyedeki kompradorlar onları geliştirmiştir. Türkiyenin demokratik yıkımının altında bunlar vardır. İnsanlık yıkımının altında bunlar vardır. Bütün dünyada ırkçılardan başkası insan soyuna böylesine kıyamaz ve ulusunu ırkçılardan başkası böylesine aşağılayamaz. Birkaç yıl önce bu ırkçılardan biri açık seçik şöyle yazdı: Biz Türkiyede yaşayan Kürtleri, Arapları, Lazları Türkiyeden kovacağız ve yerlerine Ortaasyadan kanı temiz kandaşlarımızı getireceğiz.

Bu adam daha Türkiyede yaşıyor ve de işini görüyor. Milyonlarca vatandaşı Türkiyeden sürecek ve yerine Ortaasyadan kandaş getirecek. Bu, bir delilik değildir. Bu Türkiyede, dış güçlerin desteklediği bir örgüttür. Ve delilikse bir Nazi örgütü deliliğidir. Milyonlarca insanı, yedi ceddinin kafatası onunkine uymuyor diye... Yirminci yüzyılda uluslar federasyonlara gitmek zorunda kalırlarken, koskocaman Avrupa ulusları bir Avrupa Birliği, dahası var, bir Avrupa ulusu kurmaya çalışırken, sen tut, şu kadarcık kalmış Türkiyeyi bir daha ırkçılık, kafatasçılık

adına parçalamaya kalk. Hayır, bu delilik değildir. Bunun altında Türk milletine, onun geleceğine bir suikast vardır.

İşkenceler de, aydınlara yapılanlar da, kitap yakmalar da, hukuk dışı tüm eylemler de ülkemize, ülkemiz insanlarına suikasttir. Uluslara suikastlar, insanlığa suikastlarla sonunda aynı kapıya çıkıyor.

12 Mart Olayından sonra, türlü söylentiler çıktı. İnsanların, doğal kalmış insanların inanamayacağı, aklının köşesinden geçiremeyeceği, duyduğu zaman kendinden, insan olmaktan utanacağı işkence iddiaları ortaya çıktı. Bu söylentiler bir karabasan gibi, insanlık dışı acılar, aşağılanmalar gibi, kötülükler, zulümler gibi, kara haberler gibi yurdun her köşesine bir dehşet olarak yayıldı. Türkiye şaşkınlık içindeydi. Bütün bunlar doğru muydu? Bir tek ihtimal kalıyordu, bunca yoğun, durmadan dolaşan söylentiler, işkenceler belki doğru olmazdı. Bu günlerde, köylü kentli aydın işçi, çok insanla karşılaştım, birçokları olamaz diyordu. Bizim milletimiz hiçbir zaman bu kadar zalim olmamış, insanlığa karşı, kendine karşı hiçbir zaman böylesine küçülmemiştir. Bizim insanlık huyumuz tam tersidir, diyenler de vardı. Bize toz kondurmayanlar da vardı. Ben de bunların arasındaydım ve umutlu, aydınlık sever bir huyda olduğum için ben de inanamıyordum. İşkenceler gerçekten öylesineydi ki, insan olan, azıcık duygularını içinde taşıyan bir kişi mümkünü yok bu söylentilere inanamazdı. İşkenceyi kim yapmışsa yapmış, ulusunun insanlarını, anasını, babasını, insanlığı azıcık seven, insanlara azıcık saygısı olan bir kişi bunlara inanmazdı.

Sonra hapisanelerden insanlar çıktı. Ben bizzat işkence görenlerle görüştüm, işkenceler doğruydu. Bundan sonraydı ki elimden geldiğince, gücümün yettiğince Türk basınında ve dünya basınında bu olayın üstüne yürüdüm. Yürüdüm ama gene de ikircikliydim, ikircikliliğim yazılarıma, sözlerime de vuruyordu.

Sonra *Yeni Halkçı* gazetesinde işkence görenlerin Büyük Millet Meclisine verilmiş dilekçelerini okudum. Bu işkenceler uzun bir süredir ülkeyi sarmış bulunan söylentileri ve hapislerden çıkanların bana anlattıklarını tutuyordu.

Bu iddialar doğrudur. Çünkü hiçbir insan, bu iddialar doğ-

ru değilse, ne için olursa olsun, ne kadar büyük fayda umarsa umsun, bu işkenceleri ne kendisine, ne de insanlığa yakıştırır. Kendimden biliyorum. 1950 yılında jandarma dayağı yedim. Uzun yıllar insanlıktan ve kendimden o kadar utandım ki kimselere söyleyemedim. Hapisten çıktıktan sonra beni tedavi eden doktordan ve birkaç yakın arkadaşımdan başka bu gerçeği kimseye söylemedim, utandım.

İşkence o kadar büyük bir insan alçaklığıdır ki, o kadar zalim bir aşağılamadır ki, hiç kimse onu başına gelmeden, başına gelse de bazan kimseye açamaz.

Bir de sabotaj davası var. Bunu bir küçücük örnek diye veriyorum. Bu davada bütün sanıklar poliste suç işlediklerini ikrar edip ifade imzaladılar. Sonra savcı bile bunların beraatlerini istedi. Şimdi soruyorum, bunlar poliste delirdiler de idamlık ifadelere öyle mi imza koydular, yoksa???

İşkenceler doğrudur, bütün Türkiye bu işkencelerin yapıldığına inanıyor, hatta dünya kamuoyunun da eğilimi işkencelerin yapıldığı sanısı üstüne. Büyük Millet Meclisimiz var, Türkiyede demokratik kuruluşlar ayakta, Cumhurbaşkanımız var, işkence için bir Meclis araştırması vakti geldi de geçti.

Bağımsız bir kurul tarafından derhal araştırma açılmalı ve Türkiye ve dünya kamuoyu işkenceler üzerine aydınlatılmalı. Bu çağda insanlığımızı işkenceci töhmeti altında bırakmamalıyız. Bu işkenceler Türk milletinin üstüne yıkılırsa, yani birkaç işkencecinin yanına kalırsa, ulusa yaptıkları suikastla insanlıkta lekeleniriz. Dahası var, Avrupanın kıyıcığında ayakta kalamayız. Ya Türk ulusu, ya da birkaç işkenceci? Ne diyorsunuz sayın yöneticiler? Birkaç işkenceciye bir ulusu değişelim mi? Bir ulusun geleceğini, bugününü, onurunu, tarihini, insanlığını birkaç işkenceciye değişelim mi? Korkunç işkencecileri Türk ulusunun üstüne yıkıp da onu altından hiçbir zaman kalkamayacağı belalara uğratalım mı?

Ben burada şimdilik bu işkencelerin yapıldığı dönemlerin başbakanlarının adını insanlığın kara listesine, insanlığın utanç defterine yazıyorum. Prof. Dr. Nihat Erim, Ferit Melen, Naim Talu... Kendilerini, çağlarını arıtmak her üçünün de elinde. Bütün bunlar, adları insanlığın utanç defterine yazılmış ki-

şiler. Türkiyeyi ve kendilerini insanlık suçu işlemekten arıtabilirler. Bu onların elinde. Ya da susarlar mı? O zaman Türk ulusunun elbette bu çağa, yöneticilere bir diyeceği olur.

Biz, ulusumuzun bu dünyada onurlu yaşayacağına, yaşama, gelişme, ilerleme gücünün sonsuz olduğuna inanıyoruz.

24.1.1974

DEMOKRASİYİ ÖLDÜRMEK

Türkiye artık eski Türkiye değil, bunu bilmeliyiz. Türkiyede halk gücünü göstermeye başladı, yani Türkiyede halk burnunu gösterdi, bunu da gereğince değerlendirmeliyiz. Daha işin başında halk güçlerinin çarçur edilmemesi için elimizden geleni yapmalıyız. Halk güçlerine karşı güçlerin oyunlarını da iyi değerlendirmek zorundayız.

1950lerden sonra Türkiye aydınlarının sökemediği, bütün çabalarına karşın sökemediği bir oy gücü vardı, bunun da sebeplerini araştırmalı, yanlışlığın, ya da yanlışlıklarımızın sebebini bulmalıyız. Halkımızı, halkları anlamakta bu yirmi yılı araştırmak bize çok yardımcı olabilir.

Türkiyede gerçek bir demokrasinin işlemesi kimin yararına kimin zararına olur, bunun da üstünde kılı kırk yararak düşünmeliyiz. Attığımız her adımın sebebini bilmek zorunluluğundayız.

Türkiye belalı bir zamana girdi. Bundan böyle düşünmeden, yurdun koşullarını bilmeden atılan her adım halkların büyük zararına olabilir.

Türkiyede gerçek bir demokrasi kimlerin, hangi sınıf ve tabakaların çıkarlarının zararınadır, demokrasimizi kimler, hangi sınıf ve tabakalar engelleyebilirler, en basitinden, bu biliniyor. 12 Mart Olayından sonra yaşanan karanlık dönemin bize çok şeyler öğretmesi gerek. Demokrasimizi kimler engelliyor, kimler yıkmak istiyor? Türkiyede yirmi yıldır neden gerçek bir demokrasi kurulamıyor, bunu da öğrenmiş olmamız gerek.

Türkiye aydınları olarak demokrasimizi öldürmek isteyen güçlere karşı her zamankinden daha çok tedbirli olmalıyız.

12 Mart Olayından sonra iyicene öğrendik ki, iyice dank etti ki kafamıza, kompradorlar, derebey artıkları, tefeciler, sömürücüler Türkiyede gerçek bir demokrasiyi istemiyorlar. Kapkaççı sermayeler, sömürücüler, sömürülerini sonuna kadar sür-

dürmek isteyenler gerçek bir demokrasiyi istemezler. Gerçek bir demokrasi, açık bir düzen onların ölümü olur. Gayrimeşruluklarını gerçek bir demokraside sürdüremezler. Sosyalizmden ne kadar korkarlarsa bu gayrimeşrular, gerçek bir demokrasiden de öylesine korkarlar.

Kompradorluğu, derebeyliği, gericiliği yalnız ve yalnız uzun süre bir çete, bir diktatörlük düzeni ayakta tutabilir. Halk güçlerini ağır baskılarla, ölümlerle, işkencelerle zulümlerle susturarak...

Türkiyedeki kompradorluk, tefecilik, gericilik, derebeylik, ağalık en büyük desteğini yitirdi. O da halk oyuydu. Yirmi yıl birtakım sebeplerden dolayı halk oyu ters yöne, halkların çıkarları aleyhine işliyordu. Bu seçimlerde gördük ki kompradorluk bu en büyük desteğini de yitiriyor. Arkalarında halk oyu varken Türkiyede kompradorlar pervasız, diledikleri gibi oynuyorlardı. Oysal, biçimsel bir demokrasi işlerine geliyordu. Ellerine geçirdikleri büyük fırsatı kaçırmalarının baş sebeplerinden biri de bu oysal, biçimsel demokrasiyi sürdürebilecekleri düşüncesiydi. 14 Ekim seçimlerinin sonucunun böyle olacağını bilselerdi 14 Ekim seçimlerine öyle kolaylıkla varamazdık. Sağcısı da solcusu da Türkiyede gene büyük oy çoğunluğuyla Süleyman Demirelin yönetime geleceğine inanıyorlardı. Bundan hiç kimsenin en küçük bir küşümü yoktu. Bu yanılgıdır ki işimizi kolaylaştırdı. Seçim sonunda nasıl olsa yönetime gelecekler, nasıl olsa gene kör topal, yarı faşist yönetimlerini sürdürecekler, demokrasi sözcüğünü de en geçerli paravan olarak kullanacaklardı. Yanlış hesapları Amerikadan döndü.

Şimdi tüm karanlıkçılar bunun telaşı, bunun umut kırıklığı içindeler ve demokratik düzene diş biliyorlar. Şimdi bunlar, kompradorlar, demokrasiden çıkarları haleldar olanlar, demokrasiye, demokratik düzeni geliştirmeye, ayakta tutmaya çalışanlara ellerinden geleni de gelmeyeni de yapmaya çalışacaklar. Şunu iyice iyice, iyice bilmeliyiz, her gün dua gibi tekrar etmeliyiz: Türkiyede SOSYALİZM KOMPRADORLAR İÇİN NE KADAR BÜYÜK TEHLİKEYSE DEMOKRASİ DE O KADAR BÜYÜK TEHLİKEDİR. Onun için Türkiyede şu anda kurulmakta olan demokrasiyi öldürmek için her şeyi yapacaklar.

Kanlı Pazarı, Konya Olaylarını, Kırıkhan Olaylarını, Kayserileri gerçekleştirenler, suçsuz sudursuz öğrencileri kurşunlayanlar ve politik suikastler yapanlar daha ayaktalar. Düzinelerle öldürülmüş delikanlının katilleri daha ellerini kollarını sallayarak ortalıkta dolaşıyorlar. Örgütlerine hiçbir şey olmuş değil. Türkiyede birçok kurumda demokrasiyi öldürmeye çalışan örgütler olduğu gibi daha duruyor. Bunların, bu örgütlerin kim olduklarını da Türkiyede bilmeyen yok. Bunlar her an demokrasimizi kundaklama olanağını bulabilirler. Gelişmekte olan demokrasimizi çökertebilirler. Değişen, gelişen, bilince yavaş yavaş varan Türkiyede demokrasi düşmanı Nazilerin, faşistlerin yapmayacakları hayınlık yoktur.

Onun için, halk güçlerinin, öğrencilerin, sendikaların, işçilerin, köylülerin, halkın çıkarlarından yana olanların tümünün çok dikkatli olmamız gerek bu dönemde. Türkiye bir oy devrimi yaşadı ve kompradorluğun bu yenilgiye tahammülü yoktur. Çünkü kompradorluk en büyük dayanağını yitirdi, kendisine, ayakta kalabilmek için başka destekler arayacaktır. O desteğe de ancak ve ancak demokrasiyi kundaklamakla erişebilir. Kanlı Pazarları yaratanların, öğrencileri kurşunlatanların, bunca işkenceleri kendi yurttaşlarına reva görenlerin yapmayacakları yoktur.

Türkiye aydınları, diri güçler, işçiler, köylüler demokrasimizi sonsuz provokasyonlar bekliyor. Kompradorların oyunlarını, provokasyonlarını boşa çıkarabiliriz. Aklımızı başımıza alır da kompradorluğun ağına düşmezsek Türkiyede demokrasinin kılına bile kimse dokunamaz ve öyle görünüyor ki demokrasimiz gerçek bir demokrasiye dönüşebilir. Türkiye günler geçtikçe değişiyor ve bilinçleniyor.

Türkiyedeki ilericiler, Atatürkçüler, halktan yana güçler demokrasimizi bütün kundaklamalardan koruyacak ağırlıktadır. Yeter ki, yeter ki kompradorluğun ölüm ağına düşmeyelim.

Şubat 1974

AF VE KENDİNDEN UMUDUNU KESMİŞ İNSAN

Af bir sömürü konusu yapılıyor. Bir politik oyun haline getirildi baştan bu yana. Bu politikacının vicdansızlığıdır. Politikacı bir teknik adam, bir robot adam haline getirmiştir kendini. Bu, azgelişmiş ülkelerin başlıca hastalıklarından biridir. Demokratik geleneklerin oluşmadığı ülkelerde insanca her şey, politikacılarca, bir oyun, bir sömürü aracı haline getirilir. Üç dört aydır sürüklenip gelen ve hem de bir yılan hikayesine dönen af konusu bunun apaçık bir örneğidir.

Çağımızda gittikçe etkinliğini artıran ve sayıları gittikçe artan bir insan tipi vardır. Belki de bu tipi çağımız oluşturmuştur: Kendinden umudu kesen insan tipi. Bu insan tipi, insan soyunun görüp göreceği en korkunç insan tipidir. Kendinden, insandan, dünyadan, ne ki güzelse ondan umudu kesen insan. Bu tip ülkemizde daha da çok politikacılar arasında gelişmiştir. Kendinden, insanlıktan, ne ki iyiyse, güzelse, aydınlıksa ondan umudu kesen, umuttan umudu kesen insan tarihin, insan başına gelmiş en onursuz belasıdır. Dünya ülkeleri yok olacak diye öyle olur olmaz olaylardan korkmamalı, dünyamız birçok olumsuz olayı geçiştirmiştir. Eğer dünyamızda kendinden umudu kesmiş insan çoğunluktaysa, dünyamızın, umutlu, insanlıklı, sevgi dolu, vazgeçilmez dünyamızın, ülkemizin sonu gelmiş demektir. Türkiyeyi çökerten, bu kişilerin politikacılar arasında elle tutulacak kadar, gözle görülecek kadar çoğalması, etkisini artırmasıdır. Çünkü, bu kişiler hiç bir insanlık kuralı tanımazlar. İnsanlıktan, kendilerinden, umuttan umudu kesmiş kişilerin dünyada yapmayacakları kötülük yoktur. Onlar bütün insanlık kurallarının dışındadır. Bu tip insanın yoğunlaşması çağımızdadır, etkilerinin artması çağımızın getirdiği büyük olumsuzluktur. İnsan, kendi hemcinsine işkence yapacak kadar canavarlaşır mı? Hem de akla hayale gelmeyen işkencelerle insan-

lığı doğal bir insan aşağılayabilir, doğal bir insan insanlığa böylesine alçakça kıyabilir mi, ne için, ne adına olursa olsun. Kendinden, insanlıktan, umuttan umudunu kesmemiş, bütün insanca kuralların, geleneklerin arkasına düşmemişse.

Türkiyedeki politikacıların bir kısmı af konusunu da bir işkence haline getirdiler. Onu geçerli bir satış metaı yaptılar. Sanki içerde yatan binlerce kişi insan değil de, etten kemikten, yürekten değil de taştan kişiler. Hapistekilerle, onların dışardaki yakınlarıyla oynadılar. Bu oyun daha sürüyor. Bana öyle geliyor ki sürecek de... Politikacılar bu büyük sömürü çarkını öyle kolay kolay durdurmayacaklar.

Düşündüklerimin hepsi yeni hükümet için değil, yeni hükümetin çekingenliği, birtakım politik korkaklığı da diyebilirim, politik korkaklığı için değil... Şimdi ortadaki muhalefet bu af konusundan gayriinsani bir biçimde yararlanıyor.

Adalet Partisi Sayın Genel Başkanı Süleyman Demirelin af konusundaki tutumları akıllara durgunluk verecek biçimdedir. Sayın Süleyman Demirel bu gidişle dünya politika tarihine geçecektir. Bir Türkün azıcık bir gayretle dünya politika tarihine geçmesi gerçekten Türkiye için övünülecek bir şey. Günlerdir Süleyman Demirelin özgürlükler karşısındaki tavrı aklımdan çıkmıyor. Böyle bir tavır olağan bir çağda yeri yerinden oynatmalıydı. Türkiye ya böylesi tutumlara alıştı kanıksadı, ya da Süleyman Demireli artık ciddiye almaz oldu. Ne söylerse söylesin, millet kös dinliyor. Ecevit konuşuyor: Sınırsız özgürlük getireceğim Türkiyeye, diyor. Süleyman Bey feryadü figanı basıyor, ben o kadar çok özgürlük istemem, bana daha az özgürlük veriiin... Bizim bildiğimiz, dünyada şimdiye dek, politikanın gelişmesi tam bunun aksine olmuştur. Süleyman Beyden pay biçelim, biz Süleyman Bey yönetiminden özgürlük istiyorduk, o da vermiyordu. Bütün hır da buradan kopuyordu. Şimdi Süleyman Bey aynen Abdülhamit Han Efendimiz gibi, bu ulus özgürlüğe, bu kadar demokrasiye layık değildir, diye basıyor bağırtıyı. İşin doğalcası nedir, bir muhalefet lideri sınırsız özgürlük ister, bunun için de canını dişine takarak savaş verir, sınırsız özgürlüğü koparır. Bu insanlığın da demokrasinin de kuralıdır, değil mi? Gelin görün ki, Süleyman Demirel dünya politika tari-

hine geçecek. Hem de Türkiye böyle bir insan yetiştirdiğinden dolayı övünecek. Hay kara gözlerini sevdiğim Türkiye, sen neye kadir değilsin ki...

Cumhuriyetimizin ellinci yıldönümü, Türk ulusu için bu bir övünç olmuş. Ellinci yılın şaşaalı bayramında hep bu söylendi, yazıldı. Bu parlak edebiyatın başta gelenlerinden biri de özgürlük istemez Süleyman Demireldi. Özgürlük istememekte Süleyman Bey yalnız değildir, onun dayandığı kompradorlar da Türkiyeye özgürlüğü layık bulmuyorlar. Demokrasi olacak ama, özgürlük olmayacak... Türkiyedeki kompradorluk gibi. Cumhuriyetin ellinci yılında genel bir af düşünüldü. Dünyada bu bir gelenektir. Yıldönümlerinde düzenin gücünü göstermek, oturduğunu dünyaya yaymak, anlatmak için genel af çıkarılır. Bu, düzene bir güven, biraz da övünmedir. Açık alınla çıktık elli yılda her savaştan, hiç kimseden de, bize karşı olanlardan da hiç korkumuz yok, demektir. Gelin görün ki, özgürlük istemez sayın Süleyman Demirel erişilmez tuhaflıklarına bir tuhaflık daha katmakta hiç bir sakınca görmüyor. Süleyman Demirel için —özgürlük istemez baş muhalif Süleyman Demirel için—, af yalnız hırsızlara, katillere, kaçakçılara, vergi kaçakçılarına olmalıdır. Ellinci yılında Cumhuriyet öylesine güçlenmiştir ki, bütün hırsızlarla, bütün katillerle, kaçakçılarla başa çıkacak duruma gelmiştir. Sağlamlaşmıştır. Ama 141, 142 bile affa girmemelidir. Büyük mahzuru vardır. Birtakım güçler Türkiyeyi yıkmak, üstelik de, Türkiyeye özgürlük getirmek istiyorlar. Demokrasilerde özgürlük olmaz. Düşünce suçtur, hele düşünceden ötürü geliştirilmiş eylemler hele hele büyük, bağışlanmaz suçlardır.

Süleyman Demirelin, öteki bağnaz muhalefet liderlerinin anlamadığı ellinci yıldönümünde çıkarılacak affın ağırlığı politik aftır. Bunun bir başka türlüsü düşünülemez bile. Af politik değilse niçin öyleyse ellinci yıldönümünde af? Ne zaman istersek katillerimizi, hırsızlarımızı affedebiliriz. Onların da affa yerden göğe kadar hakları vardır. Onların çoğu toplumun ve adli hataların kurbanlarıdırlar. Yıldönümlerinde, hele böyle uzun, büyük yıldönümlerinde çıkarılan bütün aflar politiktir.

Ben 141-142yi bağışlamam, hükümet bağışlarsa karşı çıka-

rım, engellerim. Ben eylem suçlarını bağışlamam, hükümet bağışlarsa ona dünyayı dar ederim. Yalanlardan yalan beğen, iftiralardan iftira beğen ederim. Sen özgürlük vereceksin değil mi? Özgürlük kompradorun çalıp çırpmasına karşıdır.

Ben burada Ecevit hükümetine birşeyler söylemek istiyorum, söyleyeceklerim kadim deneylerdir. Ecevit hükümeti yönetime geldiğinden bu yana çok çekingen davranıyor, kıyabilsem korkak davranıyor derim. Korkaklıklarının sebebini biz bilmeyiz, kendileri bilirler. Ecevit hükümeti bir çeşit devrim hükümetidir. Yirmi yıldır ilk olarak emekçi sloganlarla Türkiyede bir parti yönetime geliyor. Bu, kim ne derse desin, Türkiyenin tarihindeki büyük değişikliklerden bir tanesidir. Ecevit hükümeti bu büyük değişikliğin farkına şimdilik varmış görünmüyor ve özgürlük istemeyen Süleyman Demirelin birtakım telkinlerine uyar görünüyor.

Türkiyedeki eylem suçları denilen suçlar düşünce suçlarıdır. Süleyman Demirel düşünceyi eyleme dönüştüren bir kişidir, eğer eylem suçu varsa başlıca suçlusu Süleyman Demireldir. Süleyman Demirelin yönetimdeki tutumudur, demokrasi anlayışıdır. Kendisi için özgürlük istemeyen, eyvaah, özgürlük geliyor diye feryadı basan Süleyman Demirel yönetiminden özgürlük bekleyebilir miydik, düşünceler eyleme dönüşmez miydi? Dönüşmez de ne yapardı?

Eğer içerdeki eylemciler bağışlanmazlarsa, demokrasi adına bir özgürlük istemeyen Süleyman Beyi bağışladık, yeni düşünce eylemlerinin temeli atılacaktır. Bu sefer daha örgütlü, daha başa çıkılmaz. Bu bir tehdit değil, bu bir kuraldır. Yoksa insanlar demokrasiyi niye icat etsinler, etsinler de böyle zor bir düzeni başlarına taç eylesinler? Demokrasi zordur, zordur ama ulusları çok belalardan da korur.

Süleyman Beye ve onun dayandığı sınıfa bunu anlatamayız. Onlar çağdışıdırlar. Her gün biraz daha çağdışılıkları anlaşılacak. Çağa, çağın getirdiklerine karşı koydukça her gün foyaları biraz daha ortaya çıkacak. Türkiye yeryüzünde özgürlük istemeyen muhalefeti olan bir ucube olaraktan politika tarihine geçecek.

Özgürlük isteyen Ecevit hükümeti aldığı oyların Türkiye

tarihinde ne olduğunu anlarsa, soruna daha yaklaşmış olur. Çağdaşı, özgürlük istemeyen Süleyman Demirel muhalefetinin iğvalarına kapılmaz... Aldığı oyun Türkiye tarihindeki değeri Eceviti ve onun hükümetini daha yürekli davranmaya itebilmeliydi. Bir gün gelecek, bunun değerini Ecevit ve Ecevit hükümeti anlayacak, ama o zaman belki de iş işten geçmiş bulunacak. Örneğin düşünce suçlarını, eylem suçlarını af kapsamına almayacak. Böylece de, özgürlük istemeyen Süleyman Demirelin ekmeğine yağ sürülecek, demokrasinin köküne kibrit suyu ekilecek.

Umutsuz insan korkunç insandır. Kendinden, geçmişinden, geleceğinden, insanlıktan, yurdundan, bütün güzel şeylerden, umuttan umudunu kesmiş insan korkunç insandır, onun yapamayacağı insanlıkdışı davranış yoktur. Hele bu kişi politikacıysa beterin beteri, korkuncun korkuncudur.

Umut kesikliği kötüdür.

Bütün bunlara karşı Ecevitin ve hükümetinin ikircikliliği bırakıp daha yürekli olmasını diliyoruz. Ardındaki oylar ona bu gücü vermeli. Bir de başka bir şey var, bir sınıfın, bir insanın kendisinden umudu kesmesi korkulacak güç değildir, kötülüktür. Kötülük hiç bir zaman uzun bir süre gücünü koruyamamıştır. Aslında kötülük güç değildir. Daha yürekli olabiliriz.

11.3.1974

DÜLDÜL SAVAŞTADIR

İnsanın hayatı daha çok yaşadıkça gerçeğe daha çabuk, daha çok varacağını sanıyorum. İnsan hayatı, gerçeği daha çok kendi yaşantısından ve deneylerinden öğreniyor. Hayatı yaşamak diye bir yetenek de var. Her kişi hayatı derinlemesine olanakları elverse de yaşayamıyor. Türkiyede bugünkü düşüncenin temelinde yaşam ve yaşamaktan gelen deneyler var. Türkiyede Köy Enstitülerinin doğması rasgele bir olay değildir. Türkiye azgelişmiş bir ülkedir. Böyle gelişmiş bir eğitim türünün Türkiyenin azgelişmişlik özelliğinden dolayı Türkiyede doğmaması gerekirdi. Diyebiliriz ki bu eğitim düzeni Sovyetler Birliğine, Çine ya da İsveçe has bir eğitim düzeni olabilirdi. Türkiyede doğması ilginç ve üstünde araştırmalar yapılması gereken bir olay. Köy Enstitüleri ezberci ve deneyci eğitimden sonra yaşama dayanan bir eğitimdir.

Kısaca şöyle özetleyebiliriz. Şu dünyada neyi öğreneceksek, bütün olanakları zorlayarak, yaşayarak öğreneceğiz. Toprağı mı bileceğiz, toprağı bütünüyle yaşama olanağını arayacak, bulacağız. Toprağı, kuşu kurdu, börtü böceği, insanıyla ekerek biçerek öğreneceğiz. Demiri, madeni mi öğreneceğiz, demirden türlü aletler yaparak, kızgın ateşin karşısında demiri döverek, yani demiri yaşayarak öğreneceğiz. Ve klasikleri mi öğreneceğiz, onları da köklerine yaklaşarak, köklerini bulup klasiklerin bugüne gelmiş köklerini yaşayarak öğreneceğiz. Bu, on beş yıl çok verimli olmuş eğitim düzeni yazık ki büyük bir savaşmadan sonra Türkiyedeki gerici, tutucu çevrelerce kapatıldı. Ama bu eğitim türü Türk sanat hayatında ve düşüncesinde silinmez izler bıraktı. Türk düşüncesinde Köy Enstitüleri düşüncesi yaşıyor ve gün geçtikçe de gücünü artırıyor, etki sahalarını genişletiyor.

Ben Köy Enstitülerini yirmi yaşlarımda tanıdım. Köy Enstitüleri düşüncesini ortaya atanlardan biri yakınlarda ölen

Prof. Sabahattin Eyuboğlu idi. Öteki de bir pedagog olan İsmail Hakkı Tonguçtu. Eyuboğlu bir sanat tarihi profesörü ve geniş hoşgörüsü olan bir düşünürdü. İstanbul üniversitelerinde yıllarca sanat tarihi profesörlüğü ettiği gibi Türkiyede 1940larda kurulan dünya klasiklerini çevirme bürosunun da yöneticiliğini yaptı ve birkaç yılda beş yüzden fazla klasiği arkadaşlarıyla birlikte Türkçeye kazandırdı. Sanatta, edebiyatta, bilimde yaşamaya taraftardı. Kendisinin bütün hayatı da yaşama dayanıyordu. Bir sanat tarihi öğreticisiydi. Eski sanatları elinden geldiğince yaşıyordu. Anadolu uygarlıklarının büyük hayranıydı. Karış karış Anadoluyu dolaşıyor, uygarlık kalıntılarının filmlerini çekiyor, eski uygarlıkların bugünlerde yaşayan halk arasındaki kalıntılarını buluyordu. Anadoluda Homerostan bir parça bulmak, Homerostan kalma bir efsaneyi bir köylüden dinlemek onu her şeyden fazla ilgilendiriyordu. Biz yıllardır Sabahattin Eyuboğluyla bir *Anadolu Şiiri Antolojisi* hazırlıyorduk. Çalışmamız öyle alışılmış bir çalışma türü değildi. İkimiz de köylü asıllı kişilerdik. Ben güneyden, Akdeniz kıyılarından bir köylükten geliyordum, o ise Karadenizden, kuzeyden geliyordu. İkimiz de Anadolu şiirini çok seviyor, en güzel Anadolu şiirlerini ezbere biliyorduk. İlkönce aklımıza geldikçe ezberimizdeki şiirleri yazdık. Sonra da yıllar yılı güzel bir şiire rastladıkça, o şiiri yaşadıkça bir yandan o bir yandan ben yazdık. Biz Anadolu şiirini yaşamış, yaşadıkça yazmıştık. Bir antolojiyi yaparken bile yaşam usulünü uygulamıştık.

Bizim edebiyatımıza gelince, bu edebiyat çoğunlukla bir yaşam edebiyatı olmuştur. Bizim bugünkü edebiyatımız belki de toptan bir yaşam edebiyatıdır. 1950lerde Mahmut Makal çok ünlendi. Makal, Köy Enstitüsü çıkışlı bir köy öğretmeniydi. Bir köylü çocuğu da olan Makal kendi yaşantısını yazdı, o anda içinde yaşadığı, öğretmenlik yaptığı köyü yazdı. Sonra arkadan bir köylü romanı, şiiri, destanı sökün eyledi. Daha önce şehirli romancılar köyü yazmışlar, birkaç da başarılı örnek vermişlerdi. Yakup Kadrinin *Yaban*'ı, Sabahattin Alinin *Kuyucaklı Yusuf*'u ve hikayeleri bunlar arasındadır.

Sonra bizim kuşağımız geldi. Sait Faik Anadolu asıllı, İstanbulda yaşayan bir kişiydi. İstanbuldaki kendi hayatının kü-

çük ayrıntılarını destanlaştırdı. Orhan Kemal büyük bir Anadolu şehrindendi, köylerden şehirlere akını, yerleşmeyi ve mevsim işçilerinin gurbet hayatını yazdı. Herkes yaşamını yazıyordu. Mahmut Makaldan sonra Köy Enstitüsü çıkışlı başka yazarlar geldiler. Bir Fakir Baykurt, Dursun Akçam, Talip Apaydın geldi. Fakir Baykurt şu anda, yaşayan en etkili, verimli, dövüşte büyük bir romancıdır. Onun *Kaplumbağalar* adlı romanı erişilmez bir güzelliktir. Bir de yaşamını yazan Halikarnas Balıkçısı var. Anadolu Edebiyatı geleneğine sonradan katılmış, bu geleneği en iyi temsil eden büyük bir romancıdır ve şimdi 89 yaşındadır. Balıkçı bir aristokrat ailedendir. 1923lerde batıda, Ege kıyısındaki Bodruma bir yazısından dolayı sürgün edildi. Ve adı Cevat Şakir olan Halikarnas Balıkçısı adını değiştirdi. Orada sürgünde Halikarnasta balıkçılık yapmaya başladı. Ekmeğini balıkçılıkla kazanıyor, Halikarnas Balıkçısı adıyla da hikayeler, romanlar yazıyordu yaşadığı deniz üstüne. İstanbulun bir küçük adasında yaşayan ve yaşadıklarını inceden inceye işleyen Sait Faiki de, Egedeki balıkçılık, sürgünlük yaşantısını erişilmez bir coşkunlukla anlatan Halikarnas Balıkçısını da dünya tanımıyor. Salt dil sapalığından dolayı. Gerçekten bu iki büyük yazar dünya için eksik birer güzelliktirler. Dünya Eyuboğlunun denemelerini de tanımıyor. Köy Enstitüleri düşüncesini ortaya atan bu ilginç adamın düşüncelerinin bilinmemesi de bugünkü düşünce dünyası için bir eksikliktir. Türkiyede son yılların en etkili yazarları, daha doğrusu yalnız onlar ortalıkta gözüküyorlar şimdilik, köylü kökenli, yaşamdan gelen, yaşamlarını yazan yazarlardır. En büyük Türk şairi kabul edilen Nazım Hikmet İstanbulluydu ve aristokrat bir ailedendi, Halikarnas Balıkçısı gibi. Nazım Hikmet düşüncelerinden dolayı tam on yedi yıl hapiste yattı. Hapislikleri Anadolu hapisanelerinde Anadolu halkı arasında geçti. Bu hapislik onu hepimiz kadar Anadolulu yaptı ve o da yaşamlarını ve gözlemlerini yazdı. Onun *Memleketimden İnsan Manzaraları* adlı büyük destanı *İlyada*"dan sonra yazılmış belki en büyük Anadolu destanıdır. Bu destan baştan başa hapisanede yaşanmış bir Anadoludur.

Türk Edebiyatının elli yıldır inatla yaşama ve gözleme sarılışı, inatla kendine dönüşü gerçekleştirmeğe dönük çabası ola-

ğan bir çabadır. Yüzyıllardan bu yana İstanbul aydını kırlangıç yavrusu gibi ağzını açmış batıdan ne gelirse yutuyordu. İki yüz yıldır bir edebiyat, başka hiçbir şey yapmadan batıyı taklit ediyordu. Anadolu düşünce kuşaklarının batıyı yerine oturtması, kendine dönüşte biraz da bağnazlığa varması da olağandır. Batıya öykünme Türkiyenin bütün yaratıcılığını engellemişti.

Bugünkü Türk Edebiyatının gene yaşama bağlı başka, ikinci bir kökeni de var. Bu edebiyat Pir Sultan Abdal, Köroğlu, Dadaloğlu ve Yunus Emreden geliyor bir yönüyle. Pir Sultan Abdal bir halk lideriydi. Bu, bağlı bulunduğu halk kökeninden dolayı başkaldıran bir halktı. Pir Sultan Abdal bir başkaldırmanın içinde doğdu büyüdü ve geleneğe bağlı olarak da öldürüldü. Pir Sultandan önce de birçok büyük şair Osmanlılarca öldürülmüştü. Son büyük Anadolu isyanının liderlerinden olan Dadaloğlu 1848den sonra aşiretiyle birlikte gönderildiği sürgünde öldü. Yunusun öldürüldüğü söyleniyor. Ve Türk şiirinde Kadı Burhanettinden bu yana öldürülmüş 37 büyük şair olduğu yazılıyor. Bizim edebiyatımızın inatla yaşama bağlı oluşu bugünün getirdiği bir düşünce değildir, gelenekseldir.

Fakir Baykurtun şu anda on beş yıllık bir cezaya çarptırılması, Mahmut Makalın nice hapislerden zulümlerden sonra öğretmenliğinden edilmesi, Halikarnas Balıkçısının sürgünlüğü, on yedi yıllık mahpusluktan sonra Nazım Hikmetin Moskovada ölmesi, Orhan Kemalin gençliğinde yattığı beş yıl hapisliği, ölümünden bir yıl önce hasta hasta girdiği hapisane, Eyuboğlunun son yıllardaki hapisliği ve hapisaneye yaşlı bünyesinin dayanmaması, daha mahkemesi sürerken, hakkında 8 yıl ceza istenirken ölmesi, Sabahattin Alinin Bulgaristan sınırında öldürülmesi, Aziz Nesinin uzun yıllar yattığı hapisler, uzun hapislerden sonra Hasan İzzetin gibi bir şair ve romancının bir gecekonduda aç yoksul yaşamaya çalışması, son yıllarda edebiyatın toptan bir kıyıma uğraması tesadüf değildir. Türk edebiyatı geleneğinden dolayı direnen, yaşayan, dövüşen bir edebiyattır. Ben bu edebiyatın namusunun Pir Sultana, Dadaloğluna layık bir şekilde sürüp gideceğine inanıyorum. Çünkü Türk edebiyatının yaşam ve savaşma kökü eskide ve derindedir. Biz dünyayla yakınlaştıkça kendimize dönüşümüz yoğunlaşacak. Edebiya-

tımız geleneksel köküne, düşüncesine sarıldıkça, yaşama sarıldıkça insanlaşacak, çağdaşlaşacak. Çağ kısır bir döngüde kıvranıp durmayacaksa, her gün yeni yaratmalara geçecekse, yaşama başvurmak zorundadır.

Çağımız biliyor ki, sonunda her şey sınırlanıyor, en büyük yaratma bile bir yerde kalıyor, ama yaşam sürüyor. Yaşam tekrarlamıyor kendini. Yaşam her gün yeniden doğuyor. Her dem taze olan, doğuran ki yaşamdır. Çağımızda bir sanatçı kendisini her gün yenilemek zorundadır. O da yaşamın başdöndürücü hızına katılmasıyla olur. Bir insan ne kadar büyük olursa olsun onu yaşam toprağı beslemeli, büyütmeli. Türk edebiyatı kendi geleneğinin farkına gittikçe varıyor.

Dünyamızı uğraştıran bir sorun da ulusal ve evrensel edebiyat sorunudur. Bunun cevabını dünya edebiyatı vermiştir. Bizim gibi yaşam geleneğinden gelen bir edebiyat için milli ve evrensel edebiyat diye bir sorun olamıyor. İnsanlığın tümüne söyleyen edebiyat ister istemez kendi yaşamına sıkı sıkıya bağlı olmuş. Büyük edebiyatın hepsi yereldir. Homerostan bu yana... Dostoyevskiyi ele alalım, görürüz ki Dostoyevski insanların tümüne en yakın olmuş bir yazardır. İnsanların tümüne en çok şey söylemiş yazardır. Cervantesten sonra o da bir dönüm noktasındadır. Cervantes nasıl bir yabancılaşmayı yazmışsa başka bir yabancılaşmayı da Dostoyevski yazmıştır. İkisi de yaşamlarını, yoğun birer yaşantıları vardır, biliyoruz, yazmışlardır. Çağlarının en küçük ayrıcalıklarını sonuna kadar yaşamak olanağını bulmuşlar, çağlarının insanlarını derinlemesine kendi kişiliklerinde yakalamışlardır. Tolstoy da, Puşkin de yereldir. Başka türlüsünü ben düşünemiyorum. Kafka kadar yerel, kendi çevresiyle ve kendisiyle uğraşan bir başka yazar daha tanıyor muyuz? Faulkner kadar köylü bir yazar var mı? Onun bütün işi gücü yakın çevresi...

Bir yazar yoğunlamasına kendi kişisel sorunlarını, kendi çevre sorunlarını yaşamak olanağını bulursa o kadar evrensel olur. Bu bir orantıdır. Benim, böylesine düşünmeme karşın, edebiyata kural koymaya dilim varmıyor, yüreğim elvermiyor. Her çağ bütün insanlığa ulaşma kuralını kendi getirecek. Her sanatçı da öyle. Bir bir yönden, şimdiye kadar bilmediğimiz bir

yerden vuracak insan soyunun en ilginç, derin yerine. İnsanlığa varabilmenin bir yolunu nasıl tayin edebiliriz? Ancak şimdiye kadar insanlığa varmış yolları bulabilir, faydalanabiliriz. Homeros ve Faulkner en yersel kişilerdi diyerek. Bundan sonra sanatçılar insanlara hangi yoldan daha etkili, daha çabuk varacaklar? Bir yolunu bulacaklar, hiç akla gelmeyen bir yerden belki. Şimdi dünyamız gittikçe bir ev olmaya başlıyor. Vietnamda çok akrabamız öldürüldü. İster istemez hepimizin acısı oldu Vietnam acısı. Vietnam halkının yiğitliği kadar bu acının gücü de yendi saldırganı. Vietnam halkıyla birlikte dünyanın vicdanı kovdu saldırganı. Dünyanın vicdanı daha da güçlenecek ve sanatçılar da ister istemez bu dünyanın vicdanına en başta katılacaklar. Katılmazlarsa dünya onları kabul etmeyecek. Sanatçı tarih boyunca dünyanın yaşamına, kaderine karışmış kişidir. Çağımız bütün çağlardan daha çok bir bilinç çağıdır. Çağımızın sanatçısı da daha çok ister istemez dünyayla birlikte olacaktır. Birlik olmanın yolunu kendi gönlünce bulacaktır.

Bizim edebiyatımızın yukardan beri söylediğim geleneği, sanıyorum bizim edebiyatımızı sağlıklı bir yöne götürüyor. Şimdilik, yeniliğinden, daha doğrusu tazeliğinden dolayı edebiyatımız yalınkat gözüküyor. Çeşitli kollarda deneme yapan edebiyatımız çok yakında büyük bir zenginliğe kavuşacak. Çünkü bizim edebiyatımız sırtını yaşamın zenginliğine dayamış, bu geleneğe sıkı sıkıya bağlı, şimdilik böyle gözüküyor, bir edebiyattır. Dünyayı, insanı yaşayarak derinlemesine öğrenmek, yaşayarak yaratmak ve dünyanın yaşamına sonuna kadar katılmak... Yaşam bizim bilinçli geleneğimizdir. Çağımızın büyük şairi Nazım Hikmet son şiirlerinden birinde *Şairlik kanlı zenaat*, diyordu. Anadolu edebiyat geleneğinde edebiyat hâlâ kanlı bir zenaattır. Ve bizde şiir, roman, hikaye bu yönüyle de geleneğini sürdürüyor, kanlı bir zenaat olma namusunu sürdürüyor. On yedinci yüzyılda bir şiiriyle binlerce kişiyi ayaklandıran ve bir günde kırk bin kişinin kesilmesine sebep olan Pir Sultan Abdal da imanını şöyle belirtiyordu:

Yemenden öte bir yerde
Düldül hâlâ savaştadır.

Düldül, Hazreti Alinin hiç ölmeyeceğine inanılan mucizevi

atıdır. Ve dünyanın bir yerinde şu anda bile zulme ve kötülüklere karşı savaştadır. Pir Sultanın bağlı bulunduğu Alevi tarikatının insanları, bugün bu tarikata inananlar Anadoluda on milyonu aşkındır, hâlâ Düldülün savaşta olduğuna inanırlar. Dünyaya yüzde yüz barış, eşitlik ve özgürlük gelinceye kadar Düldülün savaşını sürdüreceğine de inanırlar.

1974

TEK YOL

Sosyalizm emekçiler için, emekçiler adına yönetim değildir. Sosyalizm doğrudan doğruya yönetimi emekçilerin ele geçirmesidir. Bunun gerçekleşmesi o kadar kolay olmayacak. Eskide diretenler çağımızda da çoğunluktadırlar. Sosyalizmin çarpıtılması çağımızın sorunlarından biridir, hem de dünyamızın üstünde duracağı büyük bir sorundur.

Düşüncenin, eylemin ta başta temelini sağlam atmak gerekiyor. Sosyalizmi kurucular gibi anlayanlar hiç açık vermeden, ödün vermeden işe koyulmak zorundadırlar.

Sosyalist savaş yüz yılı aşkın bir süreden beri türlü deneylerden geçti. Türlü örgütler kuruldu. Kurucular gibi birçok örgüt en iyi niyetle emekçileri öncü sayarak yola çıktılar. Ama gelin görün ki, bu iyi niyetli örgütlerin birçoğu yolunu şaşırdı, emekçilerin öncülüğünde, emekçiler adına bazı tabakalar yönetime el koydular. Emekçiler adına yeni bir sömürüsüz dünya kurmaya kalktılar. Bu, bir düşünce karmaşası yarattı. Emekçiler adına yola çıkan birtakım örgütler, kuruluşlar, emekçilerin katılmadığı eylemlere giriştiler. Emekçilerin katılmadığı, katılma olanağı olmayan eylemleri yapan kuruluşlar, ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, savaştan yenilmiş, harcanmış olarak döndüler. Bazı ülkelerde emekçisiz yola çıkış bir umutsuzluğun sonucuydu. Emekçiler olmadan da, işe omuz vermeden de bazı örgütler başarıya ulaşacaklarını, hem de şıpın işi başarıya ulaşacaklarını sandılar. Günümüz, bu iyi niyetli örgütlerin yenilgilerinin savaş alanı oldu.

Bugünlerde günümüz savaşçıları yeni yollar arıyorlar.

Emekçisi bilinçlenmemiş, örgütlenmemiş ülkelerin, daha da çok yoksul, sömürülmüş, sömürülen ülkelerin savaşçılarının umutsuzluklarından dolayıydı, emekçilerin dışında başka başarı yolları aramak.

Azgelişmiş, orta gelişmiş, yoğun bir sömürüye uğramış ül-

kelerin savaşçıları sabırsızdılar. Haklılığın verdiği büyük sinirlilik içindeydiler. Yoksulluğun, inanılmaz sömürünün verdiği sabırsızlık, emekçilerin donmuşluğu, kolay kolay eyleme girmemeleri savaşçıları başka yollara sürdü. Ve sabrı, emekçilerin bilinçlenmesinden başka, emekçilerin örgütlenmesinden başka çare olmadığını önerenleri lanetlediler. Sabırsız savaşçılar, yüzyılımızda karşımızdaki güçleri emekçilerin gücünden başka hiç bir gücün yenemeyeceğini söyleyenleri acı, kırıcı, yok edici bir biçimde suçladılar.

Emekçilerin dışında gelişen eylemlerin sonu acı oldu. Yüzyılımızın en acı deneyi budur. Günümüzde yiğitlik, insanlık, mertlik, fedakarlık destanları yazdılar bazı örgütler, bazı kişiler. Ve günümüz insanlığı bu yiğitliklere hayran kaldı. Çürümüş, yozlaşmış sandığımız bir dünyanın umudu oldular aslında bu umutsuz örgütler ve kişiler. Günümüz kahramanlıklar günü oldu. Bizim ülkemizde de çıktı bu yiğitlerden...

Yanlışları söylerken kimseyi suçlamak gerekmiyor. Şimdiden söyleyebiliriz ki, emekçinin kavgasında bütün varlarını vermişler, canlarını vermişler emekçi kavgasının kahramanlarıdırlar. Emekçinin kavga tarihinde, en onursal yerlerde, onların güzel, yiğit adları da olacaktır. Kusurları ve güzellikleri belirtilerek. Çağımızın kahramanı artık kusurları olan kahramandır. Çağımız insana insan gibi bakmayı, birçok insan deneyinden sonra öğrendi. İnsan fedakarlığı, büyüklüğü artık kusurlar içindedir. Başarısızlıkları, yanlışları emekçinin hoşgörüsünde başarı olacaktır. Emekçiler, yanlış yoldan da gitseler, kendileri için açık gönülle savaşmışları, yenilmişleri her zaman kutsayacaktır. Emekçinin kavgasına kattıkları büyük çabaları, harcamaları ölçüsünde olmasa da, emekçiler için, bu çabalar birikimdir. Emekçiler, bu kardeşlerinin katkılarını değerlendirecektir.

Emekçi kavgasındaki iyi niyetli çabalar birikimdir. Birikim sağlamak yalnız bir tek yoldan olmaz. Diyelim ki en sağlıklı yol parti savaşı yoludur. Birikimi en sağlıklı parti çalışmaları sağlar. Bu düşünceye çok az sosyalist karşı çıkabilir. Emekçiyi bilinçlendirmek için yalnız parti çalışmaları yeterli mi? Yeterli olmadığını gene çağımız saptadı. Emekçileri bilinçlendirmek, örgütlemek için çağımız partiler dışında da yeni yollar aramak

zorunda bırakıldı. Birikim için türlü türlü yollar, olanaklar her zaman denenecektir. Ama hangi yollar denenirse denensin bilinecek ve inanılacaktır ki bir tek yol vardır, o da sonunda bilinçlenmiş, örgütlenmiş emekçinin doğrudan doğruya yönetime el koyacağı... Onun adına hiçbir örgüt, tabaka yönetime el koyamayacaktır. Sosyalistler, hiçbir zaman, hiçbir biçimde, hiçbir yolla buna izin vermeyeceklerdir. Emekçilerin bilinçlenip, örgütlenip el koyamadıkları yönetim, adı ne olursa olsun, niyeti ne olursa olsun, sosyalizm olamaz. Ve ortadan sömürüyü kaldıramaz. Eşitliği bir tek sınıf gerçekleştirebilir, o da doğrudan doğruya yönetime el koyan emekçi sınıfı. Bunun dışındaki her çaba başarısızlığa uğramaya taaa baştan mahkumdur.

Bugün sömürü dünyasını emekçilerin gücünden başka hiçbir güç yıkamaz. İnsanların sömürülmediği, hiçbir zaman da sömürülmeyeceği bir dünyayı da emekçilerin gücünden başka hiçbir güç kuramaz.

Dünyanın her yerindeki emekçiler, ne kadar birbirlerine benzeseler de, o kadar kendilerine özgüdürler. Sosyalizmin kurucularının ana düşünceleri budur. Sosyalizmi kuranlar ve geliştirenler, emekçilerin bilinçlenmesinden ve örgütlenmesinden başka hiçbir çareyi önermemişler, başka hiçbir çareyi düşünmemişler, düşünmek gereğini de duymamışlardır. Yönetim emekçilerin yönetimiyse, dünyayı alın terleriyle kuranlar, kendi yönetimlerini de gene elleriyle, alın terleriyle kuracaklardır.

Emekçiye varılacak yol sarptır, zordur, belalıdır. Şöyle bir bakınca, yani yüzeyden bakınca, olanaksız bile gözükebilir bazı ülke koşullarında. Ama ne yazık ki, günümüzdeki bütün çabalar da gösterdi ki, emekçiden başka çare yoktur. Emekçiler bilinçlenecek, örgütlenecek, ondan sonra da doğrudan doğruya yönetime el koyacak. Bütün eylemler emekçinin bilinçlenmesi için olacak... Sonra bu sonsuz dev gücün örgütlenmesi, sonra yönetim... Yönetimi ele geçirmiş emekçi gücün hiç bir başka güçten korkusu olamaz. Dünyada ondan başka güç olamaz ki o zaman... Yalansız dolansız özgürlüğü, şimdiye kadar dünyamızın özlemini çekip de hiçbir zaman ulaşamadığı özgürlüğü yalnız be yalnız yönetime gelmiş emekçiler getirebileceklerdir. Emekçilerin dışındaki hiç bir güçten gerçek bir eşitliği, özgürlü-

ğü bekleyemeyiz. Yaşlı dünyamız büyük deneylerden geçti. Çağımızın bilimi de bundan başkasını söylemiyor. Emekçi gücünden başka güçlerden en küçük bir fayda ummak bilime aykırıdır.

Ne eylem yapılırsa, hangi örgüt kurulursa kurulsun, ana eksen emekçinin büyük örgütü olacaktır. Bütün ilerici eylemler ve örgütler emekçi örgütünün yöresinde, ona bağlı olarak kümelenecektir. Emekçi gücünün dışında, ne kadar iyi niyetli olursak olalım, başka çabalar bizi özlediğimiz sonuca vardıramaz.

Her ülkenin koşulları kabaca kendine özgüdür. Emekçiyi ülkesinin koşullarından ayırmak olanaksızdır. İster istemez o ülkenin emekçileri ve sosyalizm savaşçıları kendi damgalarını ülkeye, kurdukları sosyalizme vuracaklardır.

Emekçiler, sosyalist savaşçılar yönetime gelebilmek yollarını da, daha önce yönetime gelmiş ülkelerin çizdikleri yollardan faydalanarak, çizeceklerdir. Bundan dolayı yollar bulabilmek için, aykırı yerlere gitmenin hiç bir gerekliği yok.

Bilinçli bir sosyalistin ilk başvuracağı yer, kaynak emekçiler olacaktır elbette. Hangi eylem olursa olsun mutlaka mutlaka sırtını emekçinin bilincine, örgütüne dayayacaktır. Böylesine bilinçli, böylesine örgütlenmiş bir kapitalist dünyanın karşısına emekçinin büyük gücünü çoğunluğuyla dikmek yolunu bulamazsak hiçbir yere varılamaz. Emekçiler, aydınlar, tekmil ilericiler, sosyalizmin kurucularının çizdiği bu yolu yitirmezsek ergeç selamete ulaşırız.

Ağustos - Eylül 1975

SOLUN İŞİ

Şu bizim solun işi bir tuhaf, bir akıl almaz iş. Gazeteler, dergiler, kitaplar çıkıyor, yığın yığın. Bunlar ne yazıyorlar, ne söylüyorlar Türkiye üstüne, sosyalizm üstüne? Yaşam üstüne, Türkiyedeki yaşam üstüne? İlk bakışta, ilk düşünüşte, en azından insan yukarda söylediklerimi beklemez mi bir sol basından? Türkiyede ipliği pazara çıkmış, çürüdü çürüyecek, dünyaya, insanlığa, bütün insanlık kurallarına meydan okuyan bu yönetici, sömürücü sınıf var, bu yönetici sınıfın akıl almaz sömürüleri, insanlığa yüz karası eylemleri var. Gün geçmez ki, bu sınıf Türkiyeye bir kötülük yapmasın. Akıl almaz işlemlerde bulunmasın. Bu sınıfın açıktaki eylemlerinden başka bir de kapalı eylemleri var ki, bunlar açıklandığında Türkiyenin de, dünyanın da şaşkınlıktan parmakları ağızlarında kalır. Kim bulur çıkarır bu çürümüş, her adımı yolsuzluk olan yöneticilerin, sınıflarının yolsuzluklarını, kime düşer bu? Elbette, bütün dünyada olduğu gibi, Türkiyede de sola düşer. Sol partilere, sol derneklere, dergilere, gazetelere düşer. Öyleyse, bizdeki sol ne yapıyor? Türkiyedeki sömürü, Türkiyedeki yolsuzluklar öylesine açık, öylesine yoğun, öylesine korkunç, öylesine insanlık dışı ki... Bunu bir halka açıklamak, dünyanın her yerinde sola karşı büyük sevgiler doğurur. Sosyalizmin haklılığına halklar gözünde saygınlıklar kazandırır. Halkın bilinçlenmesini, örgütlenmesini çok kolaylaştırır. Böylelikle de sosyalizmin zaferini çabuklaştırır. Somut olaylar, en büyük öğretiden daha çok halkı etkiler, onu bilinçlendirir. Bu böyle bilindiğinden de, dünya sosyalistleri en az öğretiler kadar somut olaylara da önem vermişlerdir. Öğreti olmadan hiçbir şey olmaz. İşin başı odur. Ya ondan sonra? Öğreti, öğreti, hep öğreti? Ama niçin öğreti? Soyut bir öğreti neye yarar ki? Yaşamla taylığını çizmedikten sonra öğreti ne ola ki? Öğretinin duran kuru taştan farkı ne? Öğreti eylem içindir, bunu da köşedeki sersem oğlan bile bilir. Öğreti eylemle bir-

likte yürümez mi? Gerçek, sağlıklı, yanlış bellenmemiş bir öğreti eyleme dönüşmez mi hemencecik? Sorular, sorular, sorular...

Ya bizim solumuz, sosyalistimiz ne yapıyor, bırakmışlar dünyanın en korkunç, en belalı, halkın ensesinde boza pişiren soyguncularını, düşmüşler birbirlerine... Varlıklıların yıllar yılı kamplarda yetiştirip durmadan adam öldürttükleri naziler yokmuş gibi Türkiyede. Bu naziler Türkiye hükümetlerinin güdümünde, kontrollerinde değillermiş gibi. Her gün bir siyasi cinayet işlenip failleri meçhul kalmıyormuş gibi... Sanki Türkiyede binlerce oyun içinde oyunlar oynanmıyormuş gibi halka karşı.

Bizimkiler düşmüşler birbirlerine. Ferman okunmuyor, tozdan dumandan. Vay anam, revizyonist de, oportünist de, satılmış da, atılmış da... Neler de neler. Öteki de ona aynı cümle, aynı sözcüklerle karşılık veriyor... O ona, o ona aynı sözcüklerle... Ne usanıyorlar ne de bıkıyorlar... Türkiye solu ne kadar da çok bayılıyor bu sözcüklere... Bu bayılmalarının bir sebebini aramalı. Bir hastalık olacak bence... İnsan iki sözcüğe böylesine durup dururken aşık olursa, bir şey var bunda, bir şey var.

Son yıllarda kutsal bazı sözcükler türedi... Bizim sosyalistler bu kutsal sözcükleri asıllarından daha çok seviyorlar. Yazılarını okuyorum, aldanmıyorum sanırım, bu yazılar böylesi kutsal sözcüklerle dolup taşıyor. Sözcüklerin yerli yerinde olması söz konusu değil, yeter ki aşkla şevkle kullanılsın, şehvetle söylenilsin... Bayılıyorlar, bayılıyorlar bizim sosyalistler bu sözcüklere. Amanın ne beğeniyorlar. Böylesine sözcük tutkusu başka ulusların sosyalistlerinde var mı acaba? Bizim sosyalistlerin hepsi şair olacak. Sosyalistlik bir yaratıcılık olduğuna göre, öğreti bunu böyle söylediğine göre, bizim sosyalistler neden şair olup da sözcüklere bayılmasınlar, değil mi? Örneğin, bizim solcular proletarya sözcüğüne bayılıyorlar. Proletarya sözcüğü dedin mi ağızlarının suyu akıyor. Böylesine bir sözcük aşkı... Amanallah... Ya aslı? Solcularımız keşki proletaryayı sözcüğü kadar sevseler, sözcüğü kadar da proletaryayla uğraşsalar... Sözcüğüyle uğraştıklarının yüzde biri kadar proletaryanın kendisiyle uğraşsalar... Belki de haksızlık ediyorum, bir iki delikanlı gidip grevlerde bir iki söz söylüyorlarmış, ne iyi, ne iyi.... Bu-

nu duydum. Bana öyle geliyor ki sözcüğün aşkından olacak bu da... Yoksal kutsal proletarya sözcüğü dururken kim uğraşacak proletaryayla... Kızacak arkadaşlar bana ama, ne yapayım gerçek bu. Açalım sosyalizm yanlısı gazeteleri, dergileri, Türkiye proletaryası üstüne, onun yaşamı, bilinci üstüne kaç yazı, kaç araştırma buluruz? Söyleyin Allah billah aşkına. De söyleyin? Bilinmeyen, anlaşılmayan, uğraşılmayan proletaryayı biz nasıl bilinçlendirip örgütleyeceğiz?

On beş parçaya bölünüp durmadan sen şöylesin, ben böyleyim diye birbirine sövmek o çok bayılınan proletarya sözcüğünü bilinçler mi? Yok yok, sevdiğimiz, bilimsel haklılığına inandığımız proletaryayı örgütler mi?

Ey kardeşlerim, çok şey bilenlerim, yedi tula sahibi aslanlarımız, böylesine gençsiniz, yiğitsiniz, işte burada şaka etmiyorum, son derece saygılıyım, o canımız ciğerimiz Türkiye proletaryası hakkındaki en küçük bir incelemeniz nerede? Gereği yok mu dediniz. Biz proletarya sözcüğünü çok seviyoruz ya... mı dediniz? Bugünün Türkiye köylüsü üstüne, bugün çektikleri üstüne? Uydurma bir toprak reformu yapılıyor, nerede Marksist gözle bir inceleme? Geçen yıl Adanada naylon arabalarda otuz kırk kilometrelik kuyruklarla pamukçu köylüler, işçiler günlerce haftalarca bekletildiler. Sosyalist kardeşlerimizin bundan haberleri oldu mu? Ege tütüncüleri, tütün işçileri, bir de mevsimlik toprak işçileri? Bunların ne sigortaları var, ne iş kazası tazminatları? Bir de sinekler gibi kırfacan olan çeltik işçileri var, haberiniz var mı? Proletarya sözcüğünü biliyoruz, hem de canımız kadar bu sözcüğü seviyoruz ya... Yeter de artmaz mı? İnsaf edin, bir sözcüğü sevmekle, ne kadar seversek sevelim, devrim olur mu canım? Ne kadar söversek sövelim sosyalistlere, birbirimize, sövmekle devrim olur mu ki? Dünyanın en örgütlü çetesi kapitalizm yenilir mi ki?

Sıra bize de gelmeli, biz de bu toplumun ayrıcalığı değiliz ki, yani biz yazarlar, şairler, ressamlar... Biz de, bana kalırsa, biz de salt proletarya sözcüğüne bayılıyoruz. Bize kimse gelip de proletarya yanlısı sevgili arkadaşlar, hani proletarya üstüne romanlarınız, şiirleriniz, yapıtlarınız? Kimse bir şey demedi, biz de böyle bir şeyi akıl etmedik. Biz proletarya sözcüğünü sevi-

yoruz ya, ne gerek romana, şiire, onların yaşamlarına, dünyalarına?

Bu yazıyı bugün oturdum yazdım, yolumuzun doğru dürüst bir yol olmadığını söyledim. Yani karşıda dünyanın, insanlığın, Türkiyenin canına okuyan kapitalizm bütün korkunçluğuyla dururken, biz, dedim, birbirimize düşmüşüz, habire söz babam söz ediyoruz. Yani ne olur azıcık da Türkiyedeki kapitalizmi karşımıza alsak, onların o çok sevdiğimiz proletarya sözcüğüne, göstereceğimiz çok çok açıkları, yolsuzlukları, zulümleri, cinayetleri var, azıcık da onların üstünde dursak, kıyamet mi kopar, yer yerinden mi oynar? Bu işi yaptıktan sonra birbirimize sövsek nasıl olur? Ben sövmemeyi önermiyorum, nasıl olsa söveceğiz birbirimize, yalnız azıcık da onlarla uğraşsak, azıcık... Ne olur yani...

Ne iyi değil mi, şimdi bazılarının ağızlarının suyu akıyor, ben bu yazıyı yazdım, diye. Şimdi ne güzel bir fırsat çıktı, görüyorum görüyorum, şimdi bazı arkadaşlar sevinçlerinden dört köşeler, bana bu yazı yüzünden sövmek fırsatını buldular diye. Hoş, sövmeleri için, o çok sevdikleri revizyonist sözcüğünü bin kere kullanmaları için böyle bir yazıyı sebep kılmalarının bir gereği de yoktu ya. Ben gene de iyi niyetliyim, ne iyi niyetli... Sanki bizim arkadaşlar sövmek için sebep arayacaklar. Sebebe varsak, bir adım daha ileri atmışız demektir, o hayali cihan değer devrim yolunda. Bana öyle geliyor ki, devrim sözcüğünü de biz devrimden çok seviyoruz. Ya devrim gerçekleşir de bir gün devrim sözcüğünün de büyüsü kalmazsa?.. Aman Allah korusun hepimizi, tekmil Türkiye sosyalistlerini devrimden. Bize devrim sözcüğü yeter de artar bile... Ne güzel değil mi sözcüğümüz: D E V R İ İ İ İ M...

Ekim 1975

SOSYALİZMİN ÖZÜ BAĞIMSIZLIK

Biz uzun yıllardan bu yana hep başı belada bir ulusuz. Yüzyıllardan bu yana sömürülmüşüz, köleleştirilmişiz. Köleliğimiz bir söz değil, gerçektir. Tam iki yüz yıl insan düşüncesine hiçbir şey katamamış bir ulus köle olmamış da ne olmuş? Ne bilimde ne sanatta insanoğluna iki yüzyıl, belki de daha çok, hiçbir katkıda bulunmamak olacak iş mi? Bunu kölelikten başka neyle açıklayabiliriz? Oysa, insanoğlunun son üç yüzyıllık dönemi insanlığın toptan bir yaratış çağıdır. İrili ufaklı birçok uluslar karınca kaderince bu çağda insanlığın bu yaratışına katkıda bulunmuşlardır. Biz dünyada kurulmuş birkaç büyük imparatorluktan birinin sonucuyuz. Birtakım evrensel olanaklarımız olmuş, öyleyse neden Koca Sinandan başka bir şey çıkaramamış bu olanaklar? Sorular, sorular, sorular... Daha öncelerinin işi bir geniş araştırma işidir. Mutlaka böyle bir araştırma yapılmalı ve kuraklığımızın sebepleri araştırılmalı, gözler önüne serilmeli ki insanlık hiç olmazsa bu deneyimizden faydalansın. İki yüzyıl boyunca biz ona buna öykündük, ona buna bağımlandık. Ekonomide bağımlı, politikada bağımlı, elbet düşüncede de bağımlı olacak....

Sosyalizm insanoğlunun bütünüyle kendi koşullarına, kendi insanlığına, özüne dönüşüdür. İnsanın kendi özü de görecedir ama, her çağ, her yapı, her koşul bir sınır, bir çerçeve oluşturur. Bizim dediğimiz de bu oluşmadır işte. Bugün birtakım koşullar içinde bir Türkiye vardır, bu Türkiyenin durumunu, bütünüyle özünü saptamamız gerek. Bu bağımlı bir Türkiyedir. Başka bir koşul, başka bir öz oluşturmaktadır. Kompradorlar, dışa bağımlı politika, artan nüfus, tüketime itilmiş toplum, yerinde sayan üretim, feodallerle sarmaş dolaş kapitalistler, bürokratlar... Patlamaya hazır işçiler, köylüler... Pısırık, kıskanç, burnunun ucunu görmeyen, benim babam bina okur, döner döner gene okur, aydınlar. Yozlaşmış, düşünmeyi, görmeyi, duy-

mayı unutmuş aydınlar... Kendi kabuklarına çekilmiş, dumura uğramış kafalarıyla dünyaya kapalı aydınlar. Dünyaya kapalılık bir öykünme sonucudur. Dünyaya kapalılık körün değneğini bellediği gibi bir örnek belleme, o örneğin dışına santim çıkmamadır. Kendi olan, kendi gibi düşünen adamdır ancak, dünyaya açılan adam. Dünya düşüncesi üstünde yargısı olan adamdır. Dünya bilimi üstünde yargısı olan adamdır. Böyle olmayan bir insan dünyaya katılamaz. Öykünmecilik yan gelip yatmaktır, tembelliktir. Kalıplara uymaktır.

Sol düşünce bağnaz bir düşünce değildir. Dünyayı, evreni sonsuz çelişkileriyle kabul etmektir. Dünya, evren bitip tükenmeyen, her an yaratılan, türü biçimi hiç bir zaman saptanamayan, saptanamayacak olan, karşımıza daha yüz binlercesi çıkan bir çelişkiler karmaşası, yığınıdır. Bunun için bir sosyalist kafa, dünya, evren üstünde en açık, en geniş, hiçbir bağnazlığa sapmadan düşünen kafadır. Sosyalist düşünceyle dogma hiçbir zaman hiçbir biçimde bir araya gelemez. Bir kafa dogmatikse, o kafa sosyalizmi düşünemez bile. Sosyalist düşüncenin zaferi, sosyalist eylemin zaferi ancak be ancak sosyalizmin açıklığına, açıklığından gelen gücüne vardığımızda gerçekleşecektir. Dünya, evren durmadan yenilenmede, kendini aşmadadır. Çağımız bunu bilimsel olaraktan öğrenmiştir, biliyor. Yenilenen bir dünyada durağana vardık mıydı öldük demektir. İnsanlığın durduğu yerde ölüm başlar.

Türkiyedeki sanatın en büyük yaratıcısı Nazım Hikmet en bağımsız kafaydı. Nazım hiç bir dogmayı yanına bile yaklaştırmamıştır. Onun işi çağımız dünyasını sonuna kadar düşünmekti. Çağımız düşüncesinin en ucunda Nazım vardı. Bir de büyük sanatçı duyarlığı olunca...

Sosyalizmin düşünce kuralı her an bütün kuralları aşmaktır. Bu aşmayı yapmadan insanoğlu düşünemez. Sosyalizmin gücü doğaya uygunluğundadır. Biz sosyalizmin kuralsızlık olan düşünce kurallarına ne kadar uyarsak, doğaya, yaşama o kadar uymuş oluruz. Bu da insanlığın zaferi olur. Çağımızdaki ölüm bezirganlarının birinci teraneleri, dünyanın ölümüdür. Düşüncenin, sanatın ölümüdür. Eeeeee? Bunu bir düşünceymiş, hem de parlak yeni bir düşünceymiş gibi söylüyorlar. İnsan bilimsel

sosyalizme varmadan önce hep bu teraneyle kendini oyaladı. Oyaladı da diyemeyeceğim, birtakım insanların işine geldi düşüncenin, sanatın ölümlü olması. Ölümlü olduğu gerçek ama, bütün bunların biteceğini kimse bize söyleyemez. Bir şey biter, onun yerine bir başkası fışkırır. İnsanlığın şimdiye kadar karşılaştığı gerçek budur. Başka gerçeklerle, hiç düşünmediğimiz çelişkilerle de karşılaşabiliriz. Ama şimdilik bildiğimiz tek şey dünyanın, evrenin sonsuz çelişkilerle dolu olduğu gerçeğidir. Daha yoğun çelişkilerle, daha başka gerçeklerle de karşılaşabiliriz ama, dünya, evren, düşünce, sanat bitmez. Biterse de bittiği yerden başlar. Yokluk yoktur, olmayacaktır da...

Bağımlı kafalar, yaratıcılığını yitirmiş kafalar sosyalizmi, ne kadar çabalasalar da zor anlarlar. Sosyalizm adına birtakım dogmaları ezberlerler, çok da bağnaz olurlar. Sosyalist düşünceyi sonuna kadar, canını vererek savunmak bağnazlık değildir. Bunu bağnazlıkla karıştırmamalıyız. Üstelik de gene büyük kavga adamları, canlarını sosyalist eylem uğruna vermişler dogmatikler değil, gerçek sosyalistlerdir.

Bizim işimiz, sosyalist olabilmemiz için varılacak tek yer, dünyayı, evreni bağımsız düşünebilme yeteneklerine kavuşabilmemiz olmalı.

Bizim bir savımız vardı, sosyalizmin, sosyalist düşüncenin bağımsızlığını savunurken diyorduk ki, sosyalist düşünce, eylem bağımsızlıktır. Sosyalizm adına koşulları bağımlı kılmak yanlıştır, diyorduk. Bu bizim düşüncemizdi.

Bu düşüncemizden dolayı birtakım sosyalistler bize düşman oldular. Bu yanlıştır. Sosyalizmi savunmamız kimseyi bize düşman kılmamalıydı. Bütün sosyalistlerin her türlü bağnazlığa, dogmaya karşı sosyalizmi aynı şiddetle savunmaları... Sosyalist düşünce leke götürmüyor. Herhangi bir sapma, dogma, sosyalizmi kurmaya çalışanları hemencecik başarısızlığa itiyor ve insanlığın gözünde onları suçlu kılıyor. Sosyalist düşünce bağımsızlığı, dünyayı, evreni sonsuz yaratılmalarla, çelişkilerle düşünmeyi, sonsuz değişmeye karşı hiç bir kural tanımamayı özünde de taşır. Her sosyalistin bu özü savunması gerektir.

Biz sosyalist düşüncenin özünü, bağımsızlığını savunurken kimseye düşman olmadık. Kimseye düşmanlığı körükleme-

dik. Örneğin, biz sosyalist düşüncenin bağımsızlığını savunurken Sovyetler Birliğini karşımıza almadık. Çini de karşımıza almadık.

Bizim bugünkü kafamız sosyalist düşüncenin gerçeğini, ağırlığını taşıyamıyor. Sosyalist eylemde de yanlışlıklar içindeyiz. Bizim sosyalistlerimizin bir kısmı Türkiyedeki ırkçılar, kompradorlar, feodaller, toptan sömürücüler, adam öldürenler, emekçiye kan ağlatanlar dururken veryansınlar ediyorlar Sovyetler Birliğine. Merak etmesinler, Türkiyedeki sömürücü güçler Sovyetler Birliğine yeteri kadar, dahası da yeterinden fazla sövüyorlar. Sovyetler Birliğini akılsızca kötülüyorlar. Akılsızca, diyorum, Türkiyedeki sömürücülerin bile bu büyük komşumuzla dostça geçinmek zorunlukları var.

Bir kısmı da tutturmuşlar Çini. Çin şöyle de, Çin böyle.... Ben Sovyetler Birliğinde, Çinde olup bitenlerle, son düşünceye getirdikleri götürdükleriyle hiç uğraşmayalım demiyorum, ama böylesine bölünüp, salt Çindi, Sovyetler Birliğiydi, yalnız bundan dolayı birbirimize düşüp sol gücü yıpratmamızı aklım almıyor. Ne olacak yani, bir yanı veryansın etsin Çine. Bizim emekçimiz bundan ne kazanıyor. Üstelik de bu saldırılarla dünya kapitalizminin ekmeğine yağ sürüyoruz. Ben taraf tutmayalım da demiyorum. Taraftutup tutmamak, bu aptallık, bu kötüleme kampanyası değildir. Yarın Sovyetler Çinle barışırsa ne olacak. Benim kanım şu ki, erinde gecinde barışacaklar. O zaman bizim Çinciler ne yapacaklar?

Bizim bağımsız düşüncemiz, sosyalizm anlayışımız, önce sosyalizmin, sonra da ulusumuzun, nereden gelirse gelsin bağımsızlığını savunmaktır, yoksa dünyadaki sosyalist ülkelere düşmanlık değildir. Biz, sosyalizmin bağımsızlık özünü öne alanlar, emekçi kardeşliğinin bu biçimde ancak gerçekleşebileceğine inanıyoruz. Geniş, sonsuz bir devinekte düşüneceğiz dünyayı. Dogmalara karşı koyacağız. Modellere karşı koyacağız. Sosyalizmin özüne kim zarar vermişse, veriyorsa onlarla savaşacağız. Sosyalist düşünce zaten ister istemez onlarla dövüşür. Kim sosyalizmi bir dogma, bir model yapmışsa karşı koyacağız. Ama asıl amacı yitirmeden, Türkiye emekçileri öyle örgütsüz, bilinçsiz dururken varsa da Sovyetler, yoksa da Çin, ola-

cak iş mi?

- İşte, kimse kusura kalmasın ya, bağımlı kafanın, bağımlı, yanlış sosyalizm anlayışı bu...

Kasım 1975

ÇAĞIMIZIN SANATI: SİNEMA*

Hepimiz mutlu olmalıyız, Türk Sinematek Derneği on yaşında. Şimdiye kadar kurulmuş sinema dernekleri arasında en uzun ömürlüsü bu dernektir. Daha öncekiler, daha sonrakiler niye yaşamamışlar, o bir koşul sorunu. İşin güzeli, bu dernek on yılını doldurdu. Umudumuz şu ki, çabalar da bunu gösteriyor, bu dernek daha uzun yıllar yaşayacak. Bu derneğin uzun yaşaması için çabalar yoğunlaşıyor, birtakım yeni olanaklar aranıyor, bulunuyor. Daha da güzeli, sinemaya gereken önem yurdumuzda da verilmeye başlanıyor.

Çağımızın sanatı hangisi dersek, hiç düşünmeden sinemadır diyebiliriz. Çağımızın insan oluşumuna en etkili sanatı da gene sinemadır. Büyük kültür adamları, büyük politika, düşün adamları sinemaya gereken önemi vermişler, sinemanın insan oluşumundaki yerini, büyük etkisini bir iyice saptamışlardır.

Sinemanın insanlık yaşamındaki geçmişi azdır ama, buna karşın sinema bütün çağların en büyük sanatçılarından birini, ya da birkaçını yetiştirmiştir. Büyük Şarloyu biz hemencecik Cervantes'in, Shakespeare'in, Moliere'in yanına koyabiliriz. Çağımız, yarattığı bu büyük sanatçısıyla bütün çağlarda bir övünç kaynağı olabilir. Eski Yunanın yarattığı Homerosla övündüğü gibi, biz de Şarloyla övünebiliriz. Bu Şarlo, yineleyeyim, bir sinema adamıdır. Unutmayalım ki, çağın yetiştirdiği en büyük bir sinema adamıdır.

Sinema, insanı dört koldan etkiliyor. Hem destanı, hikayeyi, romanı içeriyor, hem şiiri, resmi, görüntüyü... Hem de inanılmaz, ulaşılmaz bir devinimi. Şarloyu yaratmasına karşın, daha dünya sineması çocukluğunu yaşıyor. Çağımız sinemaya daha büyük, inanılmaz olanaklar yükleyecektir. Sinema dünyası buna sonuna kadar açıktır.

---

* Türk Sinematek Derneğinin 10. yıldönümü dolayısıyla İstanbulda düzenlenen toplantıda Yaşar Kemalin yaptığı konuşma.

Sinema, çağımızda karşılaştığı bütün olumsuzluklara karşın, yolunu, canını dişine takmış, var gücüyle açıyor. Bu yele bu kar dayanır mı, sinemanın çağımızdaki karşılaştığı olumsuzluklarla herhangi bir sanat dalı karşılaşmış olsaydı, ortada tozu bile kalmazdı. Sinema bütün olumlu yönlerine karşın yolu en çok çarpıtılmış, en çok sömürüye uğramış, en çok insanlık aleyhine kullanılmış bir sanattır. Sinemanın gücü, büyüklüğü oranında da insanlığımıza zararı olmuştur. Bu zararı sayıp dökmek burada olanaksız. Gene de sinema olumsuz yönüne karşın olumlu yönünü inatla sürdürmüş. Diyebilmeliyiz ki, bütün olumsuzluklarına karşın bir Şarlonun insan kültürüne yaptığı katkı, sinemanın bütün kötülüklerinin üstesinden gelir de artar bile. Pudovkin'den Ayzenştayn'a kadar, Rossi'den, De Sica'ya kadar olanlar da cabası... Demem odur ki, bir büyük buluş, bir büyük iyilik, bir etkin sanat türü, ne kadar yozlaştırmaya çalışılırsa çalışılsın, kötüye dönüştürülemez. Sinemanın doğuşundan beri macerası bu olmuştur.

"*Bir verir abat eder, bir vurur berbat eder,*" derler ya, sinema daha çok çağımızı, bütün olumsuz doğum koşullarına karşın, vermiş abat etmiştir. Vurup berbat ettiklerini de pek öyle yabana atamayız.

Sinema çağımızın nimetidir. Kötü ellerde de çağımızın külfeti oluyor. Şu bizim, yılda, bir çırpıda iki yüz film çeviren sinemamızın haline bakın... Bunların yüzde doksanı insan kültürü için yüz karasıdır. Bir ulusu yozlaştırmak, zıvanadan çıkarmak, dahası da insanlıktan çıkarmak için bundan daha etkili bir çare düşünülemez. Bizim halkımız, yılda bir çırpıda iki yüz tane çevrilen bu filmlerin belasını çok çekecektir. Bu öylesine bir düzeysizlik etkilenmesidir ki, insanda insanlık diye bir şey bırakmaz. Bizde çevrilen filmler gibi filmlerin baskınına uğramış bir ulus uzun yıllar kolay kolay kendine gelemez. Yaratıcılığına kavuşamaz. Uzun yıllar kısır kalır. İnsan kültürüne bir şey katamaz. Yukarda da demiştim ki, hiç bir iyilik, hele sinema gibi büyük iyilikler, hiçbir yerde toptan kötülüğe dönüşemezler. Bunu söylerken büyük Yılmaz Güneyi düşünüyorum. Bunu söylerken Lütfi Akadın, Atıf Yılmazın birçok filmini düşünüyorum. Bunu söylerken şu yirmi beş yılda bu bataklıkta boy

atmış, atabilmiş filmleri düşünüyorum.

Bir de işte şu onuncu yılını dolduran Türk Sinematek Derneğini düşünüyorum. Umutsuzlukta bir umut ışığı gibi.

Sinematek Derneği şu on yılda dünya sinemasından, seçme tam iki bin film gösterdi. Bu iki bin film arasında dünya sinemasının en ünlü klasikleri başta geliyordu. Dünya eleştirmenlerinin dünyanın en güzel on filmi diye seçtikleri on film de gene Sinematekte gösterildi: *Yurttaş Kane, Potemkin Zırhlısı, Ana, Oyunun Kuralı, Harp Esirleri, Altına Hücum...*

Sonra toplu gösteriler yapıldı: Visconti'den, Şarlo'ya, Ayzenştayn'dan, Pudovkin'e, Welles'e, Renoir'dan Pabst'a kadar bütün büyük yönetmenlerin toplu gösterileri... İtalyan yenigerçekçiliğinden Fransız yenidalgasına, Alman dışavurumculuğundan Brezilya yeni sinemasına kadar bütün ünlü akımların toplu gösterileri... Korku filmlerinden gangster filmlerine, canlandırma sinemasından ünlü roman uyarlamalarına, müzikal filmlerden belgesel filmlere kadar bütün sinema türlerinin toplu gösterileri yapıldı. Bu arada Sinematek olumlu Türk filmlerine de boş vermedi. En iyi filmlerimizin ilk gösterileri de Sinematekte yapıldı.

İstanbul şehrinde binlerce insan seyretti bu filmleri. Sinematek bir seyirci yetiştirme okulu oldu. Bunun bizim olumsuz yönde gelişen sinemamızı etkilememiş olması olanaksız. Usta oyuncu, büyük yönetmen Yılmaz Güney gibi olağanüstü bir sanatçı, sinemamız olmamış olsaydı, böylesine yetişebilir miydi? Her şey bir kültür, bir usta, çırak işi olduğuna göre... Bir *Pater Pancali*'yı, bir *Yurttaş Kane*'i, bir Alain Resnais filmlerini, bir Antonioni'yi seyretmeyen, edemeyen kişi çağdaş bir sinema ustası olabilir mi?

Bir de başka bir ödevi yüklendi Sinematek, Anadolunun dört bucağına dağılmış aydınlar, gençler sinema söz konusu oldu mu hep Sinemateke başvurdular. Sinematek Diyarbakırdan Gaziantebe kadar Türkiyede kurulmuş sinematekleri de destekledi, onlara bir çeşit kaynaklık etti. Düpedüz, Sinematek bir okul oldu. Bir de okullarla işbirliği yapıp olanaklarından onları da faydalandırdı. Dışarda ün yapmış Türk sinemacılarıyla da ilgilendi. Onların yapıtlarını da seyircimize getirdi.

Şu on yılda Sinematekin başarıları saymakla bitecek gibi değil. Yeryüzü sinemasının ustalarını çağırmak, onları konuşturmak... Sempozyumlar düzenlemek, sinema festivallerine yardım etmek...

Şimdi başımızı elimizin arasına alıp bir şeyler düşünmek gerek. Biz başı belada, her yönden şu çağdaş dünyada hep sömürülmüş, çağdaş dünyanın ardından topal eşekle giden, ona bir türlü de ulaşamayan bir halkız. Sinema gibi bir nimeti külfet etmişiz. Her yıl iki yüzden fazla, birkaçını dışında saymamak haksızlık olur, civciv mi çıkacak kuş mu çıkacak filmi seyrettirilen bir olanaksız ulusuz.

Bunun sonu ne olacak?

Çağımız biliyor ki, halkın düzeniyle, halkın eğitimi tay gider. Sömürülen bir halk tepeden tırnağa sömürülür. Aklıyla, duygusuyla, kültürüyle, tekmil insanlığıyla. Ama gene de bu yangından birşeyler kaçırılabilir. İşte Sinematek. Ben şimdiye kadar bu olumlu kuruluşa çaba harcayanları kutlarken, bir öneri de değil, bir dilekte bulunacağım. Dileğimin ne kadar zor gerçekleştirilebileceğini bilmez miyim?

Örneğin, ülke çapında bir gezginci sinematek kurulamaz mı? Sinematekin gezginci bir kolu, örneğin Şarlo filmleriyle bütün yurdu köy köy, haydi köyden geçtik, kasaba kasaba dolaşamaz mı? Köylümüzün bir *Altına Hücum*'u seyretmesi ne güzel olurdu. Bir *Otello*'yu, bir *Dede Korkut*'u, bir *Umut*'u seyretmesi... Kimbilir, köylülerimiz ne mutlu olurlardı. Yunusu, Hoca Nasrettini, Pir Sultanı, Koca Sinanı çağımıza kadar taşımış bu olgunluk kimbilir Otellodan ne kadar hoşlanırdı. Etkilenirdi, kültürüne yeni bir aşıyı ne güzel alırdı.

Ocak 1976

KEREM İLE ASLI*

Ülkemizde hiçbir zaman demokrasi olmadı. Daha 1908 Milliyetçiliği sürüp gidiyor. Bu bir çeşit ırkçılıktır. 141 ve 142de, öteki antidemokratik yasalarda direnenler hiçbir zaman demokrasiyle bağdaşamamış, hiçbir demokrasiyi anlayamamış, anlasalar da demokrasiye inanmamış kimselerdir. 1946lardan bu yana demokrasimiz ırkçı bir bölüğün elindedir. Bu bölüğün işi demokrasiyi geliştirmek, ülkede tutturmak değil, bütün çabası demokrasiyi kısıtlamak olmuştur. Menderesi 1960ta yıkan şu bu değil, demokrasiye sırt çevirmesidir. Süleyman Demireli de götüren gene demokrasi düşmanlığıdır. Bu bölük Türkiyede söz ve güç sahibi oldukça da ne Türkiye iflah olur bundan böyle, ne de Türkiyedeki demokrasi... Bu yöneticiler çağdışı yöneticilerdir. Çağdışılık demokratik bir anayasası olan memlekette doğu kurnazlığıyla ırkçılığı sürdürmektedir. Sosyalist düşünceye bu kadar düşmanlık başka hiçbir şeyle açıklanamaz.

Türkiye demokrasiyle yönetildiği süreden beri kitap düşmanlığı, kitap toplamalar, yasaklar, öylesine ileriye götürülmüştür ki Türkiyede, çağımızın diktatörlükleri bile, bir bakıma böylesine düşünceye yasak koyamamıştır. Fazla haksızlık etmeyelim ama demokrasiyle yönetilen Avrupa Konseyi üyesi Türkiyeyi ancak İspanyayla bir tutabiliriz. Biliyorum, belki de birazcık haksızlık ediyorum, demokratik Türkiyeyi İspanyayla bir tutarken... Gerçekten, biliyorum, aynı şey değil Türkiye ya, hiçbir benzerlik de yok mu yani? Böylesine kitap düşmanlığı ancak Hitlerde vardı değil mi? Biliyor musunuz, son yıllarda İspanyada Türkiyedeki kadar kitap toplatılmadı. Bu çağda toplatılan, el altından yasaklanan, yakılan kitapların bir listesi yapılsa, biz de, dünya da bu korkunç düşünce yasağı karşısında şaşar kalırız. Ne kitaplar toplatılmamış, ne kitaplar yasaklanma-

* Okul kitaplıklarından bazı kitapların toplatılması dolayısıyla Türkiye Yazarlar Sendikasının 17 Ocak 1976 günü düzenlediği basın toplantısında Yaşar Kemalin konuşması.

mış. Korkunç. İnsanın, ya demokrasiyle yönetilmeseydik acaba ne olurdu diyeceği geliyor. Gerçekten demokrasiyle yönetilmeyip de diktatörlükle yönetilseydik bu çağda ne olurdu acaba? Günümüzde diktatörlükler böylesine düşünce ve kitap düşmanlıkları yapabiliyorlar mı acaba? Belki de bugün İspanyada bizden daha çok yasak var diyeceksiniz. Var var, biliyorum ama... Bizimkinin adı demokrasi. Demem odur ki, ya bizimkinin adı demokrasi olmasaymış... Kimbilir yöneticilerimiz başımıza neler getirirlerdi, kimbilir... Kimbilir şimdi Türkiyede kaç milyon insan içerde olurdu, ya da ne bileyim ben, her düşünebilen kafayı, her kırmızı diyeni, her... Demokrasiyi, sağlam iyi bir anayasayı bu hale getirmiş ırkçı kafalar, ya!

Bütün bu sözleri neden söylüyorum, ırkçının da ırkçısı Türkiyede, nazinin de nazisi, bağnazın, yobazın da katmerlisi var Türkiyede de onun için söylüyorum.

Milli Eğitim Bakanlığı son kitap toplatmalarında dünya klasikleri yanında bir Türk Halk Klasiğini de okullardan kaldırmış da, yasaklamış da.... Bu Türk Klasiği *Kerem ile Aslı*'dır. Gogol'ü anladık, Dickens'i, eeh haydi Aziz Nesini de anladık, Yunus Emreyi, Pir Sultanı toplatsalardı onu da anlardık. Hele hele Dadaloğlunu, Köroğlunu toplatsalar bir iyice anlardık. Dickens'e, Gogol'e gelince onlar gavur, hem de gavur oğlu gavur onlar. Türk okullarında gavur kitaplarının ne işi var, söyler misiniz? Hiç gavurlar bizim yapıtlarımızı okul kitaplarına sokuyorlar mı? Nazım Hikmeti okul kitaplarına almışlar, buna ne dersiniz efendim. Ne mi deriz, onlar toptan gominizm efendim, bu Fransızlar hele son yıllarda bir iyice yediden yetmişe gominist oldular efendim. Varıp da Nazım Hikmetten şu Fransızları kurtarmalı, onun ağısından Fransızları arıtmalı efendim, değil mi? Komando Bakanı İngiltereye, Fransaya, Almanyaya göndermeli ki savaş nasıl olur, kitap nasıl toplatılır görsünler. Biz öyle bir ulusuz kiiiiii, matbaayı bile iki yüz yıl sonra soktuk memleketimize. Soktuk da işte bütün bu belalar ondan sonra geldi başımıza. Her neyse, hepsini hepsini anladım da şu Kerem ile Aslının yasaklanmasını hiç hiç anlayamadım. Bunlar delirmişler demek de işime gelmedi. Nasıl delirir, koskoca bir Bakan, Bakanlık, bunlar toptan nasıl delirirler, değil mi, öyle

değil mi efendim? Delirmediklerine göre...

Düşündüm, fikrettim, sonunda da buldum. Bu kadim aşk hikayesini bizim Bakanlık neden toplatır ola? Bu masum aşk hikayesini aşk hikayesi olduğundan dolayı mı toplattılar acaba, bunu da düşündüm. Biliyor musunuz, şu ceppe çağında seks filmleri azgınlaştı. Utanmadan hiç bir sinemanın önünden geçemezsin. Niye ki böyle azgınlaştı bunlar, bu dini bütün ceppede, niye azgınlaşmasınlar, sömürü, çıkar çarkı alabildiğine işledi de ondan. Nerde sömürü varsa, çıkar çarkı işliyorsa durmadan, orada hiçbir şeyin gözünün yaşına bakılmaz. O sebepten de seks ticareti ayyuka çıktı ceppe devrinde. İşte bu çağda, bu seks furyasında, bunların yanında Keremin fıkara aşkının hikayesi dua gibi saf kalır. Öyleyse, öyleyse, bu işin bir bit yeniği olmalı.

Düşündüm, taşındım sonunda buldum dedim ya... Şöyle ki: *Kerem ile Aslı* kökü çok eskilere, belki de on dördüncü yüzyıla varan bir aşk hikayesidir. Bizim Anadoluda, büyük epopelerden böyle aşk hikâyelerine geçiş on ikinci yüzyılla on dördüncü yüzyıl arasıdır. Daha iyice saptanmış değil ya, böyle olması, bilimsel yönden, gerekiyor. İşte bu çok eski aşk hikayesinin konusunu düşündüm birden... Konusu, konusu, derken... Kerem, bir Keşişin kızına aşık olur. Keşiştir, bu aşka hiç gelmez. Keşişin kızı da Kereme yanar ki yanar... Keremin arpa tarlası gibi yanar, der halk ozanları. Eskiden Çukurovada ozanlar böyle derlerdi. Keşiş bakar ki yangın iyice, gittikçe bacayı sarıyor, bir gece kızını alır düşer yollara. Bunu duyan Kerem de alır sazını ele, düşer yola. Ora senin bura benim az gider uz gider, yollarda gördüğü kuşa kurda, kuru kafaya, ağaçlara, sulara, turnalara Han Aslısını sorar. Bir iki ona rastgelir ya kavuşamaz, korkunç Keşiş ne yapar eder de kızı Keremin elinden kaçırır. Bir karşılaşmalarında hayran Keremin Aslı önünde otuz iki dişi de gider. Aslısını biraz daha görmek için Kerem teker teker dişlerini çektirir. Sonunda Kerem, bir söylentiye göre, Erciyesin dibinde Han Aslısına kavuşur. Murada erecekler, Kerem Aslının düğmelerini çözmeye başlar. O çözer düğmeler yeniden düğümlenir, o çözer düğmeler düğümlenir. Keşiş kızına büyü yapmıştır. Kerem de bugünkü seks filmlerindeki gibi kızın giyitini parçalamayı akıl edemez. Parçalayıp da muradına ermeyi. Umar-

sız kalır düğmeler karşısında, bir ah çeker ki ahla birlikte ağzından bir yalım çıkar, yalımla birlikte Kerem yanmaya başlar. Bir ah da Aslının ağzından çıkar, ikisi birbirine sarılırlar, böylece de yanar aşk ateşinde kül olurlar...

Şimdi anlaşıldı mı kadim aşk öyküsünü bizim ceppe neden toplattı, şimdi anlıyor musunuz? Durun, anladınız ya, gene de söyleyim. Aslı, bir Keşişin kızı... Türk oğlu, bir gavurun kızı ardına böylesine düşer de nasıl böyle yanar da kül olur. Ve böylesi, ırkçılık dışı bir aşk hikayesi bizim okullarımıza sokulamaz. Yedi göbekten bu yana temiz kalmış kanımıza böyle mendebur bir hikaye karıştırılamaz. Bu hikaye bozmuştur kanımızı. Şu Anadoluda bu yüzden, bu hikayenin etkisi yüzünden böyle karmakarış olmuşuzdur. Temiz, tertemiz ırkımızı bozan, soylu Türk gençlerini keşiş kızları ardına düşüren böylesi ahlaksız, ırksız hikayelerdir.

Bir şey daha var, Keremle Aslının macerası din ayrımına indirilmiş, tarih boyunca halkımızın indirdiği bir şamardır. Halkımızın öfkesi, protestosudur. Din ayrımına karşıtlığı böylesine bir hışımla öngören bir aşk hikayesini bugünün layik Türkiyesinde, demokrasisinde Süleyman Demirel hükümeti nasıl nasıl bulundurur okul kitaplarında, nasıl? Irkçılığa karşı olan, din ayrımına karşı olan...

Kerem, Anadolunun kadim hikayesidir. Kökeni yüzde yüz Anadolulu, bellibaşlı hikayedir. Çünkü ancak Anadoludaki karışımdan dolayı böylesine bir protesto halktan yükselebilirdi. Anadoludaki ırk karmaşası, din karmaşasından dolayı...

İşte şimdi de yüzlerce yıl sonra Türkiye yöneticilerinin dindarlığı ve ırkçılığı Kerem ile Aslıya izin vermiyor. İzin vermiyor ki, gençliğimiz bu zararlı halk düşüncesinin etkisinde kalmasın. Irkımızı bozan, dinimizi bağnazlaştıran bu Kerem ile Aslıdır, Aslı...

Kerem hikayesi üstüne hoş bir eklemeyi de belirtmeden geçmeyeyim: Hikayeci, destancı, Aşık *Kerem ile Aslı* hikayesini anlatıyor, anlatıyor, sonuna geliyor. Destancıyı dinleyen belki yüz, belki bin kişi... Derken Keremle Aslı kavuşacaklar. Sonra yanacaklar... Dinleyicilerin içinden bir bahadır fırlayıp kılıcını destancının boğazına dayıyor, "öldürmeyecek, yakmayacaksın

destancı, aşıkları," diyor. "Yakarsan onları ben de seni yakarım." Böylelikle Anadolunun birçok yerinde, şimdi bile, *Kerem ileAslı* hikayesi anlatılırken Keremin düğmeyi çözdüğü yere gelince, düğme bir kapanır, iki kapanır, üçüncüde açılıverir. Onlar erer muradına...

Bizim ırkçı olmayan, olması olanaksız olan, bizim bağnaz olmayan, olması olanaksız olan halkımız Keremi yaratmıştır, bir protesto şamarı olarak...

Ama neylersin ki, halkımızı yöneten ırkçılar, dincile r...

Halktan bunun yanıtını almayacaklarını mı sanıyorlar?

17.1.1976

VE POLİTİKAYA GİRECEKSİN

Geçen Nisan ayındaydı, çağımıza damgasını vurmuş sanat adamlarından birisiyle İzmirde bir lokantada yemek yiyordum, bir ara masamıza bir adam geldi, adamı tanımıyordum ama adını duymuştum. Ünlü bir tüccar ve fabrikatördü. Uzun uzun beni sevdiğini, *Ortadirek* romanıma hayran kaldığını saydı döktü. Sonunda da, "Aaah," dedi, "keşke politikaya girmeseydiniz de başınıza bunca işler gelmeseydi. Hele karınızın hapsedilmesi bütün okuyucularınızı üzdü. Bir sanatçı bence politikaya girmemelidir." Uzun bir sohbetten sonra yanımızdan çekildi gitti adam. Ben, bir Türkiye zenginiinin, bir fabrikatörün, böyle ünlü bir kapitalist kişinin değil romanlarımı okumasını, adımı bileceğini bile beklemiyordum. İçimden demek ki, diyordum, demek ki... Bizim kapitalistler de okumaya başlamışlar... Derken sanatçı arkadaşım konuşmamızla ilgilenmiş ki sordu: "Bu adam kim, sana ne söyledi?" dedi. Ben de böyle böyle, dedim. Sanatçı arkadaşım bir kızdı, bir kızdı, neredeyse varıp zengin dostumuzla kavga edecekti. "Pezevenk," diyordu, "pezevenk... Alırım beşe de satarım ona, üç yüz yıldır kafası bununla yabancılaşmış, yozlaşmış, kendi kaz kafasıyla, hastalığıyla, hasta şartlandırılmışlığıyla politikaya girecek de bir sanatçı girmeyecek. Kim oluyor bu hastalar... Üç yüz yıl bir kafa ki, alırım beşe satarım onaya koşullanmış, ondan sonra yozlaşmış, bu yozlaşmışlıkla insanoğlunu o yönetecek de sanatçı karışmayacak... Üstelik kim oluyor bu bezirganlar?"

Sanatçılık onuru, düşünce, düşünebilme onuru diye bir şey var. İnsanoğlunu, alırım beşe satarım onayla koşullanmış kafası, yüreği yozlaşmış, bütün insanlık değerlerini bu koşullanmayla birlikte yitirip bir ucube haline gelmiş bezirganlar yönetecekler de, sanatçılar bu işe katılmayacaklar. Dünyayı yapanlar, düşünce adamları, sanat adamları yönetime seyirci olacaklar da yozlaşmış bezirganlar yönetecekler dünyayı. Bu dün-

ya bir felaket içindeyse bugünlerde, eğer ölümün, açlığın, eşitsizliğin en yoğun yerine gelmiş dayanmışsa, bu yozlaşmış bezirganların yönetimleri yüzündendir. Bundan önce böyleydi, bundan sonra da böyle olacak, alırım beşe satarım onaya koşullanmış bezirganlar dünyanın neresine parmak değdirirlerse orası çürüyecek. Bütün insanlık yeteneklerini ve değerini bir tek alırım beşe satarım onaya yöneltmiş, bundan başka çok az şey düşünmüş, ya da ancak bunu düşünebilme olanağını bulabilmiş bir kafa düşünün ki insanlığı yönetiyor, bu kafa, bu fıkaralık, bu düşkünlükle. Ve bu satarım ona kafası insanoğlunu yönetme hakkını yalnız kendine tanıyor, sanat, düşünce adamına gelince, ona köşede durmayı salık veriyor. Çok yazık, çok yazık ki birtakım sanatçılar, düşünce adamları da buna uyuyorlar.

Sanat bir usta çırak sorunudur. Dün de böyleydi, bugün de böyle, yarın da böyle olacak. Bunu kimse yadsıyamaz. Öyleyse edebiyatın temeli edebiyattır. Edebiyat bir söz sanatı, söz ustalığıdır. Sanat bir biçimdir. Usta olamamış, söz ustalığına önem vermemiş bir kişi, söz biçimlerini anlayamamış bir kişi nasıl sözle sanat yapar da usta olabilir? Çağlar boyunca her türlü sanatı düşünelim, her sanatın ustaları çırakları olmuştur. Homerosun çırakları çağlar boyunca Homeroslular diye uzayıp yüzyıllara gelmiştir. Ya resim sanatı, ya müzik... Önce bütün sanatlar usta çırak işidir, işte ondan sonra başka şeyler başlar. Önce zenaat, sonra sonra sanat... Bunun dışına çıkmak epeyce olanaksız. Ve asıl sorun da işte bundan sonra başlıyor.

Dünyada ve Türkiyede birtakım sözümona düşünürler, sözümona sanatçılar bir akım üretmeye çalışıyorlar, bugün değil epey uzun bir süreden beri. Diyorlar ki söz sanatı özsel olarak, salt söz sanatı olarak kendine yeter, ne söylediği, ne işlediği, ne yaptığı bizi ilgilendirmez. Bir söz biçimleridir edebiyat. Yaşamla ilgisi olursa da olur, olmazsa da... Daha ileri gidiyorlar, söz sanatını iyice yaşamdan koparmak istiyorlar. Yani söz hiçbir şey söylemeyecek, unutuyorlar ki söz bir şey söylemek için icat edilmiştir, yalnız bir biçimler yığını olarak kalacak, sanatçı bu biçimleri insanoğluna verecek, olsa olsa böyle olur sanat, gerisi lafı güzaftır demeye getiriyorlar. İşte böylesi düşünceler tuzu kuru, sömürgeci ülkelerde doğuyor, varsın doğsun, onların bu dü-

şüncelerde çıkarları var, ne bileyim ben, en iyi niyetle bunalımları var, başka sanat kaygıları var, yanlış da olsa bir anlayışları var, ya bizimkilere ne oluyor, yeni dalga diye bir roman akımı çıktı, bizimkiler yeni dalgadan başka gelmiş geçmiş bütün romanları, roman akımlarını yadsıdılar. Böyledir azgelişmiş düşünce adamı tipi. Böyledir azgelişmiş öykünücü, kendi kültürüne yabancılaşmış aydın kafası. Şahtan çok şahcı olurlar.

Şimdi bir düşünceden yola çıkarak, bir yere varmamız gerek, ilk amacımız zenaat diyelim. Söz ustalığı, biçim ustalığı diyelim. Diyelim değil, bu böyle. Sonra bu ustalığı, bunca öğrendiğimiz biçimleri ne yapacağız? Yeni söz ustalıkları yaratmak, yeni biçimler yaratmak için mi kullanacağız? Yaşamımız üstüne, dünya üstüne, iyilikler, kötülükler üstüne, düşünce, düşünebilme üstüne hiçbir şey söylemeden mi harcayacağız sözcükleri, biçimleri, bunca yıllar, yüzyıllar öğrendiğimiz, insanoğlunun göznuru, alınteri hünerleri, bizim göznurumuz, alınterimiz hünerleri. İşte bazı salaklar, utanmadan arlanmadan Türkiyede bunu salık veriyorlar. Bilmiyorlar ki dünya sonsuz zenginlikler ülkesidir. Elbette söz de başlı başına bir şeydir, bir hünerdir. İçini ne kadar boşaltsak, boşaltamayız ya, dünyadan onda bir şeyler kalır. Söz insanla birlikte yaşayan bir ögedir. İnsanın kanındadır. İnsana en yakındır. Dünyaya en yakındır. Söz, sanat yaptığımız başka şeylere, boyaya, sese benzemez. Söz yaşam ve anlam yüklüdür. Bir sözden biçim yapacaksak dünya ülkesinin sonsuz zenginliğine karışarak, başvurarak yapabiliriz ancak. Benim her zaman söylediğim, olanakları sonuna kadar zorlayarak dünya ülkesinin zenginliğiyle, yüzde yüz yaşama karışarak zenginleşmek... Bir yetenekli sanatçı, dünya ülkesinin zenginliğine ne kadar çok katılmak olanağını bulabilirse o kadar zenginleşir, öylesine yeni biçimler yaratabilir. Üstelik yeni anlamlar güzellikler de yükleyebilir sözcüklere bu yolla. Salt kitaplarda, edebiyat hünerleri içinde, sınırında kalmak insanı, sanatçıyı kısırlaştırır, fikaralaştırır. Birtakım kavramlar içinde, biçimler ortasında dön babam dön olur. Bizi insanlığımızı zenginleştirecek olan, her gün, her sabah doğan güneşle birlikte yeniden doğan dünya ve yaşamdır. Yazarları salt edebiyat gelenekleri içine hapsetmek bir kısır döngüye düşmek, dünyanın her gün ye-

niden doğduğu gerçeğini kabul etmemek, yaratıcılığa inanmamaktır. Dünya, daha da çok insan, her an yaratmadadır. Elbette insanlığın kültür kalıtımı bir şeydir, bir saptamadır. Elimizin altındadır o, sınırlıdır, bu sınırıyla bizimdir, bizim olmuştur. Yaşamımızdadır. Bizimle birliktedir her an insanoğlunun kültür kalıtımı, edebiyat kalıtımı. O bizdedir ama yaşama bakarak kendi kendini sınırlamıştır. Her gün doğan dünya, gelişen yaşam kadar yaratıcı değildir, evrenin sonsuz zenginliği kadar yaratıcı değildir. Her gün dünya yeniden doğarken kültür kalıtımızdan yola çıkmamız, ona sırtımızı dayamamız olağandır. Geleceğe dönükken insanoğlunun kültür kalıtımını yadsımak olmaz.

Demem o ki, dünyaya, evrene, her gün yeniden doğana karışarak sonsuzca yaşayarak hayatı, bu olanağı yaratarak söz sanatında, biçimlerinde yaratıcılığımızı daha güçlendirir, daha çok yeni olanaklara kavuşabiliriz, en azından kültür kalıtımları kadar yaşam bize yaratma olanakları verir. Neyse yeni, güzel, olumlu, daha çok onu yeni yaşamlar getirecektir. Yaşamlara seyirci kalmak, dünyanın sonsuz zenginliğinde, kültür kalıtımına ne kadar başvurursak vuralım bizi fıkaralaştırır. En azından eksik kalırız.

Şimdi yukarda sözünü ettiğim düşünceye gelelim: Dünyayı en iyi yaşayan, düşünebilmeyi, duyabilmeyi iş edinmiş, düşünmeye, duymaya, yaratmaya kendini koşullamış sanatçı takımı dünyayı yönetmeye kalkmayacak da, alırım beşe de satarım onaya koşullanmış, bu yüzden de hastalanmış kafalar dünyayı yönetecek, öyle mi? Bunu böyle düşünmek, böyle sanmak bir düşünce adamı için de, sanat adamı için de alçaklığın, ikiyüzlülüğün dikalasıdır. Onursuzluktur. Gelin görün ki bir kısım sanatçılar, söz sanatını bile, söz sanatı salt anlatımdır diye, onu özünden koparıp kişiliğinden alıp ölü hale getirmek istiyorlar. Söz sanatı dünyayı dünya yapan bir sanattır. İnsanın kanında olduğundan dolayı da en etkili sanattır. Bu sanatı bir ölüler yığınına indirgemek insanlığa en büyük hayınlıktır. Bu insan için dövüşen sanatı, tarih boyunca dövüşmüş sanatı birtakım oyunlarla insanlığın elinden almak, hem de alçalarak, sanatçı dünyaya politikaya karışmaz, üstünde kalır diyerek elinden almak ha-

yınlıktan da öte bir şeydir.

Sanat, başı belaya girmiş dünyamızda eşitlik için, barış için dövüşecek. Halkların arasında, onlarla birlikte, bütünüyle dünyaya karışarak, bu karışmaktan zenginleşerek, yeni biçimler yaratarak, —yeni biçimler ancak yaşama katışarak yaratılabilir, gerisi fikaralaşmak olur—, kendi yaratıcı niteliğine kavuşabilir. Sanatı, daha da çok söz sanatını özelliklerinden ayırarak düşünmek, oyuna düşmektir. Sanatçı çıkarcıların yanında olamaz. Çağımız böyle bir çağ değildir artık. Sanatçı bütünüyle yaratıcılığın, yaşamın, dünyamızın yaratıcıları olan emekçilerin yanındadır. Kıyıya, kendi sınırlarına, sınır, salt bir sınır varsa, olduğunu hiç sanmıyorum, çekilemez. Sanat ancak, her yönüyle, yaşama, dünyamıza karışarak, dünyamızın yaratıcıları emekçilerin yanında olarak işlevini yerine ancak getirebilir. Dünyayı kafaları yüzyıllardır alırın beşe de satarın onaya koşullanarak hastalanmış bezirgânların yönetimine vererek değil.

Politika içindesin, kaçmayacaksın. Ve politikaya gireceksin. Bu bir sanatçının onur sorunudur da. Bu insanlığın da onur sorunudur.

Şubat 1976

HALK AŞISI*

1953 yılının Mayıs ayında Türkiyenin güneydoğusuna, eski Diyarbakır ilinin Kulp ilçesinin dağlarına gidiyordum. Gittiğim dağ Anduk dağıydı. Anduk dağının doruğunda bir toplantı yapılacak ve bu toplantı üç gün sürecekti. Bu bir tarikatın toplantısıydı ve tarikatın üyeleri burada, dağın doruğundaki şeyhlerinin türbesinde ayin yapacaklardı. Beni oraya götüren Şeyh Celalettindi. Dağın doruğunda türbesi olan Şeyh Muhammedin de torunuydu. O günkü tarikatın başı da oydu.

Diyarbakırdan dağın doruğuna kadar olan yolculuğum beş gün sürdü. Yolda doruğa akın akın giden yüzlerce insanla karşılaştım. Atlı, eşekli, yaya gençler, çocuklar, kadınlar kızlar, orta yaşlılar, çok yaşlılar yollara düşmüşlerdi. Dağın yolları çok sarptı.

Dağın doruğu çıplaktı ve şeyhin türbesi doruğun en ucunda, üst üste konmuş bir taş ağılın ortasında büyük bir kaya parçasının altındaydı.

Yolda giderken rastladığımız bir kavalcıyla tanıştırdı beni Şeyh Celalettin. Kavalcının uzun ak sakalları vardı ve amaydı. Kavalı şimdiye kadar gördüğüm kavalların en uzunuydu. Adını söyleyince şeyh, bu kavalcının kim olduğunu anladım. Doğu Anadoluda adı Sofi olan kişi çok ünlüydü. Kutsal bir kişilik vermişti ona halk. Doğu Anadolu halkı, bu kutsal kişilik yakıştırdığı kişiye bilurvan diyordu. Bilurvan Sofi. Bilurvan demek, kavalcılığı meslek edinmiş kişi demektir. Bu kavalcı bana yolda, duraklarda, Sofi iri bir eşeğin sırtında yolculuk ediyordu, eşeğin sırtında yamaçları tırmanırken, *Ferhat ile Şirin* kıssasını kavalla çalıyordu. *Ferhat ile Şirin* kıssası kadim zamanların hikayelerinden biridir. Halk kökenlidir ama, birçok doğulu bü-

* Princeton Üniversitesi ile Amerika Birleşik Devletleri Pen Clup'ünün ortaklaşa düzenledikleri 'Edebiyatta Yakın Doğu Toplumu' konulu toplantıda Yaşar Kemalin yaptığı konuşma. 18-21 Mayıs 1976'da New Yorkta yapılan bu toplantıya Türkiyeden Yaşar Kemal ile Ülkü Tamer özel çağrılı olarak katılmışlardı.

yük şair bu konuyu işlemiştir. Bu büyük şairlerden biri İranlı büyük şair Nizamidir. Bu *Ferhat ile Şirin* hikayesi "türkülü hikaye" olarak bugün hâlâ Anadoluda söylenir. Çok da yaygındır. Yarı epik karakterde bir hikayedir. Böyle yarı epik karakterde bugün Anadoluda Türkçe söylenen 150 kadar hikâyenin adı ya da aslı saptanmıştır. Bu *Ferhat ile Şirin* hikayesi bir aşk öyküsüdür. Bir nakkaşın oğlu, babasının sarayını nakışladığı Mehmene Banunun kızkardeşi Şirine aşık olur. Şirin de bade içip nakkaşın hem oğlu, hem de çırağı olan Ferhada aşık olur Bir tanesi sultanın kızkardeşi, bir tanesi nakkaşın oğlu. Hiç bir sonuca varamayacak bir aşk. Mehmene Banu eski Amasya şehrinin kraliçesidir. Şirinle Ferhadın birbirlerine kavuşmaları için Mehmene Banu ortaya bir koşul atar: Eğer ki Ferhat şu arkadaki demir dağını tek başına yarıp da susuz olan şehre su getirecek olursa Şirinle Ferhat birbirlerine kavuşacaklardır. Bu suyu değil bir kişinin, binlerce kişinin bile getirebilme olasılığı yoktur. Ferhadın dağla cebelleşmesi yıllar sürer ama, suyun ne geldiği vardır, ne geleceği. Buna karşın Ferhat bütün gayretiyle çalışır. İnsafa gelen sultan, sonunda, vazgeçtim koşulumdan, der, varın Ferhada haber verin. Bunu duyan bir çekemez, bir cadı Ferhada koşar, müjde yerine ona Şirinin öldüğünü söyler, bunu duyan Ferhat da elindeki balyozu havaya atar, başını da altına tutar, başı parçalanıp ölür. Bunu duyan Şirin de gelir Ferhadın ölüsü üstünde kendini hançerler. Kadim aşk hikayesi, aşağı yukarı bütün varyantlarda budur. Bu hikayeyi bir de bizim büyük şairimiz Nazım Hikmet işlemiştir. Onun yorumunda Mehmene Banu insafa gelip ben suyun akıtılmasından vazgeçtim, der, Ferhat gelsin Şirinine kavuşsun, der. Bunu giderler Ferhada söylerler. Ferhada artık sevgilidir aşktır vız gelir. Onun bütün derdi artık suyu şehre akıtmaktır. Mehmene Banunun sözlerini duymaz bile, balyozu elinde, önünde koskocaman bir dağ, güm güm, çalışmasını sürdürür. Sonunda, ne kadar güç olursa olsun, Ferhat dağı delecek, suyu şehre akıtacaktır.

Yolda dinlediğim ak sakallı, çok deneylerden geçmiş halkın kültür temsilcisi, bu çağdaki kültür temsilcisi Sofinin yorumu başkaydı. Sofi, "Ferhat dağı deldi," diyordu. "Ama nasıl deldi Ferhat o dağı, o zorlu demirden dağı, ona köylüler yardım etti-

ler," diyordu. "Demirciler ona binlerce balyoz yaptı, binlerce köylü gecenin karanlığında gelip Ferhat uyurken ona yardım edip suyu akıttılar. Şirin de Ferhadın oldu..."

Dağda bir de başka bir insana, dengbeje rastladım. Dengbejin anlamı, destancı, destan söyleyen demekti. Adı da Muhammeddi. Bir kayanın dibine oturmuş, kalın değneğini eline almış, uzun destanlar söylüyordu düz, bir tuhaf, hiç duymadığım bir makamla. Savaşları anlatıyordu. Savaşlara girenleri soyuyla sopuyla, mal varlığı, oğulları, akrabalarıyla, atlarıyla, silahlarıyla anlatıyordu. Tıpkı *İlyada*'nın havasında, aşağı yukarı tıpkısı cümlelerle...

Bu girişi bir sonuca varmak için yaptım. Bizim edebiyatımız geleneksel bir edebiyattır. Bizim edebiyatımız derken bununla saray edebiyatını kastetmiyorum, daha doğrusu bizim kültürümüze saray kültürünü katmıyorum. Kanımca bu saray kültürleri üstüne insanlık iyice bir düşünmeli, tartışmalı, saray kültürlerinin yerini insanlık kültürü içinde saptamalı. Bizim 13. yy. şairimiz Yunus Emre bir tekke şairidir. Kendinden önceki tekke şiirinin çağındaki bir halkası, bir sonucudur. Pir Sultan da öyle, Şah Hatayi de, Kul Himmet de... Karacaoğlan da 17. yy.da bir geleneğin sonuncu büyük halkasıdır. Ondan sonra da göçebe Türkmenlerin tekke dışında, saray dışında birçok şairi olmuştur. Bu gezginci obaların, göçebelerin son büyük şairleri Dadaloğludur. Büyük bir ayaklanmanın şairidir. Karacaoğlan geleneği şiirde, burada başka bir yön, dövüşçü kişilik gösterir. Çünkü Karacaoğlanın göçebe topluluğu başka bir yaşama atmış kendini, epey bir süredir sürdürdüğü durgun yaşamından vazgeçmek zorunda bırakılmış, dövüşmeye başlamış. Dadaloğlu da bu dövüşün şairi olmuştur.

Çağımızdaki en büyük şair Marksist Nazım Hikmet de, bu yönden bakacak olursak, bizim büyük geleneksel edebiyatımızın son büyük halkasıdır. O da bir Yunus Emre, bir Pir Sultan Abdal, bir Dadaloğludur. Onun da kişisel macerası ötekilerin aynıdır. Yunus Emrenin çağın yöneticileri tarafından öldürüldüğü üstüne belgeler daha yeni bulundu. Pir Sultan Abdalın öldürülmesi, Anadoluda bugün bile söylenen destanlardadır. Dadaloğlu sürgünde ölmüştür. Yalnız bu büyük şairler tek başları-

na öldürülmemişler, sürgün edilmemişlerdir. Pir Sultan asılırken onunla birlikte kırk bin kişi de kılıçtan geçirilmiştir. Dadaloğlu, koskocaman Avşar aşiretiyle binlerce çadırlık Çukurovadan Orta Anadoluya, Bozoka sürülmüştür. Nazım Hikmet de Moskovada sürgünde ölmüştür. Bütün bunlar Anadolu toplumunun, coğrafyasının karakterinden dolayıdır. Şimdilik kesin sayısını bilmiyorum, bir söylentiye göre, Anadoluda yöneticilerce öldürülmüş büyük Anadolu şairinin sayısı otuzu geçiyormuş. Bu bir rastlantı değildir. Anadolu halkı genellikle az yerleşmiş, çoğunluğu göçebe olan bir halktır. Köylü toplumu, yerleşmiş toplumlar genellikle durağan toplumlardır, hep savunmada toplumlardır. Yöneticilerle pek o kadar, her Allahın günü çatışmazlar. Oysaki, göçebe Anadolu toplumu durağan değildir. Bundan dolayı da her an yöneticilerle çatışma durumuna gelmiştir Anadolu halkı tarih boyunca. Bir de Anadolunun köprülüğünden dolayı Anadolu toplumları çok değişken olmuşlardır. Bir sava göre Celali ayaklanmaları denilen ayaklanmalar 11. yy. Baba İshak ayaklanmasıyla başlamış, 19. yy. Kozanoğlu ayaklanmasıyla bitmiştir. Dalga dalga yüzyıllarca Anadoluyu saran bu ayaklanmalar bizim edebiyatımızın kişiliğini oluşturmuştur. Bu dalgaların şairleri de halklarıyla birlikte kellelerini vermişlerdir. Şimdiki edebiyatımızın da durumu çok ilginçtir. Büyük Anadolu halkalarına bir ek, başka halkalar gibi gözüküyor. Bizim bugünkü yeni edebiyatımızda hapisane görmemiş, aç kalmamış sanatçımız yok gibidir. En azından bugünkü yöneticilerle karşı karşıya gelmemiş hiç bir sanatçımız yoktur dersem, abartmış olmam. Anadoludaki kültür oluşması bir başkaldırma oluşmasıdır. Türküleri, destanları, hikayeleriyle... Anadolu edebiyatı Anadolunun başkaldırma tarihidir dersek pek öyle abartmış olmayız işi...

Bizim şiirimiz çok eskidir. Anadolu destanları, daha büyük bir yönüyle Homerik karakterini koruyarak sürüp geliyor. Ve gelip Nazım Hikmete, Fazıl Hüsnü Dağlarcaya, Orhan Veliye dayanıyor. Bugün Anadoluda da yüzlerce şair ellerinde sazları köy köy Anadoluyu dolaşarak bugün Anadolu halkının ekmek savaşına katılıyorlar. Bu yıl mahkemeye verilen, hapsedilen saz çalan şairlerinin sayısı elliye yakın. Yirmi iki yaşındaki ama

kadın şair Şah Turna ben buraya gelirken daha içerdeydi. Yukarda da dedim ya, bizim edebiyatımız geleneğine sıkı sıkıya bağlı bir edebiyattır. Dünyayla birlikte biçimi, içeriği hızla değişiyor ama bir şeyi hiç değişmiyor, başkaldırması. Şah Turnanın, bu yirmi iki yaşındaki genç kızın içerde olması ne kadar üzücü, çağdışı bir olaysa, o kadar da sevindirici bir olaydır. Anadolu edebiyatının bu seferki tepkisi elbette göçebeliğimizden değildir. Ama bunda Anadolu coğrafyasının değişken toplum yaratmasının epeyce payı olsa gerek.

Nazım Hikmet aristokrat bir ailedendi. İlk ana kültürü o saray kültürü denilen kültürdendi. Osmanlılarda iki kültür iç içeydi son yıllarda. Arap, Fars ve Batı, Fransız kültürü, Nazım Hikmet bu iki kültürden kaynaklandı. 1917 Devriminden sonra Sovyetlere gitti. Devrimin tazeliğini yaşadı. Orada Mayakovskilerle arkadaşlık etti. Ve şiirler yazıyordu. Buraya kadar Nazım Hikmet ortanın üstünde iyice bir şairdi. 1902de doğan Nazım Hikmet 1938e kadar orta bir şairdi, deneylerden geçmişti. Fransızcanın, Farsçanın, Arapçanın, Rusçanın büyük şairlerini ana dillerinden okuyabiliyordu. Büyük şairlik yeteneklerine karşı büyük bir şair değildi. Yöneticiler onu 1938den sonra hapsettiler, taa 1950 yılına kadar. Ve Nazım Hikmet işte burada Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Dadaloğlu geleneğine girdi. Hapiste yaşantısı halkla birlikti. Onları derinlemesine, oradan Anadoluyu derinlemesine yaşama olanaklarını buldu. Halkın, yani Pir Sultan Abdalın, Dadaloğlunun şiir dilini öğrenme olanağını buldu. Bu sonsuz zenginlikteki dilin en ince ayrıntılarına, tadına vardı. Bütün büyük kültürünün, şiir yeteneklerinin üstüne bir de Anadolu, halk aşısı alınca, Anadolunun yüzlerce yıllık büyük şiiri, Nazım Hikmette yeniden dirildi. Destanları, şiirleriyle Nazım Hikmet Anadolu kalkının yeni bir başkaldırma simgesi oldu. Fazıl Hüsnünün, Orhan Velinin macerası da, çok büyük ayrıcalıklar göstermesine karşın, Nazım Hikmetin macerasının tıpkısı oldu. Örneğin Fazıl Hüsnü Anadolu kökenli bir şairdir.

Bugünün Türk romancısı da kökenini bu geleneğe bağlamaya çalışıyor. Bağlamaya çalışıyor demek de biraz fazla, eğer şu dünya yüzünde kişiliği olan bir edebiyat yapacaksak, öykünmeden kurtulacaksak, kendi kökenimize sıkı sıkıya sarılmamız

gerek. İnsanoğlu ancak kendisi olabildiğinde yaratıcılığına kavuşabilir. Başkasına öykünmek, hangi dalda olursa olsun, ölümü daha baştan kabul etmek demektir. Bizim bugünkü romanımız biçim yönünden de dünya romanı içinde bir ayrıcalık gösteriyor. Bunun bir tek sebebi vardır. Bizim arkamızda Dede Korkut destanı, Köroğlu hikayeleri, Anadolu masalları vardır. Büyük Anadolu şiiri ve Nasrettin Hoca vardır.

Rus romanının babası nasıl şair Puşkinse, bizim romanımızın babası da Nazım Hikmettir. Kaynağımıza dönmemiz için bize kaynaklık etmiştir. Dostoyevskinin sözü ilginçtir: "Biz hepimiz Gogolün *Kaput* hikayesinden çıktık," der. Biz de Nazım Hikmete çok şey borçluyuz.

Biz azgelişmiş ülke yazarları epeyce talihliyiz. Örneğin benim elimin altında daha yaşayan capcanlı, fıkır fıkır yaşam kaynayan geleneksel edebiyatımız. Homerostan da Nazım Hikmete, ondan Şah Turnaya kadar. Bir elimin altında Gogol'den Faulkner'e kadar bir dünya romanı. Ben, hiç çekinmeden ustalarımdan birinin de Faulkner olduğunu burada söyleyebilirim.

Sözlerimi size ilginç gelmesini dilediğim birkaç sözle bitirmeyi istiyorum. Flaubert demiş ki, ben Madam Bovary'yim. Bana doğru gibi geldi bu söz. Çok düşündüm bu söz üstünde. Tolstoyu düşündüm, bir baktım ki Tolstoy, Nataşa değil. Şaşırdım. Ben uzun bir süre sanmıştım ki Tolstoy da Nataşadır. Bakın Balzac *Eugénie Grandet*, Cervantes 'Dulcinea' değil. Homeros 'Helen' değil, Stendhal de 'Sanseverina' hiç değil...

Epik kökenine bağlı romanımız çağımıza cevap vermeye çalışıyor.

Mayıs 1976

ANADOLU ÇİÇEKLERİ VE DİNONUN ÇİÇEKLEMESİ

İyice anımsayamıyorum, bilmem Adanada da çiçek yapar mıydı? Haziran, temmuz aylarında Çukurova sapsarı kesilir. Güneş, tarlalar, sular, ağaçlar, tozlar, yağan yağmurlar, bu aylarda pek yağmur yağmaz ya, her şey sapsarıdır.

Bu sarılığın içinde belki bir adam boyu, belki de az daha kısa devedikenleri, çok mavi bu sarının üstüne konar. Nereden bakarsan bak, upuzun, güzel, taze, serin bir mavi, sarının ortasında balkır. Şimdi şu anda belki de doğayı, belki de bir Abidin Dino resmi anlatıyorum size. Belleğimde karışmış gitmiş. Belki de mavi bir damla düşmüştür, çok ipiltili, bu sarının üstüne... Bu bir renk büyüsüdür. Belki de bu büyü bir Abidin Dino resmidir. Uzak, çok uzak gökleri vardır Çukurovanın, çok uzak yıldızları... Çok uzak, çepeçevre mavi, uçuk mavi, mor, uçuk, bakır rengi dağları vardır Çukurovanın, dumana batmış. Ortasında bir çiçek, görkemli... Belki bu Çukurovadır, belki de bir Abidin Dino resmidir.

Doğa bir büyüdür. Bir yaratmadır görene. Abidin Dino resmi de bir büyü, dehşet bir patlama, bir yaratmadır... Abidin Dinodaki bu çiçek zenginliği salt Çukurova değildir. Salt Karacaoğlan, salt Dadaloğlu, salt Çukurun kadınlarının türküleri değildir. Bir Türkmen kilimi, bin renkli bir büyü çiçeğidir. Çukurovada Abidin Dinoyu bu kilim emzirmiştir. Çorumda, Mecitözünde bir bilge kilim dokuyucusu ona arkadaşlık etmiştir. Bir minyatürde Şaha, Sultana çiçek koklatan ustayla konuşmuştur Abidin Dino... Mevlanada çiçek açarken, işte o çiçeği daha tomurcuktayken Abidin Dino görmüştür.

'*Benim oğlum ölürken/Çiçekler çığrıştı açtı*' ağıdını ilk Abidin Dino duymuştur, iskan Türkmeni yangılı kadının ağzından...

Abidin Dino dünyanın çiçeklerinden, çiçeklerin kokuların-

dan, renklerinden süzülerek günümüze gelmiştir.

Anadoluda çiçekler konuşur. Bir oyaya, bir kilime, bir yazmaya, bir halıya, çoraba, mendile çiçek konmuşsa o çiçek konuşur. Muhabbeti simgeler, acıyı, savaşı, derdi belayı, sevinci, kavuşma gününü, mutluluğu, yalancılığı, doğruluğu, barışı simgeler Anadoluda çiçekler. Her çiçeğin adından çok anlamı vardır. Sözü, türküsü vardır. Anadolunun muhabbet tarihi çiçeklerin anlamıyla yazılsa tıpıtıpına uyar.

Renklerin adı, çiçek adıdır. Nar çiçeği, kadife çiçeği, limon çiçeği, üçgül pembesi. Savaşların adı da çiçeklerdendir. En azgın çiçek, papuç inciri çiçeğidir, o savaşı simgeler, kilimlere öyle geçer. Menekşe boynu bükük tür, türkülere öyle geçer. Gül özlemdir, güzelliktir, türkülere öyle geçer. Yarpuz çiçeği serinliktir, türkülere öyle geçer. Mavi çiçek gönderilirse umuttur, bağlılıktır, sarı çiçek gönderilirse umutsuzluk, kırgınlıktır, türkülere öyle geçer. '*Sarı çiçek savran kurmuş oturmuş*', bir yenilgi türküsüdür. Yeşil dal murattır. Anadolu insanının yaşamına ne kadar girmiş çiçek, onunla nicesine haşır neşir olmuş Anadolu. Anadoluda çiçekler üstüne araştırmalar yapılmalı. Yunan taşlarına, Ermeni kiliselerine, Selçuk anıtlarına, Osmanlı camilerine bakmalı... Selimiyenin içindeki boynu bükük lale Selimiyeyi simgeler, ayrı bir güzelliktir. Sinan, Anadolu çiçeklemesidir.

Yalnız bizim Anadolu mu, tüm insanoğlu yaşamının her yanına yönüne bir çiçek takmıştır. İnsanoğlunun adı, çiçekli insanoğlu olmalıydı.

Ama çiçek Anadoluda insan yaşamıyla bir bileşimdir, bütündür. Öbür insanların yaşamlarını kendi yaşamımız kadar, tarihimiz kadar yakından bilmiyoruz ki... Çiçeklerle ilişkilerini böylesine saptayalım. Kimbilir öteki ülkelerin insanları da...

Koca Yunus bir gönül çiçeklemesidir.

Nazım Hikmet, Orhan Veli, Fazıl Hüsnü Dağlarca birer çiçek delisidir.

Nazımın karanfili, Orhanın '*Bu tepeden tırnağa çiçek açan ağaç*'ı doğaya birer güzellemedir.

Pir Sultanın da derdi günü çiçektir. Elin taşı gelir geçer, dostun gülü deler geçer.

Abidin Dinonun çiçeklerini ne zaman gördüm onu anımsamıyorum. Herhalde Pariste görmüş değilim, Abidin Dinoda çiçek yapma, yaratma, açtırma merakı çok eskilere dayanır. Gene de Adanada olacak, yaptığı ilk çiçek bir mavi büyü çiçeği olacak. Belleğimi yokluyorum, belki de bu çiçekler Abidin Dino var olmadan da vardı, ama olamaz. Bir dergide görmüş olacağım, belki bir desen, belki maviye, Abidin Dinonun o güzel desenini belleğimde ben boyadım.

Yıllar önceydi, uzun boylu Dino çiçekleri çıktı karşıma... Bu çiçekler bu dünyadan değildi... Ayrı, uzak, eski, belki de terütaze, bu daha doğru olacak, bir dünyadandı. Bir büyü dünyasındandı diyeceğim geliyor ya, büyü ne demek, gerçek olmayan mı, gerçeğin üstünde, dışında, ötesinde bir dünyadan mı, gerçeğin arkasında, gerçeğin bir başka yüzü mü? Belki de herkesin yaşadığı düş dünyasının çiçekleriydi bunlar. Uzun boyunlu maviler, uzun boylu kırmızılar, som yeşiller, som sarılar, som yanık sarılar, som aklar, sonsuz uzaklıkta maviler, uçup gitmişler, elle tutulamayıp gözle ulaşılmayanlar... Başdöndürücü, insanı alıp götürücü... Esrikleştirici... Bir büyü, bir düş dünyası... Merihli çiçekler, ayda bitmiş, oradan alınıp getirilmiş çiçekler... Kimbilir ay çiçeği nasıl olur. Abidin Dino karşılığını veriyor, işte böyle olur diyor. Bu bir ay çiçeğidir, renginin adını siz koyun. Ya, Abidin Dinonun çiçeklerindeki çok rengin adını koyamıyoruz. Koyanın alnını karışlarım. Sarısına sarı, yeşiline yeşil diyebilene aşkolsun. Mavisine de mavi...

Abidin Dinonun bende bu çiçeklerinden bir tanesi var: Yanık mor, belki yanık mavi, yanık boz, yani kül rengi, belki de Çukurova yana yana ördolurun rengi, öyle bir renk... Çukurovadan bir köylü akrabam geldi eve, bu yanık mavi çiçek duvarda asılıydı, gitti geldi, bu resimden ayrılamadı. Sonunda konuştu, amma da iyi yapmış adam, dedi. İşte güz günü Çukurovada çiçekler böylesine kavrulur. Yıllardır bu çiçek burada asılıydı ve bu çiçeği hep bir düş çiçeği sanıyordum. Ya da hiç adını duymadığım, Abidin Dinonun bildiği bir çiçek sanıyordum, karşıma Çukurun kurumuş güz çiçekleri çıkmasın mı? Sonra Abidin Dino ve çiçekleri üstüne kılı kırk yararcasına düşündüm, çünkü benim için artık bu iş o kadar ucuz değildi, işin içinde işler var-

dı. Düş çiçeği demek işin kolayıydı, öteki dünyaların da çiçeği demek işin kolayıydı... Artık her Abidin Dino çiçeğinde birşeyler bulmaya başladım. Kenan Özbelin her Anadolu çiçeğinden bir şey, bir anlam, bir renk, bir duygu çıkardığı gibi... Her Abidin Dino resmini aramaya başladım... Kırgınlığı, dostluğu, öfkeyi, sevgiyi, barışı, insanlığı, özlemi, kardeşliği söylüyordu, sonsuzluğu, acıyı, ölümü, söylüyordu bu çiçekler... Coşkunluğu, gözü açık düş görmeyi, sonsuz diri, tepeden tırnağa çiçeğe durmuş tosun gibi umutları söylüyordu bu çiçekler... Ayağı yerde bir insanın bir büyülü dünyasıydı bu çiçekler... Temele, köke bağlıydı. Bir Yunus Emre, bir Karacaoğlan, bir Pir Sultan, bir Koca Nazım çiçekleniyordu bu renklerde. Nasrettin Hocayı da unutmamıştı Abidin Dino. O da canü yürekten gülüyordu Abidin Dinoda... Kurnaz, akıllı, seven, gülen, ağlayan, alçakgönüllü... Haaa, Abidin Dinonun çiçeklerinin en büyük özelliği, bu çiçeklerin alçakgönüllü olmalarıydı. Yaşam gibi, doğa gibi, gerçek bilge insan gibi alçakgönüllüydü Abidin Dinonun pırıl pırıl usta dünyasındaki renkler, çizgiler.

"Sen mutluluğun resmini yapabilir misin?" diye sormuştu ona bir şiirinde Nazım. Birşeyler görmüş, birşeyler sezinlemiş olacak bu büyük, usta arkadaşında Nazım ki, sen mutluluğun resmini çizebilir misin, diye soruyordu. Bu çiçeklerin tümünü görseydi bu soruyu bu en iyi, en yakın, en candan arkadaşına sormazdı Nazım... Biliyorum ki, bu çiçeklerin çoğunu göremedi Nazım. Görseydi arkadaşının mutlulukların, umutların, sevinçlerin, kavgaların, dostlukların, ağzına kadar sevinç çiçeği açmış yüreklerin, öfkelerin, özlemlerin resmini çizdiğini, hem de çiçeklerde çizerek dünyamızı daha yaşanılası bir dünya yaptığını, dünyamızı daha insanca gördüğünü görür, sevinirdi. Dino bu sonsuz Nazım Hikmet sevincinin resmini de bir çiçekte bahara durdururdu. Belki bir seher vaktinde, belki Çukurovaya mavi ışıklar düşerken, düşlediği bir Nazım Hikmet sevinci çiçeğinde...

Abidin Dino mutluluğun çiçeğini de çizdi onun sözü üstüne ve çiçeğin altına yazdı: "Sen mutluluğun çiçeğini çizebilir misin Abidin?" Bu, çizebildim mi sorusuydu insanlara... Nazım sağ olsaydı bu yanan kırmızı ortasındaki ak çiçeğe bakar bakar,

coşar, coşkunluğundan bir mutluluk türküsü döktürürdü. Bu en iyi arkadaşı mutluluğun çiçeğini, resmini yapmış ise dünyanın en mutlu adamı olurdu.

Abidin Dino dünyamızı çiçeklendirdi, çiçekledi. Şimdi Ankarada bir galeri çiçeğe durmuştur. Çocuklarımızın göğüslerinde kızıl güller açarken... Bu kırmızı çiçekler dünyamız mutluluğa kavuşsun diye açılıyor. Bu çiçekler böyle... Toprağa, dünyamızda dostluk, kardeşlik, sevgi, barış çiçekleri açsın diye düşüyor ve Abidin Dino bize bir dostluk, güzellik, insanlık, kardeşlik dünyası kuruyor. Sevince götürüyor bizi.

Kamalağın, karardıcın arası
Işılaştı gülgüllüce kan oldu,

Dadaloğlu şiirinde söylemiş. Abidin Dino daha geniş, daha görkemli resminde söylüyor.

Nazım Hikmet nasıl büyük halk şiirimizin en büyük son halkasıysa, Abidin Dino da Anadolu kiliminin, yazmasının, çam bardağının, oyasının son büyük, görkemli halkası... Nazım Hikmet şiirini halkıyla birlikte nasıl ördüyse, Abidin Dino da resmini kilimci kadın gibi öylesine dokudu.

Dünya şiiri Nazım Hikmet şiirinden nasıl çok şey öğrendiyse, Nazım Hikmet dünya şiirini çağımızda nasıl zenginleştirdi, görkemli bir duruma getirdiyse, Abidin Dinodan da dünya resminin öğreneceği çok şey olacaktır... Abidin Dinodan, Pir Sultandan, Koca Yunustan, Kilimci Eşeden...

Büyük ustamızın eli dert görmesin, sonuna kadar dünyamızı ışıklı çiçeklere boğsun...

21.5.1977

ŞİİR GELENEĞİMİZ*

Şiir-toplum ilişkilerini iyice saptamak için örneklerden yola çıkmak daha kolay olacak. Hele Anadolu toprağı gibi bir epope toprağını yaşamış bir insan için. Çünkü Anadolu bir epopeler toprağı olduğu kadar bir başkaldırmalar toprağıdır da... Anadoluda ilk tanıklık ettiğimiz büyük başkaldırma, on birinci yüzyılda Anadolu göçebelerinin Selçukilere karşı büyük başkaldırması olan 'Baba İshak' ayaklanmalarıdır. Selçukiler, uzun bir süre Anadolunun büyük bir bölümünü işgal etmiş olan, başkent Konyaya birkaç kilometre yaklaşmış bulunan Baba İshak ordularını Bizanstan kirayla aldığı askerlerle ancak yenebilmiştir. On birinci yüzyıldan bu yana da bu göçebe başkaldırmaları, daha çok 'Celali ayaklanmaları' adı altında on dokuzuncu yüzyıla kadar dalgalar halinde sürüp gelmiştir.

Bütün bu ayaklanmaların büyük şairleri olmuştur. On birinci yüzyıldan bu yana öldürülen Anadolu kökenli şairlerin sayısı bir hayli kabarıktır. Bu öldürülen şairlerden çok yakından tanıdığımız, ünü bugün bile Anadolu halkı arasında çok yaygın olan, efsanelere karışmış büyük şair Pir Sultan Abdaldır. Pir Sultan Abdal on yedinci yüzyılda yaşamıştır. Anadoluda çok yaygın olan, bugün bile on beş milyonu aşkın taraftarı bulunan Alevi tarikatının liderlerinden biridir. Anadoludaki tarikatların çoğunluğu Müslüman kökenlidir, belki de hemen hepsi sınıf ve tabaka tarikatlarıdır. Örneğin Alevilik köylünün, rençberin tarikatıdır ve çok yaygındır. Rüfailik küçük esnafın tarikatıdır. Aleviliğin bir kolu olan Bektaşilik küçük askerin, bürokratın tarikatıdır, Mevlevilikse büyük bürokratların, zenginlerin tarikatıdır. Padişahlar bile bu tarikatlara, meşreblerince girmişlerdir.

En büyük, en kanlı Alevi-Sünni çatışması on altıncı yüzyıl-

* 2-6 Eylül 1976da Belçikada düzenlenen, şiirin toplumsal işlevinin tartışıldığı '12. Knokke-Heist Uluslararası Şiir Bienali'nde Yaşar Kemalin konuşması.

da olmuştur. Sünni olan Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim, Anadoluyu her yönden işgale çalışan, Anadolu halkını kendi yönüne çekmek için büyük bir propagandaya girişen Alevi Erdebil Şeyhi Şeyh Haydarın oğlu olan İran Şahı Şah İsmaile karşı savaş açmıştır. Osmanlı ordusuyla Doğu Anadoluda Çaldıranda şahın ordusu karşılaşmış, çok kanlı bir savaştan sonra Şah İsmail güçlü Osmanlı ordusuna yenilerek savaş meydanını bırakıp kaçmıştır.

Erdebil Alevi tekkesinin şeyhinin oğlu, Türkmen asıllı Şah İsmail de şiirleri bugün bile Anadolu halkı arasında çok yaygın olan, dillerden düşmeyen büyük bir şairdir.

Anadolu Türkmenleri arasında Şah İsmail en büyük propagandasını şiirle yapmıştır. Anadoludaki her Alevi dedesi, yani lideri, bugün bile saz çalmak, şiir söylemek zorundadır... Hele hele dedelerin saz çalarak, kendi yaratıları olmasa da, şiir söylemeleri bir yasadır. Sazsız, şiirsiz hiç bir dede, dede olamaz.

Şah İsmail yenildikten sonra çoğunluğu Alevi olan Anadolu halkının yöneticilerle savaşı sonuna kadar bitmemiş, Cumhuriyete kadar bu savaş sürüp gelmiştir. Pir Sultan Abdalın öldürülüşü efsanesi şiirin, epopenin halkla ilişkisini belirleyecek en iyi örnektir kanımca.

Efsane şu:

Pir Sultan, bütün Anadolu Alevileri gibi şaha yürekten bağlıdır. Bütün düşü, amacı İstanbulda bir gün padişahın yerinde şahı görmektir. Çabası, dövüşü budur. Şiirlerinde durmadan bunu söyler. Şahı söyler. Çok etkili bir ozan, bir liderdir. Bir tek şiiriyle binlerce kişiyi ayaklandırmış, bu şiir yüzünden bir günde kırk bin kişinin kellesi kesilmiştir. Pir Sultanın efsanesi içinde bir tek şiiriyle binlerce kişiyi ayaklandırdığı da vardır.

Pir Sultanın ili olan Sivastaki vali, gençliğinde Pir Sultanın yanında hizmetkar olan Hıdırdır. Pir Sultan Abdal bir gün düşünde görür ki, İstanbula gidecek, orada paşa olup Sivasa vali gelecek ve kendisini burada asacak. Bunu Hıdıra söyler. Hıdır buna çok üzülür, pirini nasıl asabileceğini söyler. Söyler ama ortadan da kaybolur. Gel zaman git zaman Sivasa bir vali gelir. Bu hizmetkar Hıdırdır, Hıdır Paşa olmuştur.

Hıdır Paşa valiliği şerefine büyük bir şölen hazırlar Sivasta. Bu şölene eski piri Pir Sultanı da çağırır. Hani, Pir Sultan ne demişti ona, sen beni asacaksın, demişti. İşte o, piri şölene çağırıyor. Pir Sultan geliyor, paşa saygıda kusur etmiyor, onu baş köşeye oturtuyor. Yemek başlıyor, bakıyorlar ki Pir Sultan yemeğe elini sürmüyor. Hıdır Paşa, "Aman pirim neden yemek yemiyorsun?" diye telaşlanıyor. Pir Sultan onun uzun ısrarı üstüne karşılık vermek zorunda kalıyor: "Senin bu yemeğin fakirlerin, kimsesizlerin, yetimlerin kan emeği, alınteridir, haramdır," diyor. "Senin bu haram yemeğini ben değil, benim köpeklerim bile yemez." Bahse tutuşuyorlar, Pir Sultanın köpekleri bu yemeği yer mi yemez mi, diye. Pir Sultan Abdalın köyü, Sivasa üç günlüktür, bir el ediyor, köpeklerini çağırıyor, köpekleri sofraya çağırıyorlar, köpekler bile bu zulüm yemeğini yemiyor.

Hıdır Paşa bu işe çok kızıyor, Pir Sultanın hemen asılması için emir veriyor. Oradaki yerli beyler, Sivas, Tokat beyleri Pir Sultan gibi büyük bir liderin böyle sudan bir sebeple asılamayacağını, asılırsa bunun çok kötü olacağını söylüyorlar. Paşadan, Pir Sultanı astıracaksa uygun bir sebep bulmasını istiyorlar. Hıdır Paşanın sebebi hemen hazır. Pir Sultanı yakından ve iyi tanıyor. Orada Pir Sultana bir teklifte bulunuyor. "Pirim," diyor, "senden bir şey istiyorum, burada üç tane şiir söyleyeceksin ki içinde Şah sözcüğü geçmeyecek. İçinde Şah sözcüğü geçmeyen üç tane şiir söylersen seni bağışlarım. Yoksa seni hemen astıracağım."

Pir Sultan hemen orada sazı çekiyor, başlıyor şiire. Şiirin her dizesinde kendi kavgasını, her kıtasında da Şah sözcüğünü durmadan yineliyor. İkinci, üçüncü şiirlerde de öyle...

Pir Sultan sözlü kaynağın bir şairidir. Şiirleri ancak çağımızdadır ki, kitaba geçmiştir. Halk Pir Sultan şiirlerini üç yüz yıl dilinden düşürmeyerek günümüze getirmiştir.

Pir Sultan büyük bir lider kişiliği, büyük bir şair kişiliğidir. Şiiri ve kavgası için canını vermiştir. Kendi dövüşen toplumunun dövüşken bir üyesidir. Toplumun diliyle toplumunun istemlerini, kavgasını yürütmüştür. Pir Sultan dilden dile gelirken yüzyıllar boyunca halk onu beslemiş, büyütmüştür. Üç yüz yıllık yoldan gelirken halk yazılmış en güzel şiirleri ona mal et-

miştir. Yazdığı şiirleri üç yüz yılda düzeltmiş, güzelleştirmiş, değiştirmiştir. Pir Sultan büyük bir kişilik olarak ortaya çıkmış, halk onu üç yüz yılda gür bir başkaldırma lideri, şairi olarak ululaştırmıştır. Çağımızda bile, bugün bile Pir Sultan adıyla şiir söyleyen, bu şiirleri ulu Pir Sultana mal eden birçok şair vardır. Pir Sultana mal edilen şiirler güçlüyse halk onu Pir Sultanın olarak taşımış, yoksa unutup gitmiştir. Pir Sultan, Orta Anadoluludur. Karacaoğlansa Güney Anadoludan. Orta Anadolu halkından dinleyecek, derleyecek olursak orada Karacaoğlanın birçok şiiri Pir Sultana maledilmiştir. Karacaoğlan da on yedinci yüzyılda yaşamış bir şairdir. Türkmenlerin en büyük şairidir. Güneyde de Pir Sultanın birçok güzel şiiri, ama en güzelleri Karacaoğlana mal edilmiştir. Halk içinde, bugün iyi bildiğimiz şairlerin yeniden yaratılmasından, bu kapıdan girerek Homerosun nasıl ne biçim oluştuğuna varabiliriz sanıyorum. Uğraşmaya değer bir konu.

Bugün biz Anadolunun tarihini, tarih olaylarını Anadolu şiirinden kolaylıkla öğrenebiliriz. Açlıkları, kıtlıkları, savaşları, sevinçleri, acıları öğrenebiliriz. Dünyamızın talihsizliği, elimizde eski çağlardan yalnız bir Homeros, bir Gılgamış, bir Hamurabi efsanelerinin kalışıdır. Dünyadaki şiir macerası günümüze kadar gelmiş olsaydı dünyamız, insanlığımız inanılmayacak bir zenginlikte olabilirdi. Yazık ki insanın şiir macerası üstüne çok az şey biliyoruz.

Sürgünde ölmüş bir başka Anadolu şairinden örnek vereceğim: O da Dadaloğludur. Dadaloğlu 1865te Osmanlılara karşı Güney Anadoluda Kilikyada başkaldıran Türkmenlerin şairidir. Osmanlı, göçebe Türkmenleri vergi ve asker almak için toprağa yerleştirmeye çalışır, Türkmenler de yerleşmek istemezler, başkaldırıp yenilirler. Dadaloğlu, bu başkaldırmanın büyük şairidir. Büyük ağıtçısıdır yenilginin. Başta dövüşürken, '*Ferman padişahın, dağlar bizimdir,*' demiştir. Yenilgiden sonra da... '*Aşağıdan iskan evi geliyor / Osmanlı da koç yiğide gülüyor / kitabın dediği günler oluyor / yoksa devir döndü ahır zaman mı?*' diye ağlamıştır.

Dadaloğlu benim bölgemdendir. Ben on, on beş yaşlarımda iken bile yaşlı Türkmenler ağlayarak Dadaloğlunun yenilgi

şiirlerini söylüyorlardı. Yeni kuşakların birçok şairi de Dadaloğlu adı altında onun gibi yenilginin ağıdını söylüyordu ona öykünerek...

Şimdi Anadoluda sayısı belirsiz şair dolaşıp şiirler söylüyorlar sazlarıyla kasaba kasaba, köy köy... Belki sayıları üç yüzdür. Bizim bildiğimiz, kesinlikle söyleyebileceğimiz, bu Anadoluda saz çalarak dolaşan şairlerin yüzden fazla olduğudur. Bu şairlerin büyük bir çoğunluğu açlığı, yokluğu, zulmü, topraksızlığı, eşitsizliği, hürriyetsizliği durmadan söylüyorlar. Bu yüzden de amansız bir baskı altındalar. Şu anda âmâ bir genç kız olan şair Şah Turna İzmir hapisanesinde bir şiirinden dolayı yatıyor. Bu âmâ, fakir, yirmi iki yaşındaki genç hapse girmeden önce, elinde sazı, köy köy dolaşıp yoksulluğa, eşitsizliğe karşı türküsünü halka söylüyordu. Şah Turna da şimdi Anadolu halkı arasında bir efsane kahramanı, bir umut kapısı, bir umut türküsüdür. Şah Turna şiirinden dolayı hapse girmiş tek şair de değildir günümüzde. Sayı gün geçtikçe çoğalıyor. Bugünkü iktidar bu köklü, etkili, geleneksel güçten çok korkuyor.

Yüzyıllardan bu yana bizim şiir geleneğimizin dövüşçü yanı sürüp geliyor. Bu dövüşçülük bizim yenilikçi edebiyatımızı da etkilemiştir. Çağımızın en büyük şairlerinden biri olan Marksist Nazım Hikmet de bir Pir Sultan Abdal, bir Dadaloğlu gibi yaratmıştır şiirini. Hapisanede, halkının arasında. On beş yıl hapisten sonra 1963 yılında sürgünde ölmüştür. Büyük başkaldırma geleneğini sürdüren bugünkü edebiyatımız bir hapisaneciler edebiyatıdır. Büyük romancımız Orhan Kemal beş yıl, gene romancı Nazım Hikmetin arkadaşı Kemal Tahir on üç yıl, mizahçı Aziz Nesin beş yıl... Bugünkü edebiyatımızın büyüklü küçüklü aşağı yukarı her kişisi hapisaneden geçmiştir.

Bizde kendisi adına dövüşmeyen şiiri halk kolay kolay kabul etmiyor. Yaşayan büyük şairimiz Fazıl Hüsnü Dağlarca koyu bir bireycilikten başlayıp şiiriyle güçlü bir halk savaşçısı olmuştur. Ve şimdi o halkımızın bir sevgilisidir.

Epope halkla birlikte yaşayan bir şiirdir. Alçakgönüllüdür. Epopenin tarih boyunca da en büyük özelliği, insan soyunun doğaya, yaratılışa karşı bir minnettarlık türküsü olmasıdır. Epope yaşam gibi ölümsüz, umutlu, aydınlık olmuştur. Halkların

da özelliği budur. Bütün belalara, olumsuzluklara karşı, kötülüklere karşı halk da yaşama, türlü nimetler veren doğaya sonsuz bir minnettarlık tapınmasındadır.

Günümüzün şiiri de eğer yaşamını sürdürecekse... İnsan soyu yaşadıkça başka birşey olabileceğini sanmıyorum, şiir macerasını sürdürecektir... Şiir tarih boyunca insanla toplumla birlik olmuş, insanın bir parçası olmuştur. Şiiri insanlıktan ayırdığımız zaman, bu biraz da insanlığın ölümüdür. Çağımızdaki şiirin krizi, çağımızın bir dönüm noktasında olmasıdır. İnsanlık yaşayacaksa şiirle birlikte yaşayacaktır. Çünkü şimdiye kadar hep böyle olmuştur. Halkın yaşamını incelediğimiz zaman göreceğiz ki şiir ekmek kadar, su kadar onunla birlik olmuştur. Ekmeğin suyun olmadığı zaman bile şiir olmuştur.

Çağımızdan yukarılara çıkarak insanın ve şiirin iç içe macerasına bakarsak şiir adına, insanlık adına umudumuz artar. İnsanlık çürümedikçe şiir çürümez. İnsanlık tarihiyle tay giden şiir tarihi üstünde durursa insanlığımız, çok şey kazanırız. Halklar şiirsiz yaşayamıyor. Ben bu savı ortaya atar, kesinlikle inanırken elbette Anadolu halkını düşünüyorum. Başka halkların da şiirle haşır neşir olduklarını biliyoruz. Örneğin, çağımızın şiir geleneklerinden, maceralarından giderek Homeros şiirinin macerasına varırsak, sağlıklı bir insanlığa varırız, yaşamın anlamına biraz daha yaklaşmış oluruz.

Eylül 1976

SÖZ ÇAĞIMIZDA NE YAPTI?*

Eski bir Anadolu filozof diyor ki: "İnsanların yasalarını yapanlardan, türkülerini söyleyenler daha güçlüdür." Bu söz hâlâ geçerlidir. Çünkü türküleri halkların yürekleri yapar. "İlkin söz var idi" sözü de doğrulanmıştır. İlkin söz vardı, sonunda da söz olacaktır. Çünkü söz insanın kendisidir. İnsanın kanıdır. Gücünü de işte buradan alır. Ve biz söz adamları bugün, dünyamızın bu belalı günlerinde barış için, özgürlük, eşitlik için burada toplanmışız. Önce biz kendi kendimizle hesaplaşmalıyız. Söz ustaları düşünmeliler ki, söz, çağımızda gerekeni, kendine düşeni yapabildi mi? Bu soru her gün, hepimizin başsorusu olmalı. Söz çağımızda ne yaptı?

Şöyle görünüre uzaktan bir bakacak olursak, söz sanatı, bu bütün çağların en etkili sanatı, sonuna kadar da etkisini sürdürecek olan söz sanatları gerekeni pek yapabilmiş gözükmüyor. Örneğin çağımızın birkaç büyük ozanının dışında şiir halklardan kopmuş durumda. En çok satan şiir kitabının baskısı on bini geçmiyor. Oysaki çağlar boyunca insanlığımızı şiir besledi, avundurdu, umutlandırdı, sevindirdi, yerindirdi... Çağımıza gelinceye kadar her halk insanında bir şiir eğitimi, bir şiirden kaynaklanma gücü vardı. Bunu çağımızda nasıl yitirdik, bunun üstünde de durmalıyız. Çağımıza gelinceye kadar epope ustaları geceler boyunca destanlarını halklara durmadan söylerlerdi. Ulu ateşler boyunca söz sanatı, halklarla birlikte büyürdü. On dokuzuncu yüzyılın romanı bile halklara bizden daha yakındı, halkın desteğini, gücünü ne için bu kadar çabuk yitirdik, bunun da üstünde ilk önce söz ustaları durmalılar. Biliyoruz bugünler geçecek; halklar etle kemik gibi, yağmurla toprak gibi söz sanatlarıyla birbirlerinden ayrılamazlar. İnsanlar söz sanatları olmadan yapamazlar, bundan önceleri yapamadıkları gi-

* 7-10 Haziran 1977de Sofyada düzenlenen 'Barış ve Yazarlar — Helsinki Ruhu ve Kültür İşçilerinin Görevi' konulu Uluslararası Yazarlar Konferansında Yaşar Kemalin konuşması.

bi... Şiir, anlatım, insanların yaşamalarını sağlayan güçlerden olmuşlardır, insanlık onlarsız edemez. Bunu da bilmemiz iyi olur. Gene insanlar bir gün şiiri, destanı, romanı altın tahtına oturtacaktır. Halklardan ne kadar kopmuşsak da, gene de söz ustalarının etkileri bugün de bütün etkilerden fazladır. Elimizdeki bu en etkili silahla çağımıza, başı beladaki insanlığımıza yardım edebiliriz. Örneğin barışa yardım edebiliriz. Bütün olumsuz çabalara karşın, barış için bizim sözlerimiz daha etkili olabilir. Yeter ki, barış dileğimizi eskiden olduğu gibi yürekten, yalınlıkla söyleyebilelim.

İnsanlığımız çağımızda baskı altındadır. Hükümetlerin, rejimlerin, görünür görünmez başka etkenlerin baskısı altındadır. Kişiler, kişiliklerinden yoksun kalsınlar diye her gün, her yönden, yüzlerce biçimde saldırıya uğruyor. Kişilerin kişiliklerine kimse yardımcı olmuyor. Kimse kişiliklerin güçlenmesi için bir şey yapmıyor; halklardan, kişilerden her şeyi alıyor, onlara kişiliklerini geliştirsinler diye hiç bir olanak tanımıyor, tam tersi, halklar kişiler insanlıklarından çıksınlar diye, büyük baskılar altında tutuyorlar. Maddi ya da manevi... Biz söz sanatçıları halklarla birlik olursak, dileğimizi onlara yürekten söyleyebilirsek, bu baskılara karşı, halkları ve de kişileri, az da olsa, bir direnç yöneltebiliriz. Halklar ve kişiler özgür olmadıkça dünya barışını bir düş sayabiliriz. Ancak özgür kişilerden oluşmuş toplumlar barış sağlayabilirler. Ancak kendi kendilerini yöneten halklar ve kişiler savaş yapmayabilirler. Savaş her zaman halkların dışında yönetici sınıfların ve tabakaların faydaları uğruna olmuştur. Kişinin ve halkların özgürlüğü sömürücü sınıflar dışında hiç kimsenin zararına olamaz. Biz, sözün adamları, özgürlük babında insanlığı etkileyebiliriz. Daha o güce az da olsa sahibiz. Yinelemek zorundayım: Hâlâ türküleri yapanlar, yasaları koyanlardan daha güçlüdür. Buna inanırsak, işimiz biraz daha kolaylaşır.

Şimdi diyeceksiniz ki, yazarlar içerde, yazarlar baskı altındayken, siz halkları, kişileri nasıl özgür kılacaksınız, kendiniz özgür değilken... Bileklerimizde kelepçe varken kimsenin ellerini açamayız. Buradan bütün insanlığa seslenmeliyiz, bir tek yazar hapiste kalmayıncaya kadar uğraşmalıyız. Hiç bir söz usta-

sı, hiç bir şey için baskı altında tutulmamalıdır, burada rejim, şu bu dinlemeden önce sözün özgürlüğü için savaşmalıyız, insanlığa özgür olmadığımızı anlatmalıyız. Derdimizi halklara kendi dilimizce anlatırsak, hiç bir hükümetin bir yazarı hiç bir şairi hapiste, baskıda tutmaya gücü yetmez. Halklarla sözün geleneksel ilişkilerine güvenmeliyiz. Yazarları, sanatçıları baskı altında olan, hapiste tutulan bir ülkenin halkları da özgür olamazlar.

Başka bir şey daha var, halkların kişilerin özgürlüğünden başka, o da toprağın doğanın özgürlüğü. Dünyamız korkunç bir ekosidle karşı karşıya bugün. Endüstriyel toplumlar başka türlü öldürüyor doğayı, azgelişmiş toplumlar başka türlü. Benim ülkemde son yirmi yılda korkunç bir ağaç kıyımı oldu. Yılda, Anadoludan yarım milyon metreküp toprak denize gidiyor. Dağlar çırılçıplak kaldı. Benim yoksul halkımla, benim sorumsuz hükümetlerim, bizim oturduğumuz dünyanın parçası olan Anadolu toprağını birlikte yok ediyoruz. Anadoluda orman içinde oturan yoksul on milyon kişi ormanı yedi bitirdi. Buna kimse bir şey demedi. Ne bizim aydınlarımız, ne hükümetimiz, ne dünya, ne de Birleşmiş Milletler. Her ülke de, aşağı yukarı, benim ülkem gibi. Gelişmiş ya da gelişmemiş... Bir sömürü düzeni doğayı da sömürüyor. Yakında, böyle gidersek, dünyamız bir atom bombası düşmüş gibi olacak. Bunu sanatımızla, söz gücümüzle halklara söyleyebiliriz. Bu korkunç yıkımdan dünyamızın kurtuluşuna yardım edebiliriz. İnsanlarla söz sanatçıları arasındaki geleneksel bağ bize bu kutsal olanağı sağlayabilir.

Bir de çocuk eğitimi var. Bugün dünyamızda önce babalar, sonra eğitim kurumları, sonra sözümona çocuk yayınları çocukları birer ayrı yaratıkmış gibi ele alıyorlar. Dünyamızdaki çocuklar bu çok kötü koşullar altında yetiştiriliyorlar. Çocuklar doğaya ve insanlara yabancılaşsınlar diye her şey yapılıyor. Ey söz ustaları kardeşlerim, herhangi bir ülkede çocuklar için, çocuklar adına yapılan korkunç edebiyatı izlemeyenimiz var mı, o korkunçluktan haberi olmayanımız var mı? Böylesine yetiştirilmiş çocuklar bu dünyaya yabancılaşmazlar da ne olurlar... Savaş da yaparlar, dünyayı da yıkarlar. Söz ustaları, bunun da üstünde ısrarla durmalıyız. Yeni bir eğitim için, insanlığımıza has

yeni bir eğitim için savaş açmalıyız, önce bu korkunç beladan, baskılardan çocukları kurtarmalıyız. Bin yıllık ezberci eğitim, yaşama, insana zıt bir eğitimdir. Herkes çocuğu küçük görüyor ve bunu da her gün çocukların başlarına kakıyoruz. Çocuklara yardım etmeliyiz. Hiç olmazsa çocukları o çocuk edebiyatı denen kötülükten, çocukları küçümseyen, onlara ayrı bir yaratıkmış gibi davranan edebiyattan kurtarabiliriz. Bu, biraz da bizim elimizde.

Burada toplanan arkadaşlarım, şu yukarda söylediklerim, bizim başımızdan aşkın işler, sanatçı, edebiyatçının cirmi ne kadar ki, o kadar yer yaksın derseniz, belki ben de size katılırım... Ama hiç olmazsa, çoktan beridir yitirdiğimiz halkları yeniden bulabilmek, kazanabilmek, ona varabilmek, onunla dünyamızın sorunlarına eğilebilmek yolunu arayabiliriz. Bu da mı gelmez elimizden dersiniz?

"İnsan bir tektir ve en büyük değerdir, hiç bir zaman tekrarlanamaz, yeri doldurulamaz," sözlerini yüzyılımızın başlıca ilkesi yapmalıyız. Yukarıdaki sözlerin derin gerçeğini insanlığın yüreğine işleyemezsek ne barışa, ne sevgiye, ne de eşitliğe kavuşabiliriz. Bu kutsal işlevi de biz yazarlardan başka kimse gereğince yerine getiremez.

Haziran 1977

DEĞERLERİN ÖLÇÜSÜ: BARIŞ

İşler, atom reaktörleri, işler,
yapma aylar geçer güneş doğarken
ve güneş doğarken ölü bir çocuk,
bir Japon çocuğu Hiroşimada,
on iki yaşında ve numaralı
ve ne boğmacadan, ne menenjitten
ölür bin dokuz yüz elli sekizde.
Ölür bir Japoncuk Hiroşimada
dokuz yüz kırk beşte doğduğu için.

NAZIM HİKMET

Nazım Hikmetin son yıllarında en büyük çabası barıştı... Barış toplantıları, barış şiirleri, barış çağrıları... Hiroşima onun en büyük acısıydı...Yüreğine evlat acısı gibi çökmüştü. Bunu her fırsatta dile getiriyordu. Onun bir de bütünüyle savaşa yüklenen *Sayılar* adında bir şiiri vardı.

Sayılar'da Nazım aşağı yukarı şöyle diyordu. Bir jet uçağını bir kayık tabağın içine yatırsak kırk bin aç doyar.

Savaş hiç bir zaman halklar için bir gereksinme olmamıştır. Savaş insanlığın en utanılacak, en onursuz yönüdür. Bu düşünceme karşı birtakım sesler gelebilir. Ama halkların kendilerini savunmaları başka, saldırgan savaşlar başkadır. Bizim savaş dediğimiz saldırgan savaşlardır.

Dünyamız kurulduğu günden bu yana savaş üstüne çok sözler söylenmiştir. Kimi savaşı övmüş, kimi yermiştir. Ama halklar savaşı hiç bir zaman övmemişlerdir. Her savaş halklardan bir parçayı alıp götürmüştür. Bir onuru, bir insanlığı... İnsanlar savaşın dehşetini gereğince bilebilselerdi hiç bir zaman savaş olmazdı sözü, çok yinelenmiş bir sözdür.

Hele çağımızın savaşlarının dehşetine varabilseydi insanlık, kimse savaş sözcüğünü ağzına alamazdı. Hiroşima benim kanımca insanlığa gereğince anlatılamadı. Örneğin bizim ülke-

mizde... Yoksa birtakım insanlar gece gündüz kurtlar gibi sokak sokak, şehir şehir, toplantı toplantı dolaşarak, savaş savaş diye uluyamazlardı. Savaşı tapınılacak bir tanrı katına yükseltemezlerdi. Bu savaş savaş diye bağırtılanlar da dedelerinin kemikleri çöl Yemende kalanlardır. Yanmış yıkılmış Anadolunun çocuklarıdır. Hiroşima insanlığa iyice anlatılsaydı, böylesine bir savaş tapınması olmazdı dünyada. İnsanlar bugün bir savaş tapınması deliliğindeler. Her gün milyarlar gidiyor silahlanmaya. Savaşın insan soyunun en onursuz deliliği olduğu Hiroşimadan sonra, hiç olmazsa Hiroşimadan sonra, insanlığın yüreğine, en sıcak yerine, baş köşesine yerleşmeliydi. Kimse silahlanmadan söz açamamalıydı bugün dünyamızda... İnsanlık savaştan söz açanları tehlikeli birer deli saymalıydı. Yıkım, yıkıcılık bir deliliktir. İnsanlık bunu çoktan öğrenmeliydi. Savaştan yana olanları, savaş sözü edenleri, silahlanma yarışına girenleri insanlık ya tımarhanelere, ya hapisanelere doldurmalıydı.

Ben bundan sonra savaşın olabileceğine pek inanamıyorum. İnanamıyorum ya, sonra da bu ahmaklar, deliler, çılgınlar, çürümüşler, yozlaşmışlar neler yapmayabilirler, diye de ödüm kopuyor.

İnsanlık dört milyara ulaştı. İnsanlığın daha yüzde doksanı yarı aç yarı tok. İnsanlığın büyük bir çoğunluğu ilaçsız giyimsiz, evsiz barksız, aç, hasta. Yoksulluk da savaş gibi insanlığın onursuz yönlerinden biri. Bu silahlanmaya verilen paralar, insan güçleri, insanların yararına harcansa, insanlığın öyle büyük sorunları kalmaz. Gelişmiş ülkeler akıl almaz paralar, güçler harcıyorlar silahlanmaya. Niçin? İnsanlığın, düşüncelerin selameti için, diyorlar... Doğru mu? Doğru olsa, buna gerçekten inansalar ne olur, barbarlığa, yozlaşmışlığa, yalana, kötülüğe tapınmadan başka nedir ki varabildikleri yer.

İkinci Dünya Savaşının kumandanı Eisenhower "savaşı isteyeni beşiğinde boğmalı" diyordu. Çünkü o savaşı görmüştü. Bir insan olarak savaş alanlarında içi kan ağlamıştı. İnsan olarak öfkesini de savaşa karşı böylesine kusmuştu. Sonra ne oldu, bu komutan Amerika Birleşik Devletlerinin başına geçti, ne oldu Başkan olunca, savaş için son hızla silahlanmayı sürdürdü. Bu çağımızın en büyük insan, kişi çelişkisidir. Buna kar-

şı bir tek şey söylenebilir. İnsanlar daha yürekli olabilseler... Örneğin yukardaki sözleri söyleyen Eisenhower savaş üstüne insanlığa çok şeyler söyleyebilir, kişi olarak silahlanmaya karşı büyük bir tavır alabilirdi. Cumhurbaşkanı olamazdı belki, ama insanlığın, güzelliğin, yiğitliğin, yürekliliğin insan yüreklerinde büyük bir simgesi olurdu.

Politikacı olarak, yazar olarak, kişi olarak, canımızı dişimize takarak her fırsatta savaşın, insan öldürmenin en onursuz, en korkunç bir davranış olduğunu, savaşın, savaş için hazırlanmanın korkunçluğunu her an, her davranışımızla insanlığa anlatmalıyız.

İnsanlık bütün kötülükleri altederek buraya kadar gelmiştir. İnsanlık gür bir ışık seli gibi iyiliklerle, eşitliklerle, barışlarla, güzelliklerle, umutlarla çağımıza geliyor. Bundan sonra insanlık değeri, çağımızdaki kişilik değerleri bir tek şeyle ölçülecektir, o da, bir ulusun, bir değerin, bir kişinin barışa ne kadar yardım ettiğiyle, savaşa, silahlanmaya ne kadar düşman olduğuyla...

6.8.1977

ÇOCUKLAR İÇİN

Çehov bir yazısında o çocuk edebiyatı denen şeye bir iyice çatıyor. Şu yapılanlar gibi bir çocuk edebiyatının olmaması gerektiğini yazıyor. Çocukların çocukluklarını gözönüne alarak edebiyattan uygun seçmeler yapılmasını öneriyor. Birkaç da örnek veriyor. Örneğin Andersen'den... Diyor ki: "Size bir örnek vereceğim, doktor olduğumdan dolayı verdiğim bu örnek için kusuruma bakmayın," diyor. "Büyükler için, çocuklar için ayrı ayrı ilaçlar var mı, çocuklar için ancak dozları değişir," diye de ekliyor.

Çocuk edebiyatı denilen o sade suya tirit şeyler her zaman gerçek yazarları isyan ettirmiştir. O çocuk edebiyatı dedikleri şeylerin çoğu edebiyat için yüz karasıdır. Dünya edebiyatından, çocuklar için, iyi elenirse dev bir çocuk kitaplığı oluşturulabilir. Yazarlar çoğunlukla öze varmak için, ya da türlü sebeplerden dolayı dünyaya çocuk gözleriyle bakmışlardır. İnsanoğlunun içinde yaşayan en güzel duygulardan biri de ondaki çocuksuluğun ölmemesidir. Bütün düzen insanın içindeki çocuksuluğu öldürmek için işlemiş ama insanın çocuksuluğu dayanmış, kolay kolay ölmemiştir. Sanatçılar insanlar için çocuksuluklarını korumuş has kişilerdir. Başlıca özellikleri çocuksuluklarını iyi korumalarıdır.

Baharın geldiğin neden bilelim
Bir gül açmış yapracığı düzgündür.

Yukardaki dizeler Karacaoğlanındır, hangi çocuk anlamaz, sevmez bunu... Açın Yunusu, birçok şiirini çocuklar anlar, severler. Nazımı da öyle... Bakın Nazımdan bir çocuk şiirleri seçebiliriz, okuyanın parmağı ağzında kalır. Orhan Veliden de öyle. İsterseniz Sait Faikten de bir çocuk kitabı çıkarabiliriz.

Her büyük, usta sanatçı bir yerde mümkünü yok çocuklarla buluşur demek yürekliliğini gösterelim mi? Molla Kasımlar ne der buna... Molla Kasımlar batsınlar, onlara hiç aldırma-

mak gerek. Akılları olsa yaşama kendileri bir şeyler söyler, bir şeyler yapar katarlar.

Dünyada, ülkemizde çocukların durumu hiç de öyle parlak değil. Dünyamız iyiye doğru ilerlerken çocukların durumu hiç de o hızda iyiye gitmiyor bence. Bana göre çağımızın çocukları epeyce bir tutsaklık durumu yaşıyorlar. Anaların babaların tutsakları, toplumun okulun tutsakları... Çocuklar toplumlarda en acı çekenler. Edebiyat çocuklara yardım edebilir. İnsan araştırmalarında çocuklara da gereğince eğilinilirse insanlığımız çok şey kazanır.

Bugün eğitimcisinden sanatçısına, sanatçısından politikacısına kadar çocukların gereğince özgür olduklarını kim söyleyebilir? Çocukları tutsak kılmayı da çocukların iyiliği için yapıyorlar...

İşte çocuklar için yaptıkları edebiyat önümüzde, yaptıkları iyiliğe bakın hele... Edebiyatları, eğitimleri sanki ayrı bir hayvan türü için... Ve çocukların insan olduğunu unutarak... Bir şey daha söyleyeceğim, pek aykırı kaçacağından korkuyorum. Bir toplumda yaratıcılık yitirilirse Molla Kasımlar çoğalır, aykırılıklarımdan bundan dolayı çekiniyorum. Ama gene de Molla Kasımlardan korkmamalıyız. Düşüncemiz neyse doğrudan doğruya söylemeliyiz. Molla Kasımlar çağında daha yürekli olmalıyız. Diyecektim ki, çocuklar çağımızda daha çok sömürülüyorlar. Nasıl sömürüldüklerini bir bir sayıp dökmek benim işim değil. Sosyal bilimcilerin yerinde olsam, bu her şeyi aşağı yukarı sömürüye dayanan dünyada çocukların nasıl sömürüldükleri üstüne araştırmalar yapardım. Ve bu çalışmalar insanlığımız için, insan üstüne yapılan çalışmaların en ilginçlerinden biri olurdu.

Ben çocuklar üstüne yapılan edebiyat berbattır, çocuklar için ayrı, onları küçük düşürücü bir edebiyat olmamalı derken, böyle kesip atarken kendimi çok ileri gitmiş saymıyorum. Bir de arkadaşlar bende çelişkiler buldular. Yapılan çocuk edebiyatını beğenmeyen, daha ileri giderek bir çocuk edebiyatı olmamalı diyen bu kişi, kendisi çocuk romanı yazdı diyorlar. Çocuklar için bir roman yazdım, daha da yazacağım, başarımı, ya da başarısızlığımı zaman gösterecek. Benimki bir çaba, bir sav, ben

alınterimi akıtayım da, gönlümü koyayım da, başaramasam da olur... Bir başkasının bizim ulaşabildiğimiz yerden alıp konuyu daha öteye götürmesi kesindir. Nasıl dünya edebiyatından çocuklar için has yapıtlar seçebilirsek, biz de kendimizden, yüreğimizden, içimizden çocuklar için olanı arayıp bulabiliriz. Büyük ustamız Çehovun ilaç örneği en yerinde bir yakıştırmadır. Çocuklar için ayrı ilaç yok, ayrı doz var... Biz çocuklar için edebiyat yaparken bu dozu tutturabiliyor muyuz, işte bütün sorun bu. Çocuklar için yazdığım ilk romanda ben gerekli dozu tutturabildim mi, çok küşümlüyüm... Ama bir daha, bir daha yazacağım... Ondan sonrası da bizden sonra gelecek yazıcı kuşaklarına... Bizim işimiz bu çağda hiç olmazsa başlamak olmalı...

Biz bir bölük yazıcı çok iyi niyetlerle bu işe başladık... Ben inanıyorum ki dozu iyi ayarlanmış, hiç olmazsa birkaç kitap zamanımızı aşacak. Bu kadar çabaya dağ mı dayanır...

Kasım 1977

EDEBİYAT VE TEKNOLOJİ ÜSTÜNE*

— "Köy romanı"nın yolunu 1950lerde siz açtınız. Romanlarınızla özellikle Türkiyenin köylü kesimine eğiliyorsunuz. Sanayileşme sorunu sizi ne ölçüde ilgilendiriyor?

— Türkiyede ilk köylü asıllı romancıyım. Daha önce Nabizade Nazım, Ebubekir Hazım Tepeyran, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Sabahattin Ali köy romanları, hikayeleri yazdılar. Orhan Kemal ve Kemal Tahir de köy romanları yazdılar ama, bütün bu kişiler kasabalı ya da büyük şehirli kişilerdi.

Romanlarımda köylüleri yazmam, köylü asıllı olmamdan ve uzun bir süre köyümde, Çukurovada yaşamamdan dolayıdır. İstanbula yirmi yedi yaşında geldim. Ve büyük bir gazetenin röportaj yazarı oldum. İşim Anadoludan röportajlar yapmaktı. Böylelikle on iki yıllık gazeteciliğimin çoğu Anadoluda geçti.

Çukurova benim yalnız kendi doğduğum büyüdüğüm yer değil, bir çeşit romanımın vatanıdır. Örneğin İstanbulda, Ankarada, dünyanın herhangi bir yerinde rastladığım bir olayı, bir insani davranışı, bir roman kişisini roman yazarken Çukurovaya, Çukurovanın koşullarına, iklimine taşıyorum. Romanlarımda faydalandığım birçok kişiler, davranışlar, psikolojik durumlar, yaratışlar yalnız Çukurovada öğrendiklerim değildir. Ben Çukurovayı yeniden romanlarımda yaratıyorum. Yine tekrar edeyim, benim doğduğum, büyüdüğüm güney, yalnız benim doğduğum büyüdüğüm yer değil; benim romanımın vatanıdır. Romanda yarattığım, işlediğim bence, yeni bir roman ülkesidir.

Orada bir roman ülkesi kurmama karşın günü gününe

* Prof. Dr. Nicholas Cananoy'un "Literature and Technologie — Edebiyat ve Teknoloji" adlı kitabı için Yaşar Kemal'le 1972de yaptığı konuşma. ABDde yayımlanan 'Books Abroad' dergisinin yazarlarından olan Prof. Dr. Cananoy, bu kitabı için Saul Bellow, Norman Mailer, Arthur Koestler, Eugene Ionesco, Pierre Emmanuel, Gunther Grass, Heinrich Böll, Peter Weiss, Alberto Moravia, Kavabata, Dürrenmatt, Simonov, Arrabal, Carlos Fuentes, Julia Cortazar vb. yazarlarla da konuşma yapmıştır.

Çukurovanın her şeyiyle, ekonomik, psikolojik, sosyolojik bütün durumlarıyla ilgileniyorum. En iyi bildiğim tarih, coğrafya Çukurova tarihi ve coğrafyasıdır. Çukurovada köy köy dolaşarak, hem de yaya, folklor derlemeleri yaptım. Hem de beş yıl. Ağıtlar, tekerlemeler, türkülü hikayeler, bilmeceler derledim. İlk kitabım 1943 yılında yayınladığım, Çukurovadan derlenmiş "Ağıtlar" adlı kitaptır. Köylülük durumu benim için, doğa karşısında bin yıllardan bu yana davranışını belirlemiş insanlıktır. Köklü psikolojik, sosyolojik durumlardır.

Bu köylülüğün makineye geçişi bu günlerde benim en iyi şekilde tanıklığını yaptığım insanlık davranışlarıdır. Doğa karşısından makine karşısına geçiş, örneğin atla toprak sürerken traktörle toprak sürmeye başlama, insanlık için, yepyeni durumlardır. Kadim geleneklerden, duygulardan, alışkanlıklardan vazgeçip başka bir duruma, başka duygulara, başka alışkanlıklara geçiş demektir. Bu durum bence insanoğlunun en ilginç durumudur. İnsan doğadan makineye geçerken, en kaba çizgisiyle, tarihinde belki ilk olarak, kesinlikle bir durumdan başka bir duruma atlıyor. Geçiyor demiyorum, gerçekten atlıyor. Bir romancı, insan psikolojisini sonuna kadar deşmeye, bütün olanaklarını sonuna kadar aydınlığa çıkarmaya, insanda, insan psikolojisinin sonsuzluğunda yeni ufuklar bulmaya çalışan bir romancı için bu atlama durumu bulunmaz ilginçlikte bir durumdur. Hele bu durumu bir romancı bizzat yaşamışsa, öküzle atla çift sürerken traktörle tarla sürmüşse, hele dev fabrikalarda köyünden on iki yaşında gelip çalışmışsa...

Benim için bu durumdaki köylü çok ilginç. Bu durumdaki köylünün psikolojisi sonsuz zenginlikte ve karmaşıklıktadır. Bir köylü ki, yüz bin yıllardan bu yana doğa karşısında, sonra birdenbire makine karşısında, onun olanakları, koşulları içinde buluyor kendini.

Azgelişmiş ülkelerde insanlar kendilerini yeni icatlar, daha çok makineler karşısında birdenbire buluyorlar. Avrupada makineleşme bir süreç içinde olmuştur. Oysa azgelişmiş bir ülkede bu uzun süreç yoktur ve insan makine karşısında birdenbire kalıveriyor. Bu da insan psikolojisinde türlü tepkiler, davranışlar, türlü olanaklar ortaya çıkarıyor. Çok eski bir dünya

içinde, yepyeni bir dünya olan makine dünyası ortasında, insanoğluyla birlikte yaşamak, zenginleşmek bir romancı için ele geçmez bir durum. Bu işte özellikle işçiler ve köylüler çok önemli.

Burjuvaların, küçük burjuvaların hayatı gene eskisi gibi, batıda olduğu gibi, hemen hemen batıdakilere çok yakın bir süreç gösteriyor. Burjuvalar da birdenbire ve az bir zamanda zenginleşiyor, makinelere birdenbire sahip oluyorlar ama, işçiler köylüler gibi makineyle ne de olsa içli dışlı olamıyorlar. Öyle birdenbire, içli dışlı olmak zorunda kaldıkları makineyle karşı karşıya kalamıyorlar. Örneğin, son yazdığım *Binboğalar Efsanesi* adlı romanımda işledim, Çukurovada dünyanın en modern makineleriyle donatılmış fabrikalar var. Bugün Türkiyenin en yeni, en büyük tekstil fabrikalarından birkaçı Çukurovadadır. Türkiyenin en büyük barajlarından biri Çukurovadadır. Çukurovada aşağı yukarı tarım tamamen makineleşmiştir. Ama bu Çukurovada bütün bu makineleşmenin yanında göçebe Türkmen aşiretleri de vardır. Makineyle göçebeliğin arasındaki mesafe epeyce uzun bir mesafe olsa gerek. Bu göçebeler yüzyıllardan'bu yana aynı hayatı yaşarlar. Kışın Çukurovaya iner, yazın Toroslara çıkarlar. Geçimleri koyun, koyunun yünü ve sütü, yağıdır. Çukurovada durumun değişmesinden dolayı göçebelik son bulmaktadır. Ben bir Yörük Türkmen obasının son bulmasına son yıllarda tanıklık ettim. Eski geleneklerle yeninin çatışmasını yıllarca bu obanın kişiliğinde izledim. Bundan *Binboğalar Efsanesi* romanı çıktı. Bir oba dağılırken insanlarının durumunu, nasıl yerleştiklerini, nereye gittiklerini, geride kalmış Türkmenlere, Türkmenliğe karşı tavırlarını, obanın nasıl dağıldığını, bittiğini yazdım. Ve karşıma, bence, yeni, bilmediğimiz psikolojik durumlar çıktı. Ben bir yazar olarak, doğa karşısında bütün davranışı belirlenmiş insanla nasıl ilgileniyorsam, makine karşısına geçen, onunla alışverişini eskitmiş insanla da o kadar ilgileniyorum. Dünyaya her yeni katkı, yapay olsun, doğal olsun, dünyayı bir zenginleştirmedir. Makine de sanat yapıtları gibi dünyanın zenginliğidir. İnsanın zenginliğidir.

— Teknolojik gelişmeler sonucu insanoğlu hümanist geçmişinden ayrılmıştır. Bu sizi kaygılandırıyor mu?

—İnsanoğlu hümanist geçmişinden teknoloji yüzünden ayrılmamıştır. Bence insanoğlunun hümanist geçmişinden ayrılması diye de bir şey yok. Sorun, yabancılaşma sorunudur. Bu da uzun bir hikayedir. İnsanoğlundaki yabancılaşma sorunu makineyle başlamış değildir. Yabancılaşma daha önce de vardı, daha sonra da olacak. İnsandaki yabancılaşmanın yoğunlaşması sorunudur bence bütün sorun. Bunda elbette ki en büyük etken makinedir. Makineyi bir sömürme aracı olmaktan çıkardığımız zaman bence bu yabancılaşma azalacaktır. İnsan, doğaya yakın olduğu kadar, makineye de yakın olacaktır. Ben, bunu makineyle yeni karşı karşıya gelen insanlarda çok yakından gördüm. Bir traktörün ev halkından birisi olduğunu gördüm. Makineyle insan ilişkisi, eğer makine insanoğlunun canına okumuyorsa, çok insanca bir ilişki olacaktır. Çalışan insanda dehşet bir makine sevgisi gördüm, bugünkü durumda bile. İnsan doğaya korkusundan ve minnettarlığından tapıyordu. Çağımız insanı da gerçekten makineye minnettarlığını her fırsatta söyleyecektir. Makinenin doğrudan doğruya insanlığa geçmeyip de bir sömürücü sınıfın eline geçmesi, onun elinde gelişmesi, insanlığın, belki tarihindeki en büyük talihsizliği olmuştur. Makineyi bu sınıfın elinden alıp bütün insanlığa doğrudan doğruya mal etmek, şimdiye kadar makine yüzünden insanoğlunun aldığı büyük yaraları iyileştireceği gibi, insanoğluna yeni olanaklar hazırlayacaktır. Hümanist geçmişinden ayrıldığını, haklı olarak sandığımız insanoğlu, daha bir yoğunlukla hümanizmaya sarılacak, yabancılaşmalardan arınacaktır. Bütün hastalık makineyle birlikte doğanın bir sınıf insanın elinde olması ve makineyi, ve insanı, ve doğayı bu sınıfın istediği gibi sorumsuzca kullanmasıdır. Bütün olanakları, makineyi, insanlığın en büyük kısmını, işçiyi, köylüyü, doğayı burjuva sınıfının ele geçirmesi, dünyada onun korkunç egemenliğinin sürmesi onu yozlaştırmıştır. Bu hasta sınıf doğma şeklinden, gelişmesinden, bütün olanaklara sahip olmasından dolayı bütün insanlık değerlerine sırt çevirmiş, yarı deli bir hale gelmiştir. Elindeki sonsuz doğa, makine, insan olanakları burjuva sınıfını toptan delirtmiştir. Yaşamak zorunda olduğu hayat da burjuva sınıfının yarı deli hale gelmesinde büyük rol oynamıştır. Ve onu bütün insanlık

değerlerinden arıtmıştır. Burjuva sınıfı, ortaya çıkışı, gelişmesi, yaşaması bakımından insanlığın hümanist geçmişine, bütün insanlık değerlerine sırt çevirmiş, hastalanmış, yarı deli bir hale gelmiştir. Düşüncelerimi bir örnekle sağlamlaştırabilirim: Vietnam savaşı Amerikan burjuva sınıfının ne kadar yozlaştığının, yarı deli hale geldiğinin en büyük kanıtıdır. Amerika burjuvası biliyor ki Vietnam halkı bir lokma pirince muhtaç. İnsanlığın getirdiği büyük değerlerden, sağlıktan biri de hemcinsine yardımdır; evet, normal insan, bu aç, muhtaç insanlara pirinç gönderir, değil mi? İnsanlık değerleri bunu ister, değil mi? Oysa Amerikan burjuvası bu fikara insan kardeşlerimizin üstüne akıl hayal almaz bombalar, ağılar döküyor. Onları tekniğin en gelişmişiyle öldürüyor. Burada teknolojinin, tekniğin ne kabahatı var? Burada bu tekniğin yarı deli bir sınıfın eline düşmüş olması var.

Bu tekniği insanlığa devrettiğimiz zaman çok şey kurtulacaktır. Çünkü bir sınıf yabancılaşır, yozlaşır, bütün insanlık değerlerine sırt çevirebilir ama, bütün insanlık ne yabancılaşır, ne hastalanır, ne de kendi getirdiği bütün değerlere sırt çevirir. Çünkü bütün değerleri yüz bin yıllarca o yaratmış, o geliştirmiş, bize kadar o getirmiştir.

Bir de doğayı tekniğin öldürdüğü söyleniyor. Nasıl Vietnam halkını teknik öldürmüyorsa, doğayı da teknik öldürmüyor. Buna da bir örnek vereceğim. Benim ülkem, Türkiye, bugün bir ölüm kalımla karşı karşıya. Bu ölüm ne teknik yüzünden, ne de herhangi bir sebep yüzünden. Ülkemin ölümünün bütün sebebi Türk komprador burjuvası ve dünya burjuvasıdır. Türkiye büyük bir toprak parçası bir yarımadadır. Üç denizi, bir iç denizi, birçok gölleri vardır. Türkiyenin kıyıları ormanlarla çevrilidir. Türkiyenin bugün ancak yüzde 10u ormanlıktır. Bundan on beş yıl önceleri yüzde 15i ormanlıktı. Bilim adamları böyle söylüyorlardı. Türkiyenin iklimi de bu kıyılardaki orman şeridine bağlıdır. Yani Türkiyenin tarımı bu ormanlara bağlıdır. Bu gidişle çok yakında bu kıyı ormanları bitecek, yakın bir gelecekte Türkiye kayalıklardan ibaret bir dünya parçası olarak kalacaktır. Bundan çok kısa bir süre önce Türkiye denizleri, özellikle Marmara birer balık deposuydu, şimdi denizle-

rimizde balık tükenmiş bulunuyor. Bütün bu toprağın ölümüne, bu denizlerdeki verimin ölümüne sebep Türkiyedeki burjuva sınıfıdır. Onun kurduğu insanlık dışı düzendir. Örneğin Türkiye ormanlarının içinde dokuz milyon köylü yaşıyor. Bu dokuz milyon köylünün keçisi, kendisi yalnız be yalnız bu ormandan yaşıyor. Ormanı söküp ekiyor, ormanı söküp satıyor, kışın ormanı yakıyor, ormanı yiyor, ormanı içiyor. Bir de dev şirketler ormanları yiyip bitiriyorlar. Bütün bu korkunç yıkıma, iki yıl sonrayı düşünmeden, iktidarda kalmak için, komprador burjuvası, kendi mensuplarının ormanı tahrip etmelerine göz yumuyor. Ve çaresiz kalmış Türk halkıyla, Türk komprador burjuvası dünyanın bir kısmının doğasını tahrip ediyor. Bir de bütün balık yataklarını tahrip eden bir balık yakalama şekli var Türkiyede. Örneğin bu balık yakalama çeşidinde bir tek balık yakalanırsa on bin balık öldürülüyor. Komprador Türk burjuvası kendi mensubu olan bu kapitalistlere denizleri öldürme olanağını tanıyor. Ve Türkiyede yönetime el koymuş burjuvanın arkasında Amerika burjuvası var, dünya burjuvası var. Yılda bir milyondan fazla artış gösteren ve toprağı yılda bir milyon metreküpe yakın bir erozyonda yokolan Türkiye halkı, çok yakında açlıkla karşı karşıya kalacaktır. Buna sanayileşme hiçbir şey yapamayacaktır. Yani Türkiyenin sanayileşmesi. Çünkü İran da öyle, Yunanistan da, azgelişmiş, komprador burjuvasının yönetimi elinde tuttuğu her ülke de böyle. Birleşmiş Milletlerin bu korkunç duruma el koyması gerek. Dünyada, azgelişmiş ülkelerde yeryüzü korkunç bir *ecosid*le karşı karşıya. Bu teknolojinin suçu değil; tekniğin yabancılaşmış, yozlaşmış insanoğlunun bir kısmının elinde bulunmasından. Türkiyedeki bu korkunç *ecosid*i yıllardan bu yana röportajlarımda, romanlarımda işliyorum. Bu *ecosid*i anlatan beş ciltlik bir roman yazıyorum yıllardan bu yana.

—Bir yazarın teknolojik baskıdan kurtulması güç değil mi?

—Bir yazar için, çağımız için teknolojik baskı söz konusu değildir. Teknolojik baskı olabilir sanmak, Tolstoy çağından kalma bir korkudur. Teknoloji o çağda daha yeni olduğundan birtakım insanları, yazarları gerçekten korkutmuştur. Teknoloji in-

sanlığın geleceği bakımından ilk ağızda birtakım yazarları, insanları tedirgin etmiştir. İlk günlerde bu gelişip gelen heyula elbetteki yüzeyde korku verici bir olaydı. Bir bakıma da dedikleri, sandıkları haklı çıktı. Teknik insanları mutlu kılmaya gelirken, insan ilerlemesinin en güzel bir safhası olmuşken, insanları tutsak kıldı, görülmemiş zulümlere uğradı insanlık teknik yüzünden. Ben tekniğin hiç bir kötü baskısını üstümde duymadım, duymuyorum. Teknik bana sevindirici bir mucize, bir büyü gibi geliyor. Halkın çoğunluğu da bu kadar zarar görmesine karşın teknikten, onlara da teknik bir mucize, bir büyü gibi geliyor. Teknik insanların eline geçince, teknikle birlikte yazarlar da, sanatçılar da özgür olacaklardır. Yabancılaşma, yozlaşma, insanlık değerlerini yitirme insan yaratıcılığını engelleyen en büyük ögelerdir. İnsanlar teknolojinin kurtuluşundan sonra zamanla yabancılaşmalardan, yozlaşmalardan kurtulacak, insanlık yaratma gücünü engelleyen bütün baskılardan arınacaktır.

Makine insanlığın eline geçince onun insan üstüne hiç bir baskısı olmayacak, aksine, insanoğlunu doğanın olumsuz baskılarından kurtaracaktır. Doğayı da kurtaracaktır. Tekniğin insanlığa, doğaya zararı gene teknik tarafından yok edilecektir.

— Bilimin ve teknolojinin egemenliğini gittikçe artırdığını hissediyor musunuz?

—Bilim ve teknolojinin baskısını doğrudan doğruya ne insanlar duyar, ne de yazarlar duyar. Burjuvazinin elindeki bilimin ve tekniğin korkunçluğunu, zulmünü, insanlık dışılığını her an insanlık duyuyor. Bilimden de, teknolojiden de iğreniyor. İnsanlığın eline geçecek olan bilim ve teknoloji o zaman insanlığın karşısına ne sorunlar çıkaracak, onu şimdiden bilmiyoruz. Tahmin edebiliriz belki. Bana gelince, insanlık doğayla yüz bin yıllardan bu yana nasıl kardeş kardeş geçinip gitmişse, teknolojiyle, bilimle de daha kardeş kardeş yaşayacaktır. Teknoloji ve bilim insanlığı bütün yabancılaşmalardan kurtaracak, insanoğlunu kendi özüne, yaratıcılığına yeniden kavuşturacaktır. İnsanoğlunun şimdiki zararını, çektiklerini gözönüne alamayız.

— Radyo, sinema ve televizyonun edebiyata etkisi konusunda ne düşünüyorsunuz?

— Dünyamıza her yeni gelen öge insanlığımızı zenginleştirecektir. Bugünlerde, bu olumsuz çağda bile yeni icatların insanlığı ne kadar zenginleştirdiğini görüyoruz. Sinema edebiyatı zenginleştirmiş, edebiyata yeni ufuklar açmış, yeni olanaklar kazandırmış. Sinema tekniğinin roman tekniğine kazandırdıkları hiç azımsanacak imkanlar değildir. Televizyon, radyo insanlığın elinde bulunsa, bir sınıfın çıkarlarına, propagandalarına alet edilmese edebiyatın geniş kitlelere yayılmasında büyük etken olurlar. Televizyonun, radyonun dünyayı bir araya getirmesi, sinemanın, televizyonun bize Ay'ı bile gösterme olanağı sağlaması yeni, sağlam, sağlıklı bir edebiyatın doğmasında, sınırlarını genişletmesinde ve yeni odaklar kazanmasında faydalı olacaktır. Sinemanın, radyonun, televizyonun gerektiği gibi sanatla uğraşması sonucu kitapların satışının bile yüzde yüz fark ettiğini biliyoruz. Bence birçoklarının sandığı gibi bu yeni buluşlar edebiyata zararlı değil faydalıdır.

— *Birçok roman gereci, sinema ve televizyonda kullanıla kullanıla epeyce aşındırılmış... Sizce kitap artık işlevini yitiriyor mu?*

— Sinemanın, televizyonun romanda kullanılan birtakım gereçleri eskittiği, kullanılmaz hale getirdiği bir gerçektir. Bunun ben hiç bir zararını görmüyorum. Aşındırılmış, kullanılmaz hale gelmiş gerecin bir an önce sinema, televizyon yüzünden ortadan kalkması çok faydalı bir şeydir insan zenginliği, yaratıcılığı için. Edebiyat bu yüzden kendine daha geniş, daha yeni olanaklar arayacaktır. Son yıllarda edebiyatın bir bunalıma gittiğini sanmamız bu yüzdendir. Edebiyat, sanat yeni olanaklar, yeni dünyalar, yeni psikolojik ufuklar, yeni diller, yeni biçimler arıyor kendine. Edebiyat yeni gereçler arıyor kendine. Sinemanın, televizyonun edebiyatı zorlaması, onu yeni olanaklara doğru itmesi insanlık için çok iyi bir şeydir. Hele edebiyat, sinema ve televizyonla işbirliği yaparsa, bu hem edebiyat hem de sinema ve televizyon için çok yararlı olacaktır. Her üç öge birbirini etkileyecektir. Olanaklar genişleyecek, zenginleşecektir üç ögenin birbirine etkisinden dolayı. Sinema ve televizyon kitabın yerini insan hayatında daha da sağlamlaştıracaktır.

— *Kimi çağdaş romancılar planı bir yana bıraktılar, za-*

man ve mekanı da ortadan kaldırdılar. Sizce bu yaşamın gerçekliğinden ve yüklerinden bir çeşit kaçış mıdır, yoksa yalnızca yeni bir teknik mi?

— Dünyası zenginleşen, gelişen, yeni olanaklarla karşı karşıya kalmış insanlığın yeni romancıları, insanlığın yeni gerçeklerine varabilmek için başını taştan taşa vurmak zorundadır. Bu kadar gelişmiş, zenginleşmiş, büyümüş, çoğalmış bir dünyada romancı, dünyamızı, gerçeğimizi türlü türlü aramak zorundadır. Ben, yeni dalga romancılarının zamanı, mekanı yok ediş-lerini bir kaçış saymıyorum. Belki de hayatın yükleri üstüne bir yeni yürüyüş çeşididir. Sonra, bu yeni romancıların, kaçış sandığımız, ya da bize kaçış izlenimini veren tutumları, belki de içlerinde bulundukları toplumun, yabancılaşmış, yozlaşmış, burjuva, küçük burjuva toplumunun bir yansımasıdır. Doğadan kopmuş, makineden kopmuş, insan toplumundan ister istemez kopmuş bir insan topluluğunun zamanı, mekanı yitirişinin bir yansıması değil midir? Elbette zihnin kaçışları, sığınışları vardır. Hayatın gerçekliğinden, yüklerinin ağırlığından kaçma kadim bir iştir. İnsanoğlunun bir tarifi de onun mit yaratan bir yaratık olmasıdır. Mitse her zaman için bir kaçıştır. Doyumsuzluklardan, ağır yüklerden sonra sığınılan yer mittir. Belki de yeni romancılar zamanı, mekanı yok ederek, yeni bir kaçışın mitini yapıyorlar; zamansızlığın, mekansızlığın mitine sığınıyorlardır.

Ben yeni romancılarda, içinde bulundukları topluma karşı onulmaz bir öfke görüyorum. Bence yeni roman bütünüyle, tekniğiyle, özüyle bir başkaldırmadır. Son yıllarda yeni romanın parlayıp parlayıp sönmesi, ne var olması ne de toptan yok olması onun yapay bir şey olduğunu göstermez. Bana, okuduğum bildiğim kadarıyla, yeni roman bir zorunluğun sesidir gibi geliyor. Bence yeni roman son yirmi yıl içinde yolunu bulacaktır.

Bu kadar inişin çıkışın, değerli kişileri olan bir çıkışın, salt bir teknik arama olabileceğini sanmıyorum. Azgelişmiş bir ülkede beni bile zorlayan, bellenmiş romanın dışına iten zorluklar var. Eski, bellenmiş tekniklerle bir türlü karşılaştığım yeni ekonomik, sosyolojik, psikolojik biçimleri, içinde bulunduğum, yaşadığım insanları anlatamıyorum. Beni bile yeni bir tekniğe,

yeni bir anlatışa, kuruluşa zorlayan, gelişmiş ülkelerin romancısına ne yapmaz. Eğer yeni gelişmeler, insanların karşılaştıkları yeni olanaklar romancıları yeni dünyalar araştırmaya itiyorsa, bu edebiyat için bulunmaz bir şeydir. Bellenmiş romanı aşmak bir zorunluktur. Artık dünyamız olumlu ya da olumsuz türlü insan tipleri yaratıyor her gün. İnsanlığın karşısındaki sorunlar her gün çoğalıyor. Sanatı bir tekniğe, birkaç tekniğe hapsedemeyiz artık. Bence, bu başdöndürücü hız karşısında yeni romancıların aramaları, aşamaları bile yavaş. Daha çok, daha çeşitli, daha zengin araştırmalarla karşı karşıya bulunmalıydık. Ben, yeni romancıların denemelerini bile az, tekdüzenli buluyorum. Daha çeşitli olanakları zorlamalıydık. Yeni romancılar değil, hepimiz. Yazık ki roman sanatı en tutucu sanattır. Çünkü yüzde yüz insanlığın ilerlemesine bağlıdır. İnsanlığın hiçbir zaman teknik olarak önünden gidemez. Biçim olarak da... Ben bunun için yeni romancıları, çalışmalarını çok çeşitli bulmuyorsam da, aramalarını sınırlı buluyorsam da, kutluyorum. En büyük dileğim onların başarılarının tez olmasındadır.

— Bilinçli olarak teknikle (üslup, biçim, vb.) ne ölçüde ilgileniyorsunuz?

— Bellenmiş bir şeydir ama, çok söylenmiş bir şeydir ama, ben de söyleyim. Yeni insan, yeni gereç ve yeni bir biçim doğurur, bundan kaçınılmaz. Ben bilinçli olarak yeni biçimler arıyorum. Çağımın romancılarının ne getirdikleri üstünde çok duruyorum. Klasiklerin üslup araştırmalarının, üslup ayrılıklarının, biçim araştırmalarının, ayrılıklarının üstünde duruyorum.

Sonra kendi çevremin özelliklerinin, kendi özelliğimin üstünde çok duruyorum. Kendime sonuna kadar bağlı kalmaya çalışıyorum. Bunun benim biçimimi ve üslubumu yaratacağına inanıyorum. Çevremdeki anlatış, konuşma biçimleri üstünde çok duruyorum. Bu anlatış biçimleri üstünde bir bilim adamı gibi gençliğimde çok çalıştım. Anadolu, türlü anlatım biçimlerinin gelip düğümlendiği, anlatışların çok zenginleştiği bir yerdir. Büyük, çeşitli anlatma gelenekleri vardır Anadolu halkında. Eski Yunandan tutun da Hinde kadar, eski Frikten tutun da Hitite kadar birçok uygarlıkların anlatış kalıntılarını, destan-

larını, efsanelerini Anadoluda bugün buluruz. Toprağımın anlatış kültürünü kavramak, biçimine varmak bana yeni bir anlatış biçimi sağlar gibime geliyor. Romana başlamadan önce de anlatış biçimlerini arayıp bulmak tutkum vardı.

— *Yazılarınızı en çok etkileyen yazarlar kimlerdir?*

— Beni en çok etkileyen yazarları bir bir saymak zor. Şimdi hemen aklıma geliverenleri sayacağım. *Don Kişot* el kitabımdır. Biçim bakımından Alexandre Dumas Fils'ten faydalandım. *İlyada, Odissea* benim toprağımın ürünüdür, ülkemde hâlâ epope geleneği yaşar. Türkmenlerde ve Kürtlerde. Hatta İlyadadan temalar, parçalar bile yaşamakta, anlatılmaktadır Anadoluda. Benim en çok sevdiğim romancı Stendhal'dir. Çehov'un etkisinde kaldım. Son yıllarda, etkisinde kaldığım diyemeyeceğim ama, yakın bir akrabalık duyduğum, hayran olduğum romancı Faulkner'dir. Faulkner gerçekçiliğini benimsiyorum. İçinde yoğun bir biçimde bulunduğum yaşamla karşılaştırdığım zaman, Faulkner'in gerçekçiliği bana en doğru gibi geliyor. Yaşam, başkalarına bakarak, Faulkner'in anlattıklarına daha çok benziyor. Faulkner'in insanları bana daha çok sahici geliyor. Herkesin sandığı gibi ben Faulkner'i ustalık için ustalık yapan birisi saymıyorum. Onun anlatışını doğal buluyorum. Onu bir çeşit Homeros sayıyorum. Homeros çağımıza gelseydi bence Faulkner gibi anlatırdı. Bence Homerosla Faulkner aynı kaynaktan geliyorlar. Aynı şekilde anlatıyorlar, dünyaya bakışları çok benziyor birbirine. Bence çağımızın romancısı değil, her yönüyle büyük epiği Faulkner'dir. Elimden gelseydi Faulkner'in yolunda yürürdüm. Ya da daha gençken tanıyabilseydim Faulkner'i, ondan çok faydalanırdım. Gene de çağımızda böyle bir büyük epiğin bulunmasından memnunum.

— *Toplumcu gerçekçilik, bir edebiyat akımı olarak sizi etkiledi mi?*

— Çağımızda toplumcu gerçekçiliğin etkisinde kalmamış, ya da toplumcu gerçekçilik üstünde uzun düşünmemiş çok az romancı vardır. Sakat, yanlış, olumlu, olumsuz yönleriyle toplumcu gerçekçilik çağımızın getirdiği bir anlayıştır. Beni fazla etkilediğini sanmıyorum ama üstünde çok düşündüm. O da bana uydurulmuş bir şey gibi gelmiyor. O da bir olanak. Hangi an-

layışa bu kadar bağnazlıkla bir toplum sarılırsa, o anlayışı bağnazlığa iterse, nasıl bellerse, yanlış yönleri o kadar ortaya çıkar. Hele bir yasa olursa... Hele bir reçete olarak kullanılmaya zorlanırsa sanatçılar, ne kadar doğru olsa da olumsuzluğa varır dayanır.

—*Niçin politikaya bu kadar karıştınız?*

—Yıllarca sosyalist Türkiye İşçi Partisinin Merkez Komitesi üyeliğini, Propaganda Komitesi Başkanlığını yaptım. Bu parti 1971de kapatılıncaya kadar sosyalizmi büyük halk kitlelerine ulaştırmak için büyük çaba harcadı. Dünyanın kurtuluşunu sosyalizmde ve yönetimi proleteryanın yüzde yüz ele almasında buluyorum. Yukarda da söylediğim gibi teknoloji, mülkiyet, yönetim yozlaşmış, hastalanmış, yabancılaşmış burjuva sınıfının elinde kaldıkça dünyamız hiç bir kötülükten kurtulamaz. İnsan soyunun yarattığı en güzel şeyleri yok eder. Kendi dar faydası için kullanır. Bir pire için bir yorganı yakar. Dünyamızı da aptallığından, deliliğinden dolayı sıkışınca yok eder. Bu deliliğin işaretleri her gün belirip durur. Türkiyenin sömürülen insanlarını, doğasını kurtarmak için yalnız yazarlık gücü yetmiyor. Azgelişmiş, yurdu bütün varlığıyla yıkıma uğratılmakta olan bir ülkenin yazarı bilfiil eyleme geçmek zorundadır. Ben de romancılığımla politikayı partim kapatılıncaya kadar bir arada götürmeye çalıştım. Bundan sonra da politik eylemlerim olacak. Ne pahasına olursa olsun. Bütün sanatçıların da dünyamızı bir yıkım şebekesinin elinden kurtarmak için eyleme geçmelerini diliyorum. Sanatçıların etkisi dünyamızda her şeye karşın hâlâ büyük. Yaratıcının gücünü her zaman insanlar hesaba katmışlar, ona saygıda, eylemde baş yeri vermişlerdir. Dünyanın değişmesinde sanatçıların bundan böyle büyük rolleri olacaktır. Yalnız sanatlarını değiştirmeyecekler, canlarını dişlerine takıp dünyanın da değişmesinde insanlara yardımcı olacaklardır. Zaten dünyayı değiştirmeye kalkışmayanların sanatı da değişemez. İçlerinde dünyanın değişmesi inancını taşımayanlar, buna etkili, yardımcı olmayanlar sanatlarında da büyük değişiklikler yapamazlar. Bundan sonra bu böyledir. Çünkü dünya batmanın ya da değişmenin eşiğindedir.

—*Azgelişmiş bir ülkede romancının, sanatçının işlevi ne-*

dir?

— Azgelişmiş bir ülkede yazar olmak ne işe yarar? Bu soruyu yıllar boyu kendime sordum. Sanat yapmanın bir lüks olduğuna, kendimin bir lüzumsuz adam olduğuma inandım uzun bir süre. Sonra Sartre da söyledi ki, azgelişmiş bir ülkede roman yazmaktansa öğretmenlik yapmak daha yeğdir. Ben bu düşünceye öylesine bir sarıldım ki... Bunca yıl kalem salladığıma utandım. Sartre haklıydı. Bu kadar acı çeken, aç, yoksul insanlara sanat neylerdi ki... Ne faydası olurdu ki... Hele benim gibi eylemden gelmiş bir adam kendini, vaktini nasıl böyle işe yaramaz bir şeye verirdi? Gerçekten uzun bir süre bocaladım. Fakat eylemler, oluşmalar beni kendime getirdi.

Azgelişmiş bir ülkede de sanatın gerekliliğini anladım ve rahatladım. Roman Fransaya ne kadar gerekse bize de öylesine gerek. Romancı olarak benim başıma gelen çok ülkede hiç bir yazarın başına gelmemiştir. Türkiye yöneticilerinin benim başıma açtıkları işlerin hepsi yazarlığımdan dolayıdır. Politikacılığımdan dolayı daha başıma bir iş gelmiş değil...

Bir hayat boyunca Türkiye yöneticilerinden gördüğüm insanlık dışı zulümleri burada sayıp dökmem çok uzun sürer. Salt bu zulümleri halkımla birlik oldum, onun yazarı oldum diye yaptılar bana. Bir gün son yirmi yılda bana yapılan zulmü yazacak olursam, insanlık gerçekten insanlığından utanır. Bana son sekiz ayda yapılanlar, azgelişmiş bir ülkede bir yazara neler yapılabileceğini göstermek bakımından ilginçtir: 1) Mayıs ayında sorgusuz sualsiz tutuklandım. Bir ay yattım, sonra hiçbir şey söylemeden bıraktılar. 2) Ben hapisten çıktıktan birkaç gün sonra on sekiz aya mahkum oldum. Emile Burns'un bir kitabını çevirmekten dolayı. 3) Hiçbir zaman, hiçbir şekilde herhangi bir politik eyleme karışmamış ve romanlarımın İngilizce çevirmeni olan karımı, salt benim karım olduğundan dolayı, dünyanın en gülünç, en saçma iddianamesiyle dört ay yatırdılar. Mahkemesi hâlâ sürüyor. 4) Türkiyede en çok satış yapan romanım *İnce Memed* radyoda tefrika ediliyordu. Altıncı gününde yasak edildi. Gene bu kitabın sineması Türkiyede yasaklandı. Birçok eserimin sinemasının çekimi Türkiyede yasak. En küçük harekette, büyük gösterişlerle polisler gelip tepeden tırnağa evimi

arıyorlar. Son sekiz ay içinde evim üç kere kitap kitap, delik delik arandı. 5) Türkiyede hiç bir kanun beni artık koruyacak durumda değil. Türk egemen sınıfının kanunları benim lehime işlemiyor. Türkiyede bana herşey yapılabilir, bu kanunsuzluk değildir. Çünkü ben halkın yazarıyım. Suçum olsun olmasın, beni her istedikleri zaman hapsedebilir, sürgün eder, evimi ararlar... Bunu yapmak için de hiçbir gerekçeye dayanmazlar. Bütün bunlar, bana karşı bu kadar zulüm gösteriyor ki, azgelişmiş bir ülkede de edebiyat bir işe yarıyor. Edebiyat buralarda bir işe yaramasa, bir sanatçının üstüne bu kadar düşer mi bir egemen sınıf? Kendi kanunlarını kendi çiğneyerek, bir insana zulmetmek, tedirgin etmek için bu hale düşer mi? Demek ki azgelişmiş bir ülkede de edebiyatın büyük bir etkisi var. Başıma gelen olaylar bana bunu ispatladığı için memnunum. Şimdi rahatım, demek ki edebiyatım işe yarıyor, bana bir egemen sınıfın husumetini böylesine çekecek kadar azgelişmiş bir ülkede edebiyat işe yarıyor. Bu bana yapılan zulüm Sartre'ı da, beni de yalanlıyor. Bundan böyle edebiyata daha çok sarılmak gerekiyor. Bundan dolayı çok mutluyum.

1972

'Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca' üzerine

YAŞAR KEMAL'LE SÖYLEŞİ

ERDAL ÖZ

'Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca', Yaşar Kemal'in son romanı. İlk okuyanlardan biri oldum. Şaşkına döndüm. Yaşar Kemal, sayısız kitap yazmış bir ulu yazar. Derim ki, 'Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca', Yaşar Kemal'in yazarlık çizgisi içinde doruk noktasıdır. İşin asıl ilginç yanı da şu: Yaşar Kemal, bu romanını çocuklar için yazdı. Dünyada çocuklar için sayısız kitap yazılmıştır. Ama bu yolda büyük başarı göstermiş yazar sayısı üçü beşi geçmiyor. Çok güç bir iş çocuklar için yazmak. Bana sorulsa, hiç çekinmeden derim ki, 'Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca', çocuklar için yazılmış dünyanın en iyi üç beş kitabından biridir. Bu yüzden de bütün dünya çocuklarının olduğu kadar, artık bütün insanlığın da malıdır. Bu romanı yazan Yaşar Kemal, daha iki yıl önce, kendisiyle yapılan bir konuşmada "Çocuk edebiyatına inanmıyorum," demişti. Bu sözün üzerinden topu topu iki yıl geçti ve Yaşar Kemal birdenbire karşımıza dünya güzeli bir çocuk romanıyla çıktı. Bu konuda kendisini nasıl savunacağı sorulabilirdi. Sordum. Şunları söyledi:

— Doğru, daha önce de söyledim, şimdi de söylüyorum: Çocuklar için ayrı bir edebiyat biçimi düşünemiyorum. Ama bunu derken, çocukların doğa ve insan deneylerinin öteki insanlardan az olduğunu da gözden ırak tutmuyorum. Şöyle düşünüyorum ben: Çocuklar için ayrı ağaç, ayrı deniz, ayrı gökyüzü yapmamış doğa. Hep aynı ağaç, aynı deniz, aynı gökyüzü. Çocuklar bunlardan kendilerince ayrı anlamlar çıkarıyorlar. Ona bakar-

san, herkesin ağacı, denizi, gökyüzü başkadır. Doğa, herkesin kendi dünyasına, herkesin kendi kişiliğince giriyor. İşte bu yüzden köylüler için başka roman, kentliler için başka roman, işçiler, aydınlar, çocuklar için başka roman olmaz. Olmaz böyle şey. Başa çıkılmaz bununla.

— 'Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca' belli ki, öncelikle çocuklar okusun diye yazılmıştı. Büyükler nasıl olsa okuyacaktı. Ama bu romanın ilk ve gerçek okuyucuları çocuklar olacaktı. Yanılıyor muyum?

— Yanılmıyorsun. Bir sanat yapıtını çocukların da anlamasını istiyorsak, yani dünyamızı daha az yaşamış bu az deneyli kişilerin de anlamasını istiyorsak, başka anlatım yolları, başka biçimler aramalıyız. Örneğin, masalların çocuklar için olduğunu ben ilk kez kentlere gelince duydum. Masallar çocuklar içinmiş. Bizim oralarda, Çukurovada köylüler köy odasında masal anlatırdı. Bu masalları çocuklar da büyükler de aynı eşitlik içinde dinlerdi. Köroğluyu ben sekiz yaşındayken dinledim, öğrendim. Osmaniyenin Gebeli köyünden Murtaza Emmi ile Küçük Mehmet, o yörenin en ünlü anlatma ustalarıydı. Durmadan anlatırlardı. Biz çocuklar da, büyüklerle birlikte, geceler boyu bu anlatılan destanları, masalları, halk hikayelerini dinlerdik. Köyde kimse bize, "Siz çekin gidin bakalım, çocuksunuz, bir şey anlamazsınız bunlardan," demezdi. Sekiz yaşındayken dinlediğim bu Köroğlu hikayeleri bugün de aklımda benim. Ama Köroğlu hikâyeleri çocuksu yapıtlar mı? Değil. Hiç çocuksu değil. Öyleyse?

— Yaşar Kemal'in bu söyledikleri, onun gerçek yaşamından gelen doğrular. Ama bana kalırsa, bir sanat yapıtını çocukların da okuyup anlaması olsa olsa bir rastlantıdır. Olabilir, büyükler için yaratılmış bir yapıt, taşıdığı birtakım özellikler yüzünden çocukların da ilgisini çekebilir, çocuklarca da okunabilir, anlaşılabilir. Ama özellikle çocuklar okusun diye, çocuklar anlasın diye yazılmış dünya kadar kitap var şu yeryüzünde: Yaşar Kemal'in bu son romanı da bunlardan biri. Onun şimdiye kadar yazdıklarından çok değişik. Çocuklar okuyabilsin, anlayabilsin diye bambaşka özellikler taşıyan bir roman.

— 'Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca' adlı bu

yeni romanımı tasarlarken, düşünürken, elbetteöteki romanlarımı biçimlendirdiğimden bambaşka bir yöntem uygulamak zorunluğunu duydum. Şimdi bu sözüm, yukarda söylediklerimle çelişkili gibi görünebilir.

— *Evet.*

— Bir yandan çocuklar için ayrı bir edebiyat yoktur, derken, bir yandan da, çocuklar için bu romanımda apayrı bir yöntem uyguladım diyorum. Çelişki değil bu. Anlatacağım: Ben bu romanı yazmaya hazırlanırken, çocukluğumda dinlediğim o Köroğlu hikâyeleri geldi aklıma, Karacaoğlan geldi, Pir Sultan Abdal geldi, Dadaloğlu geldi. Bunları bir çocuk nasıl sevebiliyordu? Bu şiirlerde, destanlarda, masallarda çocuğun da ilgisini çeken ögeler nelerdi? Bu türküleri, destanları, şiirleri dinledikten sonra biz çocuklar, bunları kendi aramızda yineliyorduk. Bu destanlardaki, türkülerdeki, masallardaki ana temalar, bir kere, halkın, insanın doğayla olan ilişkisinin, insanın insanla olan ilişkisinin bize öğrettiği ana temalardı. *Azrail gelmiş de can talep eder / Benim can vermeye dermanım mı var* diyor Karacaoğlan. Karacaoğlanın bu dizelerinde yaptığı şakayı bir çocuk anlar. Biz çocuktuk ve anlıyorduk. "Öylesine zayıfladım ki, can verecek derman mı kaldı bende" demek istiyordu Karacaoğlan. Anlıyorduk bunu. Çocuk da anlıyordu, büyük de. *Üç derdim var birbirinden ayrılmaz / Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm.* Çocuktuk ve anlıyorduk bunları. Sorun, insanlığın ana temaları sorunuydu. Örneğin bir Don Kişotun kişisel sorunu, toplumsal sorunu, bir Hamletin, bir Othellonun sorunu, bir Oidipusun sorunu. Bunlar, insanlığın getirdiği ana temalar, ana sorunlardır. Bu temaları bir sanatçı çıkar da işlerse, o sanatçı da ustaysa, ölümsüzlüğe erişir. Bütün bu klasiklere baktığımızda, o çağa kadar toplumun getirdiği ve sanatçının eline, "Al işte," diye verdiği sorunları, temaları, sanatçı gereği gibi işlerse, o sanatçının klasiklik düzeyine eriştiğini görüyoruz. Örneğin *Hamlet* konusu, Shakespeare'den önce de var. *Don Kişot*, bir kişi değil. Cervantes'den önce de halkın yarattığı yüzlerce Don Kişot olduğu söylenir. Şövalyelik denilen şey tarihten silindiği zaman, Cervantes'den çok önce, halk, şövalyelerle, şövalyelikle alay etmeye başlamıştır. *Kral Oidipus* konusunun Sofokleslen

daha önce de var olduğu söyleniyor. Her çağda, her ülkede, insanlığın deneylerinin sonucu olarak ortaya çıkmış konular vardır. Bu konular, sanatçının elinde yapıtlaşır. Bu konuları, bu temaları alıp işlemek gerek. Bu konular, insanlığa öylesine mal olmuştur ki, hava gibi, su gibi bir kültür ortamı yaratılmıştır. Sanatçı bu konuyu işlemeden önce de bu ortam vardır, hazırdır. Onun için, çocuğun da büyüğün de, işçinin de köylünün de, aydının da, herkesin malıdır bunlar. Herkes, bu konuların, bu temaların zaten içindedir. Bunlara herkes aşinadır. Çağımızın da böyle konuları, sorunları, temaları vardır. Bunlar bugün bile insanlığın malıdır. İşte bu romanımı yazarken, öncelikle böyle bir ana konudan, ana temadan yola çıktım.

— Gerçekten de Yaşar Kemal, bu romanında, çağımızın en büyük sorunlarından birini işliyordu: Sömürü ve sömürgecilik. Ve bunun karşısında dünyamızda büyük boyutlara ulaşan kurtuluş ve bağımsızlık kavgası. Tarih boyunca gelişip gelen ve çağımızda en son aşamasına varan bu tema, gerçekten de insanlığın ana temalarından biriydi. Ama yalnızca bu mu? Bu romanda çok başka nitelikler de vardı.

— Yalnızca bu olur mu? Bu romanı düşünürken benim için önemli olan bir başka sorun da anlatım sorunuydu, biçim sorunuydu. Nasıl ederdim, hangi biçimde yazardım da, bu romanımla anlatmak istediklerimi, bütün insanlara, büyük küçük, köylü kentli herkese, aynı biçimde, aynı etkinlikte derdimi anlatabilirdim? Benim için zor olan da buydu. Çünkü bizden önce gelenlerin ne yaptığını biliyordum. Örneğin Homerosun bir anlatış biçimi vardı. Masalların, türkülü hikayelerin, Dede Korkutun, Köroğlunun ve daha nicesinin birer anlatım biçimleri vardı. Öyle ki, o çağlardan bu çağlara gelerek, büyüklü küçüklü herkesin, bütün halkların kolayca anladığı bir özellikti, bir biçimdi bu. Öylesine düz, öylesine yalın bir anlatım ki, bütün insanların bu yapıtları anlamamalarına olanak yok. Müthiş bir şey. Bu, gerçekten, bir anlatım tekniği sorunudur. Ben de denedim bunu. Daha önce. Bu son romanımdan çok daha önce denedim. *İnce Memed*'in birinci cildini, köylü de, kentli de, çocuk da, herkes anlayabilir. Bunu Fransada, bir Fransız eleştirmeni, Anne Philipe de çok iyi anlamış ki, şöyle dedi: "İşte bir roman

ki, köylü de, kentli de, çocuk da, aydın da aynı ölçüde anlayabilir ve tad alabilir."

Öncelikle sorun, anlatımın yalınlığı sorunudur. Nedir bu yalınlık? Büyük klasik yapıtlarda, halk yapıtlarında, epopelerde bir tek sözcük, bir tek gereksiz betimleme bulamayız. Hepsi, her şey, hikayenin içindedir. Sanatçı hepsini hikayesine yedirmiştir. Ben bunu Köroğlundan öğrendim. Nasıl mı öğrendim? Şimdiki modern romanlarda olduğu gibi, durup dururken bir betimleme yoktur onlarda. Eğer bulutu anlattıysa yağmur mutlaka yağacaktır, ya da "yağmadı yağmur, bizi aldattı gitti bulut," diyecektir anlatıcı. Her anlattığının mutlaka ve mutlaka bir işlevi olacaktır hikayede. Hep biliriz: Köroğlunu Bolu Beyi yakalatır hikayede. Köroğlu, çoban kılığına girmiştir. "Ben bir çobanım, Köroğlu değilim," der. Bolu Beyinin adamlarından, Köroğlunu tanıyan biri, ısrarla bu adamın, bu çobanın Köroğlu olduğunu söyler. Tartışma uzun sürer. Çoban, "ben Köroğlu değilim," der. Bolu Beyinin adamı, "Bu çoban Köroğludur," der, diretir. Sonunda Bolu Beyi, adamına der ki: "Bu çobanın Köroğlu olduğunu kanıtla öyleyse," der. "Peki," der Beyin adamı. "Bir ekin tarlası bulalım, bu adamı tarlaya bırakalım, eğer Köroğlu ise ekine basmaz, direkler kalır oracıkta; değilse çiğner geçer." Ve ilk kez, anlatıcının coşkunluğa kapıldığını gördüm bu hikayede. Birdenbire, "göcek olmuş ışığa batmış bir ekin tarlası çıktı önlerine," diye başlar anlatıcı. Önlerine çıkan ekin tarlasını uzun uzun anlattıktan sonra, sözü şöyle bağlar: "Ve Köroğlunu bıraktılar, adamı bıraktılar ekin tarlasına, tarlanın ortasına bir adım atamadı, tarlanın kıyısında direkledi kaldı. Köroğlu olduğu anlaşıldı. Kollarına zinciri vurdular," der.

— Bu biraz da sözlü edebiyatın bir özelliği. Çocuk edebiyatının en büyük özelliklerinden de biri. Bana öyle geliyor ki, çocuk edebiyatı ile sözlü edebiyat arasında büyük yaklaşımlar var. Çocuk, anlatılandan hoşlanıyor. Öyle ki, okuduğunu bir başkasına da anlatabilsin. Ama çağdaş, modern roman, çok başka boyutlara ulaştı. Yazılı edebiyatın geçirdiği aşamalar ve dünyada ulaştığı noktalar, elde ettiği büyük sonuçlar var.

— Bugünkü dünya romanında, çağdaş yazar, bir dağın karşısına geçti mi, oturup kırk sayfa anlatabiliyor dağı, yahut kapı-

yı. Balzac, Flaubert, Şolohov, hatta Faulkner. Ben de bunların içindeyim. *Demirciler Çarşısı* adlı romanımda oturup beş sayfa Düldül Dağını anlatıyorum. Bu bir gereksinmedir. Çağımız insanının bir gereksinmesidir. Ancak, bu gereksinme, anlatım sanatında, anlatım ustalığında daha çok yenidir, hamdır. Bundan önceki sözlü edebiyatın geleneksel destanları, halk hikayeleri, masalları, bütün bu eski klasikler, suyun altında kırk bin yıl kalmış, arınmış, düzleşmiş çakıltaşları gibidir. Elbet bizim yeni roman da zamanla bunlar gibi arınacaktır.

— Bu genel açıklamalardan sonra sözü artık 'Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca'ya getirebilirdik.

— Tamam. Şimdi, bu *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* adlı romanımda işlediğim ana tema, ana konu, ana sorun, çağımızın yarattığı ve alabildiğine geliştirdiği, artık bütün halklara, bütün insanlığa mal olmuş büyük bir sorundur, büyük bir temadır. Sömürülenlerle sömürücüler arasındaki büyük çelişki, çağımızdaki kadar hiçbir çağda böylesine belirgin hale gelmemiştir. Bunu anlatıyorum ben bu romanımda, bu korkunç çelişkiyi.

— Bu büyük çağdaş çelişkiyi Yaşar Kemal bu romanında fillerle karıncalar arasında geçen amansız bir savaş biçiminde simgeliyor. Fakir Baykurt, çocuklar için yazdığı 'Sakarca' adlı romanında, eski bir halk masalını alıp işlemişti. Yaşar Kemal de, filleri karıncaları anlatan böyle bir halk hikayesinden yola çıkmış olabilirdi.

— Bu romanımda fillerle karıncaları anlatıyorum. Karıncalarla filler hikayesi, elbette halkın yarattığı bir hikayedir. Küçük bir hikaye. Ben bu hikayeyi aldım işledim. Belki bu hikaye çağlar önce Anadoluda uydurulmuştu. Bir küçücük hikaye olarak günümüze kadar geldi ve benim elime geçti. Çünkü sömüren güçlü azınlıkla, sömürülen ve güçsüz sanılan çoğunluk, her çağda vardı. Ama bu çelişki, günümüzde alabildiğine yoğunlaştı, keskinleşti, somutlaştı. Çok yürekten söylüyorum, bu konuyu alıp işlemeseydim, mutlaka bir başka sanatçı çıkıp bu konuyu yazacaktı. Şimdi ben bu konuyu yazmakla bir başyapıt yazdığımı söylemek istemiyorum. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi olduğu gibi, her sanatçının da bir işleyiş biçimi vardır. Örneğin Fa-

ustu önceden çok kişi yazmış, ama ancak onu Goethe adında bir usta sanatçı yazdıktan sonra *Faust* olmuştur. Böyle söylemekle, bu konuyu kötü işlediğimi de söylemek istemiyorum.

— Bu romanda çok önemli bulduğum bir başka özellik de, anlatımda varılan yalınlıktı. Yaşar Kemal'in 'Demirciler Çarşısı' gibi, 'Yusufçuk Yusuf' gibi, içinde bin türlü anlatım ustalığı olan büyük soluklu romanlardan sonra birdenbire bu kadar yalın, süsten, betimlemelerden, ince ayrıntılardan bu kadar arındırılmış bir anlatıma döneceğini, sözlü edebiyat geleneğine bu kadar yaklaşacağını doğrusu düşünemezdim. Çocuklar için yazılan soylu yapıtların en büyük özelliklerinden biri bu olmalıydı. Alabildiğine yalın bir anlatım. Bu romanda olduğu gibi.

— Bu romanımı yazarken, yukarıda söylediğim destanların, halk hikayelerinin anlatım biçimini seçtim. Ayrıntıları, betimlemeleri hikayeye yedirdim. Tıpkı yukarıda Köroğludan verdiğim örnekte olduğu gibi, hikayenin anlatımının dışında kalmış hiç bir ögeyi, anlatımıma sokmadım. Bir su nasıl akarsa, unsursuz, başka ögesiz nasıl akarsa, hikayemi öyle anlatmaya çalıştım. Bunu başardığımı sanıyorum. Bu tür anlatımda, çok eski deneylerim var. Gençliğimde ben de bir anlatıcıydım. Modern romanla tanışınca, elbette kafamda ve anlatış biçimimde birtakım değişmeler oldu. Ama gereksinince, epik biçime rahatça geçebildiğimi sanıyorum. Aldığım konu ve işleyiş biçiminden dolayı, bu son romanımı, köylüsü de kentlisi de, aydını da, herkes anlayacaktır. Özellikle çocuklar çok iyi anlayacaktır.

— İnce Memed'in özellikle ilk cildi de yine böyle çok açık, çok yalın bir anlatımla yazılmıştı. Yaşar Kemal'in en çok satılan, okunan, sevilen kitabı da bu oldu. Başka dillere de yanılmıyorsam en çok bu kitap çevrildi.

— *İnce Memed*'de, modern romanla epik roman biçimini bağdaştırmaya çalıştım. Bu romandan bir sonuç aldım, Türkiyede ve bütün dünyada; bu romanımın Türkiyedeki satışı üç yüz binin üstünde. İngiltere, Fransa, İsveç, Finlandiya, Norveç gibi ülkelerde 'best seller' oldu. Bu yola, daha yoğun bir biçimde dönmek zorundaydım. Ve çağımızın en korkunç çelişkisini bu epik yolla işlemek zorundaydım. Doğanın en büyük hayvanı olan fili sömürücü olarak aldım. Benden önce halk, bu zavallı

garip hayvanı, ona düşmanlığından değil, sırf iri gövdesinden ötürü, sömürücüye simge olarak almış. Salt sömürücünün iriliğini göstermek için. Sömürülenlerin çokluğunu, çalışkanlığını, yaratıcılığını göstermek için de halk karıncayı almış. Bu benim için dehşet bir şeydi. İyi anlatılabilirse, çocuklar da, büyükler de, bu iki hayvanın çelişik görünüşünden, çağımızın en büyük, en korkunç çelişkisini kolaylıkla anlayabilirdi. Neye üzülüyorum biliyor musun, bu kitabı okuduktan sonra, özellikle de çocuklar, filleri belki hiç sevmeyecekler. Bu bana çok dokunuyor. Ne yapabilirdim ki? Oysa filler, bugünkü sömürücüler kadar ne korkunçtur, ne zalimdir, ne özgürlük düşmanıdır, ne de işkencecidirler. Eğer insan soyunun bu en zaliminin simgesini, benzerini hayvanlar arasında arayacak olsaydım, belki timsahları bulurdum, boa yılanlarını bulurdum. Yok yok, sanmıyorum ki, yer yüzünde bu zalimleri simgeleyecek korkunçlukta bir hayvan türünü bulabilelim. Halk, karıncayla fili uygun görmüş, ben de onların simgeleyişlerini bozmadım.

— Çocuklar için yazılan yapıtların, öncelikle ilginç olması da gerekiyor. Benim sözüm değil bu. Ama yürekten katıldığım bir yargı. Çocuğa çok ilginç yapıtlar vermedikçe, onun ilgisini uyanık tutmadıkça, hiçbir şeyi ona okutamayız sanıyorum.

— Yalnız çocuklar için yazılan yapıtlar değil, büyükler için yazılanlar da çok ilginç olmalıdır. Dünyada her şey ilginçtir aslında. İlginç olmayan şey var mı? Şimdi, bir kere, konudan gelen ilginçlik var. Bunun yanında bir de, konudaki çelişkiler sorunu var. Örneğin bir fille bir karıncayı ele alırsak, bunların arasında da bir savaş olursa, bu daha da ilginçtir. Örneğin bugün dünyamız sömürücüleri çok güçlü, sömürülenleri, çalışanları çok güçsüz görüyor. Oysa biz biliyoruz ki, karıncalar filleri mutlaka yenecektir. Bu çelişkiyi ortaya koyunca bunu anlamayacak kimse yoktur yeryüzünde. Zaten halk da bu çelişkiyi fil-karınca çelişkisi biçiminde bizden çok önce koymuştur ortaya. Halk, ilginç olanı bulmuştur.

— Bu roman fillerle karıncaların savaşını anlatıyor. Asıl anlatılmak istenense sömürenlerle sömürülenlerin savaşı. Anlatılan bir şeyle bir başka şey simgeleniyor, dile getiriliyor. Alegorik bir roman. Anlatılan olaylara günümüzde çok rastlıyo-

ruz. Özellikle Türkiyede.

—Bu romanda, karıncaların kişiliklerini, yaratıcılıklarını ellerinden alabilmek için filler önce karıncalara özdillerini unutturmaya çalışıyorlar. Fil okulu açıyorlar. Karıncaları filleştirme okulu. Romandaki bu görüntünün benzerini Türkiyede her zaman görebiliriz. Türkiyede de az mı karıncayı fil yapma okulu var? Emperyalizmin baş amacı da insanları kendi kendilerine karşı yabancılaştırmaktır. Karıncayı fil yapma, onlara kendi özdillerini bile unutturma çabaları. Karıncayı filleştirme okulları, borazanlar, kitle haberleşme araçlarıyla beyin yıkayıcı her türlü yayın yapılıyor ama sonunda bütün bunlar karıncaları gene de özbenliğinden koparamıyor ve karıncalar sonunda filleri yenilgiye uğratıyor. Biz de inanıyoruz ki, çağımız insanlığı, kendisini kendisine karşı yabancılaştırmaya çalışanlara yenilmeyecektir. İnsanlığı insanlıktan çıkarmak için çağımızda öylesine çabalar harcanıyor ki, şöyle ilk bakışta karanlık, korkunç, umutsuz bir duvarla karşılaşıyoruz. Ama biliyoruz ki, bunun yıkılışı yakındır. Öyle sanıyorum ki, çağın bu en korkunç, bu en büyük sorununu bu romanımda oldukça simgeleyebildim.

— Peki, bu romanı okuyan çocuklarda, bu romandan kalan ne olacaktı?

— Yukarıda söylediğim gibi, üzüldüğüm gibi, çocuklar yine de fillerin kişiliklerine düşman olmayacaklardır bence. Filleri bu çağdaş canavarların simgesi yaptım diye filleri gerçekten birer canavar olarak görmeyeceklerdir sanırım. Benim burada attığım taş, dediğim kuşu mutlaka vuracak gibime geliyor. Çocuklar neyin değişmesi, kimlerin ortadan kaldırılması gerektiğini açık seçik bilecekler ve sonunda fillere haksızlık ettiğimi anlayacaklardır. Bu konuda çocuklara çok güveniyorum.

— Yaşar Kemal'in özellikle son yapıtlarına bakılacak olursa, çocuğun önem kazandığı, birdenbire öne geçtiği görülür. 'Çocuklar İnsandır' adlı röportajda çocuklardı anlatılan. 'Yılanı Öldürseler' ve 'Al Gözüm Seyreyle Salih' adlı son iki romanda da bütün olaylar çocukların çevresinde geçer. Bu son roman ise özellikle ve bütünüyle çocuklar için yazılmış bir roman.

— Bütün dünyada insanlar, bugünkü eğitimin, artık insanları eğitmeye yetmediğini çok iyi biliyor. Yeni bir eğitim biçimi

arıyor insanlarımız. Sömürü düzeninin eğitimi, yıktı bitirdi insanlarımızı. Biliyoruz, görüyoruz ki bu eğitim, insanları koşullayan bir eğitimdir. Özgürlük çağının eğitimi ise bambaşka olacaktır. Biz bir değişen çağın eşiğindeyiz. İnsanın gerçeğine varma çabamız gittikçe yoğunlaşırken, insan kısmının çocuk takımını nedense çok ihmal etmişiz. Beni deli eden bir davranış var: İnsanlarda; analarda, babalarda, öğretmenlerde gördüğüm bir davranış bu: Çocuklara ayrı yaratıklarmış gibi bakıyorlar. Şimdiye kadar da hikayede, romanda, masalda, şiirde, çocuk gerçeğine eğilmek gereğini çok az kişi duymuş. Daha önce de söylemiştim, benim için çocuk-büyük ayrımı söz konusu değil. Benim çabam, daha çok, çocukların anlayacağı bir roman türü geliştirmek değil, asıl çocukları araştıran romanlar, hikayeler yazmaktır.

— Böyle düşündüğüne göre, Yaşar Kemal'in çocuklara yönelik başka tasarıları, çalışmaları da olmalıydı.

— Elimde yine çocuklar üstüne düşünülmüş bir roman var. Bunu da çocukların anlamasını çok istiyorum. Eğer çocukların kolaylıkla anlayacağı bir roman yazamıyorsam, bu olsa olsa benim yazarlık güçsüzlüğümdendir. Yahut da çağımız anlatım sanatının bu düzeye erişmediğindendir. Ayrıca *Kimsecik* adlı yarı otobiyografik bir romanım daha var elimde. Belki hepsini tasarladığım sıra içinde yazamam, bilmiyorum, ama şu anda kafamda çocuklar üstüne tasarlanmış beş roman konusu hazır. Türk Edebiyatının birçok değerli yazarının da bu konuya eğilmelerini çok isterim.

— Şu son iki yıldır, çocuk edebiyatımız konusunda oldukça önemli atılımlar, girişimler var. Birçok usta yazarımız çocuklar için kitaplar yazıyorlar.

— Birçok yazarımızın bu konuya eğilmeleri benim için mutluluktur. İnsanlık çocuk sorununu çözümlemeden varabileceği hiçbir yere varamayacaktır. Örneğin, yaşayarak eğitimi gerçekleştirmek, eski eğitim düzenine karşı böyle bir eğitim düzenini kurmak, insanlığın birçok sorununu, daha baştan çözmek demektir. Onun için, çağımızda her yazarın çocuk sorununa eğilmesi gerekir. Romanları, hikayeleri okuyunca, filmleri, tiyatroları görünce, kendimizi çocuksuz bir dünyada sanıyoruz.

Her şey var bunlarda, ama çocuk yok. Sanki bu yazarların hiç biri çocuk olmamış gibi. Oysa ben hiçbir insanın çocukluğundan kurtulabildiğini sanmıyorum. Ben, çocuk sorununa bütünüyle eğilelim diyorum. *Al Gözüm Seyreyle Salih*'i de, *Yılanı Öldürseler*'i de çocukların okuyabileceğini pek sanmıyorum. Ve şimdi bunu, bu romanlarının eksikliği olarak görüyorum. Ama gene de içimde bir umut var. Ben de koşullanmış olarak söylüyorum bu sözü, ve diyorum ki, çocuklara götürebilsek, belki çocuklar da anlardı bu romanları. Yani demek istediğim şu: Her derdimizi, psikolojik olsun, sosyolojik olsun, en çapraşık sorunumuzu bile çocuklara ve insanlara anlatabiliriz. Buna inanıyorum. Bu bir çaba işidir, ustalık işidir, insanlık işidir.

17.1.1977

YAŞAR KEMAL'LE YARATICILIĞININ KAYNAKLARI ÜZERİNE SÖYLEŞİ

ERDAL ÖZ

—Yaşar Kemal. Şu anda okumakta olduğun bir kitap var mı?

—Var. Stendhal okuyorum. *Parma Manastırı*'nı. Kimbilir kaçıncı okuyuşum bu.

—Bu kitabı son okuyuşunda, öbür okuyuşlarından değişik birşeyler buldun mu?

—Her zaman değişik şeyler bulurum Stendhal'de. O benim başucu yazarımdır. Tolstoy'un ünlü *Savaş ve Barış* adlı romanında, Borodino Savaşını anlatırken Stendhal'in *Parma Manastırı*'ndan etkilendiğini, Stendhal'in anlattığı Waterloo Savaşının etkisi altında kaldığını, daha önce de biliyordum. Şimdi bu düşüncem daha da güçlendi. Stendhal'a gelinceye kadar, savaşlar hep korkunç görüntülerle anlatılırdı; gürültüler, patırtılar, göz gözü görmez dumanlar içindeki kalabalık savaş alanları olarak. Yani çok geniş boyutlu anlatılırdı savaşlar. Sanki insan savaşın bütün boyutlarını görebilirmiş gibi. Oysa Stendhal'de savaş, satıcı kadınlarla, savaşmaya can atan bir çocukla anlatılıyor. Daha önce anlatılan o geniş boyutlu savaşlar yerine, Stendhal daha gerçek, insanca savaşı anlatıyor. Stendhal'de savaş, yenilmiş koskoca bir ordu bile, amansız bir yalınlık içinde anlatılır. Bunu ilk kez, dünya edebiyat tarihinde sanırım Stendhal başardı. Tolstoy bile, *Savaş ve Barış*'ta anlattığı Borodino Savaşını, Stendhal kadar güzel, Stendhal kadar yalın anlatamadı. Tolstoy; *Savaş ve Barış*'ı yazarken, Stendhal'in *Parma Manastırı*'na aşağı yukarı öykündüğü anlaşılıyor. Her iki romanda da aşağı yukarı benzer tipleri, benzer kişilikleri görebiliriz. Aynı koşan atlar, aynı başka şeyler. Tabii Tolstoy'da bu daha bir gör-

kemli. Stendhal'de her şey daha yalın. Stendhal, Fransız Edebiyatını doğru yola çekmeye çalışan bir yazar. Flaubert gibi değil o. Flaubert'in bir sözü vardır: "Madam Bovary benim" der. Böyle demiş. Çok yanlış bir söz bu. Edebiyat, edebiyat olalı, elbette yazarlar, kendilerini bir süre anlatmışlardır yazdıklarında. Ama bu yazarların kendilerini anlatmalarının hiç mi hiç gereği yok. Yöreyi anlatmak, kendini anlatmaktır asıl. Yani yaşamı anlatmak, kendini anlatmak demektir. *Parma Manastırı*'ndaki Düşes Sanseverine, hiç de Stendhal değildir. Çünkü Stendhal yaşamıştır o çevreleri, nasıl yaşamışsa. *Parma Manastırı*, gerçi tarihsel bir romandır, ama Stendhal, kesinlikle yaşamıştır o çevreleri. Düşes Sanseverina'yı ya da ona benzer bir başka düşesi kesinlikle yaşamıştır, ya da ne bileyim, daha bir sürü öyle insanı yaşamıştır. Yani o romanında yaşattığı atmosferi yaşamıştır Stendhal. Anlatabildim mi? Örneğin, her zaman söylerim: Helena değildir Homeros. Nataşa değildir Tolstoy. Çünkü epik gelenekte, örneğin bildiğimiz bugünkü destanlarımızda, hiç kimse, hiçbir zaman kendini, kendi kişiliğini anlatmaz. Neyi anlatır? Kendi kişiliğiyle birlikte, yöreyi anlatır, yaşamı anlatır. Epik gelenek budur. Her insanın bir yaşamı, yaşam karşısında bir tanıklığı var. Hani ilkel bir söz vardır: "Her insanın yaşamı bir romandır" diye. Hayır. Her insanın yaşamı roman değildir. Roman, bir yaşamdır. Roman, bir atmosferdir. Roman, yeni, yepyeni bir dünya kurmaktır. Bu düş dünyasıyla birlikte bir gerçeklik dünyası kurmaktır, yaratmaktır roman.

—*Bir roman gerçekliği.*

—Yepyeni bir gerçeklik. Yepyeni bir dünya. Üstelik, gerçekten dünyamıza benzer bir dünya değilse bile. Kendine özgü bir dünya kurmaktır roman. Bu yaratılan yeni dünyada, insan gerçekliği kesinlikle olacaktır. Büyük destanlarda bu hep böyle olmuş. Homeros'ta olmuş, Stendhal'de olmuş, Tolstoy'da olmuş, Cervantes'de olmuş. Bak işte Cervantes de *Don Kişot* değildir. Cervantes, Don Kişot'un yaşamını, atmosferini, o çağlarda, kendine geldiği gibi, kendince algıladığı gibi yaşamış bir insandır. O büyük bozgunu yaşamış bir insandır. Şövalyelik döneminin bitişini, şövalyeliğin artık bir alay konusu haline gelişini, o yabancılaşmayı yaşamış bir insandır Cervantes. Onun için ne

Cervantes'in o yarattığı *Don Kişot* olmaya gereksinmesi var, ne de Stendhal'in, o yarattığı Düşes Sanseverina olmaya gereksinmesi var. Yaşamak ve yaratmak. Yani yaşadığını yaratmak, özlediğini yaratmak, duyduğunu yaratmak, kanına işleyeni yaratmak. Bütün bunlar, yaratmanın içindedir. Yani epopenin, ille de birisi olmaya gereksinmesi yok. Çünkü o yaratandır, o yöreyi yaratandır, o insan gerçeğine varandır, o doğa gerçeğine varandır. Onun için Flaubert'in "Madam Bovary benim" demesi, garip geliyor bana. Bir yanlışlıkmış gibi geliyor. Sanatçılar, yarattıklarına, kendi yaşamlarını, kendi yaşamlarından birtakım şeyleri elbette katarlar, ama kendi yaşamlarını yazmazlar. Yeniden birşeyler yaratırlar, bir dünya yaratırlar. İşte Stendhal'i bu bakımdan çok önemli buluyorum. Benim bir alışkanlığım var: Yeni bir roman yazmaya başlamadan önce, Stendhal'i bir kere okur bitiririm. *Parma Manastırını*, *Kızıl ile Kara*yı. Bir de Nazım Hikmeti okurum. Bir romana başlamadan, bu ikisinin etkisinde kalayım isterim. Nazım, müthiş bir Türkçe kullanır. Bu, müthiş sağlam bir roman mimarisi verir Stendhal'in roman anlayışıyla birleşince. Benim anlayışıma en yakın insan Stendhal'dir. Anlattığı karakterler, tipler de benim romancı kişiliğime en yakın olanlardır. Stendhal'in yarattığı bütün kişiler, toplumun çok aşağı katlarından gelip hırsla üst katlara, yukarılara gidenlerdir. *Kızıl ile Kara*daki kahramanı Julien Sorel'den tut, *Parma Manastırı*ndaki kahramanı Fabrice del Dongo'ya kadar. Bütün bunlar ihtiraslı, büyük tutkuları olan kişilerdir. Stendhal'in kendisi de belki böyle bir taşra adamıydı. Yani, toplumun en alt tabakalarından gelip, tepeye kadar yükselmeye tutkulu kişiler... Çağımızda da görüyoruz bu insanları. Stendhal'in kişileri, bir bakıma o kapitalist müthiş tutkunun önderleri sayılabilir. Ve bir de tabii başka bir tutku var karşımızda: Dünyayı değiştirmeye çalışan insanların o büyük tutkusu.

— *Yani yalnızca bir sınıf özlemi değil.*

— Değil.

— *Dünyayı da değiştirme özlemi, tutkusu.*

— Dünyayı değiştirme özlemi de bir müthiş tutkudur. Stendhal'in kişilerinde, kendini değiştirme tutkusu da, dünyayı değiştirme tutkusu da çok iyi işlenmiştir. Stendhal, o sonsuz

tutkulu adamları çok çok iyi işlemiştir.

— Stendhal, Fransız toplumunda, bir geçiş döneminin yazarlarından biri, öyle değil mi?

— Öyle. En büyüğü hem de.

— Peki, Stendhal, kendinden önceki birikimi, büyük kültür birikimini, kendinde nasıl özümlüyor, dünyayı değiştirmek konusunda bu birikimi nasıl kullanıyor sence? Bu konudaki çabası ne oluyor?

— Stendhal'in, öyle dünyayı değiştirmek gibi, sanırım, bir derdi yok. Üstelik de Napolyon hayranı. Ama bak, Napolyon, dünyayı değiştirme tutkusu içinde bir insan. Stendhal de Napolyon'a hayran. Aslında, Stendhal'in romanlarındaki bütün tipler kişiler de Napolyon'a hayrandır. Julien Sorel de, Fabrice del Dongo da.

— Çünkü Stendhal, Napolyon'a hayran.

— Hem de nasıl! Gerçi, Stendhal, kendi düşüncelerini, görüşlerini romanlarına katıyor, ama, bütün bunlara karşın Stendhal, hiçbir zaman Julien Sorel değildir, Fabrice del Dongo değildir, olmamıştır. Gereksinmesi yok buna. O kadar müthiş, öylesine büyük bir başarıyla yaratıyor ki bu kişilerini, bu insanlarını, kendinden daha gerçek kılıyor onları, daha gerçek yaratıyor.

— Yani Stendhal kendini anlatsaydı, bu kadar gerçek kişiler yaratamazdı diyorsun?

— Bir romancının, bir sanatçının, epopecinin, yani destancının yarattığı insan, kendinden daha gerçektir. Benim kanım bu. Yani büyük sanatçıların hepsinin, kendi kişiliklerinden daha gerçek kişiler yaratmış olduğuna inanıyorum. Al Tostoy'un kişilerini ele, al Stendhal'in kişilerini, bir gerçek insandan gerçektirler. Hele Gogol'ün kişileri, gerçeğin de gerçeğidirler. Roman bunun için önemli. Örneğin Faulkner'daki doğa, bizim gördüğümüz, bildiğimiz, algıladığımız doğadan daha gerçek bir doğadır. Buradan giderek bir yere varabiliyoruz sanırım.

— Konuyu bizim romancılığımıza bağlayabilir misin?

— Bizim romanımızı, kendi epik geleneğimize bağlarsak, bağlayabilirsek, büyük bir atılım yapabiliriz romanda.

— Kendi kaynaklarımıza dönmek mi? Dünya romanından

önce, kendi kaynaklarımızdan yola çıkmayı mı öneriyorsun?

— Dünya romanı elimizde önemli bir koz. Dünya romanından öğreneceğimiz pek çok şey var. Hiç bir zaman, Rus edebiyatını, Rus romanını bilmeden Türkiyede romancı olmak kolay değil. Ama, bizim Köroğlu destanımız nedir, nasıl anlatılmış? Köroğlu destanını bilmeden, onun büyük gerçeğine varmadan da Türkiyede bir romancı olmak, olanaksız. Yani birtakım koşulları var romancı olmanın.

— Köroğlu geleneğini anlatır mısın biraz? Çünkü senin romancılığında Köroğlu destanının çok önemli bir yeri olduğunu sık sık söylersin.

— Köroğlu diyorsam...

— Yani yalnızca Köroğlu değil tabii. Ülkemizdeki büyük halk kültürünü, halk birikimini söylemek istedim.

— Halk birikimini. Şimdi bak, ben, folkloru, yaşayan bir şey olarak kabul ediyorum. Folkloru, ölü bir araç gereç yığını olarak görmüyorum. Gerçek folklorcular da bilir bunu. Her zaman, halkın içinden sanatçıları çıkacaktır. Halk, anonim yaratmasına devam edecektir. Buna da inanıyorum. Folklorcular buna tanık olmuşlardır. Halklar her çağda, her yerde, her zaman yaratırlar. Eğer yozlaşmamışlarsa. Örneğin bir İsveçte, radyo, sinema, televizyon, halkın kendi yaratısının yerini alamıyor. Bütün bu modern araçlarla birlikte, halk yine de fıkralarını, türkülerini, hikayelerini, destanlarını, masallarını yaratıyor, üretiyor. En modern toplumlardan biri olarak gösterilen İngilterede, Fransada da böyle bu. Çok az belki, ama yine de üretiyor halklar, yaratıyorlar. Gerçi biz yaşarken bunun örneklerini pek az görüyoruz. Sürüp gelen bir birikimin sürüp gidişidir bu. Yüz yıl sonra bu bizim çağımızdan neler kalmış, onu yüz yıl sonranın insanları elle tutabilecekler, halkın o güne kadar neler yarattığını. Bir de şunu söylemek isterim: Bizim ülkemizin insanları, daha okur yazar bile olamadılar. Televizyon geleli pek az zaman oldu. Radyo bütün evlere daha yeni girmeye başladı. Batıdan çok değişik bir dönemdeyiz. Folklorik ögeler, halkın yaratması, bir gereksinmedir. Yaratmak bir gereksinmedir çünkü. Sanat, insanın kanındadır. Sanat, insandan ayrı bir şey değildir. Sanatsız insan olmaz. Onun için halklar kesinlikle yaratır-

lar, yaratmalarını sürdürürler. Halklar varsa dünyada, halkların yarattığı sanat eserleri de var olacaktır. Bizde bu alan çok zengin. Nasrettin Hoca da var, Karacaoğlan da var, Pir Sultan da, Köroğlu da, Homeros da, Manas Destanı da var, var oğlu var. Bizim Anadoluda, bu büyük gereksinmeyi gidermek için, bugün de yüzlerce şair, Anadoluda dolaşır durur, destanlar anlatırlar. Örneğin gez dolaş Anadoluyu, Homeros'tan parçalara rastlarsın. Nereden geliyor bu? Bizim masallarımızın içinde Hint masallarını da bulursun, Arap masallarını, Binbir Gece Masallarını, bugün Anadoluda toplayabilirsin. Hatta Gılgamış Destanından birtakım parçalara rastlarsın bugün Anadoluda. Bu destanlar, masallar, sözle anlatılır, alabildiğine gelişmiş bir dille anlatılır ve çok güzel anlatılır. Dil öylesine nüanslıdır ki, şaşar kalırsın. Ve halk, sürekli olarak dilini yaratır. O çağın gereksinmesine göre yaratır. Şu anda Anadoluda hiç bilmediğimiz sözcükler üretilmiştir, üretilmektedir. Örneğin makine üstüne sözcükler üretilmiştir Anadoluda. Oysa makine Türkiyeye yeni girdi. Radyo üstüne yepyeni sözcükler üretilmiştir. Şaşarsın duysan. Örneğin traktör üstüne, traktörün parçaları üstüne, yeni yepyeni sözcükler. Traktörün çalışması üstüne yüzlerce üretilmiş sözcükle karşılaşırsın. Masal vardır traktör üstüne, doğmuştur, türküler doğmuştur. Şimdi sana şurada o türkülerden birkaçını çalıp dinletebilirim. "Makine makine kanlı makine" diye bir yeni türküyü şimdi okuyabilirim sana istersen. Yani, halk, sürekli yaratıyor. Köroğlundan, masallardan ben boyuna söz ediyorsam elbette onlar benim anlatış kültürüm olmuşlardır da ondan. Halkın konuştuğu da benim temel kültürlerimden biridir. Halkımızın konuştu dil. Nüans ondadır. O her gün bir şey yaratır. İnsanın yaşamı, yaratmadır zaten. Eğer insan yozlaşmamışsa tabii. Konuşurken, bir olayı anlatırken halk her an yaratır. Bir olayı beş ayrı kişiden dinlediğimiz zaman, aynı anda gördükleri, yaşadıkları olayı beş insan ayrı ayrı anlatır. Çünkü anlatım bir yaratımdır. Benim temelimi bağladığım yaratma budur. Ben de kendimce yaratıyorum. Ama öyle bir kültür ortamından, öyle bir kültür denizinden, kendimize özgü o müthiş Anadolu kültürünün denizinden faydalanıyorum ki bu yaratmada. Kendimi ben Anadoluyla oluş-

turdum diyebilirim. Kendi dilimi oluştururken, Anadoluyla oluşturdum kendimi.

— *Köroğluna bağlarsak bu konuyu...*

— Ha, şimdi, Köroğlu nasıl anlatıyor? Buna baktım. Bana bir kolaylık sağladı bu. Ben kendi konularını anlatırken, elbette Köroğlunun anlattıklarını anlatmıyorum. Köroğlunda anlatılanı elbette anlatmıyorum. Atı anlattığım zaman bile.

— *Atı ne kadar çok anlatmışsındır.*

— Köroğlunda da en çok anlatılan öge attır. Köroğlu destanı baştan sona at ögesiyle doludur. Şimdi ben, atı anlatmaya başlayınca, hiç bir zaman Köroğlu gibi anlatmıyorum. Ama benim oluşmamda Köroğlu destanınınyeri büyüktür. Bir yere geldim elbette. Bir yazar, bir sanatçı bir olgunluğa geliyor, bir anlatım biçimine ulaşıyor. Ama ben atı anlatırken, benim oluşmamda, o anlatım biçimine erişmemde, Köroğlunun birinci rolü oynadığını biliyorum.

— *Sanırım, atı anlatırken, Köroğlunun atı nasıl anlattığını da bilerek yola çıkıyorsun. Yani Köroğlu anlatımını bilensin artık sen.*

— Köroğlunun anlatımıyla hiçbir ilgim yok. İnsanın kendini oluşturması söz konusu burada. Bir insan, bir kültürle oluşturuyor kendisini. Benim atı anlatışımda, Köroğlu temeli, elbette birinci yeri alıyor. Ama ben Tolstoy'un *Anna Karenina*'sında anlatılan atlardan da faydalanıyorum. Tolstoy'un at anlatımını da biliyorum yani. Stendhal, *Parma Manastırı*nda atları nasıl anlatmış, bunu da biliyorum. Köroğlu asıl temelim, ama o konuda dünyadaki deneyleri de bilmeye çalışıyorum. Fabrice del Dongo'nun savaştaki beygiri, Borodino Savaşındaki atlar, beygirler, *Anna Karenina*'daki atlar. Tolstoy çok güzel anlatır orada atları. Yani bir sürü at birikimi. Sonra atçıların at anlatması. Çukurovada eski Türkmenlerin at anlatmaları. Bütün bunlar benim oluşmamı, at konusunda oluşmamı sağlıyor. Ben bütün bunları kendi içimde yoğuruyor ve at görüşümü belirlemiş oluyorum. O zaman işte, sanıyorum ki zengin bir anlatım ortaya çıkıyor. Bu gelişimi başka konulara da yönlendirebiliriz: Doğaya da, sulara, ağaçlara, kuşlara, otlara, çiçeklere, insanlara da. Evet, bir insan anlatımı da var. Çok önemli. İnsanı Köroğlu an-

latıyor, bizim masallarımız anlatıyor, halkımız türlü biçimlerde anlatıyor. Ama Tolstoy da anlatıyor, Stendhal de, Albert Camus da anlatıyor. Çağımızdaki bu insan anlayışlarını, Anadolu kökenli bir sanatçı, kendi kültür birikiminin insan anlayışlarıyla birleştirince ortaya değişik bir insan anlayışı çıkıyor. Kendi kökeni. Bir de dünya kültürü. Bunlarla oluşmuş bir insan çıkıyor ortaya. Kendine özgü bir adam tipi, bir sanatçı tipi çıkıyor.

— Bir de İstanbul var. Apayrı bir olgu. Anadolu kökenli sanatçıların yanında bir de İstanbul kökenli sanatçılarımız var.

— Yok. Bugün İstanbuldan yapıt çıkmıyor. İstanbullu yazarların dilleri yok. Dil olmayınca kültür de olmaz. Bizim kültürümüz, halk içinde oluşmuş, yüzyıllar boyu türlü uygarlıklarla gelişmiş, çok zengin bir kültürdür. Dilimiz de öyle. Bugünkü İstanbul Türkçesiyle roman yazılamaz. Şiir yazılamaz. Hiçbir şey yazılamaz. Üç yüz beş yüz sözcüklük bir dildir İstanbul Türkçesi. Osmanlıca da öyle. Yaşamın dışında kalmış, donmuş bir dil. Tıpkı İstanbul Türkçesi gibi. İstanbul diliyle yazılabilseydi, en iyisini Nazım yazardı. Nazım Hikmet, yıllarca hapislerde yatmasa, o zengin Anadolu kültürüyle, Anadolu Türkçesiyle buluşmasa, Nazım Hikmet olamazdı. Yunustan, Karacaoğlandan, Pir Sultan Abdaldan, Dadaloğlundan, Veysele kadar uzanıp gelen sonsuz zengin o Anadolu Türkçesini oluşturduktan sonra Nazım, o büyük şiirini oluşturdu.

— Nazım konusuna daha sonra geleceğiz. Onu ayrıca konuşalım.

— Yok, kentten daha uzun süre roman çıkmaz sanıyorum. Çıkarsa yine Anadoludan çıkar. Abidin Dino ile şakalaşırdık: Her İstanbullu yazarı bizim Çukurovadaki Çardak köyünde hiç olmazsa bir yıl kalmaya mahkum etmeli, Türkçesini, roman Türkçesini edinsin zavallılar, derdik.

— Sen sürekli olarak Çukurovayı yazdın.

— Yazdım. İnsanoğlu bir koşullar topluluğu içinde doğar büyür ölür. İnsanları koşullar var eder. Ben bir Marksistim. Marksist düşünmeye çalışan biriyim. Marksist felsefe de bunu böyle söyler: İnsanoğlu gökten düşmez. İnsanı koşullardan soyutlayamayız. Bana sordular bir yerde, "Niye sürekli olarak Çukurovayı yazıyorsun?" dediler. Amerikada, bir konferansta sor-

dular. Ben Çukurovada doğdum büyüdüm. Çukurovada yaşadım. Bütün yaşamım oralarda geçti. Şu anda İstanbuldayım, İstanbulda yazıyorum. Tam yirmi beş yıldır İstanbulda yaşıyorum, İstanbulda yazıyorum. Orada dedim ki: "Çukurovayı yalnızca ben yazmıyorum ki," dedim. "Tolstoy da Çukurovayı yazdı, Cervantes de Çukurovayı yazdı, Stendhal de Çukurovayı yazdı. Dünyada ne kadar soylu yazar, soylu sanatçı varsa, hepsi Çukurovalıdır," dedim. Çünkü kendi koşullarından soyutlanmış bir insan, sanatçı olamaz. Soyut bir sanatçı yoktur. Soyut bir insan düşünülemez. Her insan gibi, her sanatçı da koşullarla oluşmuştur.

—Yani, o büyük sanatçıların hepsi kendi Çukurovalarını anlatmışlardır, demek istiyorsun.

— Hepsi yereldir. Yerel olmayan bir tek büyük sanatçı bulamazsın. O konuşmamda, daha da ileri giderek, "En yerel sanatçı da Kafka'dır," dedim. Kafka'nın yazdıklarını okuduğum zaman onun karşısında dünyanın karanlık bir duvar olduğunu görürsün. Umutsuzluktur onun türküsü. Böyle bir umutsuzluk türküsü söyleyebilmesi için, önce o insanın yaşamına bakmak gerek. Kafka'nın yaşamı çok ilginç. Bütün soylu yazarların yaşamları ilginçtir. Dünyayı yaşamaları. Bu ilginçlikleri, kendilerini anlatmaları için olmuyor, asıl insan soyunu anlatmak için, doğayı anlatmak için. Flaubert, "Ben Madam Bovary'yim," diyor da "ben ağacım," diyemiyor. Olmaz öyle şey çünkü. İnsan dünyadır zaten. İnsan, büyük algıların toplamıdır. Birikimidir. Onun için, dünyayı, başka biri olmadan, ağaç olmadan da anlatabilir. Flaubert gibi "Madam Bovary" olmadan da anlatabilir. Ve büyük sanatçıların hemen hepsi, zamanlarından bugünümüze kadar, anlattıklarını, başka biri olmadan anlatmışlar. Dünyayı anlatmışlar, başkalarını anlatmışlar. Ağacı anlatmışlar. Suyu anlatmışlar. Gerek yok kendilerini anlatmaya. Yani ne olur, kendilerini de anlatsınlar. Ben buna da karşı değilim. Bana ne? Ama salt "Ben Madam Bovary'yim" demek çok yanlış bir şey. Bizim bugünkü sanatımızın yanlışlığı da Fransızların Flaubert çizgisinden gelen yanlışlığı gibi. Çünkü bizim çoğu sanatçımız, Fransız kökenli sanatçılardır sanki. Günümüze gelene kadar, sanatçılarımızın pek çoğu, ışıklarını

Fransadan almışlardır. Ben Fransız edebiyatını okumasınlar, bilmesinler demiyorum. İşte benim elimden yaşamım boyunca düşmeyecek olan kitap, bir Fransızın, büyük bir Fransız yazarının, Stendhal'in. Ama onlara öykünmesinler. Bütünüyle öykünmüşler. Öykünmeyenleri de hep küçümsemişler. Bir genç şairimiz, "Nefret ediyorum şu folklordan," demişti. Yazmıştı bunu. Ne demek "nefret ediyorum şu folklordan?" Müthiş küçümsüyordu folkloru. Örneğin bir Karacaoğlanı, bir Yunus Emreyi küçümsüyordu. Olmaz böyle şey. Hikayecilerimizden biri de, geçen yıl, "ben Beethoven hayranıyım, halk türkülerimizden nefret ediyorum," demişti. Ne demek bu? Beethoven folklordan nefret etmemiş, ondan faydalanmış. Beethoven'in temeli folklor. Bütün büyük sanatçıların temeli. Türküsü, destanı, masalıyla, bütün çağlar boyunca en büyük kaynak o olmuş. Yani halkın, toplumun yarattığı olmuş en büyük kaynak. Ondan kopuk bir sanat olmuyor. Yok bunun örneği. Bir tane adam çıkmamış. Beethoven'i aldığın zaman, altında, o büyük dehanın altında, hep halk müziğinin, halk temalarının izlerini buluyorsun. Elbet kendisi de temalar yaratmış. Ama altını deştiğin zaman halk birikimi çıkıyor karşına. Bach da öyle. Shakespeare'i al. Ortaya koyduğu bütün yapıtlar, hep halkın yarattıklarından yola çıkılmış şeylerdir. *"Hamlet"*i Shakespeare'den önce de yazmışlar, sonra da. Boyuna yazmışlar. Ama en güzelini Shakespeare yazmış. *Makbeth* de öyle. Hep eski masallardan, eski efsanelerden alınma şeyler bunlar. *Faust*'tan tut, bilmem kime kadar, çoğunlukla böyle bu. Şimdi bu kesin bir örnekleme değil. İnsan elbet konular da yaratır. Bir sürü insan da çıkmış, bir sürü yepyeni konular yaratmış. Bir kural koymuyorum. Ama halkın yarattıklarına başvurmak, bir kolaylıktır diyorum. Daha bir insancalık sağlanıyor. Daha geniş bir tutarlılık sağlanıyor. Bizim yazarlarımıza bunu güç anlatırız. Bizim edebiyatımız, kendinin dışında bir edebiyat olmuş. Daha çok da bir öykünme edebiyatı olmuş. Biz kendi kültürümüzle, halk kültürümüzle hiçbir zaman birlikte olmamışız.

—*Peki ya Nazım Hikmet?*

—Anadoludan kaynaklanarak, bizim ilk büyük şiirimizi, ilk büyük sanatımızı yaratan Nazım Hikmet olmuştur. Biraz

Nazım Hikmet için konuşalım.

— *Tam sırası.*

— Nazım Hikmet, dedesi Mevlevi olan bir aileden geliyor, bir Osmanlı ailesinden. Nedir Mevlevi? Mevlana, tutmuş Farsça yazmış şiirlerini. Bir yol kurmuş, bir tarikat. Mevlevi, o yolun, o tarikatın adamı demek. Nazımın dedesi de bu adamlardan biri. Şiir yazıyor. O tarikat felsefesinin içinde yazıyor. Nazım, bu dinsel, mistik felsefenin içinde, bu atmosferin içinde yetişiyor. Bir Osmanlı paşasının oğlu olduğu için de, ister istemez, bütün Osmanlıların üstün tabakası gibi Fransızca da öğreniyor, dadılarından. Ne kadar Osmanlıysa, ondan da çok Fransız oluyor. Biraz Arapça öğreniyor, biraz Farsça öğreniyor. Osmanlıca bunların birikimidir. İki kültürün de, Fars kültürünün de, Arap kültürünün de etkisinde kalmış bir saray kültürü oluyor Osmanlı kültürü. Bir karışım. Kurtuluş Savaşımızın çıktığı sırada Nazım, Sovyetler Birliğine gidiyor. Orada, büyük devrimin en yalımlı çağına yetişiyor. Sosyalizm dedikleri o şeyi de orada okulunda öğreniyor. Ve şiirler yazmaya başlıyor. O dönemin devrimci şairlerinin etkisinde kalıyor. Nazımın ilk şiirleri de, Sovyetler Birliğinde yazdığı şiirler de, çok orta şiirler. Bugünkü Nazım dehasının kıvılcımlarını göremiyoruz o şiirlerde. O dönemde en ünlü şiirleri: Bahri Hazer, Salkım Söğüt. Bunlar bile Nazımın dehasının kıvılcımlarını taşımaz. Nazım o günlerde ölseydi, o şiirlerde onun şiirinin kıvılcımlarını göremezdik. Nazım, Türkiyeye dönünce, bir şairler topluluğunun içine giriyor, Beş Hececilerle arkadaş oluyor. Onlarla birlikte şiirler yazıyor. Hececiler, ölçülü uyaklı şiir yazıyorlar, Nazım uyaksız yazıyor. Nazımın onlardan bir üstünlüğü yok. Örneğin, "Doğar aç midelerden nurtopu ihtilaller" diye yazıyor Faruk Nafiz. Nazım da aşağı yukarı aynı kalitede şiirler söylüyor. Bir adım ileri gitmiyor. Belki onlardan birazcık daha iyi.

— *Çok daha devrimci.*

— Devrimci. Devrimden yana. Ama Nazım orada, orta bir şair. Nazım, daha önce ihtilali görmüştü. Orada bir oluşum oluyor tabii. Nazım, Sovyetler Birliğindeyken Mayakovski'yle tanışıyor. Puşkin'in ne yaptığının biraz farkına varıyor, belki de Puşkin'i okutuyorlar orada. Bunu konuşmuştum kendisiyle.

"Puşkin'i tanıyor muydun?" dedim. "Elbette," dedi. Birkaç şiirini, Rus edebiyatında neler yaptığını az da olsa öğrenmiş. Tam bu sırada Türkiyeye geliyor, bir süre sonra da hapse giriyor. Birkaç yıl yatıyor hapiste. Şimdi ne oluyor Nazım? Fransız kültürü, Fars kültürü, Arap kültürü, bir de devrimde oluşan yeni bir kültür. Ancak, Nazımın büyük bir eksiği var: Nazım hâlâ kendi halkının adamı değil.

— *İstanbul adamı.*

— İstanbul, bize şair, sanatçı vermemiş, yüz elli iki yüz yıldır. Tevfik Fikret var. Yahya Kemal var. Kötülemek istemiyorum Tevfik Fikret gibi bir adamı. Ama bunların hiç birine büyük şair diyemeyiz. Orta karar şairler. İşte o çizgideyken Nazım hapse girince, halkla karşılaşıyor, halkın kültürüyle, konuşulan kültürle, türkülerle, efsanelerle, destanlarla. Nazımın o iki yıllık hapsinden sonra, müthiş bir şey çıkıyor ortaya; o büyük birikim, bir anda patlayıveriyor. Halk aşısı almıştır Nazım. Buna aşı demeliyiz. Nazım halk aşısını alınca ortaya *Şeyh Bedreddin Destanı* çıkıyor. Bununla da kalmıyor bizim aslanlar, Nazımı yıllar boyu sürecek hapse mahkum ediyorlar. Nazım, Çorumdan tut, Sinoptan tut, Bursaya kadar Anadolu halkının içine, göbeğine düşüyor. Ve orada Nazım, büyük destanını yaratıyor. Ben, Nazım için her zaman söylerim: O, Yunus Emre, Karacaoğlan, Pir Sultan Abdal, Dadaloğlu geleneğinin son büyük halkasıdır. Nedir Karacaoğlan? Halkının arasındadır. Nedir Pir Sultan Abdal? Kendi halkının arasında, kendi ideolojisinin doğrultusundadır. Nedir Dadaloğlu? Kendi başkaldıran halkının arasındadır. Bu ozanlar, şiirlerini, türkülerini oluşturmuşlar. Yunus Emre nedir? Kendi ideolojisinin içinde, kendi tekke çevresinin arasındadır. Bunlar, o büyük kitlelerin her şeyidirler. Örneğin bir Dadaloğlu, o ayağa kalkmış büyük Türkmen kütlesinin her şeyidir, her gereksinmesidir. Kültürüdür, türküsüdür, bilgisidir, özlemidir, sesidir. Nazım Hikmet de tıpkı öyle; Anadolu hapisanelerinde, bilinçli ya da bilinçsiz, birdenbire, toplumumuzun, halkımızın her şeyi oluverir. Büyük halk aşısını alıyor Nazım. Halkının içinde halkla birlikte oluşturuyor şiirini. Böyle olunca da karşımıza bir dahi çıkıyor.

— *Nazım, halkın dehasıyla buluşuyor.*

— Evet. Halk aşısını alıyor, halkın dehasıyla buluşuyor, birleşiyor.

— Özellikle de halkın diliyle.

— Tabii canım! Örneğin Nazımda bir söz var: "Tilkiler bakır sıçacak bu kış," diyor. Bizim Çukurovada böyle bir deyim yok. Yani, bu kış öylesine soğuk olacak ki, tilkiler bakır sıçacak. Bu söz Orta Anadolu sözüdür. İstanbulda kalsaydı Nazım da bilemezdi bunu.

— Müthiş ekonomik bir deyim. En az sözcükle, en somut imge yaratma örneklerinden biri bu.

— Hem de nasıl. Soğuğun korkunçluğunu bu kadar kesin anlatan bir başka deyim var mıdır bilemem. Bin yıllık bir halk deneyinin soğuğu anlatışıdır bu söz. Bu, Karacaoğlan kültürüdür, Yunus Emre kültürüdür. Bence, bizim bugünkü gerçek büyük edebiyatımız Nazım Hikmetle başlar. Nazım Hikmetin İstanbuldan çıkıp, Dadaloğlu halkasına bir yeni büyük halka ekmesiyle başlar. Çünkü son büyük halk şairimiz Dadaloğludur. Nazım, işte bu son halkaya takılmış yeni bir halkadır.

— Peki Nazım Hikmet'ten sonra?

— Cumhuriyet sonrasında, Anadoludan birtakım yeni insanlar çıkar. Köy Enstitülerinden, köylülerden, okur yazarlardan yeni adamlar çıkar. Bunların çoğunluğu, ister istemez sosyalist olur. Çünkü Anadolunun fakir halkının içinden çıkmıştır bunlar.

— Çelişkileri görürler.

— Görürler. Kendilerine, yörelerine bağlıdırlar. Kendi yörelerine, halklarına, ülkelerine, dillerine bağlı kalırlar, halkla birlikte olurlar. Buna zorunludurlar. Romancılar, hikayeciler, şairler çıkar. Örneğin bir Ahmed Arif çıkar Diyarbakırdan. Müthiş bir kültür birikiminin sonucudur bu. Nazımdan sonra, Nazıma yeni bir halkadır Ahmed Arif. Yepyeni. Ancak, Ahmed Arif, daha çeşitli kültürlerden gelir. Onun çıktığı yörede değişik kültürler vardır. Mezopotamyadan gelen bir Arap kültürü. Bunların hepsi birleşir Ahmed Arifte. Ahmedin sesi, çok zengin bir sestir, şiirinin sesi. Ben bu Arap epopelerini, Kürt epopelerini, Türk destanlarını bildiğim için Ahmed Arifteki bu zenginliği çok iyi anlıyorum. Ahmed Arif, bütün bir Anadolu sesle-

rinin karmaşasıdır. Ahmed Arifin büyüklüğü buradan gelir: Nazıma yeni bir halka oluşu. Türkiyedeki bütün öbür şairlerden daha usta, daha kişisel bir sese varışı bundandır. Büyük halk kitlelerine daha yakın oluşu, halkları daha içten, daha yürekten yaşayışındandır. Yani, gerekli mi halkları anlamak? Evet. Yirminci yüzyılda halklar dört milyar. Dört milyar insan yaşıyor yeryüzünde. Elbette bunun yanında burjuvalar da var dünyamızın üstünde. Halkların kültürleri bu burjuvaların yanında çok daha sağlam, çok daha yaratıcı. Elbette burjuva kültürünü de çok iyi bilmek zorundayız. Elbette ondan da yararlanmak zorundayız. Ama kendi kökenimize, kendi halklarınıza ne kadar bağlı kalırsak, o kadar zenginleşiyoruz. Bu da bir gerçek. Ahmed Arif, elbette, Türkiyedeki bütün öbür şairler kadar burjuva kültürünü bilir. Yani hepsi kadar o şiiri bilir. Dünya şiirini de bizim öbür şairler ne kadar biliyorsa, Ahmed Arif de üç aşağı beş yukarı onlar kadar bilir. Nazım Hikmet, daha çok bilirdi. Ancak Ahmed Arifin başka bir üstünlüğü var; Yüzde yüz halk kitlesinin içindedir Ahmed Arif. Diyarbakırı gördün mü bilmem. Diyarbakırı görünce Ahmed Arifi anlamak daha kolaylaşıyor. O korkunç surlarıyla, türküleriyle, hapisanesiyle, sıcağıyla, soğuğuyla, o her yönden esen halk kültürüyle. Kolay iş değil Ahmed Arif gibi bir şairin çağımızda yetişmesi. Diyarbakır, bütün kültürlerin buluşma yeridir, kavşağıdır, bileşimidir. Ahmed Arif işte böyle bir kavşaktan çıkıyor. Orhan Kemalin de Adanadan çıkması gibi. Çukurova çok önemli bir yerdir. Büyük Türkmen yığınağıdır Çukurova. Hanomag fabrikasının ürettiği elli yedinci traktörün girdiği yer de Çukurovadır. Bin sekiz yüzlerden sonra. Üstelik Türkiyenin endüstrileşmesinin simgesidir Çukurova. Hem böyle oluşu, hem de çok diri bir Türkmen kültürü Orhan Kemal gibi bir yaratıcının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Nedir Karacaoğlan, Dadaloğlu, Kul Abdurrahman? Çukurovalı şairleri söylüyorum. Nedir Gavurdağlı Aşık Hacı? Daha başka yüzlerce halk ozanı, yüzlerce destan anlatıcısı? Orhan Kemalle birlikte Adana sokaklarında dolaşırken, bir sürü şair görürdük, yol kıyılarına oturmuş saz çalan, parklarda saz çalan. Bizim gençliğimiz böyle geçti Orhanla. Yanlış da deseler, doğru da deseler, aldırmam, bizim bugünkü Türkiyemizin ger-

çeği, halklarımızın gerçeği budur. Bizim büyük sanatçılarımızın hepsi, büyük geleneksel Anadolu edebiyatının birer halkasıdır, derim. Nazım, Dadaloğlundan sonraki halkadır. Nazımdan sonraki halkalar Ahmed Ariftir, Orhan Kemaldir, Fakir Baykurttur. Bizim edebiyatımız, kökeni olan bir edebiyattır, kendi kökeni üzerinde oluşmuştur.

— *Öbür edebiyatlar için de aynı şey söylenemez mi?*

— Her edebiyat aşağı yukarı böyledir. Öykünme bir edebiyat değilse tabii. Örneğin Fransız edebiyatı, eski Latinden, eski Grekten gelmedir, kökeni oralardadır. Ama kendine özgü bir edebiyat doğmuştur Fransada. Bir Stendhal doğmuştur. Stendhal'in kökenini araştırırsan, Homeros'u bulursun. Hem de gerçek Homeros'u, sahici Homeros'u. Sahici destan anlayışını bulursun. Stendhal diyor ki: "Ben arzuhalci gibi yazıyorum," diyor. Stendhal'in dışındaki batılılar yanlış anlamışlardır Homeros'u. Homeros'un yazdıklarını, büyük kahramanlık destanı falan sanmışlardır; böyle büyük sesli, gov gov gov, palavra bir edebiyat sanmışlardır. Oysa Homeros, kahvede oturur gibi anlatır. Bilenlerin bana anlattıklarına göre, Shakespeare de kahvede konuşur gibi söylermiş sözlerini. Epope geleneği budur. Stendhal bunu sezmiş biridir. Arzuhalci gibi yazışı bundandır. Yazdıkları gerçek epopedir. Ben, Stendhal'i, ilk kez yirmi, yirmi iki yaşlarındayken, gençliğimde tanıdım. Bilinçsiz olarak. Müthiş hayran olduğum tek adam Stendhal oldu. Niye? Hiç bilmiyorum. Çünkü onun anlatış biçimi, benim kökenime çok yakın. Benim halkım da kahvede oturur, anlatır Köroğlu destanını. Kahvede oturulur gibi anlatılır bizde Köroğlu. Yani, "Benim buğday bu yıl çok iyi verdi. Ekinime dolu vurdu. Yoldan gelirken karşıma Ahmet çıktı," gibi anlatılır. Büyük epopelerin kökeninde bu anlatım biçimi vardır. "Ekinime dolu vurdu. Sel götürdü. Yağmur yağdı, ıslandım" der gibi. Epik anlatış budur. Stendhal'in Fransız edebiyatında ulaştığı gerçeklik de budur. Eğer Fransız edebiyatı, Stendhal'in açtığı bu yolu tıkamasaydı, bugün dünyamızın edebiyatı bambaşka olurdu. Benim kanım bu. Onun için bizim şansımız oluyor, yeni edebiyatımız oluşurken, halkımızın kültüründen gelen sanatçılar, bilinçli sanatçılar çıkıyor ortaya. Görüyorsun, Fakir Baykurt çıkıyor, bilinçleniyor, Ahmed Arif

çıkıyor, bilinçleniyor. Nazım Hikmet çıkmış, bilinçlenmiş bu konuda. Yani, dünya edebiyatını, dünya kültürünü bilerek, kendi kökenimize bir bilinçle varışımız var ki, bundan sağlam bir edebiyat doğabilir. Yalnız burada konuyu saptırmamak gerek, bu bilinçlenmiş sanatçılarımıza öykünmemek gerek. Halk şiirimize, Nazım Hikmet şiirine, Ahmed Arif şiirine öykünmemek gerek. Şimdi bunlar birer kültürdür artık. Nazım Hikmet gibi Ahmed Arif de gençlerimiz için bir kültür olmuştur. Orhan Kemal de öyle. Sait Faik de. Sait Faik gibi bir adamın ortaya çıkması bile, Anadolu kökenli oluşundandır. Sait Faik, birtakım arkadaşların sandığı gibi değildir. Sait Faikin dilindeki nüanslara baktığımız zaman, gene adamakıllı sağlam halk temaları buluruz.

— Yani, Sait Faiki yalnızca İstanbul kökenli bir yazar olarak alamayız demek istiyorsun.

— Sait, Anadolu kökenli bir yazardır. Sait Faikin Türkçesini, başkalarına göre, ben çok çok güzel buluyorum. Çok zengin bir Türkçedir o. Yani, bence düzyazıda Sait Faik, şiirde Nazım Hikmet, Türkçeyi en güzel kullanmış insanlardır. Güzel insanlardır.

— Sait Faik, geçen yıl tartışmalara yol açmıştı. Bu konuya girmeyelim. Asıl sormak istediğim bir başka konu var. Yazarlarımızı, çıktıkları çevreye, toplumsal sınıfa göre adlandırmak, nitelemek isteyen yazılar çıkıyor. Köy romancısı, kent romancısı. Feodal kültür, burjuva kültürü, proleter kültürü...

— Tamam. Çarpıtıyorlar. Vay efendim Dadaloğlu feodal kültürden gelmeymiş. Pir Sultan feodal kültürden gelmeymiş. Romancılara da ad taktılar: "Köy romancısı". Bu, dünyada ilk kez Türkiyede görülen bir şey. Buna "kültür ayıbı" derler. Bunun bir tek adı olabilir: "Kültür ayıbı". Oturmuş bu adamlar bir kültür ayıbı konuşuyorlar. Kimse de çıkıp bu adamların yüzlerine çarpmıyor bu ayıplarını, bu yanlışlarını, bu yalanlarını. Örneğin kimse çıkıp da Gogol için, "Köy romancısı Gogol" dememiştir. Oysa Gogol de, bugün Türkiyeli yazarların yaptığı gibi, kendi toplumunun, Rus toplumunun feodalitesini, Rus köylülerini, Rus bürokratlarını yazmıştır. Fakir Baykurt ne yapmıştır? O da Türk feodalitesini, Türk bürokratlarını, Türk köylüsünü

yazmıştır. Orhan Kemal de öyle. Hiç kimse çıkıp da "Rus köylü romancısı Gogol," demedi. Oysa düpedüz köyün köylünün romanını yazmıştır. Kimse Tolstoy'a "köylü romancı" demedi. Demez. Kimse Dostoyevski için "bürokratların romancısı" demez. İnsanoğlunu yazmıştır bu yazarlar. İnsanoğlu, köy koşulu içinde de yazılır, kent içinde de. Adam, hangi koşulda yazarsa yazsın, iyi romancı olur. Yazamaz, kötü romancı olur. Bu, sanatçının kendi gücüne, yeteneğine bağlı bir iş. Köylüyü Gogol gibi yazarsın, dahi olursun. Adlarını vermek istemiyorum şimdi, bizdeki üçüncü sınıf yazarlar gibi yazarsın köylüyü, köylülüğü, hiçbir şey olamazsın. Toptan kentliyi, toptan köylüyü yazan da yok ya. Bir dünyayı yazıyor insanlar. Örneğin ben yalnızca köyü mü yazıyorum? Köylü de var benim romanlarımda, kentli de var, İstanbullu da. Bütün Türkiye yer almalı benim romanlarımda. Ben köy kökenliyim, Çukurova kökenliyim. Çukurovada ne varsa yazıyorum.

— Ama en iyi bildiğini yazıyorsun çoğunlukla.

— En iyi bildiğimi yazıyorum. Yöremi yazıyorum. Yani bugün, kenti yazıyorum diye kötü romancı mı olacağım? Dün köyü yazdıysam, iyi romancı mı sayılacağım? Biraz aptalca bir şey bu. Örneğin Shakespeare için "aristokrasinin yazarıdır" demek gibi saçma sapan bir şey olurdu. Birtakım adamlar, Türkiyede bu kültür ayıbını yapabiliyorlar.

— Cervantes için de "feodalitenin yazarıdır" dedikleri gibi.

— Cervantes için "yabancılaşmanın romancısı" demeye bile korkarım ben. Cervantes, elbet bir yabancılaşma çağının romancısı, bir bitişin romancısı. Yani şövalye kültürünün bitip burjuva kültürünün yeşermeye başladığı dönemin çıkardığı büyük bir romancı. Bir geçiş döneminin yazarı. Bunu bile demeye korkarım ben. O, insanoğlunun romancısıdır. Tolstoy, insanoğlunun romancısıdır. Büyüklüğü de buradadır. Homeros da öyle. "Homeros savaş destancısıdır." Böyle söz olur mu? Yani, bir kültür ayıbı işleniyor. Şu kadar romancımız, hikayecimiz, eleştirmenimiz var. Herkes susuyor. Kimse çıkıp da alay etmiyor bu ayıbı işleyenlerle. Bununla alay edilir ancak.

— Yaşar Kemal, sen de sustun bu konuda. Oysa seni de "köy romancısı" diye niteleyenler çıkmıştı. Sen niye sustun?

— Ben kimseyle alay etmek istemem. Yalnızca alay konusu olacak işlerden hoşlanmam. Bu konu olsa olsa bir alay konusu olabilir. Kimseyle alay etmek istemem ben.

— Şimdi buradan daha öteye gidebiliriz. Biliyorsun, çağımız yeni bir toplumsal sınıfın çağı. İşçi sınıfının çağı. Proleterya. Şimdilerde ayrı bir 'Proleterya kültürü'nden söz ediliyor. Sanatçılar bile, proleteryanın sanatçısı olup olmamakla bölümlere ayrılıyor. Şematik bir sınıflandırma yani.

— Bu da yeni bir şey bizde. Bu konu dünyada da çok tartışıldı. Rusyadaki büyük devrimden sonra "Proleter-Kult", proleter kültürü diye bir şey atıldı ortaya. Yalnızca işçi sınıfının kültürü. Buna karşı çıkanlar oldu, savunanlar oldu. Troçki'yi bilmem ama Lenin buna karşı çıktı. Lenin, "İnsanlığın kültürü olabilir," dedi. "Bir gün, zamanlar sonra, proleterya, bu kültüre damgasını basabilir. Ama biz bütün insanlık kültürünün mirasçısıyız," dedi Lenin. Şimdi bizde biri çıkıyor, örneğin "Dadaloğlu, feodalitenin şairidir," diyor. Oysa, feodal dönemin içinden gelse bile, Dadaloğlu, insanlığın, başkaldırışın şairidir. Dadaloğlu, yerleşmeye karşı koyan Türkmenlerin sözcüsüdür. On birinci yüzyıldan beri süregelen ayaklanmanın sözcüsüdür. Guevara'nın da sözcüsüdür. Eşkiyalık da öyle. Yanlış ya da doğru, eşkiya, başkaldırandır. *İnce Memed*'de ben başkaldıran insanı yazdım.

— Bir yazarımız, Dadaloğlu için, 'Osmanlıyla çatışan Çukurovalı Türkmen göçmenlerinin gericiliğini simgeler', diyordu. Yani, Osmanlı, onlara daha ileri bir toplum düzeni önerirken, Türkmenler, daha gerici bir düzen isteğiyle karşı koyuyorlardı. Dadaloğlu bu karşı koyuşun sesidir, gericiliğin sesidir, gibisinden sözler ediyordu.

— Ben o ayaklanma bölgesinde doğup büyüdüm. Ayaklanmayı yaşayanlarla da tanıştım. Hele biri vardı. Fransız Komününe de katılmıştı. Türkmen aşiretlerinin özlemi Osmanlıya karşı bağımsız bir Türkmen devleti oluşturmaktı. Osmanlı zayıf düştükçe, bu Türkmenler yarı bağımsız devletler oluyorlardı. Dulkadiroğlu, bağımsızdı. Bu başkaldırma, devlet kurma çabasıdır. Başkaldırı ve devlet kurma. İnsanlığın en onurlu, en geleneksel özlemidir bu. Başkaldırı, Anadolunun geleneğinde var-

dır. Binlerce halk ozanı, bu başkaldırıları dile getirmiştir. Yemene, kıtlığa, sıcağa başkaldırı. Osmanlıya başkaldırı. Demek, Dadaloğlunu gerici sayıp sileceğiz defterden? Feodal dönemi anlattı diye Cervantes'i sileceğiz. Öyleyse eski Yunanı, Homeros'u da silelim. Dadaloğlunu sileceğiz de biz ilerici olacağız. Klasik insanlık kültürünü yadsımaktır bu, Karacaoğlan, bu çağın sevdasına da karşılık verebildiği için klasiktir. İnsanlığın köklü duyguları değişmedikçe, psikolojisi de değişmez. Dadaloğlu halkıyla birlikte Osmanlıya başkaldırmıştır. Kelleyi koymuştur, sürgün edilmiş, öldürülmüştür. Yenilmişlerdir. Kırılmışlardır. Bütün bir Türkmen kütlesi, Diyarbakıra, Yozgata dağıtılmıştır. Dadaloğlu işte bu dağıtılmanın, bu büyük acının, bu büyük karşı koymanın şairidir. İnsanlığın şairidir. Yenilginin, sürgünlüğün şairidir. Feodalitenin değil.

— Aslında bir yazara proleteryanın yazarı değil de, burjuvazinin ya da feodalitenin yazarı olduğunu söylemek, onu gerici saymakla bir tutuluyor. Bu suçlamaların altında bu da var.

— Anacığım, bu kadar büyük bir aptallığa o kadar az önem veriyorum ki, bunun üzerinde konuşmamız bile gereksiz. Gülünür geçilir bu insanlara.

— Ama bu konu, günümüzde, çok yaygın bir tartışma konusu. Nasıl gülüp geçebiliriz?

— Evet, yaygın bir tartışma konusu, ama alay edilmesi gereken bir konu. Yani çok çok yozlaşmış insanlar konuşur bunları. Konuşmak istemiyorum. Ayıptır. Gerçekten büyük bir kültür ayıbıdır bu. "Köylü romancı" sözünden farklı değil bu konu. Ben köylüyü yazdığım için kötü romancı olamam, ben ancak kötü roman yazdığım için kötü romancı olabilirim. Şimdi Fakir Baykurta "kötü romancıdır, çünkü köylü romancıdır," dersek, ayıp etmiş olmaz mıyız? Ama, "Fakir Baykurt, büyük kültüre, insanlığın büyük kültürüne, halkta yansıyan büyük kültüre layık olamamıştır, bu yüzden kötü romancıdır," dersek, bunu da kanıtlarsak o zaman doğru bir söz etmiş olabiliriz belki. Ahmed Arif için "feodalitenin şairidir" demek, en büyük kültür ayıbıdır. Ahmed Arif, belki yirminci yüzyılın en modern şairidir. Niye? Proleteryanın davasını en iyi savunan şairlerden biridir de ondan. Sömürülen insanların kavgasına başını koymuş insan-

dır da ondan. Ahmed Arif, yirminci yüzyılın ideal sanatçı tipidir de ondan. Ona feodalitenin şairidir, diyemeyiz. Elbette Anadolunun büyük kültüründen faydalanmış insandır Ahmed Arif. O büyük geçmişin, geniş boyutlu adamıdır Ahmed Arif. Yirminci yüzyılın en ucundaki, en yeni adamıdır, en modern şairidir. Yeni bir insan tipidir Ahmed Arif. Büyük sosyalist kavganın en yeni insan tipidir. Çağımızın en gerçekçi, en büyük şairlerinden biridir. Pir Sultan da çağının en ideal tipidir. Dadaloğlu da, Yunus da, Karacaoğlan da. Nazım Hikmet de. Kültürleri bölmek, sınıflara bölmek çok yanlıştır.

— *Peki şöyle söylesek. Desek ki: "Proleterya, kendi çağında bütün insanlık kültürünün en son ve en gerçek sahibidir." Ne dersin?*

— Çok doğru. Lenin de böyle olacağını söylemişti. Lenin'in sözü, şimdi senin şu söylediğin gibiydi.

— *Peki toplumların ileriye dönük bu sınıfsal gelişmesinde, değişmesinde, her toplum tipi, kendi insan tipini de belirlemiyor mu? Yani, sanatçı, bu kültürlerden yola çıkarken, insandaki değişmeye nasıl sahip çıkacak?*

— Yabancılaşmanın kaçınılmaz sonucudur bu. Bütün o geçiş dönemlerinde büyük sanatçılar çıkıyor.

— *Yani insan da değişiyor mu?*

— Değişiyor tabii. Koşullar değiştikçe insan da değişiyor.

— *Peki, Cervantes'in anlattıkları, Shakespeare'in anlattıkları yerinde mi sayıyor, insan değiştikçe?*

— Nasıl?

— *İnsan bugün çok mu değişmiştir?*

— Psikolojik bakımdan mı?

— *Birçok bakımlardan. Diyorum ki, insanın değişmeyen yanları var. İnsan çok hızla değişseydi, bugün, geçmiş dönemin yazarlarının yazdıklarını okuyamazdık.*

— İnsanoğlu fizik olarak değişmedikçe, o yazarlar eskiyemez. İnsan psikolojisi, çağlar boyunca bir süreklilik gösteriyor. Eski Yunanda anlatılan bir insanın sevincini, acısını biz bugün yüreğimizde duyuyoruz. Kral Oidipus'u bugün de olduğu gibi yaşıyoruz. Akhilleus'un küskünlüğünü bugün de yaşıyoruz. Kral Priamos'un oğlunun ölüsünü isteyişindeki acıyı biz bugün

de yaşıyoruz, o büyük evlat acısını. Sanıyorum, insan doğurdukça, insanların anası babası oldukça da yaşayacağız.

— Aynı acıyı, Deniz'in, Yusuf'un, Hüseyin'in, öbür öldürülen çocukların anasına, babasına soralım bakalım.

— Tıpkısıdır. Denizin öldürülüşünü, eğer azap çekme biçiminde seçseydi Ali Elverdi, ki kurban olsun Akhilleus'a, Denizin babası da, tıpkı İlyada'daki Kral Priamos'a gider, aynı baba yalvarışıyla, Ali Elverdiden, oğlunun ölüsünü, bu çağda da aynı biçimde isterdi. Ama Ali Elverdi, Akhilleus gibi soylu olmazdı, Denizin ölüsünü babasına vermezdi. O da çağımızın ayrı bir destanı olurdu. Daha acımasız bir insan soyu çıktı ama, değişmiş değil pek. Akhilleus olmasaydı başkanlık yerinde, Priamos'un da kellesini kesebilir, oğlunun yanına koyabilirdi. Oysa Akhilleus, soylu bir adam. Ali Elverdi soylu bir adam değil, biliyoruz bunu.

— Başka bir konuya geçiyorum. Senin romanlarında, "masal" ögesi çok ağır basıyor. Masal konusunda senin bildiğim çok tatlı yaklaşımların var. Sen bir Don Kişot'u bile, aradan türküleri çıkarılmış bir halk masalları topluluğu olarak nitelersin.

— Anlatış aynı anlatış da ondan böyle derim.

— Bir de sana "masalcı" derler. Övmek için değil, yermek için derler bunu.

— Biliyorum. Destanları iyi bilenler, halk anlatım biçimlerini iyi bilenler, sözlü geleneği bilenler, *Don Kişot*'u okudukları zaman, bu yapıtın, sözlü geleneğin deftere yazılışı olduğunu kolayca anlayabilirler.

— Dedem Korkut gibi.

— Tam *Dedem Korkut* gibidir *Don Kişot*'un anlatımı. Bir İspanyol edebiyat uzmanına sordum bunu: Dedi ki, "Evet, halkın sözlü anlatışıdır o *Don Kişot*'taki anlatış." Zaten daha önceden halk, bir sürü şövalye masalları anlatır kendi arasında. Cervantes'in anlatışı, onlara çok bağlıdır. O eski masallara çok bağlıdır. Her insan soyu kendi epopesini getirmiştir. Tolstoy, nasıl masallardan kaynaklanmışsa, Shakespeare, Goethe, nasıl eski efsanelerden kaynaklanmışsa, Cervantes de, kendinden önceki sözlü edebiyattan yola çıkmış. Dadaloğlundan sonra bakıyor-

sun yüzlerce Dadaloğlu çıktı Çukurovada. Masalların kökenini, bir bakıyorsun, Hintte, Çinde buluyorsun. İlk roman örneğidir Don Kişot, batıda. Tekniğine bakınca, türküleri çıkarılmış halk öyküleri olduğu anlaşılır. Oysa bizim romanımızın iki bin yıllık bir geleneği var. Homeros, bu toprakta yaşadı. Köroğlu Destanı, bence kusursuz, çağdaş bir romandır. *İlyada*'da çağdaş psikolojik roman özelliklerine bile rastlayabiliriz. Bana gelince: Bana "masalcı" dedikleri zaman çok övünüyorum. Kötülemek için söylüyorlar ama, çok övünülecek bir şey masalcı olabilmek. Şimdi bir masalın doğuşunu düşünelim. Bin yıl, on bin yıl, ya da üç bin yıl önce Anadoluda doğmuş bir masalı düşünelim. Bu masal anlatılıyor. Yüzlerce toplulukta, binlerce köyde. Masalı anlatıcı yaratmaz yalnızca, dinleyici de yaratır masalı. Tıpkı kırk bin yıl su altında kalmış, yıkanmış cilalanmış çakıltaşı gibidir masal. Bu kadar insan emeği, bu kadar alın terinin sonucunda oluşur masal. Onun kusursuzluğuna varmak, kolay şey değil. Milyonlarca insan yaratmıştır bir masalı. O güzelliğe varmak, o yalınlığa varmak, benim haddim değildir. Alçakgönüllü bir anlatıcıyım ben. Ona varmak mümkün değil. Beni kötülemek için böyle söyleyenler, aptallıklarından söylüyorlar. Yine de çok övünürüm, eğer biraz masala benziyorsa yazdıklarım. Yani o yalın anlatışa varabilmişsem, bu benim Türk edebiyatına yaptığım müthiş bir dostluk olacak. Türk edebiyatı için bir gelişme sayarım bunu. En küçük bir yaklaşımım varsa eğer masallara. O yalınlığa. Mümkün değil, bizim kadar gıllı gışlı, bizim gibi edebiyata yeni başlamış, yazıya yeni geçmiş insan için masalın güzelliğine varmak, ona erişmek kolay değil. Benim için "masalcı?" dedikleri, yazdıklarımı masala benzettiklerinden değil de, (ki benim için acı olan da bu), keşke masala benzettiklerinden dolayı karalasalardı beni, hayır, başka nedenlerden ötürü böyle söylüyorlar da, onun için övünemiyorum pek. Örneğin benim *Ağrıdağı Efsanesi*, örneğin *Ortadirek*, *Yer Demir Gök Bakır*, *Ölmezotu*, örneğin *Binboğalar Efsanesi*. Adına "efsane" sözcüğünü eklediğim için, birdenbire, "tamam, bulduk, masal bu, herifi kötüleyelim de, herif masal yazıyor desinler, çağdışı şeyler yapıyor desinler," diye düşündüler. Oysa *Ortadirek*, alegorik bir romandır. Üstelik de yaşanmış bir roman-

dır. Bu roman benim tanıklığımdır. Bu romanın alegorisi, beş aşağı beş yukarı, insanlığın yaşamıdır. İnsanoğlu, anasını, yükünü yüzyıllardan beri öyle taşımıştır. Adını *Ortadirek* koymam da bundan. Yaşamın ortadireği, insanın direncidir. Geçen gün Norveçten bir yazar geldi, benimle konuşma yapmak için. "Bütün romanlarınızda istediğiniz nedir?" dedi. Saniyesinde söyledim, bir tek sözcükle: "Direnç" dedim. *Ortadirek* insanlığın direncidir. İnsan gücüdür. Yılmayan insan. O korkunç salgınlardan, kırımlardan, yokluklardan, kıtlıklardan açlıklardan buraya kadar insanlığı getiren, insan direncidir; benim hayran kaldığım, destanını yazmak istediğim odur. Onun alegorisidir *Ortadirek*. O büyük dirence bir damla düştüğü zaman, insanoğlu sıkışınca, yani insana *Yer Demir, Gök Bakır* olunca, gökten yağmayınca, yerden bitmeyince, insanoğlu ne yapıyor? İnsanoğlu bir düşe sığınıyor. Yani o *Yer Demir, Gök Bakır*, bir toplumun gerçekler karşısında sıkıştığı zaman kendisine, sığınılacak bir mit dünyası, bir düş dünyası yaratmasının romanıdır. *Ölmezotu*'na gelince... Bir tek kişinin, sıkıştığı zaman, ona dünya *Yer Demir, Gök Bakır* olduğu zaman bir tek kişinin, yani Memidikin, *Ölmezotu*'nda, bir düş dünyası yaratıp ona sığındığının romanıdır o. Bu alegorik bir romandır, dedim. O şudur: İnsanoğlu sıkıştığı zaman, en kıtlık döneminde bile, çağımızda bile diktatörler çıkarmıştır. Birinci Dünya Savaşından sonra Alman ulusu Hitleri yaratmak zorunda kalmıştır. Sovyetler Birliği, Stalini yaratmak zorunda kalmıştır. Çaresi yok, hiç bir çaresi yoktur. Bir düş dünyasına, bir diktatöre sığınacaktı o halklar. Bütün tarihi boyunca, insanoğlu yaratarak sığınmıştır. Bir kaçıştır bu. Bu benim üçlüde, *Ortadirek, Yer Demir Gök Bakır, Ölmezotu*'nda, aradığım bir şey var benim, insan gerçeğinde. O da insanoğlu ne kadar düşte yaşar, ne kadar içinde bulunduğumuz maddi gerçekler içinde yaşar? Yaşıyoruz şu anda. Ne kadar düşteyiz şu anda, ne kadar gerçek içindeyiz? Bunun sınırını bilmiyoruz. Ben, romanlarımda, bu sınırların iç içeliğini, bu sınırsızlığı işlerim. *Ağrıdağı Efsanesi*'nde, *Binboğalar Efsanesi*'nde, hatta *Akçasazın Ağaları*'nda. *Akçasazın Ağaları* yerine, *Akçasazın Efsanesi* diyecektim o romanın genel adına. İnsanoğlunun bu düş, mit, masal, yani yarattığı ikinci bir dünyada yaşa-

yışının sınırsızlığını, iç içeliğini vermek istedim bütün bu romanlarımda. Onun için "efsane" adını kullanıyorum, sözlerimi biraz daha somutlaştırmak için, derdini anlatabilmek için. Çünkü düşle gerçeğin sınırını, gerçek olarak insanoğlunun bu düşüyle, gerçeğini, yarattığı düşle, yarattığı imgelerle, yarattığı ayrı bir dünya ile, içinde yaşadığı gerçeğin sınırını bulmak, çok zor bir iş. Romanda bunu insanlara duyurabilmek çok zor bir iş. Hiç olmazsa adlarıyla anayım da, ipuçlarını vereyim okuyuculara, anlasınlar, insan soyu, düşte ve gerçekte iç içe yaşıyor. Buna bir ipucu olsun diye "efsane" sözcüğünü kullandım kitaplarımda. Tabii hiçbir zaman bizim edebiyatımız ciddiye alınmadığı için, eleştirmenlerimiz, arkadaşlarımız, edebiyatçılarımız, çok ciddiye almadıkları için romancıları, sanatçıları, düşünce yöntemlerini pek ciddiye almadıkları için, haydi "bu masalcıdır" diye en kolay yoldan insanı ya kötülüyorlar, ya başa çıkarıyorlar. Bir roman, bir sanatçı üzerinde ciddiyetle düşünmüyorlar. Düşünme ortamı bizde daha gelişmiş değil. Birkaç kişinin dışında doğru dürüst edebiyat eleştirmenimiz bile yok. Kendi düşüncesini savunan, kendi edebiyat kişiliği olan çok az eleştirmenimiz var. Örneğin, Sait Faikin bir dünyayı görüş, bir dünyayı algılayış biçimi var. Ama dünyayı görüş, dünyayı algılayış biçimi olan bir eleştirmenimiz yok. Buna doğru giden, en değerli eleştirmenimiz Fethi Naci idi. O da koşullardan dolayı, çok çalışma olanağını bulamadı. Edebiyatımızın genişliği çapında eleştirmenimiz Fethi Naci olabilirdi, o da çok az çalışma olanağını bulabildi. Ben gerçekten çok iyi bir eleştirmene rastlayamadım. *Akçasazın Ağaları*'nda da, birtakım şeyler söylemek istedim. Örneğin bir ekonomist çıkıp da, "bu yazar, Çukurovada feodal düzen gelişirken, kapitalist düzene atlarken, bu aradaki geçişin romanını yazdı bu adam. Bu ya doğrudur ekonomik olarak, ya yanlıştır," demedi. O iki ciltlik *Demirciler Çarsısı* ile *Yusufçuk Yusuf*'da birtakım söylenmemiş, bizim ülkemizde, hatta dünyada da az söylenmiş birtakım düşünceler söyledim. "Sınıflar değişirken, doğayı da birlikte değiştiriyorlar ister istemez," dedim. Çukurovada ben bunun tanığı oldum. Feodal düzenin doğası şuydu, kapitalist düzene geçerken doğa şu biçimi aldı.

— *Akçasazın Ağaları'nda.*

— Evet. Onun için, feodalizmin bitişiyle Akçasazın kuruması aynı ana rastlar. Bir yandan, o büyük araçlar, kepçeyi vurur, bataklıkla kanal arasındaki son toprağı da alır ve kendi adamını vurup öldürmek zorunda olan, feodalizmin simgesi olan Yusufu o anda Derviş Bey öldürür; çocuğun ölüsü, suyla birlikte, irkmiş suyla birlikte, 'irkmiş' yani yüzyıllar boyunca orada 'beklemiş', irkmiş suyla birlikte yavaş yavaş oğlanın ölüsü de akar gider.

—'İrkmiş' öyle mi?

—'Çok beklemiş' anlamına geliyor bu sözcük. Şimdi bunun da kimse üzerinde durmadı. Sanıyorum ki, eğer bu yazdıklarım doğruysa insan yaşamında çok önemli bir şeydir bu: Doğanın sınıflarla birlikte değişmesi ki, bunu, radyoda bir konuşma yaptı, ilk kez Mübeccel Kıray, bilinçle anlattı. Bana da anlatan o oldu. Ama Mübeccel Kıray, bir eleştirmen değil, bir sosyoloji profesörü. Ben, Mübeccel Kıraya dedim ki: "Mübeccel," dedim, eski bir arkadaşımdır; "ben bunu böyle yapmak istiyordum, senin varabildiğin bu çözüme çok sevindim. Ama," dedim, "on dokuzuncu yüzyılın büyük romancıları," ki büyük gerçekçi romancılardır onlar, "niye," dedim, "bu sınıf ve doğa ilişkisini benden önce niye yazmadılar?" dedim. Mübeccel Kırayın karşılığı şu oldu: Dedi ki: "Avrupada bu oluşum, yani feodalizmden kapitalizme geçiş uzun bir süreçtir," dedi. "Romancılar bu uzun süreçte, toplumla birlikte doğanın da değiştiğini göremediler. Oysa senin yaşamında, birdenbire traktör geldi. 1946da, birdenbire karaçalılıklar bitti, birdenbire kamışlıklar bitti, birdenbire sular bitti, birdenbire ağaçlar bitti, birdenbire ormanlar bitti, kelebekler, kartallar bitti. Doğa bitti. Ve yeni bir doğa..." Böyle dedi. Ve bütün bunlar sürüldü Çukurovada. Orman da sürüldü. Her taraf sürülüyor Çukurovada. Çünkü kapitalist dünya, Çukurova gibi *Bereketli Topraklar Üzerinde*, onun her zerresinden faydalanmak ister. Doğa ölmüşmüş kalmışmış, o, anını bilir, anında sömürmesini bilir. İnsanı nasıl sömürüyorsa kapitalist dünya, doğayı da öyle sömürüyor. Örneğin bu romanlar üstünde kimse durmadığı gibi, bu gerçek üzerinde de durmadılar. Yalnız, "bunlar köylü romancılardır. Köylüyü yazdıkları için de kötü adamlardır," dediler çıktılar işin

içinden. Bu arada, feodal dünyadan kapitalist dünyaya geçişte, doğayla birlikte insanın da yozlaştığı görülür. İnsanlar, bu geçişte ya kapitalizme birdenbire atlıyor feodaller, ya da kendi yerlerinde kalmak istiyorlarsa kişi olarak yozlaşıyorlar, hastalanıyorlar, yok oluyorlar. Buradaki Derviş Beye ve Mustafa Akyollu Beye bakarsak, bunlar iki yüz yıllık kan davası güden insanlar, kan davası da bir anda oyuncak haline geliveriyor. Biri hayalinde öldürüyor Derviş Beyi, öbürü de müthiş dostluk duyuyor Mustafa Beye. Sebep? Bir yeni dünya gelmiş ki, yörelerini çizmiş bunların, ortasında kalakalmışlar, yani ateş çemberi içinde ikisi yalnız kalmışlar. Ve en sonunda yok olurken ikisi, Mustafa Bey, müthiş bekliyor Derviş Beyi, ölürken. Öteki de durmadan onu görmeye gidiyor. İkisi de yok olmak üzereler. Ve yok olmanın bütünlüğü içindeler ve birbirlerine sarılıyorlar. Birine oğlu ihanet ediyor, toplum ihanet ediyor, anası, karısı ihanet ediyor. Artık çağdışılar ve yalnız kalıyorlar. Ve müthiş acı bir tragedya oluyor bu. O eski Grek tregedyası gibi korkunç bir tragedya oluyor. Bir sınıfın yok olması, ölmesi de, bir kişinin ölmesi kadar trajik, öldürülmesi kadar trajik bir olay oluyor. Somut bir sonuç. Bir sınıfın ölmesi de müthiş trajik bir olay. Bu romanla ilgili ilginç bir şey anlatayım. Gençlerden biri beni "feodalitenin hayranı" diye niteledi. O Türkmen feodalizmi gerçekten eksiksiz, kusursuzdu. İnsanlığın getirdiği birtakım değerlere sahipti. Dostluk değerine, sevgi değerine, yalan söylememek değerine, doğruluk değerine, güzellik değerine, kökenine sadık olma değerine, acıma değerine, gülme değerine, müthiş sağlıklı insan değerlerine sahiplerdi. Törelerine sahiplerdi. Ve ben bu mükemmel insan ilişkilerine elbette hayrandım. Örneğin, 'Sultan Ağa' diye bir tip var bu romanımda. Sultan Ağa, konağa sığınmış. Sultan Ağa, simge. Konağa sığınmış, dünya gelse vermiyorlar onu. Oysa romanın bitişinde, *Yusufçuk Yusuf*'un bitiminde, o, gelenlere verilir, gelenler de onu alır parçalarlar, kartal ölülerinin arasına atarlar. Çünkü kartal da yok olmuştur. Kartallar da doğanın yok edilen ögelerinden biridir orada. Doğanın üstüne feodalizmin en büyük geleneğinin ölümünü de atıyorlar. Teslim ediyor evine sığınmış adamı. Gelenek de kalmamıştır artık. Bu insani değerleri, yalnız ben övmüyorum,

Marks da söyler bunu. Benim bu anlayışım, Marksın anlayışıdır. Feodalizme, feodalizmdeki insana, insanlık değerlerine yaklaşımım... *1844 El yazmaları*'nda Marks, insan ilişkilerinin kapitalizm tarafından korkunç yozlaştırıldığını ve bozulduğunu söyler. Daha önceki dönemlerde, insanların, değerlerine daha sadık, daha bağlı olduklarını da söyler. Bizim yapacağımız bir iş de, insanlık değerlerine yeniden kavuşmaktır.

— *Sınıfsız toplum gerçekleşince...*

— Evet, insanlık değerlerine yeniden kavuşmuş olacaktır. Yabancılaşmanın önüne geçmektir önemli olan. Yani insanlığımızı en çok yaralayan oluşumlardan bir tanesi de yabancılaşmadır. Bu roman, bir çeşit yabancılaşmanın da romanıdır. Yani bir çeşit Çukurova Don Kişotudur Derviş Bey, Mustafa Bey. Korkunç bir tragedyadır. Ben bunu yaşadım. Yani Çukurovadaki derebeylerinin sonralarını yaşadım. Çok korkunç bir hikayedir Çukurova hikayesi. *Akçasazın Ağaları*'nın üçüncü cildini yazdığım zaman, göreceksiniz.

— *Kitaplarının büyük çoğunluğu batı dillerine de çevrilip basıldı. Türkiyedeki eleştirmenlerin, bu romanlarına, söylediğin biçimde yaklaşmadıklarını söyledin. Doğru. Batı, bunları sezdi mi, anladım mı?*

— Örneğin *Binboğalar Efsanesi* için İsveçte altmış yetmiş kadar yazı çıktı. Uzun incelemelerdir. Bak en son gelen bir yazı var. Ruth Halden diye İsveçli bir eleştirmenin yazısı. Hoşuma giden bir söz bu: "Yaşarın doğa betimlemeleri Van Gogh'un doğa betimlemelerine çok benziyor" diyor. *Binboğalar Efsanesi* için söylüyor bunu. *Ölmezotu* için geçen yıl bir yazı çıktı. Olof Lagerkrans diye İsveçli büyük bir şair ve eleştirmen yazdı bu yazıyı. Yazının başlığı, "Anadoluda Homeros". İsveçte tek konuştuğum adam da o oldu. Kimseyle konuşmadım. Çünkü çalıştım orada, yazı yazdım. Arkadaşım İlhan Komanın aracılığıyla bir tek kişiyle konuştum. Adam şunu söyledi bana: "Ben dünya edebiyatını oldukça inceledim. Dünyada tek sürgün olmayan yazar sizsiniz," dedi. "Öyle duyuyorum ki sizi içimde, siz halkınızla hep birliktesiniz gibime geliyor," dedi. "Çağımızın hemen bütün yazarları aşağı yukarı sürgün durumundalar. Tek sürgün olmayan sizsiniz," dedi. Buna da çok sevindim. Beni iyi an-

ladığını sandım. Çünkü ben bilinçli olarak halkımın içinde oldum. Sekiz yıl partisinde (TİP), burada Menekşe'sinde, bütün gençliğim köyümde, halkın arasında geçti. Gerçekten kendimi sürgünde saymadım hiçbir zaman. Şu anda *New York Times*'da bir yazı çıktı. Haziranda *Figaro*da, Fransız Akademisi üyelerinden Jean Dormesson'un bir yazısı çıktı. Gerçekten adam *Yer Demir Gök Bakır*'ı çok iyi anlamış. Yani batıdaki eleştirmenler, özellikle Amerikan eleştirmenleri çok daha iyi anlıyorlar beni. *New York Times*'daki makalede şöyle diyorlar: "Yaşar Kemali, Tolstoy'a, Thomas Hardy'ye benzetiyorlar, oysa kendisinin de belirttiği gibi, Yaşar Kemal, Faulkner'a daha çok yakın. Çünkü, Faulkner'in yaşadığı Oklohama yöreleri, Yaşarın Çukurovasının aynısı," diyor yazar. Doğru olabilir. Ben de çağımızda bir yazara yakınlık duyuyorsam eğer, bu yazar Faulkner'dir. Doğayı kavrayışımız oldukça birbirine benziyor gibime geliyor. Sorsalar, çağımızın yazarlarından en çok kimi beğeniyorsun, deseler, Faulkner derim. Toprak yakınlığı bu. Aynı sıcak, aynı pamuk...

— *Ama aynı anlatım biçimi değil.*

— Değil tabii. Olamaz zaten, mümkün değil. O başka bir gelenekten geliyor, ben başka bir gelenekten geliyorum. Benim kökenim epopelere bağlı bir köken. Faulkner ise İngiliz şiirine, James Joyce romanın bağlı. Onun kökeni Anglosakson. O yazılı edebiyat anlatımıyla sözlü edebiyat anlatımını karıştırıyor. Ben de sözlü edebiyatla yazılı edebiyat anlatımını karıştırıyorum. Yakınlığımız bu. Ama onda yazılı edebiyat anlatımı daha ağır basıyor. Bende sözlü edebiyat kültürü daha ağır basıyor.

— *Yaşar Kemal, bana öyle geliyor ki, senin 'Akçasazın Ağaları'nda, yazılı edebiyat anlatımı daha ağır basıyor.*

— Benim, *Akçasazın Ağaları*'ndaki gibi Türkiyede yazılı bir edebiyat yok. Yalnız ben, orada, kendimce, bir yazılı edebiyat türü deniyorum. Yani o geniş boyutlu romanda yeni bir anlatım biçimi ortaya çıkarıyorum ki, bu bizim edebiyatımızda bir başlangıç olabilir, tutarsa, sahte bir şey değilse eğer bu anlatım biçimi.

— *Deniyorum, diyorsun*

— Deniyorum.

— İsveç'ten yeni döndün. Sanıyorum İsveç'te beş aya yakın kaldın. Orada yazılar yazdın.

— Evet. Bir tanesi bir kısa roman, adı *Kuşlar da Gitti*. İkincisi, ki daha bitiremedim, 500-600 sayfalık uzun bir roman: *Deniz Küstü Selim*. Üçüncüsünün adını daha koymadım. Burada yazmaya devam edeceğim.

— Peki bu yeni romanlarında yazılı edebiyat anlatımını denemeye devam ediyor musun?

— Yani on tane, yüz tane anlatım biçimi yok bizim romanımızın. Çok kısıtlı. Biz yeni başladık bu işe. Benim tek kökenim, tek faydalandığım insan Nazım Hikmet. Anlatış biçiminde. Bir de halk anlatışları. Örneğin *Billur Köşk*. Ne kadar faydalanabilirsem. Yani taşbasması kitaplardan da çok faydalanıyorum. Bunun yanında elbette bir anlatış biçimim var. Örneğin biz Rus romanını çok iyi tanıyoruz, çok iyi biliyoruz. İyi çeviriler yapıldı Rus Edebiyatından. Oradan da bir anlatış biçimini kavramışım. Stendhal'den mümkün mü benim anlatış biçimi almamam? Her romanımı yazmaya başlarken önce onu okuyorum, yastık kitabım olmuş kitapları. Elbet bir faydalanmam var. Hiç olmazsa anlatış biçimimi, dünyamı genişletiyor, çeşitlendiriyor bunlar. Kendime göre bir anlatma biçimi oluşuyor. Bunu ben isteyerek de yapmıyorum belki. Örneğin hiç bir romanımdaki anlatış, *Demirciler Çarşısı* ile *Yusufçuk Yusuf*'a benzemiyor. Salt insanın, yazarın istemesiyle olmaz bu. Demek ki konu, o anlatış biçimini getiriyor. Bir halk hikâyesini mümkün değil böyle anlatamazsın. İlgisi yok. Ama gene de kökenimde benim, o büyük anlatım geleneğinden kesinlikle bir faydalanma var. Ve ben sana istersen, bir sürü ögeler bulabileceğim halk anlatımından, o yazılı edebiyata geçerken. Yani, yine de kendi kökenimden, kendi anlatış biçimimden bu *Akçasazın Ağaları*'nda çok şeyler bulabilirim sana. Çok çok ama. İki sayfalık cümleler var o kitabımda. Halk edebiyatımızda yok böyle bir şey. Ama, bir halk şairi, isteseydi, anlatımını daha yoğunlaştırmak isteseydi, sözlü edebiyatta bile yapabilirdi bunu, sözlü anlatımda bile. Niye acaba bir buçuk iki sayfa süren cümleler yapıyorum böyle?

— Belki halk ozanları da yapıyordu da, bu güne kalmadı o

uzun cümleler. Olamaz mı?

— Belki de. Haa, ben rastladım da zaten böyle cümlelere. Halkın anlatımında, uzun anlatımlara rastladım.

— *O tekerlemeler, ağıtlar...*

— Evet, doğru, bir cümledir tekerlemeler. Doğru. Çok doğru. Tekerlemelerden de çok faydalanmışımdır bu romanlarda. Nüans olarak çok faydalandığım yerler var. Halk türkülerinden faydalandığım parçalar var. "Kesilmiş kellesi, gözleri bakar" motifi. Yalnız şu var ki, çok ağır basmıyor sanıyorum bende bu sözlü edebiyat.

— *Bu son yazacağın, yazmakta olduğun romanlarda anlatımın nasıl oluyor?*

— Gittikçe yalınlaşmaya doğru gidiyorum. Yazarlar yaşlandıkça, edebiyat oluştukça daha yalınlığa gidiliyor. Sonsuz bir yalınlığa gidiliyor. Sözcüksüz yazabilmeye kadar gidebilmeli insan diye düşünüyorum ben şimdi. Ve insanlara öyle açıktan açığa, yani böyle hiç, dümdüz anlatma sorununu düşünüyorum, özlüyorum. Bir şey varsa, çağımızı, insan gerçeğini, doğa gerçeğini böyle kılıç gibi düz anlatma. Hiç bir fazlalık yapmadan insan anlatabilmeli. *Kırmızı Sakallı Topal Karınca*'da, bu benim varmayı özlediğim bir yerdi. Biraz yapabildiğimi sanıyorum.

— *Batı dünyası, roman türünde büyük aşamalar gösterdi. Bugün batıda "roman öldü" sözleri bile dolaşıyor. Batı için bugün yoz, çok biçimci bir edebiyat anlayışına geldi saplandı diyorlar. Yeni, bereketli alanlar arıyorlar belki de. Örneğin senin romanlarına batının birden büyük ilgi göstermesi, ya da batının birdenbire Güney Amerika edebiyatına büyük ilgi duyması, yeni alanlara bir özlem. Yani, batı, artık kendi yapamadığını, yapılan yerlerden alıyor. Şimdi, bu konuda bizim avantajımız nedir? Güney Amerikanın avantajı nedir? Özellikle Meksikanın? Türk romanı, bu ölçüler içinde bugün nerededir ve nereye gidebilir?*

— Roman yazmak, bir usta çırak işidir. Batıda da usta çırak işi olmuştur. Örneğin bir dostum var Fransada. Çok saygı duyduğum bir dost. "Dünyada en çok sevdiğim romancı sensin," dedi bana. Çok şaşırdım. Yıllar önce hem de. 1961de mi, 1962de mi ne söyledi bana bu sözü. "İnanamıyorum" dedim. De-

di ki: "Bugünkü bir Fransız romanını alın, roman kişilerinin adlarını İngiliz adlarıyla değiştirin, hiç kimse yadırgamaz. İngiliz romanlarına da Fransız adları koyun, Fransız romanı diye verin, kimse yadırgamaz," dedi.

— *Bizde de var bu.*

— "Oysa senin bir ayrıcalığın var," dedi. "Senin romanlarındaki kişilere şimdi Fransız, İngiliz adları koyacak olsak," dedi. "Olmaz," dedi. "Okur o adlara kanmaz, o kişilerin ne İngiliz, ne Fransız olmadığını bilir," dedi. "Siz yeni bir roman oluşturuyorsunuz," dedi. Şimdi batıda bütün insanlık yeni bir şeyler arıyor. Bizim getirdiğimiz yeni bir ses, yeni bir hava var, batıya. Yeni yeni farkına varıyor batı bunun. Yeni bir biçim, yeni bir anlatım biçimi getirdik biz edebiyata. Roman kuruluşu, hikaye kuruluşu biçimi getirdik sanıyorum. Örneğin bir Orhan Kemalin bir *Bereketli Topraklar Üzerinde*'si bir şaheser diye nitelendiriliyor. Örneğin Güney Amerika romanlarından, bir Orhan Kemalin romanları daha iyi bence. Daha da sağlıklı bir roman bizim romanımız. Çünkü biz kendi kökenimizden geliyoruz. Oysa Güney Amerika romanı, kanımca, ki bu çok yazıldı, sürrealizm etkisinde oluşan bir roman. Güney Amerika halklarının kültürü bizim halk kültürü gibi değil. Güney Amerika edebiyatçıları, sanıyorum ki...

— *Özellikle Meksika.*

— Özellikle Meksika edebiyatçıları, kültürleri bakımından, bizler kadar köklü bir kültüre sahip değil. Sebep de şu: Onlar İspanyadan gitmişler. Oradaki yerli kültüre hiç önem vermemişler ya da yok etmişler. Kendi kültürlerinden de koptukları için kendi kültürleri de batıdan koptuğu için, pek oluşmamış halklarının kültürü. Kültür yitirimi olmuş Güney Amerikada. Onun için uzun yıllar, Güney Amerika edebiyatında örneğin bir Karacaoğlan oluşmamış. Bir Pir Sultan, bir Nasrettin Hoca, hatta hiçbir zaman bir Nazım Hikmet oluşmamış. Örneğin, uzmanların dediğine göre, bir Neruda, hiçbir zaman bir Nazım Hikmet olamamış. Sebep şu: 1900lerde başlıyor yeni Güney Amerika edebiyatı. Ve Fransada. Ve Fransada 1900lerde sürrealizm akımı egemen. Birinci Dünya Savaşı yılları. Ve Asturias'lar, daha bir sürü Güney Amerika edebiyatçıları... Fransadan kaynağını

alıyor, ve sürrealizmin o çağda çok etkisi altında kalıyorlar. Onun için bir çeşit fantezi edebiyat doğuyor; Gabríel Márquez' lerine kadar. Oysa Türk edebiyatındaki gibi, örneğin bir Murtaza tipi, Güney Amerika edebiyatlarının hiç birisinde yok. Olamaz. Örneğin bir Sait Faik çapında bile bir hikayecileri yok. Niye bizim edebiyatımız doğru yolda? Bir kere, bizim gerçek büyük kültürümüz var. Ayrıca biz Rus edebiyatını çok iyi tanıdık. Coğrafyanın, koşulların benzeşmesi yüzünden, halk kültürlerinin benzeşmesi yüzünden, Rus edebiyatı bizde çok iyi anlaşıldı ve çok da güzel çeviriler yapıldı. *Savaş ve Barış* gibi bir dev eseri, Nazım Hikmet gibi büyük bir usta çevirdi Türkçeye. Unutmayalım. Kültürlerin çok yakın oluşundan dolayıdır belki, çok iyi çeviriler oluyormuş. Dünyanın en iyi çevirileri, Rusçadan Türkçeye olan çevirilermiş. Dostoyevski'ler, Çehov'lar. Rus edebiyatı, çok sağlam bir edebiyat olduğu için, bize yararlı olmuş. Rus edebiyatının da kökeni, yüzde yüz halk edebiyatına bağlı. Nazım bizde nasılsa, Puşkin de, Rus edebiyatında, halk edebiyatından gelen, sözlü edebiyattan gelen birikimin yarattığı bir şair. Rus edebiyatı onunla başladığı için kendi kökenine çok bağlı kalmış. Biz de o edebiyatı çok iyi tanıdığımız için, bir de kendi kökenimiz olduğu için, bir Orhan Kemal çıkabilmiş. Ben sanmıyorum Güney Amerikada bir Orhan Kemal olabilsin. Bir *Murtaza* yaratılabilsin. Bir *Bereketli Topraklar*, bir *Eskici ve Oğulları*. Örneğin Fakir Baykurtun *Kaplumbağalar*'ının çapında bir eser çıkabilsin oradan.

— Peki ama niye bu kadar önemli bir edebiyat tanınmıyor dünyada?

— Evet. Bir *Murtaza* niye çıkamadı yeryüzüne? Bir kere bizim politik durumumuz, son otuz yıldır çok kötü bir yerde. Uydu bir dış politika izleyen bir ülkeyiz. Batı, hiç önem vermiyor uydu dış politikalara. İkincisi, bizim dilimiz gerçekten çok sapa bir dil. Türkçeyi çok az insan öğrenmiş yeryüzünde. Çeviri zorluğu çok büyük bir engel. Bir örnek vereyim. Şimdiye dek benim on kitabım çevrildi İsveççeye. Ancak bir tanesi, *Yılanı Öldürseler*, yüz sayfalık bir kitap, ancak o Türkçeden İsveççeye çevrilebildi. O da, Türkçe bilen bir Macarla benim kitaplarımı İngilizceden İsveççeye çeviren çevirmenim birlikte çevirdiler.

Yani, dokuz kitabım İngilizceden çevrildi İsveççeye. Benim yalnız iki dile çevriliyor kitaplarım. Üç insan sayesinde. Biri Thilda, biri Güzin Dino, biri de Münevver Andaç. Türkçenin çok büyük bir şanssızlığı var. Örneğin bir Yunus Emre gibi bir büyük şairi insanların tanımaması, insan soyu, insanlık kültürü için büyük eksikliktir. Hatta Nazım Hikmeti bile İngiliz dünyası daha tanımıyor. Çevrilemedi. Nazım Hikmet, bir Neruda değil. Nerudanın kitapları su gibi gidiyor İngilterede, Amerikada. Nazım yok. Tanımıyorlar. İskandinav ülkelerinde bir Finlandiya tanıyor Nazım Hikmeti.

— Ama doğru dürüst çevrilince de bir çeşit panik oluyor, değil mi?

— Canım nasıl olmaz? İtalyada çevrildiği zaman, köylülere kadar gidiyor Nazım.

— Ki, İtalyancaya çok kötü çevrildiği söylenir.

— İspanyol dünyasında her köyde Nazım biliniyor. İspanyol dünyası için en büyük şair Neruda değil, Nazım Hikmet. Fransada Nazım Hikmet, dünyanın en büyük şairi olarak biliniyor şimdi. İyi çevrildi. Yani çeviri güçlüğü yüzünden bizim büyük edebiyatımız dışarıda tanınmıyor. İyi çevrilse bugün Orhan Kemal dünyanın en ünlü yazarı olur. Örneğin Fakir Baykurt. Onun bütün romanlarını söyleyemeyeceğim. Ama bir *Kaplumbağalar...*

— Sonra 'Tırpan'.

— Tırpan. Bugün dünyada Fakir, bir *Kaplumbağalar*'la en çok satan yazarlardan biri olurdu. O kadar güveniyorum ki Fakirin *Kaplumbağalar*'ına, batı dünyasında olay yaratabilir. İspanyol ve Güney Amerika dünyasından daha önemli bir olay yaratacağına inanıyorum ben, bugünkü Türk romanının. Çevrilebilirse tabii. Şiirimizin de çevrilirse büyük olay olacağına inanıyorum. Bir Ahmed Arif, Fransız dünyasına çıkabilse, bomba gibi patlar. Çevrilmesi çok zor diyorlar. İnanmıyorum buna. Ahmed Arif çevrilebilir. Hem de kolaylıkla. Çünkü Ahmed Arif, temelli, köklü söz söyleyen bir şair. Köklü söz her zaman çevrilebilir. Ahmed Arif çok köklü söz söyleyebilen bir adamdır. Yani ciğerinden, yüreğinden koparıp alandır sözü, ya da ciğerine saplayandır sözü. Çok derindir Ahmed Arifin şiiri. Onun için kolay-

lıkla çevrilebilir onun şiiri, buna inanıyorum. Bir de şu var. Bizim romancılarımızın biçimi de değişiktir. Özellikle kendi romanlarım için konuşayım. Çünkü kendi yaptığımı daha iyi biliyorum. Hiç bir batı romanının biçimini bulamazsın benim romanlarımda. Kendime özgüdür. Ve bizim türkülerimizden, kuruluşu, kurgusu ve yapısı, mimarisi benim romanlarımın, bizim türkülerden yararlanmıştır, tamamen türkü yapısıdır.

— *Nasıl yani?*

— Romanın bir mimarisi var. Anlatımın bir kurgusu var. Anlatım, onu belirliyor. Yani o kurguyu anlatım yapıyor. Benim romanların bizim türkülere çok benziyor. Anadolu türküsü, aynı cümlelerle biter. Çok türkülerimiz böyledir. Dikkat edersen benim romanlarımın lirizmini yapan da bu kurgudur. Yani araya fazla öge katmadan bir çeşit tekdüzelikte götürmek. Tabii *Demirciler Çarşısı* ile *Yusufçuk Yusuf* bunun dışında. Buna karşın, *Demirciler*'de bile bize özgü o kurgunun izleri var. Romanın çabukluğunu, lirizmini o sağlıyor. *Demirciler Çarşısı* büyüklüğünde, genişliğinde, çok tipli yani, kaç tip var, bilmem yüz, yüz elli genişliğinde, belki iki yüz tane, bu kadar tipli karmaşık bir romanın bu kadar hızlı olması; batıda böyle bir şey bulamazsın. Bunu, bizim Dedem Korkuttan, Köroğlundan, bizim türkülerden aldığımız bir biçim sağlıyor. Gizi orada bu biçimin, bu biçim kültürünün. Romanın biçimi de bir kültürdür.

— *Geçen akşam bir yerde şöyle bir konuşma geçti: Sevdiğim, saydığım bir arkadaş dedi ki: "Çağımız artık çok hızlı yaşayan bir çağ. Televizyon, uzay, bilmem ne, filan. Artık dünya okurları, Shakespeare'i, Cervantes'i, Balzac'ı artık eskisi gibi okuyamazlar. Çünkü o yazarları, bugünkü yaşamın hızı içinde, çok ağır bulurlar. Okunmuyor artık bazı kitaplar. Yarına kalmak diye bir olay yoktur. Uzun romana da hiç sabrı kalmamıştır artık okuyucunun." Arkadaşım böyle dedi. Tartıştık. Bu konuda sen neler söylersin? Bu son soru olsun.*

— Roman, gittikçe daha çok okunuyor. Tamamen yanlış bu arkadaşın yargısı. Tabii insan sayısı arttı. Ama insanlar, insanlar dünyayı daha çok öğrenmek de istiyorlar. Elbet klasiklerin de ölümü vardır. Bazı klasikler, dönemlerini tamamlayıp gidecekler. Ama dönemini kapatmamış klasikler, gittikçe daha

çok okur bulacaklardır.

— *Yani bugünkü insana Homeros'un İlyada'sı, Cervantes'in Don Kişot'u artık bir şey veremez, diyordu o arkadaş.*

— Nasıl veremez? Tamamen yanlış. İnsan değişmediğine göre, Homeros'un, Cervantes'in anlattıkları da değişmez. İnsan da şöyle değişebilir: Sekiz metre kuyruğu olabilir insanın, kafası boru gibi olabilir, ne bileyim, üçe ayrılır kafası, sekiz tane kulağı olur...

— *Fizik değişiklik yani?*

— Ne bileyim, bambaşka bir biçime girince insanoğlu, ancak o zaman psikolojik değişikliği de olabilir.

— *İnsanlıktan çıkınca yani.*

— Evet, insanlıktan çıkınca. Başka bir şey olunca yani. Fizik olarak başka bir şey olunca. Ne bileyim, kartal gibi uçunca örneğin.

— *Yani insanın değişmeyen yanları var.*

— Var. Ama klasikler de bir yerde insana karşılık vermeyebilir, eskiyebilirler. Her şey eskidiği gibi, onun da bir yaşama süreci vardır. Ama bu insanın değiştiğinden değil, onun eskidiğindendir. İnsan başka biçime girmiyor, başka koşullar içine giriyor. O koşullar içinde o klasik artık o insana karşılık vermiyor olabilir. Onun için, Stendhal'in artık okunmadığını söylemek yanlış. Üstelik de bugün daha çok okuyan var Stendhal'i. Uzun romanın artık okunmadığını söylemek de çok yanlış. Bugün, Tolstoy, istatistik yapılınca görülüyor ki, en çok okunan yazardır. Üstelik çağımız, daha çok okuyor. Cep kitapları milyonlarca satıyor batıda. Korkunç bir satış furyası var yeryüzünde. Çünkü insanlar daha çok okur yazar oluyorlar ve insanlar okumaya vakit buluyorlar. Biz sanıyoruz ki, on yıllık televizyon furyası, insanoğlunun bütün yaşamı boyunca sürecek. Televizyon doğduğu zaman, sinema beş yıl süreyle öldü. Şimdi sinema altın çağına yeniden kavuşuyor. Şimdi roman öldü sanıyoruz. Herkes sinemaya bakınca bu kanıya varıyor. Yanlış. Televizyon bir duyurdu mu, kitapların satışı da artıyor. On yıl öncesini düşün. Televizyon yoktu ve kitaplar üç bin satıyordu. Şimdi Türkiyede televizyon var ve kitaplar yirmi beş bin satıyor. Nasıl açıklanacak bu? Uzun roman okunmuyormuş. Benim *Demirciler*

Çarşısı bir buçuk yıl içinde altmış bin, yetmiş bin tane satıldı. En çok satan romanlarımdan biri. En kısa romanım olan *Yılanı Öldürseler*, *Demirciler Çarşısı* ile hemen hemen aynı zamanda çıktı, satışı beş binin içinde. *Demirciler Çarşısı* şimdi İsveçte çıkacak, göreceksiniz, hemen seksen bin, yüz binin üstünde satacak. İsveç, üstelik sanayi dünyasının lideri. Tepede. Bu söylenenler, sorumsuzca söylenmiş sözler. Üstelik endüstri geliştikçe, makine geliştikçe, insanın daha çok vakti olacak. İnsanoğlu oldukça roman da olacak, şiir de olacak, müzik de olacak. Ama insanoğlu fizik olarak değişince belki bunlara gereksinmesi kalmayacak. İnsanın yapısı değişmedikçe, insanın gereksinmesi olan roman da değişmeyecek, aynı görevini sürdürecektir kıyamete kadar.

— *Yaşar Kemal, kıyamete kadar yaşamasan bile, dilerim kıyamete kadar okunasın.*

25.7.1977

ANADOLU TÜRKÇESİ
üzerine bir söyleşi daha

ERDAL ÖZ

Türkiye Yazıları'nın Eylül sayısında Yaşar Kemal'le yaptığımız bir söyleşi yayımlanmıştı. Söyleşinin bir yerinde Yaşar Kemal, yönelttiğim bir soruyu şöyle yanıtlamıştı:

"Yok. Bugün İstanbuldan yapıt çıkmıyor. İstanbullu yazarların dilleri yok. Türkçeleri yok. Dil olmayınca kültür de olmaz. Bizim kültürümüz, halk içinde oluşmuş, yüzyıllar boyu türlü uygarlıklarla gelişmiş, çok zengin bir kültürdür. Dilimiz de öyle. Bugünkü İstanbul Türkçesiyle roman yazılamaz. Şiir yazılamaz. Hiçbir şey yazılamaz. Üç yüz, beş yüz sözcüklük bir dildir İstanbul Türkçesi. Osmanlıca da öyle. Yaşamın dışında kalmış, donmuş bir dil. Tıpkı Osmanlı Türkçesi gibi..."

Bu söyleşi dergide yayımlandıktan sonra, yanlış anlamalara yol açacağını düşünerek, oturup bu konu üzerinde Yaşar Kemal'le yeniden konuşmak, söyleşmek, konuyu daha da deşmek gerektiğini anladım. Gerek 'İstanbullu yazarlar' sözünden alınacak yazarlarımıza, gerekse bu sözleri söyleyen Yaşar Kemal'e haksızlık etmemek için, Yaşar Kemal'le yaptığımız bu ek söyleşiyi de vakit geçirmeden yayımlıyorum. İstanbul Türkçesi ve Anadolu Türkçesi konularında sorduğum sorulara Yaşar Kemal'in verdiği karşılıkları topluca şöyle derledim:

— Ünlü Sovyet yazarlarından birinin İstanbulda verdiği bir konferansta bulunmuştum. Sayın yazar şöyle diyordu: "Leningrad Akademisi, yıllarca çalışarak Orhun Anıtlarından büyük bir sözlük yaptı. Bu sözlüğü inceleyince gördüm ki, Orhun Anıtlarındaki sözcükler, deyimler, atasözleri, bugün de Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan dillerinde hem de olduğu gibi yaşıyor. Demek ki o günlerden bu yana Türk dili pek az değişmiş. Oysa o çağlardaki Rus diliyle bugünkü Rus dili arasında

dağlar kadar ayrımlar var." Böyle demişti sayın yazar. Bu sözler üzerinde çok durdum, çok düşündüm. Niye Türk dili değişmemişti de Rus dili büyük değişiklikler göstermişti?

Bu değişme, bu gelişme başka diller için de sözkonusu. Biliyoruz ki, örneğin bir Shakespeare'in İngilizcesiyle bugünün İngilizcesi arasında da büyük ayrımlar var. Shakespeare'in İngilizcesini bugünkü kuşaklar kolay kolay anlayamıyor. Cervantes'in İspanyolcasını bugünkü İspanyol kuşakları da anlayamıyormuş. Fransızca da, böyle. Bu gösteriyor ki, diller, bir süreç içinde sonsuzca değişiyor, gelişiyorlar. Nedir bu değişmenin, gelişmenin gerekçesi? Dilbilimciler, bu gelişmenin sebebini edebiyata bağlıyorlar. Bence de edebiyat, dilin değişmesinde, gelişmesinde en büyük etken oluyor.

Orta Asyada Türkçenin büyük bir yazılı edebiyatı olmamıştır. Türkçenin gelişmemesinin sebebini, Orhun ve Yenisey anıtlarındaki dilin bugün de anlaşılmasını buna bağlayabiliriz. Yani yazılı bir edebiyatın olmayışına.

Bizim ülkemize gelince. Osmanlı dili ve bir Osmanlı edebiyatı oluşmuştur. Osmanlı dili, sözcük, deyim, atasözleri bakımından oldukça gelişmiş bir dildi. Fuzulisinden Nefisine, Nefisinden Şeyh Galibine kadar uzanan büyük ustalar yetiştirmiş bir dil. Evliya Çelebi, başlıbaşına büyük bir dil zenginliğidir. Yalnız, Osmanlı İmparatorluğunun bir noksanı vardı. Osmanlının devleti çökünce dili de çöktü. Dediğim gibi, ulusu yoktu Osmanlının.

Biz 1900lerde Osmanlıcadan koparak Türkçeye yöneldik. Arınmış Türkçe ile bir edebiyat ortaya çıkardık. Bu yeni edebiyatın Türkçesi, deyimsiz, atasözsüz, dahası da yanlış sentakslı bir dildi. Bu Türkçeyle romanlar, şiirler yazıldı. Bu Türkçeyle yazan yazarların çabalarını hiçbir zaman küçümseyemeyiz. Gerçekten bu insanların çabaları, görkemli, kutsanacak bir çabadır. Şimdi bu insanların kullandığı dille büyük bir edebiyatın yapılamayacağını daha iyi anlıyoruz. Kaldı ki yapılamadı da.

Dilimizin gelişmesi için bize kaynaklık edecek başka alanlar, başka kökenler gerekiyordu. Bu da Anadolunun dilinden başkası olamazdı. Şimdi burada, az önce belirttiğim sebeplerden dolayı Anadolu dilinin de gelişmemiş bir dil olduğu söylene-

bilirdi. Ne var ki, Anadolu Türkçesine baktığımızda, Anadolu halkının kullandığı dilin, başka halkların dillerinden ayrılıklar, değişik özellikler gösterdiği görülüyor. Örneğin Osmanlı dili gelişirken, Anadolu Türkçesi de boş durmamış, o da aynı oranda, belki daha da büyük bir gelişme göstermişti. Bu neydi? Niçin böyleydi? Bu ayrımı tartışmak, düşünmek, üzerinde durmak, bunun sebeplerini araştırmak, biz yazarlar kadar bilim adamlarımıza da düşen bir görevdir. Yazık ki şu anda elimizde Anadolu Türkçesinin zenginliği üzerinde yapılmış bir çalışma yok. Benim bu konuda birazda sert çıkışım, bir gerçeği araştırmak içindi. Ben "İstanbul Türkçesi" derken, İstanbul halkının dilini değil, bu yoksullaşmış, bütün olanaklarını yitirmiş, Osmanlıyla birlikte çöküp gitmiş olan edebiyat dilini söylemiştim, ve bu dilden, yani bu Osmanlı kalıntısından, Osmanlıcanın Türkçeleştirilmişinden büyük bir edebiyat çıkmadığını, çıkamayacağını söylemiştim.

İstanbul halkının diline gelince... Şu anda İstanbul kenti halkının dili, büyük bir zenginlik göstermektedir. Şu anda İstanbul, Sivastan, Kırşehirden, Erzurumdan, yani Anadolunun dört bir yanından göçüp gelen insanlarla dolup taşmaktadır. Bu insanlar, dillerini, kültürlerini, yaşayış biçimlerini de İstanbula getirmişlerdir. Dediklerine göre şimdi İstanbulu dört yüz bin gecekondu çevirmiş. Yine benim üzerinde direndiğim, bir büyük edebiyat dili yaratacaksak, İstanbulda ve Anadoluda halkın diline yönelmemizden başka bir çıkar yolun olmadığıdır. Seninle yaptığımız geçenki söyleşide, Abidin Dino ile aramızda geçen bir şakayı aktarmıştım. "Her İstanbullu yazarı, bizim Çukurovadaki Çardak köyünde hiç olmazsa bir yıl kalmaya mahkum etmeli. Türkçesini, roman Türkçesini edinsin zavallılar," demiştim. Abidin Dino ile yaptığımız bir şakalaşmaydı bu. Bu şakaya alınanlar olmuş. Çardak köyüne gitmeye gerek yok. İstanbulda Zeytinburnuna gitseler orada da öğrenebilirler. Şimdi şaka bir yana, konuya şu soruyla bir daha girelim: Anadolu dili, Anadolu Türkçesi niçin bu kadar zengindir? Hani bilim adamlarımızın bir türlü araştırmadığı, hani bizlerin araştırma gereğini duymadığımız zenginlik? Nerden geliyor bu? Sebepleri nelerdir? Şimdi burada, benim bulmaya çalıştığım bir iki sebebi söy-

lemek istiyorum:

1. Anadolu, bir uygarlıklar karmaşasıdır. Anadolu, bir kültürler, çeşitli uluslar köprüsüdür. Büyük bir birikinti yeridir. Coğrafyası böyle. Bu düşüncemi biraz somutlaştırayım. Anadoluya Asyadan onuncu, dokuzuncu yüzyılda göçler başlamıştır. Yalnız bunlar, bildiğimiz göçlerdir. Daha önce Anadoluya ne kadar, hangi göçler sızmış? Belki bunları bilenler vardır, ama ben bilmiyorum. On birinci yüzyılı ele alsak bile, Anadoluya gelip burada yaşamaya başlayan Türkler, yeni bir uygarlığı da birlikte getirmişlerdir. Bu, göçebe uygarlığıdır. Dilleri de göçebe kültürünün dilidir. Bu dil, örneğin "hayvan"la ilgili sözcükler bakımından alabildiğine zengindir. Bir iki örnek vereyim: Bu dilde kaplanın sesi "heykirme"dir. Sığırların sesi "böğürme"dir. Çakalınki "pavkırma"dır. Köpeğinki "ürme"dir. Örneğin deve, doğduktan sonra büyüyüp yetişkin bir deve oluncaya kadar bu dilde tam yedi ayrı ad alır. Folklor çalışmaları yaptığım sıralarda, devenin değişik dönemlerinde aldığı bu yedi adı saptamıştım. Şimdi aklımda değil. Bitki adları da büyük bir çeşitlilik gösterir bu dilde. Anadoluya gelen göçebe kültürü, buradaki yerleşik yerli kültürle ve bu yerleşik kültürün diliyle de karışmıştır. Bu bir aşılanmadır. Özellikle Halikarnas Balıkçısının baş uğraşıydı bu. Buna da örnekler verebiliriz: "Tarla" üstüne, "toprak" üstüne sözcüklerin büyük çoğunluğu, Anadolunun yerli halkının sözcükleridir. Türkçemize bu sözcükler geçmiştir. "Yemek" adları da öyle. Bu örnekleri istediğimiz kadar çoğaltabiliriz. Yerli halkın dili, sonradan gelen ve egemen olan kültürün dilini zenginleştiriyor. Şu anda biz birçok sözcüğümüzün kökenini, nereden geldiğini bilmiyoruz. Bu konuda bir araştırma yapılsa, dilimizin etimolojisi yani kökbilgisi üzerinde çalışmalar yapılsa, şaşılacak sonuçlara varabiliriz; Anadolu uygarlıklarından birçok sözcük bulabiliriz.

2. Ben de inanıyorum ki, bir edebiyat dili oluşturulmadan bir dil kolay geliştirilemez. Anadoluda edebiyat dili oluşturulmuş mudur? Anadolunun dili bu kadar geliştiğine göre... Burada ileri süreceğim düşüncelere birtakım arkadaşlar katılmayabilirler, ya da şimdi söyleyeceklerim, bir araştırmaya başlangıç olabilir. Biz Anadolu üstüne, özellikle dil üstüne araştırmalar

yaparken, "tekke"lere başka türlü bakmalıyız, büyük önem vermeliyiz. Bu konuda herhangi bir araştırma yapmadım. Yalnızca elimizde birtakım ipuçları var, bu ipuçlarına dayanarak söylüyorum ve diyorum ki: Tekkeler, bir edebiyat dili yaratmıştır, oluşturmuştur. Örneğin Yunus Emreyi biz sözlü edebiyat içinde tanıyoruz. Bununla birlikte Yunus Emrenin yazma divanları, tekke kitaplıklarında yüzyıllar boyunca okunmuştur. Ve tekkeler başlı başına bir cönk edebiyatı yaratmıştır. Hacı Bektaş Velinin Velayetnamesinin birçok yazma nüshaları bugün de elimizdedir. Anadolu dilinin zenginliğini konuşurken, bu örnekleri geçiştiremeyiz; binlerce cönkü görmezden gelemeyiz. Dedem Korkut öykülerini ilk kez hangi tekke şeyhinin kaleme aldığını, yazılı edebiyata geçirdiğini bilemiyoruz. Şu anda bizim gördüğümüz şu: Anadolu dili, Anadolu Türkçesi bugün bile vardığımız edebiyat dilinden çok daha zengin, çok daha üstün, gelişmiş bir dildir. Gelişmekte olan edebiyatımız için bu, sonsuz bir kaynaktır. İstanbulda olsun, bütün Anadoluda olsun, bu büyük kaynağa varmadan, sonuna kadar bu büyük kaynaktan yararlanmadan büyük bir edebiyat diline ulaşamayız.

Dil sorununu, yerel ağızla karıştırmamak gerek. Ben elimden geldiğince ortak bir dil oluşturmaya çalışıyorum. Yine de yerelden de yararlanabiliriz. O da bir kaynaktır, bir gözedir.

Bana gelince. Ben, bütünüyle halktan bir kişiyim. Tutumum da, politik tutumum da, çalışan insanın, alınterinin egemenliği içindir. Benim zaten Anadolunun bugün konuştuğu dilden başka bir dille konuşmak olanağım yoktu. Gerçekten şöyle düşünüyorum: Daha da bu dilin kıyıcığına varmış değilim. Benim, yazarlarımızı Anadolunun zengin diline çağırışım, bu kaynağın çok gür olduğuna inanışımdandır. Başka bir olasılık düşünemeyişimdendir. Bu kaynaktan en çok yararlanan Nazım Hikmet sağ olsaydı, sanırım ki bana yürekten katılırdı.

3. Anadolu, çağlar boyunca kervan yollarının geçtiği bir bölge olmuştur. Ve Anadolu, dünyanın en büyük ticaret merkezlerinden, ticaret yollarının geçtiği kavşaklardan biri olmuştur. Ben araştırmacıların yerinde olabilsem, bu kervan yollarının etkisini, katkısını enine boyuna incelerdim. Bu söylediklerim, bir daha yineliyorum, birer sonuç değil, birtakım ipuçlarıdır. Ana-

dolu dilinin zenginliği üstüne birtakım ipuçları. Bir çağrı da bilim adamlarına, araştırmacılara yapabiliriz: Anadolu dili, Anadolu Türkçesi niçin bu kadar zengindir? Araştırsınlar bakalım.

10.10.1977

TEKİN SÖNMEZ'İN YAŞAR KEMAL'LE UZUN BİR SÖYLEŞİSİ

— Sanat çalışmalarına Çukurova yöresinde folklor derleme ve araştırmalarıyla başladığın biliniyor Yaşar Kemal. Bunun öncesi ve sonrasıyla ilgili bilgiler vermeni isteyeceğim ilkin.

— Daha okur yazar olmadan işe şiirle başladım, Karacaoğlan gibi olma niyetiyle olacak. Sonra okula gittim, ilkokulda yaşlı halk şairleriyle çakıştığımı anımsıyorum. Daha Kadirlide bu günleri anımsayanlar var. Gene benim ilkokul arkadaşım Aşık Mecit vardı, ikimiz ilkokulun son sınıfındaydık. O çok güzel saz çalardı, bense berbat. Benim saz çalamamamın sebebi var, anam aşık olacağım da diyar diyar dolaşacağım diye saza, aşıklığa düşman olmuştu. Onun tek çocuğuydum ve gözünden ayırmıyordu beni. Okulda, düğünlerde bayramlarda beni hep Aşık Mecitle çakıştırırlardı. Aşık Mecitle Kadirlide bir kahvede bir gece sabaha kadar çakıştığımı şimdi iyice anımsıyorum.

— Bu konuda biraz daha söyleşelim.

— Kadirlideydim, beni bir eve çağırdılar. Elbistanlı Aşık Rahmi gelmiş, diye... Eve gittim, ev kalabalıktı. Ocağın yanında uzun boylu, kırçıl sakallı yakışıklı bir adam saz çalıyordu. Ben içeriye girince adam sazı, türküyü kesti. "İşte bu, bizim aşığımız da," dediler beni eve getirenler. Aşık Rahmi ayağa kalkıp elimden tuttu, beni yanına oturttu, "hoş geldin aşığım, hoş geldin ustam," dedi. Ben çok sıkılıyordum. On bir yaşında olacağım. Bunu anlamış Aşık Rahmi, beni okşar sözler ediyordu. Bir de benim üstüme çok güzel bir türkü söyledi. Sonra sazını bana uzattı. "İstemem," dedim. "Ben sazsız söylerim, anam saz çalmamı istemiyor," dedim. Sonra geceyarısına kadar Aşık Rahmi ile atıştık. Benim sazımı da o çalıyordu. Geceyarısına doğru sazını kesti, ayağa kalktı, beni de kaldırdı, beni alnımdan öptü.

"Benim köyüme gel, aşık kardeş," dedi sonra da. "Sana ben saz öğretirim. Sana eski aşıklardan da türkü, türkülü hikaye öğretirim. Köroğlunu, Mayıl Beyi, Öksüzoğlanı öğretirim, saz da öğretirim. Eski aşıkları yutmayan, hazmetmeyen kolay kolay iyi bir aşık olamaz. Sen bunları bellersen, şu koca Anadolu, Urum, Şam, senden söz eder. Namın yayılır gider diyar diyar." Sonra Aşık Rahminin kasabadan ayrıldıktan sonra bana dağlardan birkaç ay sonra dut ağacından değerli, sesi güzel bir cura gönderdiğini anımsıyorum. İlkokulu bitirir bitirmez ben ona gidecek, Aşık Rahminin çırağı olacaktım. Gidemedim, Aşık Rahmi yerine Adanaya ortaokula gittim. O zamanlar bizim Bozdoğan, Kadirli, Kozan Türkmeni okumaya önem veriyordu. Onun için Adanaya gittim. Yoksa şimdi, belki de elimde saz, şu anda bir kasabada köyde Köroğlu anlatıyor olurdum, olmadı işte. Arada sırada Aşık Rahmiye çıraklığa gitmediğime bir pişmanlık duyuyorum ki...

— Doğaçtan şiir söyleme dönemi ne kadar sürdü? O günlerden belleğinde kalan şiir örnekleri verir misin?

— Bu doğaçtan şiir söyleme huyum ne zaman bitti, şimdi hiç anımsayamıyorum. Söylediğim eski şiirlerimden de aklımda hiç kalmamış. Sonra Aşık Mecit öldü. Daha doğrusu ben onun çırağı gibi bir şeydim. Ortaokuldan ayrıldıktan sonradır ki folklor derlemelerine başladım ve Adana Halkevi ilk kitabım "Ağıtları"ı 1943 yılında yayınladı. O ağıtları 1940-1941 yılları arasında Çukurovadan ve Toroslardan derlemiştim.

— Peki, böyle bir kaynaktan geliyorsun ya hikayelerinin romanlarının sözlü halk şiirimizle olan ilişkilerine geçelim.

— İlk hikayem bir uzun hikaye olan *Pis Hikaye*. İkincisi *Bebek*. Bana öyle geliyor ki *Bebek*'in yapısı bir halk şiiri yapısı. Yazış biçimimde de halk şiirinin kokusunu bulmak güç olmasa gerek. Bende sözlü halk edebiyatının arınmış, çok deneylerden geçmiş biçimini, yalınlığını bulabilirsiniz desem, epeyce övünmek olur. Sağlıklı; halkla, halkın diliyle büyük bir alışverişi olmadan çağımızda bir söz sanatçısı bence kolay yetişemez. Söz sanatı kadim zamanlardan beri büyük kitlelerin sanatı olmuştur. *İlyada*'yı halk, ozanlarla birlikte oluşturmuştur.

— Tekmil destanlar için söylenir mi bu?

— Bütün büyük destanlar, yitmiş ya da bugün elimizde bulunanlar ozanlarla birlikte halkın malıdır. Destanların büyük ustaları halklardır.

— *Söz sanatlarının günümüzdeki durumu nasıl?*

— Destan anlatımı, büyük önemini çağımızda yitirdi. Yoksa destanlar, öteki söz sanatları biraz da insanlıktı. On dokuzuncu yüzyılda bile söz sanatları roman, şiir, tiyatro biraz insanlıktı.

— *Nedenleri...*

—Bugün insanlık bütün değerlerinden uzaklaştığı gibi söz sanatlarından da uzaklaştı. Halklardan uzaklaştıkça söz sanatları güzelliklerini yitirdiler. Geniş insanlıktan uzaklaşıp bir bölüğün malı oldukça söz sanatları etkisini yitirdi, kanını kuruttu, cansız kaldı. Sınırına girdiği bölüğün kalıbına girdi. İlyada'yı anımsar mısın bilmem, orada doğa betimlemeleri vardır.

— *İlyada, o dönem savaşlarının ve doğasının destanı.*

— O doğa betimlemeleri bir ozanın malı olmadığı gibi, bir kavmin, haydi ulus diyelim, bir ulusun, bir topluluğun da malı değildir. O betimlemeler tüm insanların malıdır.

— *Bizimkilere gelince...*

— Bizim halk şiirimizdeki, destanlarımızdaki betimlemeler de öyle, insan ve doğa betimlemeleri... İlyada'nın, ondan önceki ya da sonraki epopelerin sağlamlığı köklülüğünden geliyor. Bizim türküler de, Yunus da, Pir Sultan, Karacaoğlan da öyle.

— *Senin romanlarına dönelim.*

— Benim romanlarımda bütün bunlardan kokular olmaması olanaksız. Bunca yapay edebiyat, söz denizinde yüzdükten sonra, halktan böylesine uzaklaştıktan sonra benim romanlarımda bu kokulardan azıcığı bile kalması, kalabilmiş olması benim büyük mutluluğum olurdu. Bana birtakım aydınlar (haa, bunların arasında hikaye, roman, şiir çırpıştıranlar da var) bana masalcı diyorlar, yermek için... Yermek için olmadığını bilsem, sözlerinde azıcık doğruluk payı olduğunu sansam sevincimden deliye dönerim, şu edebiyatta benim de azıcık tuzum varmış, derim. Ama o adamların ne aklına, ne sanat anlayışlarına, ne de sanatçı güçlerine güveniyorum. Benim için en

büyük mutluluk o gür ve sağlam kaynaktan gelmiş olmam. Ama o gür ve sağlam kaynağa layık olabildim mi olamadım mı bilmiyorum. Bence çağımızda bu iş zor... Nereden gelirsen gel, halka varabilme talihine ulaşmak zor. Şu insanlık böyle olmasaydı, böyle sömürücü, baskıcı, böyle birçok değerini köreltmiş, şu televizyon, radyo, sinema varken neler neler yapılmazdı! Şu kapitalizm var ya, insanlığı bütün ittirmesine karşın insanlığı iğdiş etti. Salt televizyondan dolayı insanlık birçok değerine yeniden, hem de daha güzelleştirerek kavuşur, bir mutlu, görkemli çağ yaşardık ki, sormayın.

— Söz sanatları mı tek başına...

— Salt söz sanatlarından dolayı mı, diyeceksiniz, ya ne sanıyorsunuz, söz insanlıktır. Söz sanatlarının değerini yitirdiği dünyada insanlık insanlığının büyük bir kısmını, mutluluğunu yitirmiştir. İnsanlık, değerleriyle bir bütündür. Değerlerini yitirdikçe mutsuzluğu da büyür, inanılmaz bir karanlıkta kalır, güneşini yitirir.

— Diyelim ki, söz sanatları senin kaynağın oluyor. Ya ötekiler?

— Yapıtlarımda halk şiirinde, epopelerde olduğu gibi insan değerlerinden kopmamaya çalıştım. Bir yanım toplum, bir yanım doğa, bir yanım da insan değerlerine dayalı olsun istedim. Bu çağda şu dediğim üç ögeye dayanmak her babayiğidin kârı değil. Bunu, günümüze gelinceye kadar ancak söz sanatını halkla birlikte yapanlar becerebilmişlerdir. Benimki, öyle sanıyorum ki sadece bir iyi niyet olarak kaldı. Bana masalcı diyenler bu dediklerine inanıyorlarsa, o kadar akılları, yetenekleri varsa, hem de dedikleri doğruysa ben bu işi azıcık da olsa becermişim demektir. Nerdeee, çağımızın bir yazarında öyle bir güç! Öyle mutlu olacağım ki bir masalcı olmaktan... Sonsuz mutluluklar duyacağım... Masalcı gücüne erişebildiğime, o yüce yazarlık makamına kavuşabildiğime...

— Neden masalcı olmak?

— Yazar masalcılık gücüne ancak büyük halkların yüzyıllar süren katkısıyla varabilir, varabilmiş. *İlyada*'yı, *Gılgameş*'i, *Tevrat*'ı yüzyıllar boyunca büyük ustalarla birlikte halklar pişirip kotarmıştır. Hitit heykelleri, Yunan, Asur, Sümer heykelle-

ri de öyle... Benim türkülere, masallara, epopelere erişmek istemem salt bir çabadır. Halkın dehasına varabilmek kişinin işi değildir, ne kadar yetenekli de olsa kişi...

— *Halka yakın olma işi mi bu biraz?*

— On dokuzuncu yüzyıl yazarları, sanatçıları halklara bizden daha yakınlardı da, öyle çıktılar ortaya Tolstoy'lar, Dostoyevski'ler, Çehov'lar...

— *Tolstoy, Dostoyevski, Çehov diyorsun. Ya tekmil sanatlar göz önüne alındığında tek bir ad söylemek istersen?*

— Yalnız Şarlo'nun çağımızdaki macerası olağanüstü bir maceradır. Yalnız, çağımızda bir tek kişi halkların büyük sanatına, eski masalcılara has bir biçimde varabilmiş, o mertebeye ulaşmıştır, o da Şarlo'dur.

— *Sana gelince...*

— Bana gelince, beni yermek için de olsa "masalcı" deseler, ben haddimi bilirim, nerede durduğumun farkındayım. Yineleyeyim, benim halk masallarının, halk türkülerinin güzelliğine erişebilmem, onlardan yola çıkmam bir iyi niyet. Bana öyle geliyor ki, ben yolumu şaşırıp da ortaokula gidip bu tür sanatçılara karışacağıma, Aşık Rahmiye gidip onlara, halka karışsaydım, daha başarılı olurdum. Her zaman böyle düşünmüyorum ya, zaman zaman bir pişmanlıktır sarıyor beni. Burada bu aydınlar, aydın sanatçılar içinde insanlıkla, sanatçılıkla çok bağdaşmayan olaylarla, davranışlarla karşılaştım.

— *Peki Yaşar Kemal, konuyu değiştirelim istersen. "Osmanlı edebiyatının dışında kalan edebiyatımız göçebe, yörük kültürünün edebiyatıdır" demiştin, bir gün bana. Ona dönelim istersen..*

— Uzun bir hikaye. Bizim temelimiz göçebeliktir. Günümüze kadar bile daha Anadoluda yerleşmiş değiliz. Ve göçebelik yerleşiklik kadar eskidir. Toprağa yerleşmişlerin ne kadar önemli, görkemli bir kültürleri varsa göçebelerin de öylesine önemli kültürleri vardır. Anadoluda bu iki kültür aşılanmıştır. Göçebe yerleşikle nasıl alışverişte bulunmuşsa ülkemizde kültür-dil alışverişinde de bulunmuştur. Bizim kültürümüz daha çok halk kültürüdür. Ancak o elimizde diri kalmıştır. Onun karşısındaki Osmanlı kültürü bir saray, bir azınlık kültürüdür, bu-

gün bizi besleyen ana temel o değildir. Bizim kültürümüz bugün halktan kaynaklanıyor. Bu kültürün de temelinde göçebelik kültürü ağır basıyor. Ama Anadolunun kendine has bir kültür oluşumu var. Temelde Hitit, Yunan, Frik, Asur, Huri, Urartu kalıntıları, sonra göçebeler, göçebeler... Sinanlar, Karacaoğlanlar, Yunuslar, Dadaloğlular, Nazım Hikmetler... Dehşet bir karışım...

— *Türkçemizin, dilimizin zenginliği üzerine söyleşelim. Örneğin, tekkeler, yerleşik kültür ve göçebe kültür sentezinin dilimizle etkileşimi üzerine...*

— Göçebe sözlüdür, doğru, gene de Anadoluda bir ayrıcalık olmuştur. Cönkler sözlü edebiyata ayrı bir nitelik kazandırmıştır. Yunus, Dedem Korkut, yüzlerce şair, destancı zamanlarında değilse de, birçokları hemen sonra, yazıya geçmişlerdir. Bundan da tekkelerin büyük yararları olmuştur. Tekkeler yüzyıllarca Anadolunun kültür koruyuculuğunu yapmışlardır. Güzin Dinonun dediği gibi, bizim bir kolumuz Belh'de Ahmed Yesevi tekkesinde, bir elimiz de Hacı Bektaştadır. Diri bir kültür kaynağıdır tekkeler. Yunus tam bir Anadoludur. Hem bir göçebe, hem de yerleşik Anadoludur. Tekkeler göçebeyle yerleşiğin buluştuğu, kaynaştığı yer olmuştur.

Ha, yazılı büyük bir edebiyatı var Anadolu halkının, bu bir. Cönklere geçmiştir Anadolu. Yani dünyada ayrı bir özellik gösteriyor Anadolu toprağı. Nedir? Bektaşi tekkeleri var. Tekkeler, büyük bir halk edebiyatı kaynaklığı yapmıştır. Büyük kitapları var tekkelerin. Ve Yunus Emre belki çağında, belki de yaşadığından yüz sene sonra, yazıya geçirilmiştir. Karacaoğlanı cönklerde buluyoruz. Bütün bizim edebiyatımızı, gazavatnameleri şunu bunu biz cönklerde buluyoruz. Bir kere, bir yazılı edebiyat teşekkül ediyor ki bu yazılı edebiyat, dilin zenginleşmesine, gelişmesine yardım ediyor bu bir. İkincisi, göçebe halkın, Anadolunun başka yere göre özelliğinin sebeplerinden birisi de göçebe halkın bir dili var. Bu dilde bir doğal zenginlik var. Çiçeklerin adları çok, bu dilde. Hayvan adları, hayvan hareketlerinin, hayvan seslerinin adları sonsuz zenginlikte. Şimdi bakın söyleyeyim. Bir deve. İşte biz deve diyoruz. Devenin bir yaşındakine de deve diyoruz, altı yaşındakine de deve der İstanbul insa-

nı, deve yavrusu der en azından. Oysa, bir deve dört yaşına gelinceye kadar yedi isim alıyor. Örneğin, hayvan sesleri üzerine ben İstanbullunun bir tanesinden duymadım: At sesi diyorlar, at sesi değil, at kişnemesidir. Öküz sesi değil, öküz böğürmesidir. Çakal sesi değil, çakal pavkırmasıdır. Şimdi hayvan ve doğaya ait çiçek, bulut, kuş, yağmur, yağmurun bir sürü, karın bir sürü adı var. Biçim biçim. 'Çıvgın' diyoruz örneğin. Şimdi böyle zengin bir doğa, insan, hayvan adlarıyla, sözcükleriyle, zenginlikleriyle, deyimiyle, atasözüyle böyle bir kavim geliyor Anadoluya. Burda kimi buluyor? Yerleşik bir kültür buluyor. Onların da sözcükleri toprağa ait hepsi, yerleşik kültüre ait. Kapı var, evlek var, dönüm var, saban var. Anadoluda Ermeniler, Rumlar, Kürtler, Çerkesler... Bir de tabii, kadim kültürlerden kalan sözcükler var gene. Bu yerleşik kültürde, Frikya, Mezopotamya burnunun ucunda, kadim Mısır burnunun ucunda. Böylesine karmaşık sözcüklerle büyük bir zenginlik göstermiş Türk halk dili. *Bir:* Edebiyatı var. *İki:* Yazılı edebiyatı var, Anadolu halkının. *Üç:* Dehşet bir hareket halinde Anadolu. Kervanlar geçiyor boyuna, o da dil zenginliğini yapıyor. Büyük uygarlıklar üstüne oturmuş, o kalıtla yerleşik bir halkla birleşerek kendi dilini aşılamış.

Somut olarak bunu dilimizde görebiliriz. Tarıma, toprağa, şehirlere ait olan sözcükler yerleşik Anadolu dillerinin sözcükleridir çoğunluk. Ya da onlardan bozulmuşlardır. Doğaya, hayvancılığa, konup göçmeye, bütün bunların içeriği üstüne olan sözcükler de göçebe halkın söczükleridir. Türkçe, yerleşik Anadolu dillerinden aşılanmıştır. Bu iş üstünde araştırmalar yapılırsa Türkçenin niçin bu kadar zengin bir dil olduğu ortaya çıkar. Anadolu Türkçesinin demek istiyorum. Kültürümüzün bütününe de bu gözle bakabiliriz. Eğer halktan kopmasak, onunla, onun içinde yaşayabilsek çağımızda söz sanatlarına büyük katkılarımız olabilir. Dünya edebiyatını daha sağlıklı etkileyebiliriz. Nazım Hikmet bu büyük gelişime en büyük kaynak, örnek olabilir.

— *Nazım Hikmet diyorsun...*

— Nazım Hikmetle konuştum: "Sen hapisanede büyük şair oldun," dedim. "Yok," dedi. "Ben hapisanede bu kadar uzun

zaman kalmasaydım benim şiirim bambaşka olabilirdi. Daha ötelere götürebilirdim şiirimi," dedi.

Neyse, uzun bir tartışma oldu. Ben onun biraz düşüncelerini kabul ettim, o benim bir miktar düşüncelerimi kabul etti. Fakat gerçek olan üstünde durduğumuz nokta, Nazım Hikmetin bütün bu yetenekleri ve kültürüyle hapisaneye girip halk aşısı almasındaydı. Hak aşısının şiirini Karacaoğlan, Pir Sultan, Dadaloğlu gibi örmesiydi. Halkla beraber, halk içinde örüyordu şiirini. Ve çalışması da Karacaoğlan çalışması gibi. Karacaoğlan türküsünü yapıyor, büyük kitlelere okuyor. Nazım da şiirlerini yapıyor, bütün hapisaneye okuyordu. Yani yaşayışı da benziyordu, şiir çalışma biçimi de benziyordu. Onun için büyük halk şiirimizin, yani sözlü edebiyatımızın en büyük halkalarından biri oldu Nazım Hikmet. Ve ilk hapise girip birkaç yıl yattıktan sonra, Bedrettin gibi büyük bir destan çıktı. Şaheser bir destan çıktı.

— *"Edebiyat halkla birlikte yapılır" sözü senindir.*

— Öyle. Her toplum kendi koşullarınca dilini yaratır. Göçebe kültürü diyoruz. Göçebede hep taşınırlar sanat olmuştur. Göçebede kilim, halı, keçe, kıl kara çul... Bunlardaki sanat, güzellik erişilmezdir. Kültürü de içinde bulunduğumuz doğa ve devinim biçimimiz belirler, davranış biçimimiz belirler. Göçebe ayrı ayrı gökler, ayrı ayrı topraklar, ayrı ayrı insanlardır. Bunlar o kültürü yapar, belirler... Ve göçebe hayvanlarıyla doğanın ortasında, gözündedir. Edebiyat halklarla birlikte yapılır derken, Homeros'u, Yunusu, öteki büyük ustaları düşünmüştüm. Örneğin *İlyada*'yı yalnız Homeros'un yaratmadığını, Homeros'ların yarattığını, Homeros'larla birlikte büyük halk kitlelerinin bu işi yaptıklarını biliyordum.

— *Peki, Karacaoğlan...*

— Karacaoğlanı yapanın Karacaoğlan olduğunu, sonra Karacaoğlana kişi olarak yüzlerce Karacaoğlan selinin katıldığını da, bu sellerin de halktan kaynaklandığını da kesinlikle biliyordum. Bugün koşullar değişti ya, gene de halkın içinde, halkla birlik olmaktan başka çare yok. Sanat benim içindir diyen sanatçıya inanmayın. Sanat her zaman halk için olmuştur.

— *Epopenin işlevi...*

— Epope çağlar boyunca çağın gazetesi olmuştur. Ve bu gazetedeki sanatı da sanatçılar halkla birlikte oluşturmuşlardır. Yoksa halk onları, bu yapıda çamuru olmasaydı, kabul etmezdi çağlar boyunca. Bugün de sanatı halklarla birlikte oluşturmanın yolu bulunabilir.

— *Bulunabilir elbet...*

— Televizyon, radyo, sinema bu işi dünden daha iyi yapmanın olanakları... Ama gelin görün ki günümüzde her şey sömürücü, haksız bir sınıfın adına kullanılıyor, bu sınıf bizi, herkesi büyük halklardan koparıyor, sanatla birlikte bütün insanlık değerlerini yozlaştırıyor.

— *Osmanlı diliyle, edebiyat ilişkisine değinelim biraz da.*

— Bu dilin nüansları vardı, zengin nüanslı bir dildi bu; kavramları vardı, zengin kavramlı bir dildi bu. Ondan sonra, bu dilin atasözleri-deyimleri vardı. Yani Osmanlı İmparatorluğuyla beraber bir Osmanlı kültür dili oluşmuştu. Osmanlı İmparatorluğu çökmeye yüz tutarken, Milliyetçilik akımıyla birlikte bir Türkçeye doğru, yalın Türkçeye doğru gidildi. Gerçekte yalın Türkçe olamadı bu. Edebiyat dilinde Osmanlı, deyimlerini, atasözlerini atınca, bir edebiyat dili olamayacak kadar zayıf bir dil kaldı ortada. Birtakım şanssız insanlar da bununla edebiyat yapmaya çalıştılar. Gerçekten büyük yeteneklerdi bunlar. Örneğin Faruk Nafiz benim için çok büyük bir yetenekti. Fakat o kadar zayıf bir dille yazıyordu ki... Hececilerin dilleri o kadar zayıftı ki. Bir Ömer Seyfettine bakın. Ömer Seyfettinin dili bile artık bir edebiyat dili değil. Bugün, bu dille, hâlâ edebiyat yapmaya çalışanlar var.

— *Yapay bir dilin tükenişi midir bu?*

— Osmanlı dilini yapan bir bölük. Bölükler her zaman ortadan silinebilirler. Ama Türk dilini yapan Anadolu halkı. Halklar ortadan silinmedikçe dillerinin silinmesi hemen hemen olanaksız. Osmanlı dili imparatorluğun yarattığı yapay bir dildi. İmparatorluk ortadan kalkınca o da ortadan kalktı. Türk dilini Anadolu halkı yaptı, Anadolu halkı sürüp gidiyor. Bugün Osmanlıca ölü bir dildir, ölü bir kültürdür Osmanlı kültürü. Elbette bu ölü kültürden, dilden de faydalanacağız. Sekiz yüz yıl bizi yöneten, bizden çıkan Osmanlının bizi etkilememiş olması ola-

naksız. Biz bugün yalın, katıksız bir Türkçeyle Türkiye insanını yazıyoruz.

— Dilin evrimi, dilin zenginleşmesi açısından bir sentez gerekiyor mu diyorsun sen?

— Şimdi biz, bölgesel dilin değil, biz Türk edebiyat dilinin kalıtımcısıyız, o dile olanaklar getirdik: Anadolu dilinden, büyük olanaklar getirdik. Nazım Hikmetten başlayarak, bizim kuşağımız, edebiyat diline, sözlü edebiyattan, Anadolu halkından büyük olanaklar, büyük zenginlikler getirdi. Bizim kuşağımıza gelinceye kadar, bizim çapımızda okunan insan olmadı. Bir Orhan Kemal çapında, bir Fakir Baykurt çapında, bir Ahmed Arif çapında... Böyle bir kuşak olmadı Türk dilinde. Türk halkının bu kadar az okur-yazar olmasına karşın, Türk halkının bizi bu kadar okuması, olağanüstü bir şey. Türk halkının bu kadar çok roman, edebiyat okuması şaşılacak bir şey. Neden? Halkın dilini yazıyoruz ve yeni bir dil yaratıyoruz. Örneğin benim dilim, Çukurovanın dili değildir. Çukurovanın dilinden faydalanmış bir dildir. Örneğin *Demirciler Çarşısı*'ndaki dili ben yaptım, kimse yapmadı. Bir yazarın dilidir o, edebiyat dilidir, yazın dilidir o, Çukurova Türkmeninin dili değildir. Çukurova Türkmeninin dilinden faydalanılmış bir dildir o. Başka nereden faydalanılmış, Türk edebiyat dilinden de.

Kişiliği olan bir yazar kendi dilini yapar. Yoksa, Çukurova dilini alıp yazmışsın, o mesele değil. O taklittir, mekanik bir şeydir. Yazar dil yaratır. Başka çaresi yok, bir senteze varacaksın. Yani biz romancı olarak da buna parmak basmak zorundayız.

— Halk edebiyatımızın dilini sağlıklı bir kaynak olarak görüyorsun.

— Halk edebiyatının dilinde ölüm değil, hastalık bile yok. Bugünkü edebiyatımızda halk edebiyatımızın dili var. Bu dil aşılamayacak demek yanlış olur. En son aşamada bile bizim kaynağımız, ne kadar uzakta kalırsa, halk edebiyatımızın dili olacaktır. Diller yozlaşmadan yollarından sapmazlar. Uzun, düz bir çizgi üstünde gelişerek giderler. Bizim dilimiz en büyük aşıyı Anadolu yerlileriyle karışınca almıştır, ama gene yolunu şaşırmamış, üstelik bu aşıyla zenginleşmiştir.

— Bugün Osmanlıcayla roman yazılır mı?

— Bugün Osmanlıcayla roman yazılır mı, niye yazılmasın? İsteyen eski Yunancayla da roman yazabilir. Bizde bir kısım yazarlar, eski Osmanlıcayla, daha doğrusu son yılların Osmanlıcasıyla romanlar, şiirler yazıyorlar, eh, pekala da bir şeylere benziyor yazdıkları. Bunlar hünerli kişilerdir. Böylesi bir sanat göstermelik bir sanat olabilir. Ölmüş bir dille yazmak hünerini gösterenleri alkışlayabiliriz. Kaldı ki bugün Türkiyede bunların birçoğunu da alkışlıyoruz. Böyle bir hüner az bir şey mi, saygı duymamak elde mi bu ölmüş dille yazanlara? Bunlardan, son Osmanlıcayla yazı yazanlardan bir romancı vardı, adı Abdülhak Şinasi Hisar, uzmanların dediklerine göre Osmanlıca, Fransızca kırması bir dille yazarmış romanlarını, yazılarını. Bu adamı yıllarca bizim aydınlarımız baş tacı etmediler mi? Sait Faik, Hisarı okuyorum diye bana o kadar öfkelendi ki, bir on beş gün benim yüzüme bakmadı.

— *Ya senin durumun?*

— Tükenen bir çağı yazıyorum, değişen insanla birlikte. Değişen bir dille de yazma çabasındayım. Değişimin acısı, sancısı, yok oluşun yeni patlamalarıyla birlikte... Seyretmiş değil, ülkemin insanlarını yaşamış bir kişiyim, dilini de, doğasını da... Ülkemiz dehşet bir değişme süreci içinde... Bunu gözden kaçıramayız. Sanatçı biraz da güncelin adamıdır. Ülkemizin en güncel sorunu bugünlerde sonsuz bir değişmede olma sorunudur.

— *Göçebe Türkmen toplumu ile Osmanlının ilişkisini söyleşelim.*

— Göçebe Türkmen toplumu Osmanlı İmparatorluğunu kurandır. Osmanlı ondan çıkmıştır, ama o olmamıştır. Olamazdı da... Osmanlı sarayı herhalde Türkmenden daha çok Bizanstı. Bu da araştırma isteyen bir konu. Belki de yanılmışımdır, belki de Osmanlı has Türkmendir. Elimizde araştırmalar yok ki... Bana Osmanlı daha çok Bizans gibi geliyor. Bizans yaşasaydı, tıpkı Osmanlı niteliklerini göstermez miydi acaba? Yani Osmanlı kadar Türkmen olamaz mıydı, Anadoluya bu kadar çok Türkmen gelmişken... Bilemiyorum. Başımdan büyük de işe kalkışmak istemem.

— *Peki ya Türkmenlerin iskânı konusu...*

— Osmanlının Anadolu göçebe halkını yerleştirmesi, taa

on altıncı yüzyıldan bu yana Osmanlı politikasının bir yanıldı. Çünkü çok menfaatineydi. Fakat gücü yetmiyordu. Şimdi niye yerleştirmek istiyor Osmanlı bunları: 1- Asker alacak. 2- Vergi alacak. 3- Zaptu rapta alacak. 4- Örneğin Çukurovayı ele alalım. Anadoluyu, aşağıdan gelen istilalara karşı, ordulara karşı (ki Mehmet Ali Paşa deneyimini geçirmiş Osmanlı. İbrahim Paşa önünde hiç kimseyi göremeyince, ta Kütahyaya kadar ilerlemiş) kalkan olarak kullanacak. Şimdi bir halk kalkan olmaya karşı koyarsa, bir halk sömürüye karşı koyuyorsa, bir halk dokuz yıl on yıl asker olmaya karşı çıkıyorsa, bu gericilik değildir. Dadaloğlu başkaldırmanın şairidir. İlericilik gericilik olarak da düşünülmez bu. Türkmenin düzenini bozmaya kalktığın zaman başkaldırıyor. Bu gerici başkaldırma değil, dışardan müdahaleye başkaldırmadır. Onun için bunun şairi eğer başkaldırıcı şair oluyorsa, insanlığın başkaldıran şairidir. Çağlar tutuyorsa bunu, şimdi, *Ferman padişahın, dağlar bizimdir* sözü, bugüne de cevap veriyorsa, bugünün de şairidir. *Pir Sultan ölür, dirilir* diyorsa, bir başkaldırı adamının ebediliğini türküsünde söylüyorsa ve bu çağda delikanlımız Taksim meydanında bağırıyorsa, "birimiz ölüp, birimiz diriliriz" diyorsa, Pir Sultan buna cevap veriyorsa, o bu çağın şairidir.

— Romanlarındaki bazı tipler, tükenip gidenleri mi yansıtıyor?

— Öleni ve doğanı... Ölenin ve doğanın arasındayım.

— "Doğanın ve ölenin arasındayım" diyorsun ya, doğayı da öldürüyorlar...

— Doğa öldürülüyor. Bu bir sömürü düzeni sorunudur. İnsanoğlunun yaratıcılığını sömüren, her şeyini yok eden kapitalist sınıf elbette doğayı da onunla birlikte sömürüp yok edecekti. Şimdi kapitalist sınıf doğayı sömürüp insanlık gibi ediyor. Nasıl insanlığın bütün değerlerini yıkıma uğratmışsa, doğasını da ona benzetecekti. Yıkım bir bütündür, sömürü bir bütündür. İnsanlığı yıkıma uğratan kapitalist sınıf bizi yaratan doğanın da gözünün yaşına bakmayacaktı. Öyle de oldu. Ben romanlarımda bu iki korkunç yıkıma, sömürüye karşı çıkmak istiyorum. Bu iki korkunç ölümü, yıkımı ta yüreğimin başında duyuyorum. Bu korkunç acıyı...

— *Sen buna tanık oldun.*

— Ben Adanada buna tanıklık ettim... İki yok oluş beş aşağı beş yukarı aynı günlerde de oldu. Başkası da olamaz. Bu bir ekonomik oluşumdur.

— *Bu değişen çevreyi ve bu tipleri de biliyorsun.*

— Nedir bu tipler? Hangi çerçevenin içinde? Büyük bir savaşımın içinde Çukurova insanı. Ve bu ekonomik savaşımın içinde, bu doğa parçası üstünde, bütünüyle bir dünyayı romanda yaratmadan insan eksik kalıyor. Elbette romancının işi, insan psikolojisinin en derinine varmaktır. İnsan psikolojisi de sonsuzdur. Tolstoy'da bitmez. Homeros'da bitmediği gibi, Çehov'da bitmez, Çarli Çaplin'de bitmediği gibi. Sonsuz aşamalar vardır insan psikolojisinde, onu da sanatçı yaratır. Sonsuz bulgular olacak. Nasıl dünyada her yeni şeyi keşfediyorsak, doğayı yeniden keşfediyoruz, atomlarıyla, uranyumlarıyla, bilmem neleriyle daha kimbilir, bizim doğada bilmediğimiz ne büyük olanaklar var. İnsan psikolojisinde de sonsuz olanaklar var. Ama bu psikolojiyi doğru saptayabilmek için, o çerçeveyi çok çok iyi bilmek gerek.

— *Değişimden önceki doğayı da iyi biliyorsun sen.*

— Şöyle bir doğa parçası, çok somut söyleyebilirim: Binlerce dönümlük kamış, gözalabildiğince. Binlerce dönümlük karaçalılık. Çukurovanın içinde dokuz, on tane büyük göl kadar bataklık. Bataklıkta sazlıklar. Ve bataklıkta pembe pelikanından tut, bir kuş meşheri. Kazı, ördeği, göçmen kuşlarıyla... Sonsuz... Kartallar doluydu Çukurovada...

Kartallar bütün Çukurovayı yemek için oraya yığılışıyorlar. Kuşlarıyla, Toroslarıyla, keklikleriyle bilmem neleriyle. Örneğin Çukurovaya binlerce ceylan geliyordu güneyden. Adana yakınına kadar ceylan gelmiş... Hele bizim Osmaniye tarafları ağzına kadar. '*Atı yeğin ceren kovar*' diye türkülere var. Ve türküleri geçiyor cerenle insan ilişkisi. Şimdi bütün bu Çukurovanın feodal düzeni, örneğin (1950lerde, kapitalist ilişkiler geldiği zaman) Akçasaz bataklığının kurumasını biliyorum. Herif vurdu eksberötürü, yemin ediyorum, üç ayda bir damla su bırakmadı. Akıttı Ceyhan Irmağına gitti. Bataklıklar, kamışlıklar kalmadı, hepsi tarla oldu. Traktörler gece sabahlara kadar kök sök-

tü. Sular değişti, ağaçlar değişti. Şimdi sonuç ne biliyor musun, Çukurovada hiç bir böcek kalmadı, tarım ilaçlarını attılar, ne böcek, ne karınca kalmadı. Apayrı bir yozlaşmış sinek türü çıktı. Ak sinek, beyaz sinek. Şimdi, sınıf değiştikçe doğa da birlikte değişir.

— *Romanlarında anlattığım ocaklar da vardı...*

— *Binboğalar Efsanesi*'ndeki demirci ocağını söylemek istiyorsun herhalde. Ben ocakların sonuna yetiştim. Her hastalığın bir ocağı vardı. Birçok zenaatin de ocakları vardı. Örneğin yılancık ocağını biliyorum. Yılancık çıkaranlar ocağa giderler, orada hastalıklarını iyileştirmeye çalışırlardı. Bu yüzyıllardan bu yana o ailenin uzmanlığıydı. Son yıllara kadar Anadoluda dolaşan bir Kırlangıç Oğulları ocağı vardı. Bu ocaktan kişileri ben de tanıdım. Bunlar katarakt ameliyatı yaparlardı. Dini ocaklar tekkelerdir. Doğu Anadoluda destancı ocakları son yıllara kadar yaşamıştır. Müzik ocakları da vardı. Örneğin Aptal dedikleri davulcular da bir ocaktırlar... Çalgıcı ocaklarıdır bunlar. Bütün bu ocaklar kuşaktan kuşağa el vererekten gelişmişlerdir. Birinci kuşağın deneylerine ikinci kuşak kendi deneyimlerini katmıştır. İnsanlık böyle yaşamıştır, bugüne dek böyle gelmiştir. Günümüzde şair ocakları kalmadı sanıyorum. Babadan oğula geçen şairlik... Çukurovada böyle bir aile vardı, Tamdoğan ailesi... Dadaloğlu, Dadaloğlunun torunu Aşık Yusuf, Aşık Yusufun oğlu Aşık Hakkı... Aşık Hakkı da son... Sanırsam oğlunun birisi şimdi Adanada doktor...

— *Kapitalist ilişkiler içindeki makine, doğayı öldürüyor.*

— Makineyle doğayı öldürmek, ormanları sökmek, suları kurutmak, otları, böekleri, hayvanları öldürmek daha kolay oldu. Feodal düzenin doğasıyla kapitalist düzenin doğası ayrı ayrı şeyler oldular. Feodal düzenin doğası daha az sömürülüyor, daha az öldürülüyordu. Kapitalist düzen makineleri, tarım ilaçlarıyla doğayı daha çabuk öldürüyor, değiştiriyor, daha çok sömürüyor, sömürdüğü işçi gibi ona da ancak yaşayacağı kadar bir şeyler veriyordu. İşçiye yaşayacağı kadar bir şeyler bırakmak zorunda olan kapitalist düzen, bunu da doğadan esirgiyor, doğayı salt hiçbir şey vermeden sömürüyordu. İşte dünyamız da böylesine bir ölüm, yıkım karşısında kaldı. Bu acı, benim romanları-

mın ana konusu. Bundan başka da konuya el uzatacağımı sanmıyorum. Bu öldürülen dünya karşısında da salt ağıtçılık yapmak da istemiyorum.

— *Peki, ne yapmak istiyorsun Yaşar Kemal?*

— Savaşıma girmek istiyorum ya, Türkiyede iyi niyetli insanlar akılsızcasına bin parçaya bölünmüşler. Dünyada da en çok yurdumuzun doğası öldürülüyor. Çünkü dünyada da en çok sömürülen ülke yurdumuz. Yurdumuzu bütünüyle ölümden ve yıkımdan ancak sosyalistler kurtarabilirler. Uydurma sebeplerle de yurdumuzdaki sosyalist gücü bin parçaya ayıranların, bu ahmaklığı yapanların Allah bin belalarını versin. Bunu da içimde ölüm acısı gibi duyuyorum. Bu akılsız, bu sebepsiz bölünmelere akıl erdiremiyorum. Aralarındaki sözümona düşünce ayrılıkları en küçücük incir çekirdeğini bile doldurmaz. Bir gün bu küçük burjuva davranışlı sosyalistler arkalarına baktıklarında, bir yıkımla karşılaşacaklar... Kültürümüz ölmüş, doğamız ölmüş, insanımız yozlaşmış, yabancılaşmış... Ve aralarında incir çekirdeğini doldurmayan sözümona düşünceler... Ve ondan sonra birbirlerinin yüzüne, insanlığın yüzüne nasıl bakacaklar, çocuklarının yüzüne bakabilecekler mi? İşte bir gün bu insanları da yazmak isterim.

— *Başka neler yazacaksın?*

— Feodal düzenden kapitalist düzene geçerken olanı biteni, doğanın da sınıflarla birlikte değiştiğini Demircilerde yazdım. Demircilerin üçüncü cildinde de bu işte daha derine ineceğim sanıyorum.

Kırmızı Leylek'te bu daha iyi görülecek. İnsanoğlunun alınterini sömüren bir düzen, doğanın da gözünün yaşına bakmaz, doğayı da aynı biçimde sömürür ve yokluğa, ölüme mahkum eder.

— *Bu en büyük güncel bir sorunumuz...*

— Yeryüzünün bir tek güncel şeyi var şu anda, bütün insan soyunun büyük sorunu sömürü. İnsanoğlu insanoğlunu sömürüyor, bundan daha güncel bir şey olamaz. İkinci büyük güncel şey, insanoğlu doğayı da öldürüyor. İçinde yaşadığı, kendisini var eden doğayı bütünüyle öldürüyor. Doğayı öldürürken ne oluyor, bir gün delilikler romanı yazarsam şaşmayın. Hepsi

deli insanlardan bir roman yazarsam şaşmayın. Çünkü doğanın dengesi bozulduğu zaman insanın iç dengesi, psikolojik dengesi de bozuluyor.

— İzin verirsen başka bir konuya geçeceğim. Ceyhun Atuf Kansu, senin için şöyle seslenmişti:

"Yaşar Kemal yaylaların sözlüğü
.....
Ki sen doğadansın çiçekçedir ana dilin.
.....
Kalkıp bir gün Binboğanın dağlarından
Türkçeyi bir çam ağacı gibi taşıyan değil misin
Başkaldırının yaz ateşine, sevinin nar gölgesine
Ya bir kekikli kaya değil midir
Ardında tüter Dadaloğlunun barutu
Karışır sendeki özlemlerin karpuz kokusuna."

— Ceyhun Atuf Kansu büyük bir ozandır. Bütün büyüklerin saflığı, çocuksuluğu onda da vardır. Gençliğimde sevdiğim saydığım arkadaşlarımdandı. Beni sevdiğini bilirdim. *Ortadirek* romanım için, benim için en güzel yazılardan birisini o yazmıştır. Ceyhun gibi büyük, yürekli, görkemli bir ustanın bana böylesine seslenmesi, benim ömrümün en büyük mutluluğudur. Böyle büyük bir ustanın yüreğinde bir yer bulabilmek, halkın yüreğinde yer bulabilmektir benim için. Ceyhun Ustadan bir sevgi çiçeğinin bana gelmesi, benim övünç payımdır.

— Ceyhun Atuf Kansu'nun değeri yaşarken anlaşıldı mı dersin?

— Ceyhun Usta, değeri anlaşılamamış yalın bir destancıydı. Ceyhun Atuf Kansuyu yaşarken de, öldükten sonra da hiç birimiz gereğince değerlendiremedik. Değerlendiremezdik de... O kadar halktan uzağız ki. Ceyhunun yanında, yüreğinin sıcağında olamazdık. Biz böyle halktan uzak durdukça, daha da uzaklaştıkça daha çok Ceyhunlar anlaşılmadan gideceklerdir.

— Tekmil bu söyleşimizden sonra, neyin savaşımını vermeli, neyi kurtarma çabasında olmalı sanatçı?

— Bizim savaşımız, yani sosyalist edebiyatçının, sosyalist militanın, sosyalist insanın savaşımı şöyle olur: Bu bütün bir sa-

vaştır, bir dünyayı kurtarma savaşıdır. İnsanoğlunun alınterini kurtarmaya, insanoğlunun insanlığını, insanoğlunun insani değerini kurtarmaya çalışırken insanoğlunun üstünde yaşadığı doğayı da kurtarmaya çalışıyoruz.

29.5.1978

KAYNAKÇA

Bu kitapta yer alan bütün yazılar aşağıdaki kaynaklarda yayımlanmıştır:

Ant. Haftalık dergi. İstanbul.
Cumhuriyet gazetesi. İstanbul.
Forum. Haftalık dergi. Ankara.
Index. Aylık dergi. Londra.
Milliyet gazetesi. İstanbul
Milliyet Sanat Dergisi. Haftalık dergi. İstanbul
Olay. Aylık dergi. Ankara.
Politika gazetesi. İstanbul.
Sanat ve Toplum. İki aylık dergi. İstanbul
Taş Çatlasa. Yaşar Kemal'in yazıları. Ataç Kitabevi, İst. 1961.
Toplum gazetesi. Haftalık, Gaziantep.
Türkiye Yazıları. Aylık dergi. Ankara.
Yeni Halkçı gazetesi. Ankara.
Yön. Haftalık dergi. Ankara.

ISBN 975-510-629-4
© Yaşar Kemal, Alpay Kabacalı / Can Yayınları Ltd. Şti. (1995)

Yaşar Kemal

AĞACIN ÇÜRÜĞÜ

Eleştirmenlerin 'Çağdaş Edebiyatın Devi' diye nitelediklerı *Yaşar Kemal*'in yazı ve konuşmalarından seçmeler, Can Yayınları'nca *Baldaki Tuz* ve *Ağacın Çürüğü* adlarını taşıyan iki kitapta sunuluyor. *Ağacın Çürüğü*'nde, gazete ve dergilerde yayımlanan yazılarından seçmelerle Türkiye dışında ve ülkemizde çeşitli toplantılardaki konuşmaları, kendisiyle yapılan görüşmelerin en ilginçleri yer alıyor. *Yaşar Kemal*'in düşünce ve yazarlık yolunun çeşitli aşamalarını yansıtan bu yazılar, onun her çeşit sömürüye, siyasal iktidarların baskılarına, düşünce özgürlüğü önündeki engellere karşı savaşım vermiş, gür sesiyle işkencelere ve faşist uygulamalara ateş püskürmüş olduğunu gözler önüne seriyor.

ISBN 975-510-629-4

KDV İÇİNDEDİR

280.000 Lira